

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย
Potentiality Enhancement of Buddhist Oriented Community
Culture along Loei Border

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การขับเคลื่อนวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย
Propulsion of Buddhist Oriented Community Culture along Loei Border

โดย

พระโกศล มณีรัตน, ดร.

พระมหาสุตใจ ชยวุฑโฒ, ดร.

วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ.๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800765024

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

Potentiality Enhancement of Buddhist Oriented Community

Culture along Loei Border

โดย

พระโกศล มณีรัตน, ดร.

พระมหาสุตใจ ชยวุฑฺโฒ, ดร.

วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ.๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800765024

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Research sub-project 1

Potentiality Enhancement of Buddhist Oriented Community

Culture along Loei Border

By

Phrakosal Maniratana Dr.

Phramaha Sutjai Chayawuttho Dr.

Loei Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E. 2565

Research Project Funded

By Thailand Science Research and Innovation Fund

MCU RS 800765024

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	การเสริมสร้างศักยภาพพัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดน จังหวัดเลย
ผู้วิจัย:	พระโกศล มณีรัตน, ดร. พระมหาสุตใจ ชยวุฒโฒ, ดร.
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๕
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างศักยภาพพัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ๒) เพื่อพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพพัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ๓) เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพพัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการวิจัยลงพื้นที่สำรวจบริบท วัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ และทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน ประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

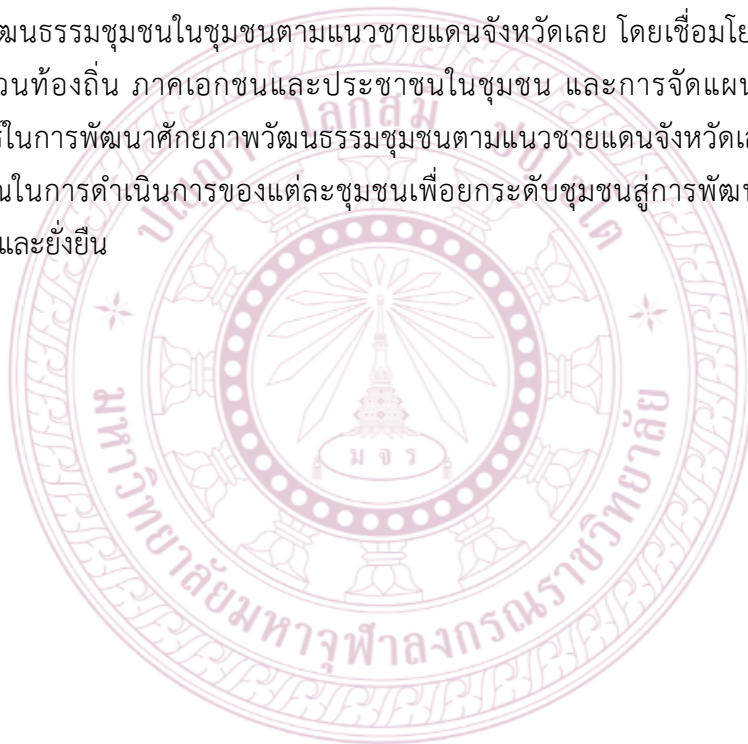
ผลการวิจัยพบว่า

๑. การเสริมสร้างศักยภาพพัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ ๑) การเสริมสร้างศักยภาพการจัดการพัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ ประกอบด้วย การจัดการวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่น การจัดการวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อ การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม การจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธด้านลานวัฒนธรรม ๒) การเสริมสร้างศักยภาพการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน ประกอบด้วย การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยหน่วยงานภาครัฐ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของวัดและชุมชน และ ๓) การเสริมสร้างศักยภาพการจัดการคน และองค์กรเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน

๒. การพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพพัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย แบ่งออกเป็น ๓ รูปแบบ คือ ๑) รูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ ประกอบด้วย รูปแบบกิจกรรมการเสริมสร้างภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่น รูปแบบกิจกรรมการส่งเสริมอาชีพด้านศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ รูปแบบกิจกรรมการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม และรูปแบบกิจกรรมการส่งเสริมลานวัฒนธรรม ๒) รูปแบบและกิจกรรมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนประกอบด้วย รูปแบบกิจกรรมการจัดการแบบมีส่วนร่วมในระดับนโยบาย รูปแบบกิจกรรมการจัดการแบบมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น และรูปแบบ

กิจกรรมการจัดการแบบมีส่วนร่วมในระดับชุมชน ๓) รูปแบบกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการคน และองค์กรเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน ประกอบด้วย รูปแบบกิจกรรมการจัดการเครือข่ายระดับชุมชน รูปแบบกิจกรรมการจัดการเครือข่ายระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๓. รูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีมุทตามแนวชายแดนจังหวัดเลย นั้นมาจากการศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมชุมชน และประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งรากฐานทางวัฒนธรรมชุมชน และการจัดการวัฒนธรรมชุมชนของแต่ละชุมชน เพื่อนำไปสู่การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชน และการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนวิถีมุทตามแนวชายแดนจังหวัดเลย การส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชน ประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมชุมชน และการอนุรักษ์วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน การเสริมสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชนในชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลย โดยเชื่อมโยงกับภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนและประชาชนในชุมชน และการจัดแผนนโยบาย และแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลย โดยมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการของแต่ละชุมชนเพื่อยกระดับชุมชนสู่การพัฒนาศักยภาพชุมชนที่สร้างสรรค์ และยั่งยืน

Research Title: Potentiality Enhancement of Buddhist Oriented Community Culture along Loei Border

Researchers: Phrakosal Maniratana, Dr.
Phramaha Sutjai Chayawuttho, Dr.

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
Loei Buddhist College

Fiscal Year: 2565/2022

Research Scholarship Sponsorship: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research consists of the following 3 objectives; 1) to study of Potentiality Enhancement of Buddhist Oriented Community Culture along Loei Border, 2) to model develop and activities to Potentiality Enhancement of Buddhist Oriented Community Culture along Loei Border, and 3) to analyze and present model to Potentiality Enhancement of Buddhist Oriented Community Culture along Loei Border. This research was qualitative research and conduct research on the area to explore the context Buddhist community culture and community cultural resources by Focus Group Discussion and In- depth Interview from key informant interview and analyzing the data by Content Analysis.

The Results of the study are summarized as follows

1. potentiality enhancement of Buddhist oriented community culture along Loei border divided into 3 types: 1) potentiality enhancement of community culture management in the Buddhist way, comprising of traditions culture management and local community wisdom, beliefs traditions culture management, upholding morals and ethics, The Buddhist way of community culture management, of cultural courtyard, 2) potentiality enhancement of community cultural resource management, consisting of cultural resource management by government agencies, The temple and communities cultural resource management; and 3) potentiality enhancement of human management. and community cultural network organizations.

2. The model develop and activities to potentiality enhancement of Buddhist oriented community culture along Loei Border divided into 3 types: 1) The model to Potentiality Enhancement of The Buddhist way of community culture management consists of model and activities for enhancement local community wisdom, the model and activities to careers promotion in arts and The Buddhist community culture, the model and activities for ethical promotion and the model and activities to promote the cultural courtyard, 2) The model and activities to community cultural resource management, consisting of the model and activities to participation management at the policy level, the model and activities to participation management at local level and he model and activities to participation management at the community level, The model and activities to Potentiality Enhancement of human management. and community cultural network organizations, consisting of the model and activities to network management. at the community level, the model and activities to network management at local government organization level.

3) The model to potentiality enhancement of Buddhist oriented community culture along Loei border is from analytical study of community cultural knowledge and community cultural history to obtain the foundation of the community culture and community culture management of each community to lead the potentiality enhancement of community culture, and The Buddhist oriented community culture resource management along Loei border, the promotion of community culture learning, background of community culture, and Community traditions culture preservation, the network enhancement of community culture along Loei border by connecting the g public sector, local government organization, the private sector and people in the community and policy planning and strategic plan to develop to the potentiality of community cultural along Loei border, the budget allocation for each community's actions to raise the level of the community towards creative and sustainable community potential development.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย” สำเร็จลุล่วงด้วยดี เนื่องจากคณะผู้วิจัยได้รับความกรุณาจากคณาจารย์บุคลากรหลายฝ่ายดังนี้

ขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ได้ให้โอกาสคณะผู้วิจัยได้ทำวิจัยศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาศักยภาพและผลงานทางวิชาการ

ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์เจ้าคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และคณาจารย์เจ้าหน้าที่ทุกรูปทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้มีเมตตาช่วยตรวจงานวิจัยและช่วยชี้แนะ เสนอแนะแก้ไขเพื่อให้งานวิจัยออกมาถูกต้องสมบูรณ์ที่สุด ตลอดจนอำนวยความสะดวกทุกอย่างแก่คณะผู้วิจัย คณะผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณอย่างสูง ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ และอนุโมทนาขอขอบคุณทุกท่านมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณคณะกรรมการผู้ตรวจงานวิจัยทุกรูปทุกท่านที่เมตตาตรวจเสนอแนะปรับปรุงงานวิจัยให้แก่คณะผู้วิจัย จะทำให้ผลงานวิจัยออกมาสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

คุณค่าและประโยชน์ใดๆ อันพึงมีจากงานวิจัยฉบับนี้ คณะผู้วิจัยขอมอบบูชาเป็นกตเวทิตาคุณแก่ บิดามารดา ครูบาอาจารย์ ญาติสนิทมิตรสหาย ที่เป็นกำลังใจสนับสนุนในทุกๆ เรื่อง รวมทั้งบูรพาจารย์และผู้มีพระคุณทุกท่านที่ได้ร่วมกันสรรค์สร้างงานวิจัยฉบับนี้ให้แก่คณะผู้วิจัยจนประสบผลสำเร็จลุล่วงด้วยดี

พระโกศล มณिरตนา และคณะ

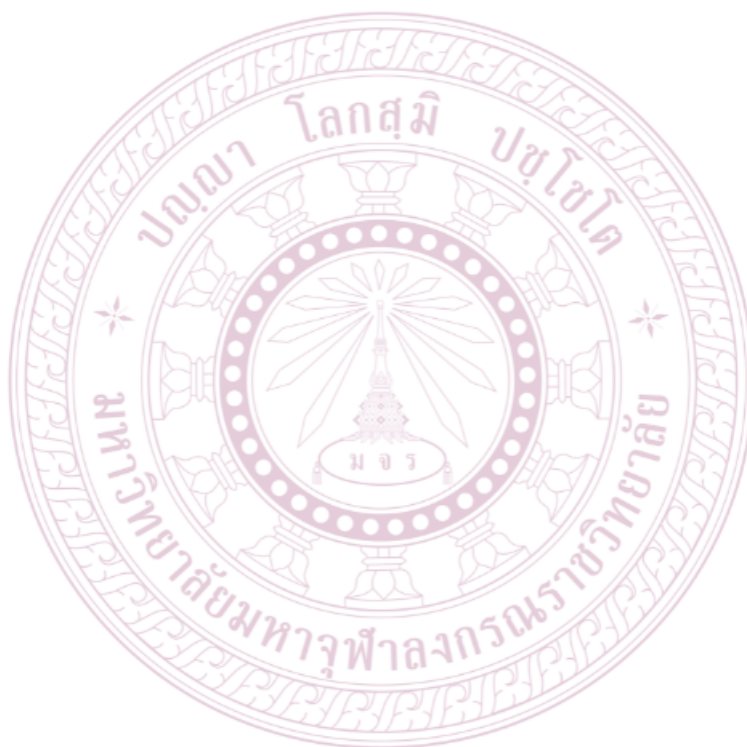
๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๘
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๘
๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๙
๑.๕ ประโยชน์ที่ได้รับ	๑๐
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๑
๒.๑ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างศักยภาพ.....	๑๑
๒.๑.๑ ความหมายของศักยภาพ	๑๑
๒.๑.๒ ประเภทของศักยภาพ	๑๔
๒.๒ แนวคิดที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม	๑๕
๒.๒.๑ ความหมายวัฒนธรรม	๑๕
๒.๒.๒ ลักษณะพื้นฐานสำคัญของวัฒนธรรม.....	๒๐
๒.๒.๓ บทบาทวัฒนธรรมกับการพัฒนา.....	๒๐
๒.๒.๔ องค์ประกอบของวัฒนธรรมชุมชน	๒๓
๒.๓ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับชุมชน	๓๐
๒.๓.๑ ความหมายของชุมชน	๓๐
๒.๓.๒ ลักษณะของชุมชน	๓๓
๒.๔ แนวคิดที่เกี่ยวกับศักยภาพชุมชน	๓๖
๒.๔.๑ ความหมายของศักยภาพชุมชน	๓๖
๒.๔.๒ การประเมินศักยภาพชุมชน	๓๘
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ	๔๑
๒.๕.๑ วัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ	๔๑
๒.๕.๒ บทบาทและความสำคัญของพระพุทธศาสนา	๔๒

๒.๕.๓ หลักพุทธธรรมกับชีวิต	๔๕
๒.๕.๔ พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรม	๔๗
๒.๕.๕ วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรม	๔๙
๒.๕.๖ วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อ	๕๑
๒.๕.๗ วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี	๕๕
๒.๕.๘ วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านพิธีกรรม	๕๗
๒.๕.๙ วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม	๕๙
๒.๖ แนวคิดและทฤษฎีการวิเคราะห์ SWOT Analysis	๖๑
๒.๗ ลักษณะชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลย	๖๔
๒.๗.๑ ลักษณะชุมชนบ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย	๖๖
๒.๖.๒ ลักษณะชุมชนบ้านอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย	๗๑
๒.๗.๓ ลักษณะชุมชนบ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย	๗๖
๒.๗.๔ ลักษณะชุมชนบ้านสาง อำเภอปากชม จังหวัดเลย	๗๙
๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘๐
๒.๙ กรอบแนวคิดการวิจัย	๘๘
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๘๙
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๘
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๙๐
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๙๐
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๙๒
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๙๓
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๙๔
๔.๑ บริบท และประวัติเป็นมาของวัฒนธรรมชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลย.....	๙๕
๔.๒ การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย.....	๑๑๓
๔.๓ การพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย.....	๑๔๖
๔.๔ วิเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย.....	๑๖๑
๔.๕ องค์ความรู้จากการวิจัย	๑๖๔
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๖๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๖๕

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๗๗
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๘๖
บรรณานุกรม	๑๘๗
ภาคผนวก	๑๙๖
ภาคผนวก ก เครื่องมือการวิจัย	๑๙๗
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๒๐๒
ภาคผนวก ค รูปกิจกรรมการวิจัย	๒๐๕
ประวัติผู้วิจัย	๒๐๙

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์ได้อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นชุมชนมีความสัมพันธ์กันเป็นสังคมซึ่งในเวลาต่อมาจำนวนได้เพิ่มขยายมากขึ้นการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะย่อมมีปัญหาเกิดขึ้นมนุษย์จึงได้สร้างกฎเกณฑ์วิธีปฏิบัติต่อกันเพื่อควบคุมพฤติกรรมของคนที่อยู่ร่วมกันให้อยู่อย่างปกติสุขในการที่มนุษย์สร้างกฎเกณฑ์กติกาการอยู่ร่วมกันดังกล่าวนี้นหากผู้ใดฝ่าฝืนปฏิบัติตนให้เป็นที่เสียหายแก่บุคคลอื่นอาจจะถูกลงโทษจากสังคมหรือจากหมู่คณะ หรือจากผู้นำของชุมชนหรือสังคม ดังนั้นสังคมจึงกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับแนวปฏิบัติหรือวิถีประชาของตนในสังคม มนุษย์ ได้สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตและสืบเผ่าพันธุ์ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ วัฒนธรรมเป็น สิ่งมนุษย์สร้างขึ้นเมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกันมนุษย์ตกลงยอมรับกันว่าจะกำหนดกฎเกณฑ์พฤติกรรมอย่างไรที่ควรจะต้องปฏิบัติเพื่อให้สมาชิกยึดถือตรงกัน^๑

วัฒนธรรมเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่า วิถีชีวิตที่ชุมชนและท้องถิ่นต่าง ๆ ได้พัฒนาและ สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต โดยแสดงออกในรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายทั้งในรูปแบบของวิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญา ศิลปะการแสดง ฯลฯ เพื่อเป็นการปลูก จิตสำนึกและกระตุ้นให้คนในชุมชนท้องถิ่นเกิดความตระหนักมีความตื่นตัวและเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูเผยแพร่ และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณค่าความหลากหลายของศิลปะและวัฒนธรรมไทยทั้งที่เป็นวิถีชีวิต ค่านิยม และความเป็นไทย ในปัจจุบันวัฒนธรรมท้องถิ่น ถูกละเลย และมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นใหม่น้อยลงเช่น การแต่งกาย ภาษาพูด รวมทั้งประเพณีและวิถีชีวิตที่ดั้งเดิม ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ วัฒนธรรมได้มีการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา หากมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหลากหลายกันในพื้นที่ไม่ได้รับการสืบสานและ อนุรักษ์ ฟื้นฟู รวมถึงการพัฒนาต่อยอดให้เกิดคุณค่าทางสังคมและจิตใจให้คุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมลดน้อยไปจนแทบจะสูญหาย วัฒนธรรมวิถีชีวิต ที่เกิดขึ้นจากการสั่งสมองค์ความรู้ในแต่ละท้องถิ่นมีลักษณะโดดเด่นที่แตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ ในแต่ละพื้นที่

^๑ นวลจันทร์ ทศนชัยกุล, ระบบงานยุติธรรม : ยุคใหม่, (กรุงเทพมหานคร: พรทิพย์การพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐-๑๓.

มีภูมิปัญญาหลากหลายควรที่จะ ได้รับการถ่ายทอดสู่เยาวชนรุ่นหลังสืบไป การอนุรักษ์ พื้นฟู และสืบสานเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนดำรงอยู่ในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน^๒

ยุทธศาสตร์ชาติให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากเป็นปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนาต่าง ๆ ของประเทศในระยะยาว โดยการจะพัฒนาประชากรที่ดี และสมบูรณ์นั้น นอกจากการยกระดับในด้านสุขภาวะและด้านทักษะการศึกษาแล้วจะต้องพัฒนาด้าน ค่านิยมและวัฒนธรรมที่ดีของประชาชนทุกกลุ่มวัยควบคู่กันไปด้วย เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของ ยุทธศาสตร์ชาติ ในการพัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้ เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ การปรับเปลี่ยนค่านิยมและวัฒนธรรม เพื่อปลูกฝัง ค่านิยมวัฒนธรรมที่พึงประสงค์ของประชาชนไทย ในช่วงระยะเวลา ๒๐ ปีข้างหน้า โดยเฉพาะการมีวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต การมีจิตอาสา จิตสาธารณะ และความตระหนักถึงหน้าที่ต่อประโยชน์ส่วนรวม รวมทั้งการส่งเสริมให้ประชาชนยึดมั่นสถาบันหลักที่เป็นศูนย์รวมจิตใจให้เกิดความรักความสามัคคีความภาคภูมิใจใน ความเป็นไทยที่มีอัตลักษณ์และความโดดเด่นจนเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาชาวโลกทั้งในด้านความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีไมตรีและความเป็นมิตรโดยมุ่งเน้นให้สถาบันทางสังคมร่วมปลูกฝังค่านิยม วัฒนธรรมที่พึงประสงค์ ซึ่งบูรณาการร่วมระหว่างภาคีต่าง ๆ อาทิ ครอบครัว ชุมชน ศาสนา การศึกษา สื่อ ภาครัฐเอกชน และภาคประชาสังคม ในการหล่อหลอมคนไทยให้มีคุณธรรม จริยธรรม ในลักษณะที่เป็นวิถีการดำเนินชีวิต โดยวางรากฐานการพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์ เริ่มตั้งแต่การพัฒนาคนให้มีสุขภาพกาย และใจที่ดีบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของสถาบันสังคมและวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ทั้งครอบครัว ชุมชน ศาสนา การศึกษา สื่อ และภาครัฐเอกชน ประกอบด้วย ๓ อย่างคือ

๑) การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และการเสริมสร้างจิตสาธารณะและการเป็นพลเมืองที่ดี ผ่านการเลี้ยงดูในครอบครัว การบูรณาการเรื่องความซื่อสัตย์ วินัยคุณธรรมจริยธรรม ในการจัดการเรียนการสอนการสร้างเสริมความเข้มแข็งของสถาบันทางศาสนาการปลูกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน การส่งเสริมให้คนไทยมีจิตสาธารณะจิตอาสาและรับผิดชอบต่อส่วนรวมรวมทั้งการสร้างเสริมผู้นำการเปลี่ยนแปลงและต้นแบบที่ดีทั้งระดับบุคคลและองค์กร

๒) การสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมที่พึงประสงค์จากภาครัฐกิจ โดยการเสริมสร้างและพัฒนาทั่วโลก เพื่อให้ภาครัฐกิจ ส่งเสริมสนับสนุนและสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมที่ดี และการยกระดับการบริหารจัดการ รวมถึงมาตรการของภาครัฐเพื่อให้ภาครัฐกิจร่วมรับผิดชอบในการปรับเปลี่ยนค่านิยมและวัฒนธรรม

^๒ อารดา พลอาษา, “การศึกษาองค์ความรู้ การอนุรักษ์ การส่งเสริมและการเพิ่มคุณค่าการทอผ้าไหมทางกระบอกคู่ดินแดง อำเภอนาโพธิ์ และอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดบุรีรัมย์”, วารสารวิจัยวัฒนธรรม ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๔): หน้า ๑๕.

๓) การใช้สื่อและสื่อสารมวลชนในการปลูกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมของคนในสังคม โดยการพัฒนาสื่อ สร้างสรรค์ และเสริมสร้างค่านิยมที่ดีให้กับเยาวชน และประชาชนทั่วไป พัฒนาสื่อ เผยแพร่ เพื่อสร้างเสริม ศิลปะและวัฒนธรรม และจัดสรรเวลาและเปิดพื้นที่ให้สื่อสร้างสรรค์สำหรับเด็ก เยาวชน และประชาชนในการ ปลูกจิตสำนึกและสร้างเสริมค่านิยมที่ดี^๓

กระทรวงวัฒนธรรม ได้ดำเนินการขับเคลื่อนงานวัฒนธรรม ตามยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี, นโยบายรัฐบาล, นโยบายประเทศไทย ๔.๐ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ ๒๐ ปี ใน ๒ ประเด็นยุทธศาสตร์ กล่าวคือ ยุทธศาสตร์ที่ ๑ ด้านความมั่นคง (๑) การเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันชาติ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และยุทธศาสตร์ที่ ๓ การพัฒนา และเสริมสร้างศักยภาพคน การปลูกฝังระเบียบวินัย คุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ โดยมี เป้าหมาย กรอบยุทธศาสตร์ด้านวัฒนธรรมระยะ ๒๐ ปี คือ วัฒนธรรมสร้างคนดี สังคมดี สร้างรายได้ สร้างภาพลักษณ์และเกียรติภูมิประเทศไทยในเวทีโลก คนดีที่สังคมคาดหวัง มีคุณธรรมจริยธรรม ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย มีความรับผิดชอบมีสำนึกรักบ้านเกิด ห่วงแหนแผ่นดินเกิดทุนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รักและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมไทย และเป็นพลเมืองดีของชาติ โดยมีกรอบ นโยบายการดำเนินงานของกระทรวงวัฒนธรรม ๑) การสร้างคนดีและสังคมด้วยมิติทางวัฒนธรรม โดยปลูกฝัง ส่งเสริมพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความสุข บนพื้นฐานค่านิยมความเป็นไทย ๑๒ ประการ ๒) การสร้างรายได้และความมั่งคั่ง จากทุนและทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างความอยู่ดี มีสุข การกินดีอยู่ดี นำรายได้ที่ยั่งยืนสู่ครัวเรือน ท้องถิ่น ประเทศชาติ จากการท่องเที่ยว สินค้าและบริการทางวัฒนธรรมและสินค้าจากภูมิปัญญาไทย ๓) การสร้างเสริมความสัมพันธ์ เกียรติภูมิและ ภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศด้วยมิติทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในความเป็นไทยของผู้คน ในชาติ และสร้างสัมพันธ์อันดีกับนานาชาติ

ทั้งที่ทางสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย ในฐานะหน่วยงานส่วนภูมิภาค จะดำเนินการ พัฒนางาน และการบูรณาการ ให้สอดคล้องกับ นโยบายรัฐบาล, ยุทธศาสตร์กระทรวงวัฒนธรรม, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔), และแผนพัฒนาจังหวัด เลยและกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ๑ โดยจะทำการวิเคราะห์สภาพปัญหาและ ความต้องการของพื้นที่ โดยคำนึงถึงว่า (๑) ประชาชนได้อะไรจากการทำงานของกระทรวงวัฒนธรรม (๒) เป็นงานที่ครอบคลุมพื้นที่/คนทุกเพศ ทุกกลุ่มวัย ทุกกลุ่มอายุ (๓) เป็นสิ่งที่แล้วเกิดมูลค่าเพิ่มทาง

^๓ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **สรุปสาระสำคัญแผนแม่บทภายใต้ ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐)**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ, ๒๕๖๑), หน้า ๔๓-๔๕.

เศรษฐกิจ และ (๔) มีการเสริมสร้างและพัฒนาเครือข่ายทางวัฒนธรรมในพื้นที่ รวมถึงบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในลักษณะกลไกประชารัฐ^๔

การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมเพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูสืบสาน ปกป้องคุ้มครองจารีตประเพณีและสนับสนุนการนำเนื้อหาสาระทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนา เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ และได้คำนึงถึงความสำคัญในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การดำเนินกิจกรรม ของชุมชนให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศ ให้ทราบถึงคุณค่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน วิถีชีวิต การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และ องค์ประกอบต่างๆ ในสังคมเกิดการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมของชุมชน ด้วยความสามัคคีร่วมกัน คิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันสร้างโดยต่อยอด จากต้นทุน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชน นำมาพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในรูปแบบของผลิตภัณฑ์หรือการบริการ หรือการแสดงออก ทางวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ทำให้เกิดประโยชน์และได้รับผลประโยชน์ร่วมกันก่อให้เกิดรายได้ต่อ ประชาชนชุมชนและท้องถิ่น

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หมายถึง การปฏิบัติการเป็นตัวแทนการแสดงออก ความรู้ทักษะตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน และในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของ ตน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ซึ่งถ่ายทอด จากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง เป็นสิ่งที่ชุมชน และกลุ่มชนสร้างขึ้นใหม่อย่างสม่ำเสมอเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน และทำให้คน เหล่านั้นเกิดความรู้สึกมีอัตลักษณ์และความต่อเนื่อง ดังนั้นจึงก่อให้เกิดความเคารพต่อความ หลากหลายทางวัฒนธรรม และการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ โดยมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม^๕ อย่างไรก็ตามผลกระทบจากการพัฒนาภายใต้กรอบความทันสมัยกระแสโลกาภิวัตน์ที่ผลักดันให้ระบบ ทุนนิยม และวัฒนธรรมบริโภคนิยมแพร่กระจาย แม้ไม่สามารถหลีกเลี่ยงกระแสดังกล่าวได้แต่ ชาวบ้านกลับได้แสดงให้เห็นถึงระบบการพึ่งตนเองที่มีความเข้มแข็ง สามารถจัดการกับปัญหา อุปสรรคและดำรงชีพให้อยู่รอดได้ภายใต้แนวทางการพึ่งตนเอง (self-reliance)^๖ และหลักคำสอน ทางพระพุทธศาสนา สิ่งที่เกิดขึ้นชุมชนดังกล่าวได้สร้างรูปแบบการผลิตในภาคเกษตรกรรม ที่ไม่ เพียงแต่เน้นการเพิ่มรายได้ แต่ยังสามารถลดต้นทุนการผลิตในภาคเกษตรกรรม นอกจากนี้ ยัง

^๔ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย, แผนปฏิบัติการและแผนการใช้จ่ายงบประมาณรายจ่ายประจำปี งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๑, (เลย: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย, ๒๕๖๑), หน้า ๑๔.

^๕ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, ชุมชนต้นแบบสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจ สร้างสรรค์, (กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๙), หน้า ๘ - ๑๑.

^๖ สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒.

สามารถลดค่าใช้จ่ายในการบริโภค และหนี้สิน ทำให้เกิดการสร้างความมั่นคงด้านเศรษฐกิจอย่างเข้มแข็ง ที่สำคัญยังทำให้เกิดกระบวนการสร้างวัฒนธรรมการแบ่งปันการแลกเปลี่ยน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่อันนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม

คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลย เป็นพื้นที่วิจัย โดยจังหวัดเลยมีพื้นที่ชายแดนติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ความยาว ๑๙๗ กิโลเมตร มีแม่น้ำโขง แม่น้ำเหืองและแนวสันเขาเป็นแนวพรมแดนติดต่อกับแขวงไชยบุรี และแขวงเวียงจันทน์ของ สปป.ลาว แม่น้ำโขงระยะทางยาว ๗๑ กิโลเมตรอยู่ในเขตอำเภอปากชม และอำเภอเชียงคาน แม่น้ำเหืองระยะทางยาว ๑๒๓ กิโลเมตรอยู่ในเขตอำเภอน้ำเหือง อำเภอภูเรืออำเภอด่านซ้าย และอำเภอนาแห้ว แนวสันเขาในอำเภอนาแห้วมีความยาว ๓ กิโลเมตร อำเภอที่มีพื้นที่ชายแดนติดต่อกับ สปป.ลาว ได้แก่ อำเภอปากชมติดต่อกับบ้านวังเมืองหมื่น แขวงเวียงจันทน์ (ระยะทางระหว่างแขวงเวียงจันทน์กับอำเภอปากชมประมาณ ๑๖๐ กิโลเมตร) ซึ่งมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นพรมแดน อำเภอน้ำเหืองติดต่อกับบ้านเมืองหมอนเมืองแก่นท้าวแขวงไชยบุรี (ระยะทางระหว่างแขวงไชยบุรีกับอำเภอน้ำเหืองประมาณ ๒๑๐ กิโลเมตร) มีแม่น้ำเหืองเป็นเส้นกั้นพรมแดน อำเภอเชียงคานติดต่อกับเมืองसानะคามแขวงเวียงจันทน์ (ระยะทางระหว่างเมืองसानะคามกับอำเภอเชียงคานประมาณ ๓ – ๕ กิโลเมตร) ซึ่งมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นพรมแดน อำเภอด่านซ้ายติดต่อกับบ้านนาข่าเมืองบ่อแตนแขวงไชยบุรี ระยะทางระหว่างเมืองบ่อแตนกับอำเภอด่านซ้ายประมาณ ๓๐ กิโลเมตรอำเภอนาแห้วติดต่อกับบ้านเหมืองแพร่เมืองบ่อแตนแขวงไชยบุรีมีระยะทางระหว่างเมืองบ่อแตนกับอำเภอนาแห้วประมาณ ๔๐ กิโลเมตร อำเภอภูเรือติดต่อกับเมืองแก่นท้าว เมืองบ่อแตน แขวงไชยบุรี^๗ เนื่องจากชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลย มีแหล่งวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ มีคุณค่ามีความโดดเด่นเฉพาะของชุมชนดังเช่น

บ้านแสงภา อำเภอนาแห้วเป็นพื้นที่ที่อยู่ตามแนวชายแดนติดกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ระยะทางยาวประมาณ ๒๒ กิโลเมตร โดยมีพื้นที่ป่าภูเขาที่อุดมสมบูรณ์ สภาพของป่ามีความเป็นธรรมชาติอาหาร และยาของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ส่วนแหล่งวัฒนธรรมของอำเภอนาแห้วที่สำคัญคือ พระอุโบสถวัดโพธิ์ชัย ซึ่งสร้างขึ้นตามอิทธิพลจากล้านนา คือสร้างตามแบบพุททามวงศ์ วัฒนธรรมความเชื่อบางอย่างของชาวบ้านแสงภาที่สืบทอดกันมามีมากมาย อาทิเช่น เมื่อถึงช่วงปีใหม่และสงกรานต์ชาวบ้านแสงภาได้หยุดพักการทำงานทุกอย่าง ทุกคนในครอบครัวที่ไปทำงานในต่างถิ่นก็จะกลับบ้านพร้อมใจกันทำธงไปบูชาพระรัตนตรัย นำขันห้าขันแปดไปขออาราธนาศีลยัตถิเป็นแนวปฏิบัติ มีการสรงน้ำพระพุทธรูปหลวงพ่อเพชรที่ชาวบ้านถือกันว่าเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ ทำพิธีสรงน้ำพระสงฆ์ บายศรีพระพุทธรูป ก่อพระทรายโดยมีความเชื่อว่า

^๗ สำนักงานจังหวัดเลย, รายงานประจำปี ๒๕๖๐, (เลย: สำนักงานจังหวัดเลย, ๒๕๖๐), หน้า ๘.

เพื่อไม่ให้ผีปีศาจร้ายเข้ามารบกวนในหมู่บ้าน และที่สำคัญชาวบ้านได้จัดทำต้นดอกไม้ซึ่งถือได้ว่าเป็นต้นดอกไม้ที่ใหญ่ที่สุดในโลก ปีละหลายๆ ต้นนำไปบูชาพระพุทธรูปที่วัดศรีโพธิ์ชัย จึงถือได้ว่าพระพุทธรูปนี้มีอิทธิพลต่อการดำรงชีพของชาวบ้านอย่างมาก สืบทอดเป็นทุนทางสังคมมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน และในทุกวันพระจะมีชาวบ้านผู้เฒ่าผู้แก่ไปถือศีลปฏิบัติธรรมในอุโบสถวัดศรีโพธิ์ชัยกันเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านทุกคนยังคงยึดมั่นและปฏิบัติตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด จะเห็นได้จากการงดฆ่าสัตว์ในวันโกน วันพระ ของชาวบ้าน โดยเชื่อว่าถ้ามีการฆ่าสัตว์แล้วจะทำให้เกิดเรื่องไม่ดีกับตนเองและต่อครอบครัว นอกจากนี้ชุมชนมีการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ไว้อย่างอุดมสมบูรณ์ และมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ปัญหาความขัดแย้งและปัญหาทางสังคมมีน้อยมาก ทุกคนเคารพและเชื่อฟังผู้นำ ถือเป็นวัฒนธรรมเช่นนี้มาเป็นระยะเวลาหลายชั่วอายุคน ส่งผลให้ชาวบ้านอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข^๔

ชุมชนบ้านอาฮี เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่อยู่ตามแนวชายแดนจังหวัดเลย โดยชุมชนบ้านอาฮีตั้งอยู่ในเขตพื้นที่การปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย บ้านอาฮี มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงคือ ทิศเหนือ จรดกับบ้านนาแกมั่ว และบ้านคอนตาปูของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (แขวงไซยะบุรี) มีแม่น้ำเหือง เป็นแม่น้ำแบ่งแนวพรมแดนระหว่าง ประเทศไทย กับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ชุมชนบ้านอาฮี มีประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยแบบรวมกันเป็นกลุ่ม ตามเส้นทางสัญจร และแหล่งน้ำธรรมชาติ (ลำน้ำเหือง) มีภาษาพูดเป็นภาษาถิ่น คือ ภาษาไทเลย คนในชุมชนนับถือศาสนาพุทธ มีความเชื่อ นับถือ เจ้าปู่ มีประเพณีวัฒนธรรม แห่ต้นดอกไม้ ประเพณีบุญเดือนหก ประเพณีเลี้ยงหอย (เจ้าปู่) ประเพณีบุญซำฮะ ประเพณีบุญข้าวสาก ประเพณีล่องเฮียไฟและตักบาตรเทโววันออกพรรษา และมีแหล่งวัฒนธรรมที่สำคัญได้แก่ วัดศรีมงคล พระธาตุมะนาวเดี่ยว พระนาครปรกมูจลินท์ วิหารหลวงปู่ผาค เป็นต้น^๕

ส่วนบ้านท่าดีหมี่ ก็เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ติดอยู่ตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ซึ่งเป็นชุมชนหมู่บ้านเก่าแก่มากมีแม่น้ำเหืองชาวเมืองดั้งเดิมอพยพมาจากเมืองปากเหือง ประเทศลาว ครั้งสงครามจีนฮ่อราว 200 กว่าปีก่อน และตั้งหมู่บ้านบริเวณปากน้ำเหือง เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์มีต้นดีหมี่

^๔ สนิทกา พงษ์เสนห์ และคณะ, “วัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทางสังคมของชุมชนบ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย”, รายงานการวิจัย, (สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๕), หน้า ๒.

^๕ กฤษฎา ไชยงาม และคณะ, “การศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมบ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย”, รายงานการวิจัย, (สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๖๐), หน้า ๔-๕.

จำนวนมาก จึงตั้งชื่อว่าบ้านดีหมี่^{๑๐} โดยบ้านท่าดีหมี่ ตำบลปากตม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดเลย และมีอาณาเขตติดกับลุ่มน้ำโขงซึ่งคั่นกลางพรมแดนเมืองसानะคาม แขวงเวียงจันทน์ และเมืองแก่นท้าว แขวงไชยบุรี ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งถือว่า บ้านท่าดีหมี่ มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ในด้านยุทธศาสตร์ของอาณาจักรล้านช้าง และถือได้ว่าเป็นความสัมพันธ์การสืบทอดทางวิถีชีวิตประเพณี และวัฒนธรรมจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวกันมายาวนาน โดยในปัจจุบัน บ้านท่าดีหมี่ ตำบลปากตม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ซึ่งอยู่ภายใต้การรับผิดชอบดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลปากตม (อบต. ปากตม) ถือได้ว่าเป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของจังหวัดเลย เพราะเป็นสถานที่ตั้งของ “สกายวอล์คเชียงคาน” แหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมติดอันดับของจังหวัดเลย นอกจากนี้ภายในวัดจอมมณีซึ่งเป็นวัดประจำชุมชนบ้านท่าดีหมี่ยังเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปโบราณที่มีความงดงามและศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านท่าดีหมี่และใกล้เคียงจะให้ความเคารพนับถืออย่างมาก จึงถือว่าเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญ และมีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องหลายประการ เช่น การสรงน้ำในวันสงกรานต์ ความเชื่อด้านคติชนวิทยา และเรื่องเล่าในลักษณะตำนาน เป็นต้น

และชุมชนสุดท้ายที่ผู้วิจัยเลือกเป็นพื้นที่วิจัยที่ติดอยู่ตามแนวชายแดนจังหวัดเลยคือบ้านสงาว ซึ่งบ้านสงาว ตั้งอยู่หมู่ที่ ๔ ตำบลห้วยพิชัย อำเภอปากชม จังหวัดเลย บ้านสงาวเป็นชุมชนที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงติดชายแดนลาวตรงข้ามกับเมืองสามหมื่น แขวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีแม่น้ำโขงกั้น ภายในชุมชนบ้านสงาวมีศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธที่น่าสนใจ เช่น วัดอินทร์แปลง ซึ่งเป็นวัดสำคัญประจำชุมชนบ้านสงาว ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง จึงเป็นสถานที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรมไหลเรือไฟในวันออกพรรษาของชุมชนบ้านสงาว ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีในบ้านสงาวได้ยึดหลักจารีตประเพณีที่เคยปฏิบัติมา ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านคือการทำบุญประพาสข้าวเปลือก หรือบุญประจำปี^{๑๑}

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าวคณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญถึงประโยชน์และความจำเป็นในการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย โดยนำเอาวัฒนธรรมตามแนวชายแดนมาสร้างคนดี สังคมดี สร้างรายได้ สร้างภาพลักษณ์และเกียรติภูมิของชุมชนของประเทศไทยในเวทีโลก และสร้างคนดีที่สังคมคาดหวัง มีคุณธรรมจริยธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต มีวินัย มีความรับผิดชอบมีสำนึกรักบ้านเกิด ห่วงแหนแผ่นดินเกิดทุนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รักและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมไทย และเป็นพลเมืองดีของชาติ และเห็นความสำคัญ

^{๑๐} สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเลย, **บ้านท่าดีหมี่**, (เลย: สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเลย), หน้า ๑๒.

^{๑๑} วิเชียร ขาบุตรบุญทริก (บรรณาธิการ), **สมบัติเมืองเลย**, (เลย: สำนักศิลปะและวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏเลย, ๒๕๔๑), หน้า ๕๕.

ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทางวิชาการ และโมเดลองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม และชุมชนเป็นประโยชน์เชิงเศรษฐกิจชุมชน ประโยชน์เชิงนโยบายในระยะยาวที่จะบูรณาการเชิงปฏิบัติการเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับการพัฒนาตามแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย
- ๒) เพื่อพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย
- ๓) เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษารั้ครั้งนี้เป็นการศึกษาการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ผู้วิจัยจึงได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ดังต่อไปนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตเนื้อหา โดยการทบทวนเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา วารสาร ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัด

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

๑.๑ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In- depth Interview) ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย

๑) พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชุมชน และประชาชนในพื้นที่ ทำวิจัยประกอบด้วย ชุมชนบ้านแสงภา อำเภอนแห้ว จังหวัดเลย ชุมชนบ้านอาฮี อำเภอท่าลี่จังหวัดเลย ชุมชนบ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และชุมชนบ้านสงาว อำเภอปากชมจังหวัดเลย โดยผู้วิจัยลงพื้นที่สัมภาษณ์ชุมชนละ จำนวน ๑๐ ราย รวมเป็น ๔๐ ราย และ

๒) ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และภาคธุรกิจเอกชน จำนวน ๒๐ ราย

๑.๒ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยจัดสนทนากลุ่มโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง เพื่อใช้ในการศึกษาความคิดเห็น ทักษะ ทักษะ ความรู้ การรับรู้ ความเชื่อ พฤติกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย และรูปแบบ กิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ ในการหาคำตอบที่ยังคลุมเครือ หรือยังไม่แน่ชัดของการวิจัย เพื่อช่วยให้งานวิจัยสมบูรณ์ถูกต้องยิ่งขึ้น

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยกำหนดสถานที่ทำการวิจัยได้แก่

- ๑) ชุมชนบ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย
- ๒) ชุมชนบ้านอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย
- ๓) ชุมชนบ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
- ๔) ชุมชนบ้านสงาว อำเภอปากชม จังหวัดเลย

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน ตุลาคม .พ.ศ.๒๕๖๔ ถึงเดือน กันยายน พ.ศ.๒๕๖๕

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑) การเสริมสร้างศักยภาพ หมายถึง การเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อความสมดุลของเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในสถานการณ์ต่างๆ

๒) วัฒนธรรมชุมชน หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว มีคุณค่า มีความหมายด้านวัฒนธรรม อันเป็นรากเหง้าที่ได้รับการสืบสาน สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ และมูลค่าทางสังคม

๓) ชุมชน หมายถึง หมู่ชน,กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน ที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ซึ่งประกอบด้วย ๑.ชุมชนบ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ๒. ชุมชนบ้านอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย ๓. ชุมชนบ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และ ๔. ชุมชนบ้านสงาว อำเภอปากชม จังหวัดเลย

๔) วัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต ความคิดความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี พิธีกรรม และภูมิปัญญา ซึ่งกลุ่มชนและสังคมได้ร่วมสร้างสรรค์สั่งสม

ปลูกฝัง สืบทอด เรียนรู้ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามทั้งด้านจิตใจและ
วัตถุอย่างสันติสุข และยั่งยืนที่มีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน

๑.๕ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๕.๑ ได้มีการเสริมสร้างศักยภาพพัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๑.๕.๒ ได้มีการพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพพัฒนธรรมชุมชนวิถี
พุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๑.๕.๓ ได้มีการนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพพัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตาม
แนวชายแดนจังหวัดเลย

๑.๕.๔ ได้องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้าง
ศักยภาพพัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

บทที่ ๒

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย เพื่อนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยโดยนำเสนอแต่ละหัวข้อตามลำดับดังนี้

๒.๑ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างศักยภาพ

๒.๒ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชน

๒.๓ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

๒.๔ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพชุมชน

๒.๕ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ

๒.๖ แนวคิดและทฤษฎีการวิเคราะห์ SWOT Analysis

๒.๗ ลักษณะชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๙ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างศักยภาพ

๒.๑.๑ ความหมายของศักยภาพ

คำว่าศักยภาพ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Potential” ตามความหมายของรูปแบบศัพท์ แปลว่า ภาวะแฝง อำนาจ หรือคุณสมบัติที่แฝงอยู่ในสิ่งต่าง ๆ อาจทำให้พัฒนาหรือทำให้ปรากฏเป็นสิ่งที่ประจักษ์ได้^๑ มีนักวิชาการให้ความหมายคำว่าศักยภาพไว้มากมาย ดังนี้

ความหมาย Competency หมายถึงความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) และคุณลักษณะส่วนบุคคล (Personal Characteristic or Attributes) ที่ทำให้บุคคลผู้นั้นทำงานในความรับผิดชอบของตนได้ดีกว่าผู้อื่น^๒ และได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า ศักยภาพ คือ กลุ่มของความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) และพหุติ นิสัยที่พึงประสงค์ (Attributes) ที่เกี่ยวข้องกันซึ่งมีผลกระทบต่องานหลักของตำแหน่งงานหนึ่ง ๆ โดย กลุ่มความรู้ทักษะและคุณลักษณะดังกล่าวสัมพันธ์กับผลงาน

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๓๘, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘), หน้า ๗๘๐.

^๒ สุกัญญา รัศมีธรรมโชติ, แนวทางการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ด้วย Competency Based Learning, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

ของตำแหน่งงานนั้น ๆ และสามารถวัดผลเทียบกับมาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับและเป็นสิ่งที่สามารถเสริมสร้างขึ้นได้โดยผ่านการฝึกอบรม และการพัฒนา^๓

วนิดา ฟาอรุณ ได้กล่าวถึงศักยภาพไว้ว่าเป็นพลังความสามารถของบุคคลหรือหน่วยงานที่มีอยู่ในตัว ซึ่งสามารถจะนำออกมาใช้เพื่อดำเนินการหรือประกอบกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งภายในขอบเขตได้เป็นผลสำเร็จ จะมีลักษณะที่ไม่ตายตัวอาจจะทำให้มีมากขึ้น หรือแข็งแรงขึ้น จากการพัฒนา เช่นแร่ธาตุที่มีอยู่ใต้ดินอาจจะมีความมีประโยชน์มากมาย แต่ถ้าคนที่ไม่ขุดขึ้นมาหรือดึงขึ้นมาใช้ ไม่มีความรู้ ไม่มีความสามารถศักยภาพของแร่ธาตุนั้นๆ ก็จะมีมากขึ้นและมีประโยชน์ในการนำมาใช้ และสามารถพัฒนาได้มากขึ้น^๔

ศักดิ์ศิริ นันตะสุข และคณะ ได้ให้ความหมายของศักยภาพไว้ว่า ศักยภาพ หมายถึง ภาวะ แฝง อำนาจหรือคุณสมบัติที่มีแฝงอยู่ในสิ่งต่างๆ อาจทำให้พัฒนาหรือให้ปรากฏเป็นสิ่งที่ประจักษ์ได้ เมื่อคนในชุมชนมีศักยภาพ ย่อมสนับสนุนให้การดำเนินงานขององค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลบนพื้นฐานของการช่วยเหลือตนเอง สมรรถภาพหรือศักยภาพของบุคคลควรมีในปัจจุบัน ดังนี้^๕

๑. ศักยภาพด้านโน้ตชน การพัฒนาความรู้ความเข้าใจในหลักวิชาชีพมากขึ้น
๒. ศักยภาพด้านการปฏิบัติงาน
๓. ศักยภาพด้านบริบททั้งเศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อม
๔. ศักยภาพด้านการติดต่อสื่อสาร
๕. ศักยภาพด้านการบูรณาการ
๖. ศักยภาพด้านการปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อม

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กล่าวว่า ศักยภาพ หมายถึง ผลการเรียนรู้ที่เกิดจากกระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียนผสมผสานกับคุณสมบัติ และคุณลักษณะที่ตกตะกอนติดตัว นอกจากความรู้ในเนื้อหาวิชาหรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ซึ่งทักษะ และคุณลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ ๓ องค์ประกอบหลักรวมกัน ๙ ด้าน^๖ ดังนี้

^๓ สุภัฏญา รัตมีธรรมโชติ, “Competency: เครื่องมือการบริหารที่ปฏิเสธไม่ได้”, Productivity, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๕๓ (พฤศจิกายน – ธันวาคม, ๒๕๕๗): ๔๘.

^๔ วนิดา ฟาอรุณ, “ศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวของตำบลเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา”, ภาคนิพนธ์, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๗), หน้า ๑๓.

^๕ ศักดิ์ศิริ นันตะสุข และคณะ, *โครงการพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้*, มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ ๒๕๕๐, จังหวัดชัยภูมิ. สืบค้นเมื่อ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๕ จาก www.ttresearch.org หน้า ๑๗-๑๘.

^๖ ภัสร์สุภา สีสานภาพรรณ, “การท่องเที่ยวเชิงพุทธ : ศึกษาเฉพาะกรณีแหล่งวัฒนธรรมในกรุงเทพมหานคร”, สารนิพนธ์สาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑, หน้า ๒๕.

๑. ทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในอนาคต ประกอบด้วย ๓ ด้าน คือ ทักษะการเรียนรู้ ทักษะการคิด ทักษะการสื่อสาร

๒. ทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการทำงาน ประกอบด้วย ๓ ด้าน คือ ทักษะการจัดการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ความขยัน อดทน ประหยัด และอดออม

๓. ทักษะพื้นฐานที่จำเป็นในการอยู่ร่วมกันในสังคม ประกอบด้วย ๓ ด้าน คือ การควบคุมตนเองได้ ความรับผิดชอบ และความมีวินัยในตนเอง การช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละ มุ่งมั่น และพัฒนา

เศียร เศต ได้ให้คำนิยามคำว่า “ศักยภาพ” ไว้ว่า ศักยภาพ หมายถึงการรู้จักตัวเองว่า กำลังทำอะไรอยู่ และสิ่งที่ทำอยู่นั้นถูกต้องหรือไม่ จงคิดดี ทำอะไรอย่างมีสติ และนำสิ่งที่มีอยู่เหล่านี้ มาสร้างด้วยตนเองให้นำไปสู่ความสำเร็จ^๗

มณฑิรา ยืนนาน^๘ ได้สรุปความหมายของศักยภาพ หมายถึง ความสามารถสูงสุดในการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งของบุคคลหรือองค์กรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ ภายใต้สภาวะแวดล้อมที่เป็นอยู่ศักยภาพจึงเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้การทำงานสำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ

วิวัฒน์ชัย บุญยศักดิ์^๙ ได้ให้คำนิยามว่า ศักยภาพ หมายถึง ความสามารถหรือความพร้อมในตัวของสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่จะเอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การปรับปรุงการจัดการ หรือการเข้ามาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆขึ้น ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจะมีศักยภาพในตัวเองซึ่งมีความแตกต่างกัน การพิจารณาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวจึงเป็นการพิจารณาความสามารถหรือความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวในเบื้องต้นว่าสมควรที่จะปรับปรุงหรือพัฒนาในระดับใดที่เหมาะสม

เพชรน้อย ม่วงงาม^{๑๐} กล่าวว่า ศักยภาพ หมายถึง พลังความสามารถที่แฝงอยู่และสามารถทำให้ปรากฏได้ความสามารถที่แสดงหรือปรากฏเป็นได้ทั้งเครื่องชี้หรือสะท้อนศักยภาพในอดีตและเป็นเครื่องบ่งบอกศักยภาพภายในอนาคต การปรากฏของพลังศักยภาพของสิ่งใด ๆ จะเป็น

^๗ เศียร เศต, ศักยภาพที่ยิ่งใหญ่ของมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ซีวิต, ๒๕๓๒), หน้า ๒๓-๒๕

^๘ มณฑิรา ยืนนาน, ศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชนในการส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม : กรณีศึกษาตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี, (กรุงเทพมหานคร: คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗.

^๙ วิวัฒน์ชัย บุญยศักดิ์, “ศักยภาพสำคัญอย่างไรต่อการท่องเที่ยว”, จุลสารการท่องเที่ยว ฉบับที่ ๘, (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๓๒): หน้า ๔๒.

^{๑๐} เพชรน้อย ม่วงงาม, ศักยภาพของชุมชนกรณีการจัดตั้งหมู่บ้านปลอดภัยจังหวัดสุพรรณบุรี, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๖-๗.

เช่นใดขึ้นอยู่กับปัจจัยอย่างน้อยสองส่วน คือพลังความสามารถของสิ่งนั้น และเงื่อนไขบริบทที่เป็นไปได้ทั้งตัวชัดเจนหรือตัวหนุนเสริมการปรากฏออกมาของศักยภาพนั้นที่สำคัญคือเงื่อนไขเชิงบริบทที่มี

ศักยภาพ คือ คุณลักษณะเชิงพฤติกรรมเป็นกลุ่มพฤติกรรมที่องค์กรต้องการจากข้าราชการเพราะเชื่อว่าหากข้าราชการมีพฤติกรรมการทำงานในแบบที่องค์กรกำหนดแล้ว จะส่งผลให้ข้าราชการผู้นั้นมีผลการปฏิบัติงานดี และส่งผลให้องค์กรบรรลุเป้าประสงค์ที่ต้องการไว้ ตัวอย่างเช่น การกำหนดสมรรถนะการบริการที่ดี เพราะหน้าที่หลักของข้าราชการ คือ การให้บริการแก่ประชาชนทำให้หน่วยงานของรัฐบรรลุวัตถุประสงค์ คือ การทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน องค์ประกอบในการพัฒนาบุคลากรประกอบด้วย ๓ องค์ประกอบหลัก ได้แก่

๑. กลุ่มความรู้ (Knowledge) คือ ความสามารถอธิบายเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างถูกต้อง และชัดเจนแบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ รู้ความหมาย รู้ขั้นตอน รู้ประยุกต์ใช้

๒. กลุ่มทักษะ (Skill) คือ ความสามารถในการลงมือทำเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้เกิดผลผลิต ผลลัพธ์อันพึงประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การวัดทักษะมี ๓ ระดับ คือ ระดับความซับซ้อนในการปฏิบัติ ระดับความหลากหลาย ระดับความสม่ำเสมอ

๓. กลุ่มพฤติกรรมหรืออุปนิสัยในการทำงาน (Attribute) คือ รูปแบบการแสดงออกหรือพฤติกรรมของบุคคลที่สอดคล้องกับงานที่ปฏิบัติอยู่ ซึ่งการแสดงออกอันพึงประสงค์ได้นั้นขึ้นกับปัจจัย ๓ ประการ คือ ค่านิยมแนวโน้มการแสดงออก และแรงจูงใจซึ่งส่งผลให้องค์กรมีความได้เปรียบคู่แข่งขัน เช่น ความกระตือรือร้น ความอดทน และขยันขันแข็งในการทำงาน ค่านิยมในการยอมรับฟังความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์เพื่อการสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ และการปรับปรุงงานอย่างต่อเนื่อง^{๑๑}

สรุปได้ว่า ศักยภาพ หมายถึง ความสามารถหรือความพร้อมในตัว หรือภาวะ แฝงอำนาจหรือคุณสมบัติที่มีแฝงอยู่ในสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นความสามารถที่มีทักษะ และคุณลักษณะพื้นฐานที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิตในสังคม เช่น ๑) ทักษะความสามารถในการเรียนรู้ ทักษะความสามารถในการคิด ความสามารถในการติดต่อสื่อสาร ๒) ความสามารถในการปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่น ความขยัน ความอดทน ความประหยัด และ ๓) ความสามารถในการอยู่ร่วมกันในสังคม มีการควบคุมตนเองได้ มีความรับผิดชอบ มีวินัยในตนเอง มีความมุ่งมั่น มีความเสียสละ รู้จักการช่วยเหลือผู้อื่น

๒.๑.๒ ประเภทของศักยภาพ

ประเภทของ Competency แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. ชีตความสามารถหลัก (core competency) หมายถึง บุคลิกลักษณะหรือการแสดงออกของพฤติกรรมของพนักงานทุกคนในองค์กร ที่สะท้อนให้เห็นถึงความรู้ ทักษะ ทักษะ ทักษะ

^{๑๑} คณะกรรมการนโยบายและแผน มหาวิทยาลัยรามคำแหง, แผนพัฒนาบุคลากรของมหาวิทยาลัยรามคำแหง ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๒ – ๒๕๕๕, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒), หน้า ๖.

ความเชื่อและอุปนิสัยของคนในองค์กรโดยรวม ถ้าพนักงานทุกคนในองค์กรมีขีดความสามารถประเภทนี้ก็จะมีส่วนที่จะช่วยสนับสนุนให้องค์กรบรรลุเป้าหมายตามวิสัยทัศน์ได้ ขีดความสามารถชนิดนี้จะถูกกำหนดจากวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมายหลัก หรือกลยุทธ์ขององค์กร

๒. ขีดความสามารถด้านการบริหาร (managerial competency) คือ ความรู้ความสามารถด้านการบริหารจัดการ เป็นขีดความสามารถที่มีได้ทั้งในระดับผู้บริหารและระดับพนักงานโดยจะแตกต่างกันตามบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบ (role-based) แตกต่างตามตำแหน่งทางการบริหารงานที่รับผิดชอบ ซึ่งบุคลากรในองค์กรทุกคนจำเป็นต้องมีในการทำงานเพื่อให้ทำงานสำเร็จและต้องสอดคล้องกับแผนกลยุทธ์ วิสัยทัศน์ พันธกิจขององค์กร เช่น การวางแผน การบริหารการเปลี่ยนแปลง การทำงานเป็นทีมการติดต่อสื่อสาร การแก้ปัญหาและตัดสินใจ ภาวะผู้นำ ความคิดสร้างสรรค์การสร้างนวัตกรรมใหม่ เป็นต้น

๓. ขีดความสามารถตามตำแหน่งงาน (functional competency) คือ ความรู้ความสามารถในงานซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะเฉพาะของงานต่างๆ (job-based) เช่น ตำแหน่งวิศวกรไฟฟ้า ควรต้องมีความรู้ทางด้านวิศวกรรม นักบัญชี ควรต้องมีความรู้ทางการบัญชี เป็นต้น หน้าที่งานที่ต่างกัน ความสามารถในงานย่อมจะแตกต่างกันตามอาชีพ ซึ่งอาจเรียกขีดความสามารถชนิดนี้ สามารถเรียก Functional competency หรือเป็น Job competency เป็น Technical competency ก็ได้อาจกล่าวได้ว่าขีดความสามารถชนิดเป็นขีดความสามารถเฉพาะบุคคล ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความรู้ ทักษะ พฤติกรรม และคุณลักษณะของบุคคลที่เกิดขึ้นจริงตามหน้าที่หรืองาน ที่รับผิดชอบที่ได้รับมอบหมาย แม้ว่าหน้าที่งานเหมือนกัน ไม่จำเป็นว่าคนที่ปฏิบัติงานในหน้าที่นั้น จะต้องมีความสามารถเหมือนกัน^{๑๒}

๒.๒ แนวคิดที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม

๒.๒.๑ ความหมายวัฒนธรรม

ศิลปะเป็นพฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์ที่แสดงออกซึ่งอารมณ์ ความรู้สึกความเชื่อหรือความคิดของตน สื่อออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ภาพวาด ภาพปั้น งานประดิษฐ์ ดนตรี และการรำรำ พฤติกรรมการแสดงออกนี้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและแบบแผนพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้และการยอมรับของสังคม แม้ว่าบุคคลผู้สร้างสร้างงานศิลปะจะมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวก็ตาม แต่ผลงานที่สร้างก็มักอยู่ในกรอบแบบแผนที่สังคมกำหนดและยอมรับศิลปะจึงไม่เป็นเพียงผลผลิตของปัจเจกบุคคลแต่ยังเป็นผลผลิตของวัฒนธรรม นอกจากศิลปะจะเป็นองค์ประกอบของ

^{๑๒} พันเอก สัญญา พงษ์ศรีดา, “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่กองอำนวยการ รักษาความมั่นคงภายในภาค ๑ ตามหลักพุทธธรรม”, พุทธศาสตร์คุณภิวัตน์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๓๙ - ๔๐.

วัฒนธรรมในการตอบสนองความพึงพอใจ ให้ความรู้สึกเพลิดเพลิน และการแสดงซึ่งอารมณ์สุนทรีย์แล้ว ยังเป็นตัวแทนของความหมายและระบบคุณค่าของสังคมวัฒนธรรมซึ่งได้รับการสืบทอดต่อกันมา ดังนั้น ศิลปะจึงมิได้ถูกแยกออกจากบริบททางวัฒนธรรมและสังคม ไม่สามารถคงอยู่ได้ด้วยตนเองโดยปราศจากรากเหง้า การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนจึงควรได้คำนึงถึงบทบาทหน้าที่ของศิลปะในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและความสำคัญของศิลปะ เกิดความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งจะเป็ทุนทางสังคมที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนต่อไป

ความหมายของ "วัฒนธรรม" ได้มีผู้ให้คำนิยามไว้หลายความหมาย ขึ้นอยู่กับสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแต่ละนิยามก็ทำหน้าที่แตกต่างกันไป ในการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อนำไปใช้ในการวางแผนการจัดการเรียนรู้สาระทัศนศิลป์ จำเป็นต้องเข้าใจความหมายของวัฒนธรรมก่อน ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๓ มาตรา ๔ วัฒนธรรม หมายความว่า วิถีการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณี พิธีกรรม และภูมิปัญญา ซึ่งกลุ่มชนและสังคมได้ร่วมสร้างสรรค์สั่งสม ปลูกฝัง สืบทอด เรียนรู้ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงาม ทั้งด้านจิตใจและวัตถุ อย่างสันติสุขและยั่งยืน

กาญจนา แก้วเทพ^{๓๓} กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิถีทางและแบบฉบับในการดำเนินชีวิตของชุมชนที่ได้สั่งสมกันมารวมทั้งความคิดต่าง ๆ ที่คนได้กระทำ สร้าง กำหนด สะสม และรักษาไว้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง วัฒนธรรมอาจอยู่ในรูปของความรู้ การปฏิบัติและความเชื่อ ตลอดจนวัตถุสิ่งของ

วัฒนธรรมของทุกสังคมจะมีระดับต่าง ๆ ระดับแรกเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา เช่น รสนิยมการกิน การแต่งกาย ฯลฯ ระดับต่อมา คือสิ่งที่มีความลงตัวพอสมควร อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น วิถีการใช้ชีวิตประเพณี การปฏิบัติตามธรรมเนียมต่าง ๆ ฯลฯ และระดับสุดท้ายซึ่งเป็นส่วนที่เปลี่ยนแปลงได้ยากและไม่ควรเปลี่ยนแปลง ได้แก่ ระบบคุณค่า ระบบคิด ฯลฯ^{๓๔}

ประเวศ วะสี^{๓๕} เสนอว่าวัฒนธรรมชุมชนเป็นทรัพยากรอันมีค่าของสังคมโดยให้ประชาชนรวมตัวกันเป็นกลุ่มและองค์กรย่อย ๆ เพื่อช่วยเหลือและสร้างความเข้มแข็งให้แก่สมาชิก ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มและชุมชนควรเป็นแบบเท่าเทียมควรลดบทบาทหน้าที่ของรัฐและปรับปรุง

^{๓๓} กาญจนา แก้วเทพ, พัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน : โดยถิอมนุษย์เป็นศูนย์กลาง, (กรุงเทพมหานคร: สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๘), หน้า ๘๑.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๓.

^{๓๕} ประเวศ วะสี, ภูมิปัญญาไทยและศักยภาพของชุมชนปัญหาด้านวิกฤตสู่ทางรอด. กรุงเทพมหานคร: หมู่บ้าน, ๒๕๓๐), หน้า ๓๔-๓๖.

วัฒนธรรมพื้นบ้านโดยการเพิ่มบทบาทของศาสนาและนำวัฒนธรรมสากลเข้ามาผสมด้วยเป็นการพัฒนาที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านจิตใจชีวิตชุมชนและความสมดุลของสิ่งแวดล้อม

โกวิท พวงงาม^{๑๖} ได้อธิบายว่าวัฒนธรรมชุมชนมีลักษณะที่ไม่มีรูปแบบแน่นอนตายตัว เพราะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยกาลเวลาอีกทั้งบริบทชุมชนของแต่ละชุมชนก็จะแตกต่างกันคงจะเป็นการยากและไม่เป็นธรรมหากว่าจะนิยามคำว่าวัฒนธรรมชุมชนให้แน่นอนตายตัวด้วยเหตุที่ว่าวัฒนธรรมชุมชนนั้นควรสะท้อนรูปแบบวิถีชีวิตและลักษณะความสัมพันธ์ของแต่ละชุมชนออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมเพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจหากจะทำความเข้าใจถึงวัฒนธรรมชุมชนก็ต้องทำความเข้าใจถึงวิถีชีวิตการดำรงอยู่และการเปลี่ยนผ่านของชุมชนด้วยก็จะทำให้สามารถนิยามคำว่าวัฒนธรรมชุมชนได้ดียิ่งขึ้น

วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นแบบแผนการปฏิบัติและการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจ ชำบซึ้ง ยอมรับและใช้ปฏิบัติร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมนั้น วัฒนธรรม คือ ส่วนประกอบที่สลับซับซ้อนทั้งหมดของลักษณะอันชัดเจนของจิตวิญญาณ วัตถุ สติปัญญา และอารมณ์ซึ่งประกอบขึ้นเป็นสังคมหรือหมู่คณะ วัฒนธรรมมิได้หมายถึงเฉพาะเพียงศิลปะและวรรณกรรมเท่านั้น แต่หมายถึงฐานนิยมต่าง ๆ ของชีวิตสิทธิพื้นฐานต่าง ๆ ของมนุษย์ ระบบค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และความเชื่อ^{๑๗}

วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบคิด วิธีการ โครงสร้างทางสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผนและทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น การดำเนินงานใด ๆ เกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมจึงจำเป็นต้องเข้าใจบริบทและเงื่อนไขแวดล้อมศักยภาพของมนุษย์ ตลอดจนสิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อปรับปรุงวิถีชีวิตให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดยั้ง^{๑๘}

กาญจนา แก้วเทพ ได้กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรมตามวัตถุประสงค์ของการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชนว่า วัฒนธรรมสามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วน "รูปแบบ" ของวัฒนธรรมเป็นส่วนที่สัมผัสจับต้องได้และส่วนที่มองไม่เห็น สัมผัสไม่ได้ ต้องใช้การคิดไตร่ตรองวิเคราะห์จึงจะเข้าใจ ได้แก่ระบบคิด ระบบคุณค่าซึ่งอาจเรียกว่าส่วนที่เป็น "เนื้อหา" ของวัฒนธรรม^{๑๙}

^{๑๖} โกวิท พวงงาม, การจัดการตนเองของชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: เอ็กโปเน้นต์, ๒๕๕๓), หน้า ๔๐๔

^{๑๗} อ่างใน ชูติมา เวทการ, การจัดการเรียนรู้สาระทัศนศิลป์บนพื้นฐานวัฒนธรรมชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒,

^{๑๙} อ่างแล้ว. พัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน : โดยถิอมมนุษย์เป็นศูนย์กลาง, หน้า ๒๔-๒๕.

Leslie A. White ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรม คือ ปรากฏการณ์ที่สร้างขึ้นอย่างมีระบบประกอบด้วยการกระทำ (แบบแผนของพฤติกรรม) วัตถุ (เครื่องมือเครื่องใช้หรือสิ่งที่ใช้สร้างเครื่องมือเครื่องใช้) ความคิด (ความเชื่อ ความรู้) และความรู้สึก (ทัศนคติ ค่านิยม) ที่แสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจน วัฒนธรรมเป็นผลงานที่มาจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์และมีลักษณะชัดเจน ดังนั้น จึงสามารถถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอื่นได้ง่าย^{๒๐}

บำรุง บุญปัญญา^{๒๑} ได้อธิบายว่าวัฒนธรรมชาวบ้านมีความเป็นอิสระจากวัฒนธรรมของคนชั้นกลางของคนชั้นสูงสัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติอยู่กับการใช้แรงงานและชุมชนเครือญาติชุมชนหมู่บ้านเป็นรูปแบบของสังคมที่มีอายุยืนนานเป็นเวลาหลาย ๆ ร้อยปีลักษณะเช่นนี้คือลักษณะที่เรียกว่ามันเป็นสังคมในตัวของมันเองก็แสดงว่าต้องเป็นสังคมที่มีเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมที่เป็นอิสระของชุมชนชุมชนหมู่บ้านจึงมีระบบความเชื่อและวิถีการพัฒนาที่เป็นอิสระของตัวเองอยู่แล้วแต่แนวพัฒนาการเศรษฐกิจของประเทศไทยที่ยึดถืออยู่นั้นเป็นแนวความคิดที่มาจากภายนอกประเทศซึ่งประสานเข้ากับอำนาจรัฐในประเทศเป็นแนวพัฒนาแบบทุนนิยมซึ่งทำลายเศรษฐกิจชุมชน

สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์^{๒๒} กล่าวว่าวัฒนธรรมของชุมชนชนบทก่อตัวขึ้นจากการต่อสู้เพื่อให้ทุกคนมีอยู่มีกินและจากการที่ต้องอยู่ร่วมสัมพันธ์กันเป็นสังคมชุมชนการต่อสู้เพื่อการมีอยู่มีกินก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการผลิตโดยเฉพาะการผลิตแบบกสิกรรมซึ่งได้ก่อให้เกิดการคิดค้นและพัฒนาเทคโนโลยีต่างๆ เช่นการปั้นคันนา (ยกคันนา) เพื่อกักเก็บน้ำสำหรับการปลูกข้าวซึ่งเป็นเทคโนโลยีพื้นบ้านของชาวบ้านในที่ราบลุ่มการทำเครื่องมือล่าสัตว์ในป่าและเครื่องมือจับสัตว์น้ำต่าง ๆ การต่อสู้เพื่อให้มีชีวิตรอดนี้ต้องอยู่กับธรรมชาติและพึ่งพาธรรมชาติจึงเกิดการจัดระบบความสัมพันธ์กับธรรมชาติประกอบกับความต้องการคำอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติรอบตัวความเป็นมาและเป็นไปของจักรวาลโลกและชีวิตพัฒนาขึ้นเป็นวัฒนธรรมทางความเชื่อเกิดระบบคุณค่าและเกิดการรับศาสนาเข้ามาในชุมชนพร้อมกับพิธีกรรมต่าง ๆ การที่ต้องอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนจำเป็นจะต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์ที่จะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสันติก่อให้เกิดวัฒนธรรมการอยู่ร่วมสัมพันธ์กันเกิดเป็นจารีตประเพณีระบบกฎเกณฑ์และพิธีการต่าง ๆ เป็นแนวทางให้สมาชิกของชุมชนทั้งรุ่นปัจจุบันและรุ่นต่อไปได้ยึดถือปฏิบัติวัฒนธรรมทางการผลิตมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นอยู่กับวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันการเพาะปลูกพืชผลการเกษตรมีปัจจัยเกี่ยวกับดินน้ำและแรงงานเข้ามาเกี่ยวข้องจึงจำเป็นต้อง

^{๒๐} อ่างใน จำนงค์ อติพัฒนสิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

^{๒๑} บำรุง บุญปัญญา, ๓ ทศวรรษ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน, (สุรินทร์: โครงการหนังสือดอกทิวป่า, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕๕ - ๑๕๖.

^{๒๒} สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์, รากฐานแห่งชีวิต: วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: หมู่บ้าน, ๒๕๓๓), หน้า ๑๒-๑๔.

มีการจัดการเรื่องที่ดินทำกินให้เหมาะสมไม่ให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันจึงต้องมีผู้นำชุมชนขึ้นมาจัดการเช่นที่ทางอีสานมีกวนบ้าน (หรือกวนบ้าน) ทางเหนือมีพ่อหลวงทางใต้มีนายบ้านซึ่งต่อมาปรับเรียกเป็น "ผู้ใหญ่บ้าน" ตามระเบียบการปกครองใหม่ (พ.ศ. ๒๔๕๗) เหมือนกันหมดทั้งประเทศ จำเป็นต้องมีการจัดระบบการแบ่งส่นปันส่วนน้ำให้ทุกครอบครัวสามารถเพาะปลูกได้ทันตามฤดูกาล ดังตัวอย่างการจัดระบบเหมืองฝายทางภาคเหนือที่มีแก่งเหมืองแก่งฝายเป็นผู้จัดการและจำเป็นต้องจัดระบบแรงงานในครอบครัวและชุมชนในการปลูกปักดำและเก็บเกี่ยวเพราะงานบางอย่างเช่นการทำฝายทำนบกั้นน้ำการปักดำและเก็บเกี่ยวต้องแข่งขันกับฤดูกาลที่แรงงานคนเดียวหรือครอบครัวเดียวไม่อาจทำได้ทันเกิดเป็นประเพณีการทำงานรวมหมู่ที่เรียกกันว่าการลงแขกในภาคกลางการขอแรงในภาคใต้และการเอามือในภาคเหนือ

ระบบกฎเกณฑ์และประเพณีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อให้ชีวิตอยู่รอดและอยู่ร่วมกันได้นี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็มีการสืบทอดและพัฒนาขึ้นมาตามลำดับเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปโดยมีทั้งส่วนที่ตายไปเพราะไม่มีใครยึดถือปฏิบัติอีกมีทั้ง

๑. ระบบการผลิตหรือระบบการทำมาหากิน

๒. ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กันอันประกอบด้วยครอบครัวเครือญาติชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน

๓. ระบบทางความเชื่ออันประกอบด้วยศาสนาคุณค่าและพิธีกรรม

Hofstede ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า เป็นโปรแกรมทางความคิดร่วมกันของสมาชิกในกลุ่มหรือ สังคม ซึ่งอาจเป็นในระดับประเทศ ภูมิภาค หรือกลุ่มใด ๆ ก็ตาม^{๒๓}

Terpstar & David ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า เป็นสัญลักษณ์ของสมาชิกในสังคม ซึ่งเป็นสิ่งต้องมีการเรียนรู้ร่วมกัน และเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมต้องปฏิบัติตามโดยถือว่าวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานในการแก้ไขปัญหาหรือหาคำตอบสำหรับทุกสังคม^{๒๔}

นิยพรรณ วรรณศิริ^{๒๕} กล่าวว่า วัฒนธรรมคือ พฤติกรรมของมนุษย์ที่ได้รับการจัดสรรขึ้นมาด้วยความตั้งใจ ความหมายของวัฒนธรรมมี ๒ ความหมายคือความหมายในเชิงมนุษยศาสตร์ วัฒนธรรม หมายถึง ความดีงามไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมของคน สัตว์ สิ่งของจะต้องแสดงออกถึงความดีงามจึงจะเป็นวัฒนธรรม และความหมายในเชิงสังคมศาสตร์ แบ่งออกเป็น ๒ ความหมาย คือ การให้

^{๒๓} อ้างใน สมชนก (คัมพพันธุ์) ภาสกรจรัส, การจัดการเชิงเปรียบเทียบ/การจัดการข้ามวัฒนธรรม (Comparative Management/Cross-Cultural Management), (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๕๙), หน้า ๕๔.

^{๒๔} อ้างใน สมชนก (คัมพพันธุ์) ภาสกรจรัส, การจัดการเชิงเปรียบเทียบ/การจัดการข้ามวัฒนธรรม (Comparative Management/Cross-Cultural Management), (กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๕๙), หน้า ๕๔.

^{๒๕} นิยพรรณ วรรณศิริ, มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส, ๒๕๕๐), หน้า ๔๕.

ความหมายในเชิงสังคมวิทยา (Sociology) นักสังคมวิทยาให้ความหมายว่า เป็นกระบวนการอบรมปลูกฝังสั่งสอนเรียนรู้ถึงการดำรงชีวิตที่เป็นรูปแบบเดียวกันแล้วเก็บไว้เป็นมรดกตกทอดส่งต่อให้สมาชิกรุ่นใหม่ของสังคมต่อไป และการให้ความหมายในเชิงมานุษยวิทยา (anthropology) ว่า วัฒนธรรม เป็นพฤติกรรมที่กลั่นกรองมาจากความคิดที่จะหาวิธีการมาตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ อันได้แก่การตอบสนองความจำเป็นที่มนุษย์จะยืนหยัดในการอยู่รอดเป็นคนได้ในสังคม เช่น การหาอาหารและการกินอาหารเพื่อให้ร่างกายคงอยู่และเจริญเติบโตตามวัย การจัดกลุ่มอยู่ร่วมกันของมนุษย์ การเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ การสื่อสารความคิดต่อกัน การมีจิตใจที่ดีที่มั่นคงไม่หวั่นไหวหวาดกลัวภัยอันตราย และการขับถ่ายทางเพศที่จะไม่เกิดโทษต่อตนเองและผู้อื่น

สรุป วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของผู้คนในสังคม ซึ่งเป็นแบบแผนการปฏิบัติและการแสดงออกซึ่งความรู้สึกลึกซึ้งในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยวิถีชีวิตนั้นมันเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจ ช่าง ยอมรับและใช้ปฏิบัติร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต ระบบค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และความเชื่อของคนในสังคมนั้น

๒.๒.๒ ลักษณะพื้นฐานสำคัญของวัฒนธรรม

ลักษณะพื้นฐานสำคัญของวัฒนธรรมบางประการ^{๒๖} คือ

- ๑) เป็นแบบพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ (pattern of learned behavior)
- ๒) เป็นสิ่งที่มีอยู่ร่วมกัน (shared by members of society)
- ๓) เป็นสิ่งที่ ถ่ายทอดสืบต่อกันมา (transmitted among the members of society)
- ๔) สร้างความพอใจให้กับมนุษย์ได้ (culture is gratifying)
- ๕) เป็นสิ่งที่ปรับเปลี่ยนได้ (Culture is adaptive)
- ๖) เป็นผลรวมหรือการผสมผสานทางวัฒนธรรม (culture is integrative)
- ๗) เป็นรูปแบบพฤติกรรมในอุดมคติที่ต้องยึดถือปฏิบัติตาม (ideal form of behavior)
- ๘) เป็นลักษณะเหนืออินทรีย์ (superorganic)

๒.๒.๓ บทบาทวัฒนธรรมกับการพัฒนา

ในปัจจุบันวัฒนธรรมมีบทบาทหรือเป็นรากฐานที่สำคัญในกระแสนการพัฒนาทั้งระดับโลก นานาชาติและประเทศต่าง ๆ

^{๒๖} จานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖-๑๘.

๑) วัฒนธรรมกระแสหลัก (Conventional Culture) หมายถึงวัฒนธรรมและแบบแผนแนวปฏิบัติของกลุ่มชนชั้นนำเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มผู้มีอำนาจหรือผู้ปกครองเช่นดังตัวอย่างการกำหนดประเภท / สาขาของวัฒนธรรมกระแสหลักระดับโลกและนานาชาติ

๑.๑) อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓ ได้จำแนกมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ออกเป็น ๔ สาขา คือ

(๑) ประเพณีและการแสดงออกทางมุขปาฐะรวมถึงภาษาในฐานะพาหะของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

(๒) ศิลปะการแสดง

(๓) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาลต่าง ๆ

(๔) ความรู้วิถีปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล

(๕) ฝีมือช่างตามแนวประเพณีนิยม

๑.๒) องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO) ได้อธิบายอุตสาหกรรมสร้างสรรค์หมายถึงอุตสาหกรรมที่เป็นการประสานกันระหว่างการสร้างสรรค์การผลิตและการค้าหากำไรจากเนื้อหาและสื่อ (Content) ซึ่งโดยธรรมชาติแล้วมีลักษณะเป็นนามธรรมและเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมเนื้อหาและสื่อเหล่านี้โดยทั่วไปจะถูกคุ้มครองโดยกฎหมายลิขสิทธิ์และเนื้อหาเหล่านั้นสามารถอยู่ในรูปแบบของสินค้าหรือบริการ ทั้งนี้ UNESCO ได้แบ่งอุตสาหกรรมสร้างสรรค์โดยพัฒนาจากกรอบความคิดหลักสำหรับสถิติทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางวัฒนธรรมออกเป็น ๓ กลุ่มหลัก ๑๑ กลุ่มย่อย^{๒๗} ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ กลุ่มวัฒนธรรมแกนหลัก (Core Cultural Domains) ประกอบด้วย (Natural Heritage) and Design) ประกอบด้วย

(๑) มรดกทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ (Cultural and

(๒) การแสดง (Performance and Celebration)

(๓) ทัศนศิลป์งานฝีมือและการออกแบบ (Visual arts, Crafts

(๔) หนังสือและสิ่งพิมพ์ (Books and Press)

(๕) โสตทัศนและสื่อดิจิทัล (Audio Visual and Digital Media)

กลุ่มที่ ๒ กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม (Related Domains)

^{๒๗} บันเทิง เพียรคำ, การศึกษาข้อมูลการแบ่งสาขาระบบและแนวทางการยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรมและบุคคลที่มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม : วัฒนธรรม อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และ Living Human Treasures ของ UNESCO และต่างประเทศ, (กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม (เอกสารอัด สำเนา), ๒๕๕๘), หน้า ๑๓-๑๔.

- (๖) การท่องเที่ยวและกีฬา (Tourism and Sport)
- กลุ่มที่ ๓ กลุ่มเผยแพร่วัฒนธรรม (Expanded Domains)
- (๗) เครื่องดนตรี (Musical Instruments)
- (๘) ซอฟต์แวร์ (Software)
- (๙) วิทยุและโทรทัศน์ (Radio and Television)
- (๑๐) งานโฆษณา (Advertising)
- (๑๑) งานสถาปัตยกรรม (Architecture)

๒) วัฒนธรรมรองหรือวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Sub-Culture / Folkways) หมายถึง วัฒนธรรมย่อยหรือวัฒนธรรมพื้นบ้านของวัฒนธรรมกระแสหลักดังตัวอย่างการกำหนดสาขาของ วัฒนธรรมไทยในบริบทกระแสวัฒนธรรมโลกและนานาชาติ เช่น

๒.๑) พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ มาตรา ๔ ได้กำหนดสาขามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไว้ ๗ ลักษณะดังนี้

- (๑) วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา
- (๒) ศิลปะการแสดง
- (๓) แนวปฏิบัติทางสังคมพิธีกรรมประเพณีและเทศกาล
- (๔) ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล
- (๕) งานช่างฝีมือดั้งเดิม
- (๖) การเล่นพื้นบ้านกีฬาพื้นบ้านและศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว
- (๗) ลักษณะอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

๒.๒) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช. / NESDB) ได้ใช้รูปแบบการจำแนกประเภทของ UNCTAD และผสมผสานร่วมกับรูปแบบการจำแนกประเภทของ UNESCO โดยแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่มหลัก ๑๕ กลุ่มย่อย^{๒๘} ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม (Heritage or Cultural Heritage) ประกอบด้วย

- (๑) งานฝีมือและหัตถกรรม (Crafts)
- (๒) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural and Heritage Tourism)
- (๓) การแพทย์แผนไทย (Thai Traditional Medicine)
- (๔) อาหารไทย (Thai Food)
- กลุ่มที่ ๒ ศิลปะ (Arts) ประกอบด้วย
- (๕) ศิลปะการแสดง (Performing Arts)

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔-๑๕.

(๖) ทัศนศิลป์ (Visual Arts)

กลุ่มที่ ๓ สื่อ (Media) ประกอบด้วย

(๗) การพิมพ์และสื่อสิ่งพิมพ์ (Publishing)

(๘) การกระจายเสียง (Broadcasting)

(๙) ภาพยนตร์และวีดิทัศน์ (Film & Video)

(๑๐) ดนตรี (Music)

กลุ่มที่ ๔ งานสร้างสรรค์ตามลักษณะงาน (Functional Creation)

(๑๑) งานออกแบบ (Design)

(๑๒) แฟชั่น (Fashion)

(๑๓) งานโฆษณา (Advertising)

(๑๔) สถาปัตยกรรม (Architecture)

(๑๕) ซอฟต์แวร์ (Software)

๒.๒.๔ องค์ประกอบของวัฒนธรรมชุมชน

องค์ประกอบของวัฒนธรรมโดยทั่วไปมี ๔ ประการ^{๒๙} คือ

๑. องค์กรวัตถุ (Instrumental and Symbolic Objects) คือ วัฒนธรรมทางด้านวัตถุ มีรูปร่างที่สามารถสัมผัสจับต้องได้ เช่น บ้าน โรงเรียน ถนน เครื่องแต่งกาย เครื่องใช้ อาวุธ ตลอดจน ผลผลิตทางศิลปกรรมของมนุษย์และสิ่งที่ไม่มรูปร่าง เช่น ภาษา สัญลักษณ์ ในการติดต่อสื่อ ความหมาย หลักวิชาคำนวณ (ตัวเลข) มาตรา (วัด)

๒. องค์กร (Association or Organization) หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดระเบียบหรือ มีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีกฎเกณฑ์ ข้อบังคับมีวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินงานไว้เป็นที่แน่นอน เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในสังคมซับซ้อน (Complex Society) เช่นสหพันธ์กรรมกรลูกเสือ สภากาชาด วัด องค์กรสหประชาชาติ (เป็นองค์กรที่ใหญ่ที่สุด) สมาคมอาเซียน หน่วยราชการ โรงเรียน วัด จนถึงครอบครัว (เป็นองค์กรที่มีขนาดเล็กที่สุด และใกล้ชิดกับ มนุษย์มากที่สุด) โดยทั่วไป บุคคลมารวมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์บางอย่างและวัตถุประสงค์ก็อาจจะเป็น เรื่องไม่ใหญ่โตก็ได้ เช่น สมาคมนักเรียนเก่ารวมกันเพื่อผดุงรักษาชื่อเสียงของโรงเรียน หรืออาจจะเป็นเรื่องใหญ่ๆ เช่น รวมกันเพื่อป้องกันประเทศชาติให้พ้นภัย

๓. องค์กรพิธีการ (Usage) หมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งเป็นที่ยอมรับกัน โดยทั่วไป และ แสดงออกมาในรูปพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีศพ มักจะได้รับ

^{๒๙} สุภัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒), หน้า ๓๕-๓๖.

อิทธิพลจากศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยตลอดจนพิธีการแต่งกายและการรับประทานอาหาร เช่น การแต่งกาย เครื่องแบบของทางราชการ หรือการแต่งกายเครื่องแบบเต็มยศในงานรัฐพิธีต่างๆ

๔. องค์คติ (Concept) หมายถึง ความเชื่อความคิดความเข้าใจและอุดมการณ์ต่างๆ ตลอดจนทัศนคติการยอมรับว่าสิ่งใดถูกหรือผิด สมควรหรือไม่ ซึ่งแล้วแต่ว่ากลุ่มใดจะใช้อะไรเป็นมาตรฐาน (Norms) ในการตัดสินใจหรือเป็นเครื่องวัด เช่น ความเชื่อในเรื่องการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

กาญจนา แก้วเทพ^{๓๐} ได้อธิบายถึงองค์ประกอบของวัฒนธรรมชุมชนไว้ว่า

๑. ผลของความพยายามร่วมกัน (Collective) ในการต่อสู้และแสวงหาหนทางเพื่ออยู่ร่วมกับธรรมชาติความพยายามประการหนึ่งของวัฒนธรรมคือความพยายามในการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติที่อาจจะแสดงออกมาในรูปของเทคโนโลยีเครื่องมือเครื่องใช้ทักษะกรอบแนวคิดตัวบุคคลซึ่งเราอาจจะสรุปได้ว่าในบรรดาผลผลิตเหล่านี้ชนะและเป็นนายธรรมชาติ (Master Dominate) หรือเราถือคุณค่าว่าจะอยู่ร่วมอย่างประสานสอดคล้องกับธรรมชาติ (Harmony) ในชุมชนแต่ละแห่งมีการสร้างสรรค์เทคโนโลยีพื้นบ้านขึ้นมามากมายและยาวนานแล้วตัวอย่างที่ชัดเจนคือการกั้นน้ำให้เป็นเหมืองฝายอันเนื่องมาจากลักษณะพื้นที่ที่ลาดเอียงของภาคเหนือซึ่งค้นพบจากหลักฐานทางโบราณคดีว่ามีไม่ต่ำกว่า ๘๐๐ ปีและหากเราวิเคราะห์เนื้อหาของเทคโนโลยีพื้นบ้านเหล่านี้แล้วเราจะสามารถใช้เป็นพื้นฐานสำหรับความรู้สมัยใหม่เช่นความเชื่อเรื่องการห้ามตัดไม้ใหญ่ ๆ หรือต้นไม้ริมรั้วก็ตรงกับหลักนิเวศวิทยาปัจจุบัน (แต่อธิบายด้วยภาษาในอดีต) ความรู้และคุณค่าทั้งหมดที่ได้ช่วยแก้ปัญหาเรื่องความอยู่รอด (Survival) ของมนุษยชาติในแต่ละท้องถิ่นนับเป็นพัน ๆ ปีมาแล้วและได้ถ่ายทอดส่งต่อกันมารุ่นแล้วรุ่นเล่า

๒. ผลของความพยายามร่วมกันในการแสวงหาวิธีการในการอยู่ร่วมกันระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกันอาจจะเป็นทั้งเพื่อนมนุษย์ที่อยู่ภายในกลุ่มเดียวกันหรือเพื่อนมนุษย์ภายนอกกลุ่มผลิตผลทางวัฒนธรรมนี้ได้แก่ วิธีการจัดรวมเป็นกลุ่มเป็นองค์กร (ระบบครอบครัวเครือญาติ) การจัดแบ่งภาระหน้าที่และความรับผิดชอบตามเกณฑ์ต่าง ๆ เช่นตามเพศตามอายุการกำหนดหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตามกฎระเบียบการกำหนดตัวบุคคลที่จะเป็นศูนย์รวมของกลุ่ม (เช่นผีเก้ทางเหนือ) นอกจากนั้นก็ยังมีการจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน (เช่นการปรับไหมการขอขมา) รวมทั้งระบบคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง (เช่นคุณค่าเรื่องการให้อภัยโศกกรรม)

จากการที่เราได้เห็นแหล่งที่มาของศักยภาพความสามารถและคุณธรรมของชาวบ้านทำให้มีพื้นฐานว่าความเชื่อมั่นในศักยภาพของชาวบ้านนี้มีได้เกิดมาจากทฤษฎีหรือเกิดจากการนึกคิดเอาเองหาก แต่ศักยภาพดังกล่าวนี้ได้พิสูจน์มาแล้วด้วยผลงานที่เป็นจริงจากการที่ชุมชนสามารถสืบทอดชีวิตตัวเองมาได้ยาวนาน

^{๓๐} กาญจนา แก้วเทพ, การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน : โดยถ้อยมนุษย์เป็นศูนย์กลาง, (กรุงเทพมหานคร: สภาคาทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๕-๑๑๔.

๓. เอกลักษณ์ของวัฒนธรรมชุมชนในวัฒนธรรมชุมชนแต่ละแห่งต่างก็มีเอกลักษณ์ของตัวเองและเอกลักษณ์นี้เป็นต้นกำเนิดแห่งความภาคภูมิใจในตัวเองศักดิ์ศรีในตัวเองจึงเป็นแหล่งกำเนิดของพลังชุมชนอย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นชุมชนแห่งใดเราสามารถที่จะสกัดลักษณะร่วมของเอกลักษณ์แห่งวัฒนธรรมชุมชนได้ในที่นี้จะยกตัวอย่าง ๒ ลักษณะคือ

๓.๑ วัฒนธรรมชุมชนเป็นวัฒนธรรมที่ถือเอาคนเป็นศูนย์กลางกล่าวคือเน้นความสำคัญของคนมากกว่าวัตถุลักษณะดังนี้แสดงออกและรับรู้ได้จากการทำพิธีกรรมต่าง ๆ เช่นการเกิดการตายอันแล้วแต่แสดงให้เห็นความสำคัญของมนุษย์ทั้งสิ้น (Human – Centered Culture) และเมื่อถือคนเป็นศูนย์กลางแห่งความสำคัญแล้วในขั้นต่อมาก็คือความสัมพันธ์ระหว่างคนเป็นเรื่องสำคัญและสำคัญกว่าวัตถุและความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุวัฒนธรรมไทยโดยส่วนรวมก็ยังคงเหลือ “หน้า” มากกว่าคำพูดอื่น ๆ “หน้า” และ “ใจ” เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนและความสัมพันธ์ระหว่างคน

๓.๒ เอกลักษณ์อีกประการหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชนคือกรอบความคิดองค์รวม (Holistic) กรอบความคิดแบบองค์รวมนี้จะความสัมพันธ์แบบโยงใยระหว่างความสัมพันธ์ในทุกมิติคือระหว่างคนกับคนคนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจการเมืองคุณค่าจริยธรรมความสัมพันธ์ระหว่างความคิดกับการกระทำความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับคุณธรรมความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตวิญญาณฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นการทำกิจกรรมใด ๆ จะมีลักษณะความสัมพันธ์ทุกมิติเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เสมอซึ่งหากเราวิเคราะห์วิถีชีวิตประจำวันธรรมเนียมประเพณีการเล่นการผลิดก็จะพบลักษณะของกรอบความคิดดังกล่าวภายใน

๔. การจัดระบบเศรษฐกิจแก่หัวใจและรูปแบบโครงสร้างเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั้นเป็นเพียงรูปแบบหนึ่งเท่านั้นและไม่ใช่ว่ารูปแบบเดียวที่มนุษยชาติเรามีอยู่ในชุมชนชนบทหลายต่อหลายแห่งของไทยมีรูปแบบการจัดระบบเศรษฐกิจที่ไม่ได้เน้นกำไรเป็นเป้าหมายสำคัญ (Profit Oriented) ไม่ได้เน้นคุณค่าการแข่งขันในการผลิต แต่กลับจัดระบบเศรษฐกิจที่เน้นคนเป็นเป้าหมายสำคัญเน้นการร่วมมือช่วยเหลือกันเป้าหมายของเศรษฐกิจไม่ได้เน้นการกินดีอยู่ดีเพิ่มขึ้นตลอดเวลาในเชิงปริมาณ แต่มุ่งการกินพอดีอยู่พอดีในแง่คุณภาพชีวิตและความสมดุลการสะสมทุนอาจจะไม่ได้กระทำในรูปของการสะสมวัตถุในหน่วยของปัจเจกบุคคล แต่เป็นการลงทุนในด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationship) ในหน่วยของชุมชนเช่นระบบทำนาผ้างีระบบเลี้ยงวัวผ้างีของชาวนาภาคเหนือที่อยู่บนฐานความคิดว่าถ้าเราช่วยเขาในวันนี้วันหน้ามีอะไรขาดเหลือเขาก็จะได้มาช่วยเราบ้างเป็นแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยน้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่าระบบการแลกเปลี่ยน (Exchange) ไม่ได้มุ่งที่การสะสมมูลค่า แต่เน้นที่การสร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคม

๕. การจัดระบบอำนาจรูปแบบการจัดระบบอำนาจในวัฒนธรรมชุมชนที่เรียงลำดับของอำนาจจากมากไปหาน้อยตามลำดับชั้น (Hierarchy) หรือรูปแบบประชาธิปไตยไทยทางอ้อมโดย

ผ่านตัวแทนนั้นอาจเป็นเพียง ๒ รูปแบบเท่านั้นในการจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจและหากเราศึกษาวัฒนธรรมของชาวบ้านเราก็อาจจะพบรูปแบบอำนาจในแบบอื่น ๆ เช่นระบบ Check and Balance ที่แสดงออกในความสัมพันธ์ ๓ เสาระหว่างพระเจ้าแผ่นดินพระภิกษุและประชาชนในระบบความคิดของชาวนาเราเผชิญหน้ากับวัฒนธรรมชุมชนนั้นหากเราไม่เข้าใจทั้งความหมายและรับมาทั้งหมดเราอาจจะตีความผิดก็ได้เช่นปรากฏการณ์ที่เราผู้ไปจากระบบประชาธิปไตยแบบ One Man One Vote อาจจะไม่พอใจชาวกะเหรี่ยงที่ตัดสินใจโดยใช้คำตัดสินสุดท้ายจากผู้อาวุโสเป็นต้น ๕. การวิเคราะห์กานาภาษาเป็นอีกหน่วยหนึ่งที่สามารถจะใช้วิเคราะห์วัฒนธรรมได้อย่างดีเพราะภาษาเป็นแหล่งตกผลึกของปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ของสังคมตัวอย่างที่ยกไปข้างแล้วเช่นกรณีของวัฒนธรรมไทยที่ใช้คำว่า“ หน้า” และ“ ใจ” มากเป็นพิเศษในการวิเคราะห์ความหมายเราอาจใช้การวิเคราะห์ความหมาย ๒ ระดับคือการมีความหมายโดยอรรถ (Denotative Meaning) อันเป็นความหมายที่แตกต่างกันไปตามประสบการณ์ของแต่ละบุคคลตามอคติและความเชื่อที่มีในแต่ละกลุ่มชนดังนั้นเมื่อเราอ่านความหมายระหว่างบรรทัดของ“ ภาษา”“ ถ้อยคำ” ที่ปรากฏอยู่ในระบบวัฒนธรรมชุมชนเราจะสามารถเข้าถึง“ ระบบคุณค่า”“ ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม” ที่มีอยู่นั้นได้ยกตัวอย่างเช่นในขณะที่ภาคกลางมีการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างหญิงกับชายเป็นแบบข้างเท้าหน้าและข้างเท้าหลังซึ่งบ่งบอกลักษณะว่าเท้าหน้าจะต้องเป็นผู้นำและเท้าหลังจะต้องเป็นผู้ตามอันเป็นความหมายในลักษณะที่ฝ่ายหนึ่งเหนือกว่าฝ่ายหนึ่งต่ำกว่าในขณะที่ภาคเหนือจะมีการเปรียบเทียบชายว่าเปรียบเหมือนล้อทั้ง ๒ ข้างของเกวียนที่จะต้องเคียงคู่กันไปเราจะเห็นโดยเปรียบเทียบแล้วความสัมพันธ์ของหญิงกับชายในภาคเหนือมีลักษณะเสมอภาคมากกว่า

นอกจากองค์ประกอบของวัฒนธรรมดังกล่าวข้างต้นแล้วมีองค์ประกอบที่สำคัญที่แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมชุมชนเกิดจากความคิดและวิถีปฏิบัติของชุมชนองค์ประกอบสำคัญต่อการดำรงอยู่ของชุมชนที่มักจะถูกเน้นย้ำอยู่เสมอโดยนักคิดแนววัฒนธรรมชุมชน ได้แก่ ภูมิปัญญาชาวบ้านซึ่งภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นองค์ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ของชาวบ้านซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นและแน่นอนว่าแตกต่างกับองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาชาวเมืองภูมิปัญญาชาวบ้านมิได้เป็นเพียงองค์ความรู้ในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือในประเด็นปลีกย่อยประเด็นใดประเด็นหนึ่งหากยังเป็นทั้งโลกทัศน์ที่ชาวบ้านใช้ทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการอธิบายและกระทำการต่าง ๆ และยัง ได้แก่ วิธีการปฏิบัติหรือองค์ความรู้ที่ชาวบ้านใช้สำหรับการประกอบกิจการอาชีพและดำเนินชีวิตประจำวัน หากกล่าวว่าชุมชนคือพลังที่คอยควบคุมให้ชีวิตกำกับดูแลชาวบ้านแล้วภูมิปัญญาชาวบ้านก็คือแบบแผนเนื้อหาสาระของสาระของชุมชนที่คอยชี้นำหรือเป็นแนวทางให้ชาวบ้านดำเนินตามในแง่ของพลัง

ชุมชนแต่ละชุมชนพลั้ดังกล่าวมีลักษณะทั่วไปทำนองเดียวกันทุก ๆ ชุมชน แต่ในแง่ของภูมิปัญญาชาวบ้านแม้จะมีอยู่ในทุก ๆ ชุมชนแต่ละหมู่บ้านก็จะมีภูมิปัญญาที่เฉพาะของตนเองแตกต่างกันออกไป^{๓๑}

เมื่อได้พิจารณาถึงความหมายและองค์ประกอบของวัฒนธรรมชุมชนดังกล่าวแล้วนั้นสามารถอธิบายถึงลักษณะของวัฒนธรรมชุมชน / หมู่บ้านซึ่งสถานการณ์ดำรงอยู่ของวัฒนธรรมชุมชน / หมู่บ้านมีลักษณะเป็นองค์รวม (Holistic) และเป็นพลวัต (Dynamic) นั่นคือวัฒนธรรมในแต่ละมิติแต่ละส่วนจะเชื่อมโยงภายในระหว่างกันและกับระบบภายนอกเป็นเนื้อเดียวกันอย่างแยกไม่ออกและมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตามบริบทและกาลเวลาแสดงถึงลักษณะของวัฒนธรรมชุมชนหมู่บ้านไว้ดังนี้^{๓๒}

๑. วัฒนธรรมที่เป็นระบบความสัมพันธ์และแบบแผนความประพฤติปฏิบัติความสัมพันธ์นี้เกิดขึ้นภายใต้โครงสร้างสังคมหมู่บ้านที่มีความเป็นชนชั้นน้อยมีความใกล้ชิดมีความเป็นพี่เป็นน้องสูงคนแทบรู้จักกันหมดฉะนั้นความสัมพันธ์ที่เป็นวัฒนธรรมของคนในชุมชนหมู่บ้านจึงมีลักษณะเป็นแนวราบและอุปถัมภ์ค้ำจุนกันและกันกล่าวคือคนอยู่ร่วมกันโดยไม่มีลำดับชั้นทางสังคมทำให้เกิดความใกล้ชิดและนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันเป็นความสัมพันธ์แบบซึ่งความสัมพันธ์แบบแนวราบนั้นเกิดจากระบบสังคมที่ฐานะทางสังคมไม่แตกแยกกันระบบการเป็นเครือญาติการนับถือกันเหมือนญาติพี่น้อง

วัฒนธรรมที่อยู่ในรูปของความสัมพันธ์แบบสัมพันธ์แนวราบนอกจากปรากฏอยู่ในรูปขององค์กรอันเป็นโครงสร้างของสังคมหมู่บ้าน / ชุมชนซึ่งมีขนาดใหญ่แล้วยังปรากฏในองค์กรย่อยของหมู่บ้าน / ชุมชนซึ่งแบ่งออกเป็น ๑) องค์กรทางศาสนา ๒) องค์กรทางอาชีพ ๓) องค์กรสวัสดิการสังคม ๔) องค์กรทางการศึกษา ๕) สถาบันทางการเงิน

๒. วัฒนธรรมที่เป็นระบบความคิดความเชื่อเป็นวัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นเนื่องจากคนในชุมชน / หมู่บ้านพวกเขาสามารถสร้างขึ้นตามระบบสังคมและบริบทของตนเองนั่นคือวัฒนธรรมชาวบ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตนวัฒนธรรมเกี่ยวกับความเชื่อระบบความคิดนี้มักผูกโยงกับพิธีกรรมหรือระบบสัญลักษณ์

๓. ประเพณีเป็นวัฒนธรรมอันเป็นแนวปฏิบัติที่สืบทอดกันมายาวนานซึ่งชาวบ้านยึดถือต้องทำตามบรรพบุรุษซึ่งประเพณีส่วนใหญ่มีหลักการทางศาสนาหรือหลักปฏิบัติทั่วไปที่จำเป็นต่อชีวิตเป็นตัวกำกับอยู่

^{๓๑} ยุคติ มุกดาวิจิตร. การก่อตัวของกระแส "วัฒนธรรม" ในสังคมไทย : พ.ศ.๒๕๒๐ - ๒๕๓๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐.

^{๓๒} สุรวุฒิ ปัดไธสง, วัฒนธรรม : เจาะไขความเข้มแข็งชุมชน/หมู่บ้าน, วารสารพฤติกรรมศาสตร์ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๔๕): หน้า ๑๓-๑๖.

๔. ความรู้ของชุมชน / หมู่บ้านถูกชาวบ้านผลิตมาเพื่อสร้างสรรค์ชุมชน / หมู่บ้านให้สามารถดำรงอยู่ได้ซึ่งความรู้นี้จะเชื่อมโยงสัมพันธ์กับทุกมิติของชุมชนเพราะความรู้จะเป็นตัวขับเคลื่อนชุมชนอย่างวิเศษคือความรู้เป็นตัวกำหนดหรือสร้างชีวิตชุมชน / หมู่บ้านความรู้นี้เป็นความรู้เกี่ยวกับการทำมาหากินเช่นความรู้เกี่ยวกับการทำนาความรู้เกี่ยวกับยารักษาโรค (สมุนไพร) ความรู้ทางสังคมวัฒนธรรมทรัพยากรสภาพแวดล้อมภูมิศาสตร์ตลอดจนความเชื่อประเพณีและหลักคำสอนทางศาสนาระบบความรู้จะมีเกิดดำรงอยู่เพื่อประโยชน์สำหรับชุมชน / หมู่บ้านได้นั้นต้องมีกระบวนการสร้าง / ผลิตซ้ำ / ถ่ายทอด / ใช้สอย / แพร่กระจายและการปรับปรุงประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

๕. ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ชุมชนสร้างขึ้นมาเพื่อให้เป็นความรู้ประจำแผ่นดินประจำถิ่นมีเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะสะท้อนความเป็นท้องถิ่นของตัว แต่อาจนำไปใช้แห่งอื่นได้หากประยุกต์ใช้ถูกต้องเหมาะสมภูมิปัญญาต้องอาศัยปราชญ์หรือผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญของชุมชนเป็นผู้สร้างสรรค์สืบทอด / กระจาย / ผลิตซ้ำชุมชน / หมู่บ้านตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาว่ามีความจำเป็นสำหรับการดำรงอยู่ของชุมชน / หมู่บ้านมาตั้งแต่เริ่มซึ่งสืบทอดกันมาอย่างไม่ขาดสายมีการปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับการเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดจนสามารถผสมผสานกับภูมิปัญญาหรือความรู้จากนอกชุมชนอีกด้วย

๖. คุณธรรมคุณธรรมก็เช่นเดียวกันกับความรู้ที่เชื่อมโยงกับทุกมิติของชีวิตในชุมชน / หมู่บ้านคุณธรรมเป็นตัวกำกับพฤติกรรมทั้งทั้งหมดของคนคุณธรรมหลายประการสอดคล้องมาจากคำสอนทางศาสนา ระบบคุณธรรมเป็นสิ่งที่ยอมรับร่วมกันว่าเป็นหลักการที่ทำให้ส่วนรวมอยู่ร่วมกันได้หากขาดคุณธรรมแล้วสังคมจะเกิดความวุ่นวายไร้ระเบียบ คุณธรรมที่สำคัญของชุมชน/หมู่บ้านได้แก่ (ก) สัจจะ เป็นความจริงใจ ยึดมั่นในความจริงความถูกต้อง ผู้ที่มีสัจจะต้องเป็นคนที่พูดจริงทำจริง คนมีสัจจะ ทำให้เกิดความเชื่อถือไว้วางใจ เป็นคนไม่คดโกง เป็นที่พึ่งสำหรับการทำงานเพื่อส่วนรวมได้ ไม่ทำให้ตนเอง ครอบครัวและชุมชน/หมู่บ้านเกิดความเสียหาย (ข) ความเอื้ออาทร เป็นสิ่งมีคุณค่ามากในชุมชน/หมู่บ้านไทย เป็นคุณธรรมสำคัญที่ทำให้ส่วนรวมของชุมชน/หมู่บ้านอยู่ได้ความเป็นหนึ่งเดียวของชุมชน/หมู่บ้านเกิดจากการช่วยเหลือกันแบบร่วมด้วยช่วยกันอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และช่วยแบบไม่หวังผลตอบแทนสำหรับตนเอง หากแต่ให้ความช่วยเหลืออย่างไม่มีเงื่อนไข ช่วยเพื่อคนอื่นได้ดี และพ้นทุกข์ (ค) ความไว้วางใจกันและกันเป็นความเชื่อในคุณงามความดีของคนในชุมชน/หมู่บ้านระหว่างกัน เป็นการมองคนในแง่ดี ทักษะนี้เมื่อมีแล้วจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างไม่วาติระแวงอันเป็นการไม่มีอคติระหว่างกัน คุณธรรมข้อนี้เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับสังคมประชาธิปไตย กล่าวคือการไว้วางใจกัน เป็นทักษะของการให้เกียรติมนุษยเคารพในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ อันเป็นหนทางนำไปสู่การมีชีวิตแบบสันติต่อไป และ (ง) มีสำนึกแห่งความเป็นชาวบ้าน/ชาวนา อันเป็นความสำนึกต่อการมีวิถีชีวิตที่มีการสืบเนื่องยาวนานอยู่ในจิตวิญญาณ

กลายเป็นแบบชานา/ชาวบ้านที่หวงแหนทรัพยากร/แหล่งทำกินที่นาที่สวน/จารีตประเพณีวิถีปฏิบัติของชุมชนในหมู่บ้าน/ความเป็นชานาทำให้รู้สึกมั่นคงทางการเมืองอยู่ นั่นคืออย่างไรชานาก็มีข้าวไว้กิน มีทุนของชีวิตอยู่กับตัวเองคือ ที่นา น้ำ (ฝน และชลประทาน) และความรู้ในการทำนา มีความภาคภูมิใจต่อชุมชนและพร้อมปกป้องชุมชน/หมู่บ้านหากมีอันตราย

สำนักวัฒนธรรมชุมชนได้ชี้ให้เห็นว่ากระแสทุนนิยมทำลายชุมชน / หมู่บ้านจนเกิดความอ่อนแอเกือบทั่วทุกแห่งการฟื้นฟูชุมชน / หมู่บ้านให้เข้มแข็งได้นั้นก็ต้องอาศัยวัฒนธรรมเป็นฐานสำคัญเพราะเป็นรากแก้วที่ยังลึกสำหรับชุมชน / หมู่บ้านที่ถูกสร้างมาโดยตนเองและเพื่อตนเองย่อมเป็นภูมิคุ้มกันที่แน่นหนามั่นคงชุมชน / หมู่บ้านมิได้อยู่โดดเดี่ยวหาก แต่สัมพันธ์กันทั้งระบบชุมชนใกล้เคียงและห่างไกลหลายระดับหลายมิติย่อมเป็นธรรมดาที่ต้องได้รับผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบการรับมือกับผลกระทบ ไม่ว่าจะเป็นการผสมผสาน / การสร้างเสริมและการกลั่นกรองในการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมล้วนแล้วแต่เป็นกระบวนการสร้างความเข้มแข็งชุมชนในมิติทางวัฒนธรรมชุมชนใดจะมีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมนั้นต้องเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองไม่ถูกครอบงำ (Hegemony) โดยวัฒนธรรมอื่น ๆ จนต้องพึ่งพาชุมชนอื่นเพื่อชุมชนมีความเข้มแข็งนั้นต้องอาศัยเงื่อนไขทางวัฒนธรรมดังต่อไปนี้^{๓๓}

๑. การสืบสานวัฒนธรรมมาระยะยาวนานเป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสายเพื่อรักษาบำรุงพร้อมกับพัฒนาไปขณะเดียวกันการสืบสานนี้ไม่ใช่เป็นเรื่องของการเล่าขานหรือเล่าสู่กันฟังหาก แต่กระทำผ่านวิถีชีวิตของคนในชุมชน / หมู่บ้านไม่ว่าจะผ่านในด้านการรื้อฟื้นการแสดงศิลปวัฒนธรรมการทำมาหากินการจัดระเบียบทางสังคมซึ่งเป็นกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่สะท้อนการช่วงชิง / พื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน / หมู่บ้าน

๒. คนในชุมชน / หมู่บ้านคิดถึงผลประโยชน์ส่วนรวมหรือเอาธุระของชุมชน / หมู่บ้านมีความรับผิดชอบช่วยเหลือส่วนรวมไม่ทิ้งดูดายช่วยด้วยความสมัครใจ / เต็มใจเสียสละเวลาและทรัพยากรให้กับส่วนรวมเพื่อนำไปก่อเกิดประโยชน์ทั้งเฉพาะหน้าเฉพาะหน้าและระยะยาว

๓. ความเป็นคนชุมชน / หมู่บ้านเป็นสำนึกว่าตนมาจากชุมชน / หมู่บ้านใดเป็นความสำนึกที่สะท้อนความรักความผูกพันหวงแหนเป็นเจ้าของชุมชน / หมู่บ้านสำนึกนี้หากมีแล้วจะนำพาให้ทำประโยชน์ไม่ทั้งชุมชนรักใคร่ปรารถนาดีและเสียสละเพื่อส่วนรวม

๔. ภูมิปัญญาและความรู้ของชุมชนหมู่บ้านถือว่าเป็นทุนทางสังคมที่เกื้อหนุนความเป็นชุมชน / หมู่บ้านพื้นที่นั่นคือชุมชนมีความรู้ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ เป็นของตนเอง ได้แก่ เศรษฐกิจการเมืองศาสนา ศิลปะประเพณีพิธีกรรมความเชื่อทั้งหมดนี้ต้องมีระบบความรู้เป็นของชุมชนซึ่ง

^{๓๓} สุรวุฒิ ปัดไธสง, “วัฒนธรรม : เงื่อนไขความเข้มแข็งชุมชน/หมู่บ้าน”, วารสารพฤติกรรมศาสตร์ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๔๕): หน้า ๑๖-๑๙.

ประกอบด้วยเนื้อหาสาระกระบวนการเรียนรู้ถ่ายทอดการปรับการแพร่กระจายและการประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม

๕. ความมีวิสัยทัศน์ของชุมชน / หมู่บ้านอันเป็นความสามารถที่มองเห็นปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาในตนเองทำให้เกิดวิกฤติหรือความอ่อนแอเพราะสามารถแก้ปัญหาได้ทันทั่วทั้ง

๖. คุณธรรมที่คนในชุมชน / หมู่บ้านยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในการดำรงชีวิตอันได้แก่ สัจจะความจริงใจยึดมั่นในความเป็นธรรมถูกต้องเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่คุณธรรมเหล่านี้เป็นรากฐานของการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน / หมู่บ้านซึ่งปรากฏในทุกมิติของวิถีชีวิตเช่นการเก็บของจากป่ามาเป็นอาหารก็เก็บ แต่พอกินและแบ่งเพื่อนได้ด้วยทั้งนี้เพื่อรักษาหวงแหนทรัพยากรและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เพื่อนบ้านด้วยกัน

๗. ระบบความสัมพันธ์แบบพี่น้องอันเป็นความสัมพันธ์แนวราบไม่มีความแตกต่างทางชนชั้น แต่มีความใกล้ชิดช่วยเหลือเกื้อกูลกันบนฐานของความปรารถนาดีต่อกันและกันอย่างไม่มีผลประโยชน์ระบบความสัมพันธ์แบบนี้ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันตามอาชีพหรือกิจกรรมที่สนใจร่วมกันกลุ่มที่เกิดขึ้นในชุมชนหมู่บ้าน

๘. คนในชุมชน / หมู่บ้านตระหนักในคุณค่าวัฒนธรรมชุมชนว่ามีคุณประโยชน์ในการดำรงชีวิตโดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมที่เป็นความรู้ภูมิปัญญาประเพณีระเบียบ / กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สั่งสมกันมานานแล้วแต่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน / หมู่บ้านที่สามารถนำมาใช้ในชีวิตจริงได้อย่างดีและประสบผลสำเร็จ

๙. ความสามารถในการปรับตัวและประสานกับวัฒนธรรมภายนอกอย่างเหมาะสมคือรับมาโดยกระบวนการเรียนรู้อย่างแยกแยะค่านิยมที่แท้แท้ไม่ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบรับเอาประสบการณ์ใหม่ ๆ มาใช้เพื่อให้ชุมชนเลือกมาบูรณาการกับของเดิมอย่างกลมกลืน

๒.๓ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

๒.๓.๑ ความหมายของชุมชน

สำหรับในประเทศไทยคำว่าชุมชนได้ถูกนำมาใช้อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ.๒๕๐๕ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหน่วยราชการที่มีการแยก ส่วนพัฒนาการท้องถิ่นออกจากกรมมหาดไทย แล้วจัดตั้งเป็นกรมการพัฒนาชุมชน สังกัด กระทรวงมหาดไทยคำว่า ชุมชนที่นำมาใช้นั้นมีความหมายซ้อนทับกับคำว่า “บ้านหรือหมู่บ้าน” เป็นหน่วยการปกครองพื้นฐานในสังคมไทยมาแต่ดั้งเดิมด้วย^{๓๔}

^{๓๔} ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง, ชุมชน, (สงขลา: นาคิลป์โฆษณา, ๒๕๕๖), หน้า ๔.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายว่า ชุมชน หมายถึง หมู่ชน, กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน^{๓๕}

องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO) ร่วมกับ ACCU (Asia-Pacific Cultural Centre for UNESCO) ได้จัดประชุมผู้เชี่ยวชาญเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ณ กรุงโตเกียวประเทศญี่ปุ่นระหว่างวันที่ ๑๓-๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ เพื่อการดำเนินงานตามอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓ ได้ให้ความหมายว่า ชุมชน หมายถึงเครือข่ายของคนที่มีสำนึกแห่งความรู้สึกของความเป็นตัวตนหรือมีความเกี่ยวเนื่องกันที่ปรากฏจากการมีประวัติศาสตร์ร่วมกันอันเป็นรากฐานในการปฏิบัติและสืบทอดหรือมีส่วนร่วมในมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของพวกเขาเหล่านั้น^{๓๖}

ประเวศ วะสี ให้ความหมายว่า ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามที่จะทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน ในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการสื่อสารกัน^{๓๗}

อานันท์ กาญจนพันธุ์^{๓๘} ได้กล่าวถึงพัฒนาการของแนวความคิดเกี่ยวกับความเป็นชุมชนในสังคมไทยคำว่า “ชุมชน” เป็นคำใหม่ในภาษาไทยเพราะไม่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๙๓ สันนิษฐานว่าน่าจะเริ่มใช้หลังจากนั้นเล็กน้อยโดยแปลมาจากคำว่า “Community” ต่อมาเมื่อกระแสการพัฒนาหมู่บ้านและได้จัดตั้งกรมพัฒนาชุมชนในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ด้วยเหตุนี้ในระยะแรกชุมชนมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “บ้าน” หรือ “หมู่บ้าน” หลังจากนั้นในแวดวงวิชาการได้มีการศึกษาวิจัยพัฒนาและสังเคราะห์สรุปว่าความเป็นชุมชนหมายถึงอุดมการณ์อำนาจหรือสิทธิของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและรัฐที่ผลิตในบริบททางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

^{๓๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒), หน้า ๓๖๘.

^{๓๖} บันเทิง เพียรคำ, ถอดบทเรียนกิจกรรมการศึกษาชุมชนและการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม : มุมมองด้าน Business Model Canvas และการสื่อสาร, (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม: บุญศิริการพิมพ์, ๒๕๖๐), หน้า ๑๗.

^{๓๗} ประเวศ วะสี. ประชาคมตำบล. พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓.

^{๓๘} อานันท์ กาญจนพันธุ์, การวิจัยในมิติวัฒนธรรม, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๕๒), หน้า ๖๘๘-๘๙.

ชัยนธ์ วรรณะภูติ^{๓๙} ได้ให้ความหมายว่า ชุมชนหมายถึงการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในพื้นที่แห่งหนึ่งเพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นในการดำรงชีวิตโดยเหตุที่มีคนกลุ่มดังกล่าวอาศัยอยู่ร่วมกันใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตจึงมีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันมีองค์กรหรือสถาบันของชุมชนและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ

ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง^{๔๐} ได้สรุปความหมายของชุมชนออกเป็น ๓ แนวทางที่มีความแตกต่างกันออกไปตามที่มาและความหมายคือ

๑. ชุมชน หมายถึง การรวมตัวกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันตามบรรทัดฐานทางสังคม มีความผูกพัน มีความเป็นปึกแผ่น และอาจหมายถึงกลุ่มบุคคลที่มีสายสัมพันธ์กันทั้งในมิติความสัมพันธ์แบบเครือญาติและมิติทางสังคมและวัฒนธรรม

๒. ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่ง เช่น ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับความผูกพันทั้งในด้านพื้นที่และความเอื้ออาทรที่มีต่อกัน

๓. ชุมชน หมายถึง องค์กรและขบวนการทางสังคมที่มีวัตถุประสงค์แนชัดและรวมกันในระยะเวลานานพอสมควร จนเกิดระบบความสัมพันธ์และความผูกพันกันเกิดขึ้น เช่น องค์กรชุมชน องค์กรในท้องถิ่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มผลประโยชน์ เป็นต้น

สนธยา พลศรี ได้สรุปความหมายของคำว่า ชุมชนจากความหมายโดยสามัญสำนึก ความหมายโดยรูปศัพท์และความหมายทางวิชาการไว้ว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัว ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล หรือเรียกเป็นอย่างอื่นมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพัน เอื้ออาทรกันภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายร่วมกัน^{๔๑}

ปรีชา วงศ์ทิพย์ กล่าวว่า ชุมชน หมายถึง ถิ่นฐานอันเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ที่มีความเกี่ยวพันกับสภาพทางภูมิศาสตร์และระบบความสัมพันธ์ในสังคม ซึ่งอิงอาศัยความเอื้ออาทร ความผูกพันและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นเครื่องมือดำเนินการเพื่อให้มีชีวิตที่ร่วมกัน^{๔๒}

^{๓๙} อ้างถึงใน อีระภีทรา เอกผาชัยสวัสดิ์, **ชุมชนศึกษา Community Study**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔, หน้า ๕.

^{๔๐} ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง, **ชุมชน**, (สงขลา : นาศิลป์โฆษณา, ๒๕๕๖), หน้า ๗ - ๘.

^{๔๑} สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๗), หน้า ๒๒.

^{๔๒} ปรีชา วงศ์ทิพย์, **การพัฒนาชุมชนประยุกต์ : แนวคิดการบูรณาการ**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๕๕), หน้า ๘.

กาญจนา แก้วเทพ ได้ให้ความหมายว่า ชุมชน หมายถึงกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกันมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกันมีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกันมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติจนถึงระดับหมู่บ้านและใหญ่กว่าระดับหมู่บ้านและผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีความรู้สึกว่าเป็นคนชุมชนเดียวกันนอกจากนี้ยังมีการดำรงรักษาคุณค่าและมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนาถ่ายทอดไปยังลูกหลานอีกด้วย^{๔๓}

๒.๓.๒ ลักษณะของชุมชน

สายนต์ ไพรัชญิต^{๔๔} ได้กล่าวถึงชุมชนว่าความเป็นชุมชนมีหลากหลายมิติไม่ได้มีความหมายตายตัว แต่เคลื่อนไหวไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมการกำหนดความหมายของชุมชนเป็นสื่อในการอธิบายความสัมพันธ์ทางสังคมหรือเป็นการจัดระเบียบความสัมพันธ์ใหม่ทั้งกับภายในและภายนอกชุมชนทั้งนี้สามารถจำแนกลักษณะตามนิยามความหมายของชุมชนได้ ๕ ลักษณะดังนี้

- ๑) ชุมชนหมู่บ้าน (Village Community) มีมุมมองใน ๒ มิติคือ
 - ๑.๑) ในฐานะหน่วยแห่งการพึ่งตนเอง
 - ๑.๒) ในฐานะหน่วยการปกครอง
- ๒) ชุมชนในแนวคิดทางสังคมวิทยา (Community in Sociological Perspective) มีมุมมองใน ๔ มิติคือ
 - ๒.๑) ในฐานะเป็นหน่วยทางสังคม (Community as a social system)
 - ๒.๒) ในฐานะเป็นหน่วยทางภูมิศาสตร์ (Community as a territorial unit)
 - ๒.๓) ในฐานะเป็นหน่วยทางจิตวิทยาวัฒนธรรม (Community as a Psycho-cultural unit)
 - ๒.๔) ในแนวคิดทางมนุษยนิยม (Community in Humanistic Perspective)
- ๓) ชุมชนในแนวคิดประชาสังคม (Community as Civic Society) มีมุมมองใน ๒ มิติคือ
 - ๓.๑) ในฐานะที่เป็นกระบวนการกลุ่มในการเคลื่อนไหวและประสานกลุ่มคนตั้งแต่กลุ่มเล็กไปจนถึงกลุ่มใหญ่ในระดับประเทศ
 - ๓.๒) (movement) ในฐานะที่เป็นโครงสร้างซึ่งอยู่กึ่งกลางระหว่างปัจเจกบุคคลและรัฐหรือเป็น Mediating Structures เช่นกลุ่มองค์กรชมรมสมาคม เป็นต้น
- ๔) ชุมชนเสมือนจริง (Virtual Community) มีมุมมองใน ๓ มิติคือ

^{๔๓} อ่างแล้ว. การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน, หน้า ๑๔.

^{๔๔} สายนต์ ไพรัชญิต, ถิ่นฐานบ้านบางตำบล และความเป็นชุมชนในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘-๓๒.

๔.๑) ในฐานะที่มีจิตสำนึกร่วมกัน (Consciousness)

๔.๒) ในฐานะที่มีหลักการร่วมกัน (Shared Principles)

๔.๓) ในฐานะที่มีจุดมุ่งหมายร่วมกัน (Shared Purposes)

สนธยา พลศรี^{๔๕} ได้อธิบายลักษณะของชุมชนเอาไว้ ดังนี้

๑. การรวมตัวกันของกลุ่มคน (Group of People) กล่าวคือเป็นการรวมตัวกันของบุคคล ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปจนเป็นประชากรหรือพลเมืองของชุมชนที่มีความหลากหลาย ในด้านของกลุ่มคน เช่น โครงสร้างประชากร ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพ เชื้อชาติ ศาสนา การศึกษา อาชีพ รวมกระทั่งคนพิการและผู้ด้อยโอกาสอื่น ๆ นอกจากนี้การรวมตัวกันเป็นกลุ่มคนอาจมีความแตกต่างกันออกไปตามระดับความพร้อมหรือลักษณะของกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน เช่น ด้านอาชีพ การเมือง สิ่งแวดล้อม การสร้างนวัตกรรม เป็นต้น ซึ่งเริ่มตั้งแต่การรวมเป็นกลุ่มเล็ก องค์กรชุมชน สถาบัน มูลนิธิ สหกรณ์หรือเรียกชื่อเป็นอย่างอื่นในเครือข่ายสังคมเสมือนจริง

๒. มีอาณาเขตบริเวณทางภูมิศาสตร์สำหรับเป็นที่ตั้ง (Area) เป็นขอบเขตของการรวมตัวกัน ซึ่งอาจจะเป็นขอบเขตเชิงนิเวศ เป็นพื้นที่ธรรมชาติตามสภาพภูมิศาสตร์หรือภูมิประเทศของชุมชนนั้น ๆ เช่น พื้นที่ริมฝั่งทะเล พื้นที่เชิงเขา พื้นที่ลุ่มน้ำหรืออาจจะเป็นพื้นที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น อาคาร บ้านเรือน สถานที่ทำการ เป็นต้น หรืออาจจะเป็นขอบเขตพื้นที่ทางการปกครอง เช่น หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เขตและแม้กระทั่งเขตพื้นที่ลักษณะเฉพาะ เช่น เขตเศรษฐกิจ เขตการพัฒนา เขตอนุรักษ์และการท่องเที่ยว เป็นต้น

๓. มีปฏิสัมพันธ์หรือปฏิบัติต่อกัน (Relationship or Interaction) คือการติดต่อสัมพันธ์ กันมีความสนใจทางสังคมร่วมกัน มีกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน มีความสนิทสนมกัน มีความสัมพันธ์แบบพบปะกันโดยตรง (Face to Face) ซึ่งการที่กลุ่มคนมาอยู่ร่วมกันมีการใช้ชีวิต ร่วมกันในชุมชนย่อมจะมีการติดต่อสัมพันธ์และมีการปฏิบัติต่อกันหรือการกระทำร่วมกันระหว่างญาติ พี่น้องหรือเพื่อนบ้าน ทั้งในระดับครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล ซึ่งอาจจะเป็นลักษณะโดยตรงหรือโดยอ้อม เช่น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การติดต่อสื่อสารกัน การร่วมแรงร่วมใจกัน การช่วยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างคนในชุมชน และนอกชุมชนจะเป็นไปในลักษณะของชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community)

๔. มีความผูกพันและความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Belongingness) โดยเป็นความรักและความหวงแหนในชุมชน กล่าวคือสมาชิกที่รวมกันอยู่ในชุมชนมีลักษณะเป็นประชาธิปไตย มีการเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ และสมาชิกที่มีความหลากหลายนั้น ย่อมจำเป็นต้องสร้างพื้นฐานความรักความเมตตาเอื้ออาทรต่อกันสมานฉันท์สามัคคีต่อกัน เพราะ

^{๔๕} อ้างแล้ว. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, หน้า ๒๒-๒๓.

เงื่อนไขดังกล่าวจะทำให้เกิดความผูกพัน ความรู้สึกเป็นเจ้าของต่อชุมชน ซึ่งจะเป็นส่วนเชื่อมโยงให้เกิดความร่วมมืออย่างมีพลังและชุมชนเข้มแข็งต่อไป

๕. มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน (Goal and Target) การรวมตัวของกลุ่มคนในชุมชนจะเป็นการรวมตัวที่ไม่หละหลวมเพียงชั่วคราวแต่เป็นการรวมตัวที่มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจนและปรารถนาจะทำให้สำเร็จร่วมกันทั้งที่เป็นเป้าหมายส่วนตัวของสมาชิกและเป้าหมายของชุมชนที่จะต้องคำนึงถึงควบคู่กันไปและที่สำคัญจะต้องสอดคล้องกับเป้าหมายหลักของประเทศด้วย เช่น ชุมชนชนบทมีการรวมตัวกันเพื่อพัฒนาท้องถิ่นและแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นที่เน้นการพัฒนาและถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือชุมชนวิชาการเป็นการรวมกลุ่มนักวิชาการเพื่อคิดวิเคราะห์ วิพากษ์เรื่องต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นต้น ซึ่งการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายนั้นสมาชิกในชุมชนจะต้องสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน โดยการคิดวิเคราะห์สถานการณ์ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อันจะนำไปสู่การแสวงหาแนวทางแก้ไขหรือทางเลือกใหม่ ๆ และจะได้ดำเนินกิจกรรมให้เป็นไปตามทิศทางและเป้าหมายที่กำหนด

๖. มีจิตสำนึกร่วมกันและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของชุมชน (Public Consciousness) สมาชิกที่รวมตัวกันจะมีความหลากหลายของกลุ่มในชุมชน การกระทำ หรือกิจกรรมก็จะมีหลากหลายตามลักษณะการเกิดขึ้นของกลุ่มเหล่านั้น นอกจากนี้ชุมชนยังมีกิจกรรมที่ทำให้เกิดผลประโยชน์และเพื่อบริการสาธารณะและใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น ปักจายโครงสร้างพื้นฐานบริการสาธารณสุข บริการด้านการศึกษา การแก้ปัญหาจราจรเป็นต้น ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้สมาชิกมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันหรือการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) จากการเข้าไปมีส่วนร่วมของสมาชิกในการรับรู้ ตัดสินใจและการปฏิบัติร่วมกันด้วยจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองสิ่งเหล่านี้หากสมาชิกรวมตัวกันนานจนนำไปสู่เป้าหมายและทำกิจกรรมบางสิ่งบางอย่างร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

๗. มีการจัดระเบียบของชุมชน (Organization) เป็นการจัดระเบียบความเรียบร้อยของชุมชน การควบคุมความสัมพันธ์ของสมาชิก เช่น บรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) การจัดช่วงชั้นทางสังคม (Social Stratification) สถาบันทางสังคม (Social Institution) และวัฒนธรรมของชุมชน (Culture) มีระบบการจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพเพื่อให้สมาชิกได้ประพฤติปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนและวัฒนธรรมที่ได้สร้างไว้ ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

๘. มีการติดต่อสื่อสารและมีเครือข่าย (Communication and Network) ในชุมชนสมาชิกจะมีระบบของการติดต่อสื่อสารเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การพบปะพูดคุย การประชุม การใช้สื่อพื้นบ้าน การใช้เทคโนโลยีสื่อสาร ระบบ Internet Social Network เป็นต้น และนอกจากนี้ในชุมชนจะมีระบบเครือข่ายการเรียนรู้และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนทั้งที่เป็นเครือข่ายระหว่างกลุ่ม องค์กรต่าง ๆ ในชุมชนและนอกชุมชน

โดยเฉพาะเครือข่ายสังคมออนไลน์นั้น การสื่อสารและการมีเครือข่ายเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความ เป็นชุมชน เพราะจะนำไปสู่การแบ่งปัน การแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้และกระบวนการจัดการในชุมชน และนอกชุมชนนั้น คือพื้นที่ปฏิบัติการจริงของสังคม

๒.๔ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพชุมชน

๒.๔.๑ ความหมายของศักยภาพชุมชน

สายพิน สันทัต และคณะ^{๔๖} กล่าวว่า ศักยภาพชุมชน หมายถึง การพัฒนาขีด ความสามารถของชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วยการพัฒนาขีดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติ และองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็ง และมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองจาก การนำทรัพยากรที่มีของมนุษย์มาสร้างประโยชน์คืนสู่ชุมชน

อุทิศ ทาหอม และคณะ^{๔๗} ศักยภาพชุมชน หมายถึง ขีดความสามารถ ในการแก้ไข ปัญหาชุมชน บนพื้นฐานความรู้วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่นำมาประยุกต์ให้เกิดชุด ความรู้ทั้งภายในและภายนอก ให้เกิดการพึ่งพาตนเอง บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ การ ร่วมคิด ร่วมคุย ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมกันใช้ประโยชน์ร่วมกัน และการประเมินผลชุมชนว่า มี จุดดี จุดเด่นอะไรบ้าง เพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง

สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์^{๔๘} กล่าวถึงศักยภาพของชุมชน หมายถึง ความสามารถของชุมชน ในการจัดการภายในชุมชน เช่น การใช้ระบบเครือข่าย ในระบบคัดเลือกผู้นำ การใช้ระบบศาลเผ่า ศาลแก่ ทำหน้าที่พิจารณาคดี และแก้ไขคลี่คลายความขัดแย้งหรือกรณีพิพาทในชุมชน

อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ^{๔๙} กล่าวถึงศักยภาพและการสร้างความเข้มแข็ง ของชุมชนว่า การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มคนตั้งแต่เรื่องของจิตสำนึก ความรู้ทักษะไปจนถึง การจัดการ การรวมกลุ่ม ทำให้เกิดพลังต่อรองในการแก้ปัญหาานานาชนิด และการที่กลุ่มจะเข้มแข็ง ของชุมชนว่า การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มคนตั้งแต่เรื่องของจิตสำนึกความรู้ ทักษะไปจนถึง

^{๔๖} สายพิน สันทัต, ทรงชัย สอนรัตนชัย และปาริชาติ กฤษณะเศรณี, “การศึกษาความต้องการของ การพัฒนาศักยภาพของชุมชน.” รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยและพัฒนา: มหาวิทยาลัยราชภัฏ, ๒๕๕๑), หน้า ๕.

^{๔๗} อุทิศ ทาหอม และคณะ, “กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนจัดการตนเองบนฐาน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านเสม็ด ตำบลหนองเต็ง อำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว), ๒๕๕๘), หน้า ๑๕.

^{๔๘} สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์, **รากฐานแห่งชีวิต : วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : ดวงกมลสมัย, ๒๕๓๓), หน้า ๒๒ – ๒๓.

^{๔๙} อนุชาติ พวงสำลีและอรทัย อาจอ่ำ, **การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว), ๒๕๓๙), หน้า ๒๕๗.

การจัดการ การรวมกลุ่ม ที่ทำให้เกิดพลังต่อรองในการแก้ปัญหาทางานาชนิดและการที่กลุ่มจะเข้มแข็งหรือไม่ต้องพิจารณาถึงด้านทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรอื่นๆของชุมชนด้วยการจะเกิดศักยภาพหรือความเข้มแข็งของชุมชนนั้นมีปัจจัยที่จะเป็นตัวนำไปสู่การมีศักยภาพหรือความเข้มแข็งของชุมชนได้ดังนี้

แมทธิว Mathews^{๕๐} ได้พิจารณาเงื่อนไขและปัจจัยของชุมชนที่ทำให้เกิดความเข้มแข็ง ดังนี้

๑. โครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อความเป็นชุมชน

- ๑.๑ การรวมตัวเป็นกลุ่ม องค์กร มีมากน้อยเพียงใด
- ๑.๒ ขนาดของกลุ่มที่พบปะ
- ๑.๓ จำนวนสถานที่และโอกาสในการพบปะสังสรรค์ เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน
- ๑.๔ ประเด็นพูดคุย ถกปัญหาของชุมชน
- ๑.๕ ระดับความสัมพันธ์ ใกล้ชิดของคนในชุมชน
- ๑.๖ เครื่องมือสื่อสาร

๒. กระบวนการเฉพาะบางอย่าง

- ๒.๑ กระบวนการตัดสินใจเรื่องเกี่ยวกับปัญหาโดยรวมของชุมชนเป็นอย่างไร การมีส่วนร่วมของคนมากน้อยเพียงใด บทบาทของผู้นำในการตัดสินใจเป็นอย่างไร
- ๒.๒ กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่แตกต่างกัน หรือ การหาข้อสรุปร่วมกันในการแก้ปัญหา

๓. ผู้นำ

- ๓.๑ จำนวนผู้นำ การกระจายตัวในตำบล พื้นที่
- ๓.๒ บทบาทของผู้นำสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชน เช่น เปิดโอกาสให้สมาชิกแสดงความคิดเห็น การสร้างกระบวนการกิจกรรมให้สมาชิกมีส่วนร่วม และการสร้างเครือข่ายภายในภายนอกชุมชน
- ๓.๓ คุณสมบัติ เช่น การติดตามสถานการณ์ปัญหา การเปิดกว้างให้การเรียนรู้ไม่แบ่งฝ่ายมองการณ์ไกล

๔. กระบวนทัศน์เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม

- ๔.๑ เป็นการประเมินว่าชุมชนมีระบบความคิดด้านต่างๆเหล่านี้มากน้อย
- ๔.๒ การให้ความสำคัญกับกระบวนการพอ ๆ กับผลงาน
- ๔.๓ การดึงคนให้มาร่วมกระบวนการคิดและตัดสินใจให้มากที่สุด

^{๕๐} Mathews David, *Elements of a Strong Civil Society and Health Public Life*. Kettering Foundation. April ๑๙๙๖. Memio, ๑๙๙๖), p ๑-๒.

๔.๔ การเน้นศักยภาพของสมาชิกที่มาร่วมตัวกันว่า เป็นต้นทุนของชุมชน มากกว่ามองว่าเป็นปัญหาชุมชน

๔.๕ ความคิดเกี่ยวกับอำนาจ หรือ พลัง ในการเปลี่ยนแปลงเน้นพลังของกลุ่มในการแก้ปัญหาของตนเองมากกว่าฝากความหวังไว้ที่ผู้มีอำนาจหรือไม่

๔.๖ ความคิดเกี่ยวกับการรับผิดชอบเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของชุมชนตนเอง

๕. ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน

๕.๑ ความร่วมมือสนับสนุน ความใกล้ชิดกันของโรงเรียน วัด สถานบริการในชุมชน

๖. ความรู้สึกร่วมเป็นกลุ่มชุมชนเดียว และมองหาทางออกของความร่วมมือในชุมชน เป็นการประเมินว่าในชุมชนมีความรู้สึกผูกพันเป็นชุมชนหรือไม่ โดยดูจาก

๖.๑ ประวัติศาสตร์ คำบอกเล่าของชาวบ้านเกี่ยวกับการช่วยเหลือกันและกันในการแก้ปัญหาชุมชน

๖.๒ การทำกิจกรรมที่ต้องอาศัยความร่วมมือหลายฝ่ายร่วมกัน

๖.๓ ความพยายามในการดึงเอาคนที่ยังไม่เข้าร่วมงานพัฒนาชุมชนให้เข้าร่วมด้วย

๒.๔.๒ การประเมินศักยภาพชุมชน

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข^{๕๑} กล่าวว่าขอบเขตของการวินิจฉัยศักยภาพของชุมชนในงานพัฒนา เพื่อแก้ไขปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน วิเคราะห์จากองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

๑. ความกระตือรือร้นหรือจิตวิญญาณ ตลอดจนการรับรู้และจิตสำนึกในการในการพัฒนาของประชาชน หมายถึงความมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา ความกระตือรือร้นมีความสำคัญอย่างมากแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชน ทั้งนี้รวมไปถึงการรับรู้และการมีจิตสำนึกในงานพัฒนาของประชาชนด้วย

๒. โครงสร้างและบทบาทขององค์กรชุมชน ผู้นำชุมชน รวมทั้งโครงสร้างอำนาจของชุมชนเป็นเรื่องที่พิจารณาถึงสภาพการปกครองของผู้นำชุมชน และองค์กรของชุมชนมีความพร้อมที่จะพัฒนาและเล็งเห็นความสำคัญในการพัฒนา

๓. การวางแผนและการบริหารจัดการงานพัฒนาพิจารณาถึงความสามารถที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชนมากนักน้อยเพียงใด

๔. การพัฒนาคน การพิจารณาความพร้อมของทรัพยากรบุคคลในชุมชน ว่าสามารถทำให้ชุมชนมีการพัฒนามากน้อยเพียงใด เช่น ผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน และประชาชนทั่วไปในชุมชน มีการพัฒนาชุมชนของตนเองมากน้อยเพียงใด

^{๕๑} สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สังคมวิทยาชุมชน หลักการศึกษาวเคราะห์และปฏิบัติงานชุมชน, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๗), หน้า ๑๓๔-๑๓๖.

๕. เทคโนโลยีงานพัฒนา ศักยภาพของชุมชนในเรื่องของเทคโนโลยีในงานพัฒนาเป็นอีกเรื่องที่จะต้องการทำวินิจัยถึงประสิทธิภาพของเทคโนโลยีว่าสามารถทำให้งานพัฒนาในชุมชนบรรลุผลสำเร็จตามความต้องการของสมาชิกมากน้อยเพียงใด

๖. การสื่อสาร เผยแพร่ประชาสัมพันธ์และระบบข้อมูลข่าวสารของชุมชน การวินิจัยศักยภาพในเรื่องการสื่อสารเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และระบบข้อมูลข่าวสารของชุมชนนี้เพื่อที่จะทำให้เกิดความสำนึกและการติดต่อประสานงานความเข้าใจกันมากขึ้น

๗. การระดมทุน แรงงาน และทรัพยากรในชุมชน ปัจจัยเรื่องทุนและทรัพยากรที่เป็นวัตถุเป็นเรื่องสำคัญในงานพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาและความต้องการของชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากถ้าหากมีการดำเนินการที่ปราศจากทุน แรงงาน และทรัพยากรที่เหมาะสม จะทำให้โครงการประสบปัญหาและไม่สามารถดำเนินไปสู่เป้าหมายได้

๘. ลักษณะโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นเรื่องที่สำคัญไม่อาจมองข้ามไปได้ ทั้งนี้เนื่องจากโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละชุมชน ย่อมแตกต่างกันไป อุปสรรคหรือความสำเร็จในงานพัฒนาต้องพิจารณาจากลักษณะโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งด้วย เช่น ประชาชนมีค่านิยมอย่างไร ทิศนคติต่อการพัฒนาอย่างไร ลักษณะการพึ่งพาอาศัยเป็นอย่างไร

๙. ระบบการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน การวินิจัยในเรื่องของศักยภาพไม่เพียงแต่พิจารณาองค์ประกอบภายในชุมชนเท่านั้น แต่ต้องพิจารณาจากองค์ประกอบจากภายนอกชุมชนด้วยได้แก่ การได้รับการสนับสนุนทั้งด้านวัสดุอุปกรณ์ การบริการ และด้านวิชาการจากภายนอกชุมชน มีผลกระทบกับภายในชุมชนด้วย ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนมิได้อยู่หนึ่ง หรือติดต่อกันเฉพาะภายในชุมชนเท่านั้นแต่ชุมชนมีการติดต่อสัมพันธ์กับภายนอกชุมชนหรือหน่วยงานอื่นๆ ทำให้จำเป็นต้องทราบถึงการได้รับการสนับสนุนจากภายนอกชุมชนว่ามีมากน้อยเพียงใด

ลีลาภรณ์ นาครทรรพ และคณะ^{๕๒} สรุปเกี่ยวกับกรอบตัวชี้วัดความเข้มแข็งหรือศักยภาพของชุมชน ดังนี้

๑. มีการนำมิติเชิงวัฒนธรรมมาผสมผสานในการทำกิจกรรม เพราะการมีฐานทางวัฒนธรรมจะเป็นเครื่องยึดโยงให้สามารถสร้างองค์กรชุมชนได้ง่ายและมีคุณภาพ

๒. ในด้านความสามารถในการตอบสนองต่อปัญหา ควรพิจารณาถึง

๒.๑ ความรวดเร็วในการตอบสนองต่อปัญหา

๒.๒ ปัญหานั้นมีหลากหลายหรือไม่ ยากง่ายเพียงไร เป็นปัญหภายใน หรือภายนอกชุมชนปัญหาเหล่านี้จะเป็นเครื่องทดสอบประสิทธิภาพและความสามารถของกลุ่มในการแก้ปัญหาได้เป็นอย่างดี

^{๕๒} ลีลาภรณ์ นาครทรรพ และคณะ, ระบบการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน : กรณีศึกษาชุมชนอีสานใต้, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๐-๑๓๘

๒.๓ จำนวนปัญหาที่องค์กรชุมชนสามารถแก้ไขได้

๓. ในด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ควรพิจารณาตัวชี้วัด ได้แก่

๓.๑ มีการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ ทางเลือกการแก้ปัญหา สาเหตุ ทางเลือกการแก้ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาโดยดูถึงกระบวนการในการวิเคราะห์ดังกล่าว มีการวิเคราะห์ที่ชัดเจนหรือไม่ มีการเชื่อมโยงปัญหากับสาเหตุหรือไม่ คุณภาพในการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ การตั้งเป้าหมายในการแก้ปัญหาเป็นอย่างไร มีทิศทางที่ถูกต้องมีสติหรือไม่

๓.๒ มีการพัฒนาจิตสำนึก

๔. ในด้านการจัดกลุ่ม ควรพิจารณาถึงตัวชี้วัด ได้แก่

๔.๑ จำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม

๔.๒ ระดับของการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น

๔.๓ สมาชิกทำหน้าที่และทำหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ

๔.๔ มีการสร้างและพัฒนากระบวนการกลุ่มอย่างต่อเนื่อง

๔.๕ มีกฎระเบียบและกติการ่วมกัน

๔.๖ มีความพร้อมเพรียง ความสามัคคีในการทำกิจกรรมร่วมกัน

๕. ในด้านที่เกี่ยวกับผู้นำ ซึ่งหมายถึง ผู้ที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกและชุมชนควรพิจารณาถึงตัวชี้วัด ได้แก่

๕.๑ จำนวนผู้นำ มีหลายคนหรือไม่

๕.๒ ความรู้และทักษะของผู้นำ มีหลายด้านหรือไม่ (เช่น ผู้นำด้านการสื่อสาร การถ่ายทอดความรู้การจัดการ)

๖. ในด้านที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ ควรพิจารณาถึงตัวชี้วัดได้แก่

๖.๑ การที่สมาชิกได้รับผลประโยชน์อย่างยุติธรรม

๗. ในด้านการยอมรับนับถือที่องค์กรได้รับจากภายนอก ควรพิจารณาถึงตัวชี้วัด ได้แก่

๗.๑ การสนับสนุนที่ได้รับจากภายนอก เช่น เงินทุนและทรัพยากรในโครงการพัฒนาต่างๆ

๗.๒ มีคนเยี่ยมชมศึกษาดูงาน เป็นแหล่งความรู้

๗.๓ การมีความสามารถในการต่อรองกับรัฐ แหล่งทุนต่างๆมากขึ้น

๘. ด้านการขยายผล ควรพิจารณาถึงตัวชี้วัดได้แก่

๘.๑ จำนวนสมาชิกที่เพิ่มมากขึ้น

๘.๒ ประสิทธิภาพและกิจกรรมมีหลากหลายมากขึ้น

๘.๓ จำนวนองค์กรมีหลากหลายมากขึ้น

บัณฑิต อ่อนดำ และวิริยา น้อยวงศ์ยางค์^{๕๓} กล่าวถึงตัวชี้วัดของความเข้มแข็งหรือศักยภาพของชุมชน ได้แก่

๑. องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ซึ่งรวมถึง ระบบข้อมูลข่าวสาร วิชาการ การศึกษาค้นคว้า วิจัยที่ทันต่อความเคลื่อนไหว การเปลี่ยนแปลงโดยเน้นให้เกิดองค์ความรู้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัวชุมชนและสถาบันทางสังคม ตลอดจนองค์ความรู้ที่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการพัฒนา ทั้งในระดับตำบลหมู่บ้าน ชุมชน และใช้ในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนา

๒. กระบวนการเรียนรู้ กล่าวคือ ในระดับตำบล หมู่บ้าน ชุมชน สามารถวิเคราะห์ วินิจฉัยปัญหา แสวงหาทางออกในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง เพื่อตอบสนองปัญหาของสมาชิกในชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาหมู่บ้าน ประสบการณ์ และการเรียนรู้ ประยุกต์ เทคนิค และการจัดการ

๓. องค์กร ชุมชน การบริหารจัดการ กำลังคน หมายถึง การรวมกลุ่มชาวบ้านการจัดองค์กรในระดับตำบล หมู่บ้าน ชุมชน การจัดระบบบริหารจัดการพัฒนา จัดระบบสวัสดิการสังคม ชุมชนเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น กรรมาตัวกันเพื่อจัดตั้งกลุ่มกองทุนออมทรัพย์ มีการทำ กิจกรรมร่วมกันส่งเสริมเครือข่ายทั้งเครือข่ายธรรมชาติ เครือข่ายการจัดตั้งองค์กร และเครือข่าย ประสบการณ์

๒.๕ แนวคิดที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ

๒.๕.๑ วัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของชนชาติไทยมาแต่สมัยโบราณ โดยชนชาติไทย ได้นับถือและยกย่องเทิดทูนเป็นสรณะแห่งชีวิตของตนสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านานขนบธรรมเนียม ประเพณีและศิลปวัฒนธรรมของชาติส่วนใหญ่ มีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนา

พัฒน์ เพ็งผลา^{๕๔} เห็นว่า พระพุทธศาสนาแพร่เข้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ อันเป็นที่ตั้ง ประเทศไทยในปัจจุบัน ประมาณ พ.ศ. ๕๔๔-๗๔๓ ตามหลักฐานที่ค้นพบคือ สรูปโบราณและ โบราณสถานต่างๆในประเทศไทย ซึ่งเป็นรูปร่างคร่าวเดียวกันกับสมัยพระเจ้าอโศก เช่น พระสถูป พระปฐมเจดีย์องค์เดิม ที่ตามรูปเดิมสร้างเป็นรูปทรงโอคว่ำอย่างพระสถูปสัจจิในประเทศอินเดีย และ สถาปุมุเทสิกเจดีย์อื่นๆที่สร้างเป็นรูป พระธรรมจักร มีกวางหมอบอยู่บนพระแท่นเปล้าๆ

^{๕๓} บัณฑิต อ่อนดำ และวิริยา น้อยวงศ์, **ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบทประสบการณ์ของประเทศ ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๔๔.

^{๕๔} พัฒน์ เพ็งผลา, **ประวัติศาสตร์ชาติไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕), หน้า ๒๓๑.

อุดม จุมพลหาล้า และคณะ^{๕๕} กล่าวว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของชนชาติไทยมาแต่สมัยโบราณคนไทยได้นับถือและยกย่องเทิดทูนเป็นสรณะแห่งชีวิตของตน สืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านานขนบธรรมเนียม ประเพณีและศิลปวัฒนธรรมของชาติส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนา และคนไทยนับถือพระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายมหายานและหินยานมาก่อน ครั้นเมื่อพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์พระพุทธรูปศาสนาฝ่ายหินยานหรือเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์ ในกรุงสุโขทัยมั่นคงแล้ว ชนชาติไทยก็ได้นับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานลัทธิลังกาวงศ์ เป็นศาสนาประจำชาติสืบมาจนถึงปัจจุบัน

๒.๕.๒ บทบาทและความสำคัญของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย เป็นสถาบันหลักของสังคมไทยที่มีส่วนช่วยให้สังคมไทยมีความสันติสุข ช่วยสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม ตลอดจนวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาจากพระพุทธศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ^{๕๖} ได้กล่าวถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาว่าเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลครอบคลุมวิถีการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนในทุกๆ ด้าน ความสำคัญของพระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่มีผลต่อชาวโลกในด้านจิตใจเท่านั้น หากยังมีผล

สมพร เทพสิทธา^{๕๗} เห็นว่า พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติไทยมาแต่โบราณกาลกว่า ๑,๐๐๐ ปีมาแล้ว พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ ได้ทรงทำนุ บำรุงรักษา พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองตลอดมาจนพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจ ทำให้เกิดความรัก สามัคคีในหมู่ชนชาวไทย ที่สำคัญคือคนไทยประมาณร้อยละ ๙๐ นับถือพระพุทธศาสนา มีพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งและยึดเหนี่ยวจิตใจ พระพุทธศาสนาได้สร้างเอกลักษณ์และคุณธรรมอันดีงามแก่คนไทย เช่น ความเมตตากรุณา ความกตัญญูกตเวที ความสุภาพอ่อนโยน การประนีประนอมกัน อีกประการหนึ่ง พระพุทธศาสนาเป็นแกนนำและเป็นรากฐานที่สำคัญของศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณีของไทย หลักธรรมของพระพุทธศาสนา เช่น ทศพิธราชธรรมได้ใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศของพระมหากษัตริย์และผู้ปกครองหลักธรรมเรื่อง ศีล ๕ สังคหวัตถุ ๔ และขรรษาธรรม ๔ ได้ใช้เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติของคนไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชน ทำให้สังคมของเรามีความสงบเรียบร้อย ประเทศชาติมีความเจริญมั่นคง ก้าวหน้า

^{๕๕} อุดม จุมพลหาล้า และคณะ, วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบกลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย, รายงานการวิจัย, (ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, ๒๕๔๙), หน้า ๘.

^{๕๖} กระทรวงศึกษาธิการ, แนวการจัดการศึกษาระดับก่อนประถม, (กรุงเทพมหานคร: ครุสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๑-๒.

^{๕๗} สมพร เทพสิทธา, บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๘), หน้า ๓๙-๔๐.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)^{๕๘} ได้อธิบายและให้เหตุผลความสำคัญของ พระพุทธศาสนา สรุปได้ดังนี้

๑. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทย คนไทยนับถือพระพุทธศาสนามากกว่าร้อยละ ๙๕ ของคนไทยทั้งประเทศจากคนไทยทั้งหมด ๖๕ ล้านคน

๒. พระพุทธศาสนาเป็นแกนนำและเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย ชีวิตของคนไทยผูกพันแนบแน่นอยู่กับพระพุทธศาสนา ฉะนั้น วงจรชีวิตของคนไทยจึงได้รับอิทธิพลและได้รับการถ่ายทอดมาจากพระพุทธศาสนาทุกด้าน เช่น แนวความคิด ประเพณีต่างๆ ฯลฯ เช่น ตั้งชื่อโกนผมไฟ แต่งงาน และประเพณีและวัฒนธรรมอื่นๆอีกมากมาย

๓. พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่ชนชาวไทย เมื่อคนไทยนับถือศาสนาเดียวกันแล้ว กิจกรรมต่างๆในทางศาสนา คนไทยก็ต้องทำร่วมกันในปีหนึ่งๆ มีเทศกาลมากมายและนอกจากนี้ จุดหมายสูงสุดในทางศาสนาก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วย

๔. พระพุทธศาสนาเป็นหลักการที่ช่วยดำรงรักษาเสรีภาพในการนับถือศาสนา พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้คนเชื่อหลักเหตุผล เมื่อเป็นเช่นนี้ชาวพุทธไทยจึงเป็นคนมีเหตุผลและมีใจกว้างในการนับถือศาสนาของตน และมีใจกว้างในการที่ใครจะนับถือศาสนาอะไร หรือศาสนาอื่นจะมาเผยแพร่ศาสนาในประเทศไทย คนไทยก็ให้เสรีภาพเต็มที่ เป็นต้น

๕. พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันคู่ชาติไทย เป็นที่เข้าใจในหมู่คนไทยมาตลอดว่า ประเทศไทยมี ๓ สถาบันหลักคือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เท่านั้น และคำว่าศาสนาในที่นี้ก็คือพระพุทธศาสนา นั่นเอง แม้แต่ธงไตรรงค์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของชาติก็มี ๓ สีคือ สีแดง น้ำเงินและสีขาว สีขาวนั้นก็หมายถึง พระพุทธศาสนา

๖. พระพุทธศาสนาสอดคล้องกับลักษณะนิสัยของคนไทยที่รักความเป็นอิสระเสรี คนไทยนั้น โดยลักษณะนิสัยแล้ว เป็นชนชาติที่รักความเป็นอิสระเสรีภาพมากที่สุดชาติหนึ่งในโลก ด้วยพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผลและอิสระเสรีในการนับถือ จึงเหมาะสมเข้ากับชนชาติไทยอย่างยิ่ง

๗. พระพุทธศาสนาเป็นแหล่งสำคัญที่หล่อหลอมเอกลักษณ์ของชาติไทย คนไทยได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนามาก เช่น เป็นคนมีเมตตา กรุณา มีความยืดหยุ่น ประสานประโยชน์และไม่ชอบความรุนแรง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยในที่สุด

๘. พระพุทธศาสนาเป็นมรดกและเป็นคลังสมบัติอันล้ำค่าของชนชาติไทย เรื่องนี้มิให้เห็นอยู่เต็มเมือง อันได้แก่ โบราณวัตถุ โบราณสถาน จิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม เป็นของเนื่องมาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

^{๕๘} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: มุลินธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๘๗-๘๘.

๙. พระพุทธศาสนาเป็นหลักนำทางการพัฒนาชาติไทย ในการพัฒนาประเทศ วัดเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา และพระสงฆ์เป็นผู้ชี้ทางและนำในการพัฒนาด้วย และในการพัฒนานั้นมีทั้งการพัฒนาด้านจิตใจ คุณธรรมและจริยธรรมไปพร้อมๆกันด้วย

๑๐. พระพุทธศาสนาเป็นแหล่งของดี มีค่า ที่ชนชาติไทยมอบให้แก่อารยธรรมของโลก ศิลปวัฒนธรรมที่พัฒนาจนเป็นเอกลักษณ์ของไทยนั้น รากฐานที่แท้จริงมาจากพระพุทธศาสนา ซึ่งสิ่งดังกล่าวทั้งหมดได้กลายเป็นอารยธรรมของโลกในที่สุด

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสฐียรพงษ์ วรรณปก^{๕๙} กล่าวถึงบทบาทและความสำคัญของพระพุทธศาสนา สรุปเป็นรายชื่อได้ดังนี้

๑. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศนับถือพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตความเป็นอยู่รวมทั้งลักษณะนิสัยและมารยาทของคนไทยส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนา

๒. พระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นพุทธมามกะ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ และพระมหากษัตริย์ไทยในระยะหลังจะทรงผนวชเพื่อศึกษาธรรมะตามพระราชประเพณีทุกพระองค์ นอกจากนี้ พระราชประเพณีอันเป็นวัฒนธรรมของไทยก็เป็นพิธีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาด้วย

๓. พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย ซึ่งวัฒนธรรมไทยทั้งด้านศิลปะ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาและวรรณกรรม เป็นต้น มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา

๔. รัฐบาลไทยให้การสนับสนุนส่งเสริมพระพุทธศาสนา โดยการนับศักราชเป็นพุทธศักราช (พ.ศ.) กำหนดให้วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นวันหยุดราชการ และมีสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาในสถานที่ราชการ

๕. พระพุทธศาสนาเป็นสภาพแวดล้อมที่กว้างขวางและครอบคลุมในสังคมไทย ประเทศไทยมีวัดและสำนักสงฆ์ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ มีปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน โบราณวัตถุ และโบราณสถานในประเทศจำนวนมาก

สาโรช บัวศรี^{๖๐} ให้ทัศนะว่า ทุกวันนี้พระพุทธศาสนากลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของประชาชน ส่วนในสาขาการศึกษานั้น หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียน ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีคำสอนและข้อปฏิบัติที่คัดสรรมาจากคำสอนพระพุทธองค์ ซึ่งนำเสนอในลำดับที่จัดเรียงไว้อย่างดี ดังนั้นจึงไม่ต้องสงสัยเลยว่า หลักสูตรได้ปลูกฝังค่านิยมศีลธรรม

^{๕๙} วิทย์ วิศทเวทย์ และเสฐียรพงษ์ วรรณปก, หนังสือเรียนสังคมศึกษา พระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔.

^{๖๐} สาโรช บัวศรี, ปรัชญาการศึกษาสำหรับประเทศไทย : จุดบรรจบระหว่างพุทธศาสนากับประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘.

สำหรับเด็กและเยาวชนไทย ตั้งแต่ระยะเริ่มต้นของการเล่าเรียนหนังสือทีเดียว ส่วนในอีกแง่มุมหนึ่ง ตามประเพณีนั้นเยาวชนไทยต้องบวชเป็นเวลาอย่างน้อยสามเดือน เพื่อให้เป็นผู้บรรลุนิติภาวะ พิธีพุทธศาสนามีการเน้นเป็นพิเศษในงานสมาคมสำคัญของชีวิตชาวไทย เช่นพิธีการแต่งงาน พิธีฉมาปนกิจ งานปีใหม่ และรัฐพิธีต่างๆ ฯลฯ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พระพุทธศาสนาผูกพันอย่างลึกซึ้งกับชีวิตทั่วไปของประชาชนชาวไทย นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังเป็นศาสนาหรือปรัชญาที่สำคัญเพียงอย่างเดียวในประเทศไทย ไม่เหมือนกับโลกตะวันตกที่ซึ่งปรัชญาและจิตวิทยาต่างๆมีมากมาย ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเท่านั้นที่เป็นที่พึ่ง ซึ่งอาจทำให้ได้มาซึ่งแนวคิดในเชิงปรัชญาและหลักจิตวิทยาแบบพื้นบ้าน

๒.๕.๓ หลักพุทธธรรมกับชีวิต

โดยที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของชนชาติไทยมาแต่โบราณ และคนไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นสรณะในชีวิตของตน หลักพุทธธรรมจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนในทุกด้าน. พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)^{๖๑} กล่าวถึงวิถีชีวิตของคนไทยกับหลักพุทธธรรมว่า เป็นการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ซึ่งมีความสัมพันธ์กันในสามด้านที่เกี่ยวเนื่องกันคือ ด้านพฤติกรรมที่เรียกว่า ศีล ด้านจิตใจที่เรียกว่า สมาธิ และด้านปัญญาคือความรู้ ทั้งสามด้านนี้จะต้องสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน และจะต้องพัฒนาไปด้วยกัน ดังนั้น ถ้าจะพัฒนาปัญญา ก็จะต้องให้ศีลและสมาธิพัฒนาไปด้วย เป็นระบบแห่งศีล สมาธิปัญญา เป็นการศึกษาหรือศึกษาสามด้าน ซึ่งเรียกว่า ไตรสิกขา นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึง หลักพุทธธรรมกับชีวิตในระดับการดำเนินชีวิตสามัญของคนทั่วไปว่า หลักพุทธธรรมที่คุ้นเคยกันมาก ซึ่งเป็นการนำเอาองค์มรรคมาใช้ในทางปฏิบัติ นั้น ได้แก่ ธรรมจรรยา ๑๐ ประการ ที่รู้จักกันดีในชื่อว่า กุศลกรรมบถ ๑๐ (ทางทำความดีหรือกุศลธรรมที่เป็นทางแห่งสุดติ) และอรรถกถาถือว่าเป็น มนุษยธรรม (ธรรมของมนุษย์หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์)ซึ่งย่อลงได้เป็น ๓ ประการ คือ กายสุจริต หรือ ความสุจริตทางกาย ทำสิ่งที่ดีงามถูกต้องทางกายวิสุจริต หรือความสุจริตทางวาจา พูดสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยวาจา และมโนสุจริตหรือความสุจริตทางใจ คิดสิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยใจ. สำหรับผู้ที่เริ่มฝึกฝนตนเองตามธรรมจรรยา ทั้ง ๑๐ ประการ หากยังไม่สามารถฝึกตนเองได้ครบถ้วน ทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ ก็ควรฝึกควบคุมตนเองในทางกายและทางวาจาก่อนเป็นอย่างน้อย ด้วยการประพฤติตามหลักศีล ๕ ที่ตัดแบ่งออกมาจากธรรมจรรยา ๑๐ ประการนั้น ก็ยังได้ชื่อว่าเป็นคนมีศีลธรรม

กระทรวงวัฒนธรรมได้ดำเนินการแนวทางการสร้างความเข้มแข็งของ “บวร” เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ของชุมชนคุณธรรม น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีคำสำคัญที่ต้องมี

^{๖๑} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต, **พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๗๒๗.

การสื่อสารให้เข้าใจตรงกันในการบูรณาการการดำเนินงานร่วมกันและปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง โดยมีความหมายและขอบเขตพอสังเขป ดังนี้

ชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขับเคลื่อนด้วยพลังบวร หมายถึงชุมชนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๕๕๗ และที่แก้ไขเพิ่มเติม หรือเป็นชุมชนที่อยู่ร่วมกันโดยธรรมชาติ หรือตามความสนใจ เพื่อทำกิจกรรมร่วมกันโดยมีระบบความสัมพันธ์ที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ มีหรือไม่มีการบังคับบัญชา และอาจมีวัฒนธรรมที่เหมือนหรือแตกต่างกัน คนในชุมชนมีส่วนร่วมแสดงเจตนารมณ์ และมุ่งมั่นที่จะ ดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมในชุมชน ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา โดยน้อมนำ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และวิถีวัฒนธรรมไทยที่ดั่งงามมาเป็นหลักในการดำรงชีวิต ตลอดจน มีส่วนร่วมรณรงค์ส่งเสริมคุณธรรมให้กับประชาชนชุมชนหรือเครือข่ายอื่นๆ ผลสำเร็จของการเป็นชุมชน คุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขับเคลื่อนด้วยพลังบวร เกิดจากการที่พลัง บวร ในชุมชน ร่วมกันส่งเสริมและพัฒนาตามกระบวนการเพื่อสู่เป้าหมายเกิดสังคมคุณธรรมที่มีลักษณะ ดังนี้

(๑) คนในชุมชนยึดมั่นปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือเกิดความสงบสุขในชุมชน ปัญหาต่างๆ หรือสิ่งไม่ดีในชุมชนลดลงหรือหมดไป ไม่มีปัญหายาเสพติด ไม่มีปัญหาการทะเลาะวิวาท ไม่มีปัญหาการพนัน ไม่มีอบายมุข ไม่มีปัญหาการลักขโมย ไม่มีปัญหาขยี้ ไม่มีปัญหาสิ่งแวดล้อม การดื่มสุราลดลง หนี้สินลดลงเป็นต้น มีสิ่งดีงามเกิดขึ้นในชุมชน คนในชุมชนมีความรักและสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ทิ้งกันพึ่งพาตนเอง คนในชุมชนรู้สิทธิหน้าที่การเป็นพลเมืองที่ดี ยึดมั่นในการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม รู้รักสามัคคี เสียสละ และกตัญญูรู้คุณ

(๒) คนในชุมชนน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต คนในชุมชนอยู่ดีมีสุข อดทนอดออม ขยันไม่โลภ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความพอประมาณ รู้จักพึ่งพาตนเอง ประกอบสัมมาอาชีพ สร้างรายได้ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี มีรายได้เพิ่มขึ้น หนี้สินลดลงมีการรวมกลุ่ม พัฒนาอาชีพ ช่วยเหลือกัน ไม่ทิ้งกัน ดูแลผู้มีรายได้น้อย ด้วยการสร้างงานสร้างอาชีพ พัฒนาเศรษฐกิจฐานราก อาทิจ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มพัฒนาอาชีพ กลุ่มจิตอาสาบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม เป็นต้น

(๓) คนในชุมชนสืบสานและดำเนินชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมที่ดั่งงาม มีการสืบทอดศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นพัฒนาต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมเชื่อมโยงการท่องเที่ยวสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ สร้างสินค้าและบริการ เช่น ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมไทย (CPOT : Cultural Product of Thailand) โฮมสเตย์วิถีไทย การแสดงพื้นบ้าน กิจกรรมวิถีชุมชน สร้างความประทับใจและการมีส่วนร่วม ให้นักท่องเที่ยว รักและภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของท้องถิ่น มีน้ำใจเอื้ออาทร เป็น

เจ้าบ้านที่ดี ต้อนรับผู้มาเยือนมีความจงรักภักดี เคารพเทิดทูนในสถาบันชาติ ศาสนา และ พระมหากษัตริย์^{๖๒}

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสฐียรพงษ์ วรรณปก^{๖๓} กล่าวถึงหลักพุทธธรรมอันเป็นอุดมมงคล สำหรับการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม ซึ่งหลักพุทธธรรมอันเป็นมงคลนั้น เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ เป็นแนวทางให้บุคคลพึงปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขและประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต โดยมีสาระสำคัญ ๖ ประการคือ

๑. การเลี้ยงดูบิดา มารดา
๒. การเลี้ยงดูบุตร
๓. การเลี้ยงดูภรรยา
๔. การสงเคราะห์ญาติ
๕. ความกตัญญูต่เวทียุติธรรม
๖. การทำกิจกรรมที่ไม่มีโทษ มีแต่ประโยชน์เกื้อกูล

๒.๕.๔ พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรม

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ^{๖๔} เห็นว่า พระพุทธศาสนาเป็นแม่แบบของวัฒนธรรมอันดีงามของไทยมาแต่โบราณ และเมื่อวัฒนธรรมหมายถึงวิถีการดำเนินชีวิต (the way of life) ที่มีความหมายคลุมถึงทุกสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ตลอดถึงความเชื่อถือ และการปฏิบัติตามความเชื่อถือศาสนาจึงเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่ง ยิ่งไปกว่านั้น นักสังคมวิทยาบางท่านเห็นว่า การปฏิบัติตามศาสนาเป็นผลสุดท้ายของวัฒนธรรมอีกด้วย ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะพระพุทธศาสนาเท่านั้น ว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอย่างไร

พระพุทธศาสนาเป็นต้นตำรับวัฒนธรรมดีงามที่เก่าแก่ที่สุด แต่ทันสมัย มีลักษณะนำชีวิตให้สูงขึ้นกว่าเดิมในหลายๆด้าน เป็นเรื่องที่มีหลักฐานปรากฏในคัมภีร์อย่างชัดเจนอย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นท่ามกลางวัฒนธรรมของอินเดีย ซึ่งมีแบบฉบับขนบธรรมเนียมและแนวปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายพันปี แต่พระพุทธศาสนาได้ทำการเปลี่ยนแปลง

^{๖๒} กระทรวงวัฒนธรรม, แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของ“บวร”เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนของชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๖๒), หน้า ๕ - ๗.

^{๖๓} อ่างแล้ว. หนังสือเรียนสังคมศึกษา พระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕, หน้า ๓๔.

^{๖๔} สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, วัฒนธรรมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๕-๙๕.

จากหน้ามือเป็นหลังมือ ทำการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นกว่าเดิมหลายประการ บางอย่างได้ให้แนวปฏิบัติในรูปวัฒนธรรม จึงทำให้อินเดียมีวัฒนธรรมอันดีงามใหม่ๆเกิดขึ้นหลายประการ เช่น

๑. สังคมอินเดียปฏิบัติตามระบบวรรณะอย่างเคร่งครัด ไม่ยอมให้คนต่างวรรณะมีโอกาสใช้ชีวิตร่วมกันทั้งทางวัตถุและสายโลหิต ผู้ที่เกิดในวรรณะต่ำจะเป็นที่รังเกียจของสังคมในด้านต่างๆ พระพุทธศาสนาได้ปฏิวัติระบบนี้อย่างหน้ามือเป็นหลังมือ โดยได้สอนหลักศีลธรรม ยืนยันความดีความชั่วตามกรรมที่เขาทำ ไม่ใช่กำเนิดเป็นเครื่องตัดสิน ผู้บวชในพระพุทธศาสนาเคารพ

๒. สังคมอินเดียมีการซื้อขายทาสเช่นเดียวกับชนชาติอื่นๆในสมัยโบราณ แต่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้งดเว้นการซื้อขายทาส ถือว่าเป็นอาชีพที่ผิดธรรม มีบทบัญญัติห้ามภิกษุมิทาส ซึ่งเป็นแนวทางสังคมในรูปแบบใหม่ ต่อมาจะเห็นว่า ผู้นำหลายประเทศพยายามเลิกทาสจนสำเร็จได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ซึ่งความจริงก็คือการดำเนินตามครรลองพระพุทธศาสนานั้นเอง

๓. ชาวอินเดียโบราณนิยมแสวงบุญด้วยการฆ่าสัตว์บูชายัญ เพื่อบูชาเทพเจ้า ถ้าเป็นพิธีของพระราชารหรือผู้นำทางสังคมด้วยแล้ว สัตว์ที่จะถูกบูชายัญก็มีจำนวนมากขึ้น มนุษย์และสัตว์ถูกฆ่าประกอบพิธีบูชายัญเป็นจำนวนมาก ก่อความทุกข์โศกให้กับมนุษย์และสัตว์ อย่างน่าเวทนาที่สุดพระพุทธเจ้าได้ทรงสอนให้เลิกพิธีดังกล่าว โดยให้หันมาสร้างคุณดีด้วยการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ให้อภัยแก่กัน ไม่ฆ่าไม่เบียดเบียนกัน ปฏิบัติชำระจิตใจให้สะอาดผ่องแผ้ว ปรากฏเป็นวัฒนธรรมแนวใหม่ ที่เหมาะสมกว่าเดิมเป็นอย่างมาก เป็นไปตามแนวสันติภาพของสังคมที่ตั้งไว้

๔. ชาวอินเดียโบราณเชื่อพรหมลิขิตอย่างแพร่หลาย ซึ่งเป็นเหตุให้บางคนปล่อยชีวิตให้เป็นไปตามยถากรรม ที่ต้องการความเจริญก็คอยให้พระพรหมบันดาล ที่มีความทุกข์ก็คอยวันที่พระพรหมจะลิขิตให้พ้นจากสภาพเช่นนั้น ขาดการรับผิดชอบและการคิดอ่านแก้ไขปัญหาชีวิตด้วยตนเอง เอาแต่สวดอ้อนวอนบวงสรวง พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักแห่งกรรมว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กรรมของคนลิขิตทิศทางชีวิตของตน เมื่อต้องการสร้างชีวิตอย่างไร แก้ปัญหาชีวิตอย่างไรจำต้องควบคุมความประพฤติของตนเองให้เหมาะสม พระพุทธศาสนาได้สอนหลักกรรมลิขิตแทนพรหมลิขิต เพราะหลักกรรมลิขิต สามารถปรับปรุงชีวิตของตนให้ดีขึ้นได้เสมอ

๕. พระพุทธศาสนาใช้วิธีการแบบวิทยาศาสตร์ คือถือเหตุผลเป็นสำคัญ ไม่เชื่อถือเรื่องโชคลางของขลังฤกษ์ยามยามดี แต่อยู่ที่ความสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ เมื่อประพฤติสุจริตแล้ว ไม่ว่าจะเป็นเวลาใด เช้า สาย บ่าย เย็น ก็จัดเป็นฤกษ์ดีทั้งนั้น นอกจากนั้น พระพุทธศาสนายังสอนให้มีความปรารถนาดีต่อบุคคลและสัตว์ทั่วไป ไม่นิยมยกตนข่มผู้อื่น ไม่นิยมการทะเลาะวิวาทด้วยเรื่องความคิดเห็นที่ต่างกัน ไม่ติดใจในเรื่องความคิดเห็นที่หาที่ยุติไม่ได้ สอนให้เข้าถึงความรู้อย่างชัดแจ้งในเรื่องต่างๆ โดยไม่นิยมติดอยู่ในความเชื่อตามๆกันเท่านั้น

๖. พระพุทธศาสนามีบทบัญญัติในพระวินัยมิให้พระภิกษุเก็บอาหารค้างคืนไว้ในห้องที่อยู่อาศัย หุงต้มอาหารในห้องที่อยู่อาศัย มิให้บริโภคอาหารค้างคืน ให้ทำความสะอาดที่อยู่อาศัย ตลอดถึงบริเวณและห้องน้ำ ห้องส้วมอยู่เสมอ เมื่อทำความสะอาด จะต้องไม่รบกวนผู้อื่นที่อยู่ข้างเคียง ด้วยประการต่างๆ ให้รักษาห้องสุขาให้สะอาด และปรับโทษผู้ละเมิด มีระเบียบในการเข้าแถว ก่อนหลัง จะอ่าน จะท่องหนังสือ ต้องไม่ใช่สิทธิเกินขอบเขตอันเป็นการรบกวนผู้อื่น นุ่งห่มในลักษณะที่เรียบร้อยเหล่านี้อยู่ในวัตรธรรมและสัทธิธรรมทั้งสิ้น

๗. พระพุทธศาสนามีบทบัญญัติให้รู้จักการนุ่งห่มให้เรียบร้อย รู้จักรักษาเครื่องนุ่งห่ม ไม่ให้หาย ไม่ให้ขาด ให้รู้จักปะชุน และกำหนดโทษปรับผู้ละเมิดไว้ด้วย

๘. พระพุทธศาสนามีบทบัญญัติให้รู้จักรักษาสาธารณสมบัติ และรู้จักใช้สมบัติของส่วนรวม ผู้นำสมบัติส่วนรวมไปใช้แล้ว ต้องนำมาเก็บไว้ที่เดิมในรูปเดิม หรือมอบหมายกับผู้มีหน้าที่ปฏิบัติในเรื่องนี้ ไม่ปล่อยทิ้งไว้ให้เสียหาย มีบทบัญญัติให้รู้จักรักษาผนัง พื้นของสถานที่ไม่ทำให้สกปรกเสียหาย แม้จะเหยียบบนพื้นที่อยู่อาศัยด้วยเท้าที่ยังเปียกอยู่ก็เป็นการไม่สมควรเหล่านี้อีก รวมอยู่ในวัตรธรรมของวัณณธรรม

๙. พระพุทธศาสนาสอนให้มีกิริยาทางกาย วาจา สุภาพอ่อนโยน ไม่แก่งแย่งความผู้อื่นไม่เล่นชุกชกโดยไม่รู้จักกาลเทศะ ไม่ส่งเสียงดัง ให้รู้จักรับฟังเมื่อผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนในทางที่ถูกที่ควร ไม่ดื้อรั้นทั้งๆที่ผิด รู้จักสำรวมกายวาจาไม่ลุอำนาจแก่ความโลภ ความโกรธ เป็นต้นเหล่านี้ จัดเป็นสัทธิธรรมในวัณณธรรม

๑๐. พระพุทธศาสนาสอนหลักวัณณธรรมในการรักษาศักดิ์ศรีของตน โดยการเทิดทูนความดี อยู่กับความดี ประพฤติตนให้เหมาะสมกับฐานะและภาวะของตน เช่น ภิกษุอยู่ในจริยาวัตรของภิกษุ ผู้ทรงศีลปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับศีล บัณฑิตอยู่กับแนวทางบัณฑิต เป็นต้น ไม่ปล่อยตัวให้ผิดรูป ผิดแบบ เป็นเรื่องของการรักษาศักดิ์ศรี ไม่ใช่เรื่องการเยอหยิ่งถือดี^{๖๕}

๒.๕.๕ วัณณธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรม

พระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๒ นิกายใหญ่ๆ ได้แก่ พระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานหรือเถรวาท และพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานหรืออาจารย์วาทเกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนานั้น มีผู้ให้ทัศนะไว้ดังนี้

ฉลาด บุญลอย^{๖๖} กล่าวถึงภาษาว่า เป็นวัณณธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ที่มนุษย์สร้างขึ้น และทำมนุษย์ให้เจริญก้าวหน้ากว่าสัตว์ดิรัจฉานอื่นๆ เพราะสัตว์ดิรัจฉานไม่สามารถถ่ายทอดความรู้

^{๖๕} อ่างแล้ว. “วัณณธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย”, หน้า ๑๖-๑๘.

^{๖๖} ฉลาด บุญลอย, **ประวัติวรรณคดีบาลี**, ตอนที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๐๖), หน้า ๓๒.

ให้แก่ลูกหลานของมันได้ด้วยภาษา และยิ่งกว่านี้ ภาษายังทำให้มนุษย์เจริญเหนื้อมนุษย์ด้วยกัน เพราะวัฒนธรรมทางภาษาของมนุษย์แต่ละพวกแต่ละถิ่น มีระดับสูงกว่ากันทั้งในด้านภาษาพูดและภาษาเขียน ซึ่งจะเห็นได้ในเวลานี้ว่า คนแต่ละคนมีวัฒนธรรมทางภาษาพูดไม่เท่าเทียมกัน และยิ่งกว่านี้ยังมีภาษาอีกหลายภาษาที่ยังเจริญไม่ถึงขั้นภาษาเขียน แม้ในจำพวกที่มีภาษาเขียนแล้ว ก็ยังมีความเลื่อมล้ำต่ำสูงกว่ากันในทางวรรณคดี

พัฒน์ เพ็งผลา^{๖๗} ได้กล่าวถึงการแบ่งยุคของภาษาและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ว่า ถ้ายึดลักษณะรูปแบบประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาเป็นเกณฑ์กำหนดสามารถแบ่งได้เป็น ๗ ยุค ดังนี้

๑. ยุคพระธรรมวินัย หมายถึงยุคพุทธกาล เป็นยุคที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ พระองค์ทรงประกาศคำสั่งสอนของพระองค์ที่เรียกว่า พระธรรมวินัยบ้าง พระพุทธพจน์บ้าง แก่พุทธบริษัททั้งหลาย ยุคนี้เริ่มตั้งแต่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ จนถึงพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน รวมเวลา ๔๕ ปี

๒. ยุคพระไตรปิฎก หมายถึง ยุคที่พระสาวกองค์สำคัญของพระพุทธเจ้า เช่น พระมหากัสสปเถระ ได้ประชุมสงฆ์รวบรวมร้อยกรองพระธรรมวินัย ให้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งมีรูปแบบเดียวกัน เรียกว่า สังคายนา ยุคนี้เริ่มตั้งแต่หลังพุทธปรินิพพาน จึงถึงการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ รวมถึงผลของการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ด้วย ประมาณ พ.ศ. ๒๓๕ ในยุคนี้อย่างไม่ได้เขียนพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษร เพียงแต่จดจำด้วยมุขปาฐะ (จำปากเปล่า) เท่านั้น

๓. ยุคหลังพระไตรปิฎก หมายถึงยุคที่พระสงฆ์สาวก ได้แต่งคัมภีร์อธิบาย ขยายความในพระไตรปิฎกให้พิสดารออกไป เพื่อความเข้าใจง่าย ในยุคนี้แบ่งออกไปอีก ดังนี้

๓.๑ ยุคอรรถกถา หมายถึงยุคที่พระอรรถกถาจารย์ แต่งหนังสือขึ้นเพื่ออธิบายข้อความในพระไตรปิฎก ผู้แต่งหนังสือในลักษณะนี้ เรียกว่า พระอรรถกถาจารย์ หนังสือหรือคัมภีร์อรรถกถานี้แต่งขึ้นก่อนพระพุทธโฆษาจารย์ (พ.ศ. ๙๕๙)

๓.๒ ยุคฎีกา หมายถึงยุคที่มีการแต่งอธิบาย ขยายความในคัมภีร์อรรถกถา บางทีก็แก้คำ แก้ความหมาย ในคัมภีร์อรรถกถาด้วย ผู้แต่งคัมภีร์ชนิดนี้เรียกว่า ฎีกาจารย์ ยุคนี้เริ่มประมาณพ.ศ. ๑๕๘๗

๓.๓ ยุคอนุฎีกา หมายถึงยุคที่มีการแต่งหนังสือขึ้นเพื่ออธิบาย ขยายความในคัมภีร์หรือหนังสือฎีกาอีกชั้นหนึ่ง ผู้แต่งเรียกว่า อนุฎีกาจารย์

๓.๔ ยุคปกรณ์พิเศษ หมายถึงยุคที่มีการแต่งหนังสือเพื่ออธิบายธรรมะในพระพุทธศาสนา ไม่ได้อธิบายคัมภีร์เล่มใดเล่มหนึ่งโดยเฉพาะ หนังสือปกรณ์พิเศษ เกิดขึ้นต่างยุคต่างสมัยกัน ผู้แต่งอยู่ในยุคต่าง ๆ กัน เช่น มลिनทปัญหา วิสุทธิมรรค เป็นต้น การแบ่งยุคนี้ไม่สู้ชัดเจนนัก

^{๖๗} พัฒน์ เพ็งผลา, **ประวัติศาสตร์วรรณคดีบาลี**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐-๑๒.

๓.๕ ยุคโยชนา หมายถึงยุคที่มีการแต่งหนังสือเพื่ออธิบาย ขยายคำ ความหมาย ในคัมภีร์เดิมให้เข้าใจง่ายขึ้น เช่น หนังสือโยชนาสมันตปาสาทิกา แต่งอธิบาย ขยายข้อความหรือคำ ยากๆ ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา ของพระพุทธโฆษาจารย์ เป็นต้น

๓.๖ ยุคไวยากรณ์บาลี หมายถึงยุคที่มีการแต่งหนังสือหลักไวยากรณ์บาลีขึ้น เช่นคัมภีร์กัจจายนะ เป็นต้น เกิดขึ้นในยุคหลังพระพุทธโฆษาจารย์

๓.๗ ยุคพจนานุกรม หมายถึงยุคที่มีการแต่งรวบรวมคำบาลีไว้เป็นเล่มเพื่อ สะดวกในการค้นคว้า การแบ่งยุคนี้ เหมือนยุคปรกฤษณะ กล่าวคือ ไม่สับสนชัดเจนนักในการแบ่งยุคของยุคนี้

๒.๕.๖ วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อ

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)^{๖๘} เห็นด้วยว่า ความเชื่อในภาษาสันสกฤตใช้คำ ศรัทธา และในภาษาบาลีใช้คำ สัทธา ว่าโดยทั่วไป หมายถึงความเชื่อ ความเชื่อถือ ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ตั้งถาม ในทางธรรม หมายถึง สิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความเลื่อมใสในพระธรรม ความ มั่นใจในความจริงความดีสิ่งที่ตั้งถามและในการทำความดีไม่ลู่ไหลตื่นตูมไปตามลักษณะอาการภายนอก.

บุปผา บุญทิพย์^{๖๙} ให้ความหมายของ “ความเชื่อ” ว่า ความเชื่อ หมายถึง ผลที่มนุษย์ ค่อยๆเรียนรู้และทำความเข้าใจโลกมาเป็นจำนวนหลายพันปี และเชื่อว่ามีอำนาจลึกลับที่จะทำให้ มนุษย์ได้รับผลดี ผลร้าย มนุษย์กลัวอำนาจของสิ่งลึกลับนั้น ต่อมาจึงได้มีพิธีต่างๆขึ้น เพื่อบูชาเช่น สรวงพระผู้เป็นเจ้า เพราะเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้น ต้องมีผู้บันดาลให้เกิดเป็น เช่นฝนตกแดดออก ฯลฯ มนุษย์จึงตั้งเทพประจำสิ่งนั้นขึ้น ความเชื่อต่างๆหลายอย่าง เสื่อมไปเพราะวิทยาการใหม่เข้ามา มนุษย์จึงเข้าใจความจริงมากขึ้น และหาเหตุผลพิสูจน์ได้

เสาวลักษณ์ อนันตศานต์^{๗๐} ให้ความหมายของ ความเชื่อว่า หมายถึงการยอมรับนับถือ หรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีตัวตนและไม่มีตัวตนว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง การยอมรับนับถือนี้อาจมี หลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้หรืออาจจะไม่มีก็ได้ และอธิบายว่า ในสมัยโบราณ คนเรายังไม่มีความ เจริญในด้านวัตถุเพียงพอ จึงมีความเชื่อในสิ่งที่ไม่มีตัวตน อันอยู่เหนือความเข้าใจของตน หรือสิ่งที่ไม่ อาจหาเหตุผลมาพิสูจน์ได้โดยเฉพาะ เมื่อเกิดปรากฏการณ์หลายๆอย่าง ที่ทำให้เกิดความไม่เข้าใจและ ความกลัว ส่วนมากก็จะยกให้เป็นเรื่องของสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดา หรือภูตผีปีศาจ

^{๖๘} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๓.

^{๖๙} บุปผา บุญทิพย์, คติชาวบ้าน. พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๖.

^{๗๐} อ้างแล้ว. วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศ ไทย, หน้า ๓๑.

เมื่อคนในสังคมเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยเกิดอันตรายก็จะอาศัยความเชื่อเหล่านี้ มาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้กำลังใจตนเอง และบุคคลรอบข้าง เพื่อให้ดำเนินชีวิตไปได้ด้วยความสุข ความเชื่อเหล่านี้เองที่เป็นสาเหตุให้คนในสังคมสร้างหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจโดยการประกอบพิธีกรรมต่างๆขึ้น

ความเชื่อในทัศนะของพระพุทธศาสนา

ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา มีคำที่ใช้คือ ศรัทธา และ สัทธา ซึ่งแปลว่า ความเชื่อ ความเชื่อที่ถูกต้องในทางพระพุทธศาสนา ท่านแสดงไว้ ๔ อย่างคือ

๑. เชื่อในพระพุทธเจ้าว่าพระองค์ตรัสรู้จริง
๒. เชื่อในบาปบุญว่ามีจริง
๓. เชื่อในผลของบาปว่ามีจริง
๔. เชื่อว่าบาปบุญเป็นของตนเองจริง

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)^{๗๑} กล่าวถึงความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาว่าท่านแสดงไว้ในหมวดธรรมคือ พละ ๕ เวสัชชกรณธรรม ๕ อริยวัฑฒิ ๕ สัทธรรม ๗ และอริยทรัพย์ ๗ ซึ่งสรุปใจความได้ว่า เชื่อในคุณของพระพุทธเจ้าว่ามีจริง เชื่อในคุณและโทษของกรรมว่ามีจริง ไตรตรงโดยแบบคยแล้วจึงปลงใจเชื่อในคุณของความดีและเห็นโทษของความชั่วเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อและเชื่ออย่างมีเหตุผล นอกจากนี้ท่านยังได้แสดงประเภทของความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาไว้ด้วยว่ามี ๔ ประเภท ดังนี้

๑. กัมมสัทธา คือเชื่อในกรรม
๒. วิปากสัทธา คือเชื่อในผลของกรรม
๓. กัมมัสสกตาสัทธา คือเชื่อว่าสรรพสัตว์มีกรรมเป็นของตน ทำดี ได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว ทำกรรมใดไว้อย่างไรย่อมได้รับผลของกรรมนั้น

๔. ตถาคตโพธิสัทธา คือเชื่อในปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับเรื่องความเชื่อนั้น ในทางพระพุทธศาสนาสอนไว้ไม่ให้เชื่ออย่างงมงาย ไร้เหตุผล จะต้องมีหลักฐานหรือข้อมูลที่ได้จากการพิสูจน์ ทดลองหรือปฏิบัติจนได้พบข้อเท็จจริงอย่างถูกต้องถ่องแท้จริงแล้วจึงปลงใจเชื่อ

บุญมี แท่นแก้ว^{๗๒} ได้กล่าวถึงหลักความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ชาวกาลามะ ในกาลมสูตร เพื่อเตือนสติสาวก และทั้งที่ยังมิได้เป็นสาวกว่า ควรเชื่ออย่างไรและไม่ควรเชื่ออย่างไรซึ่งมีดังนี้

๑. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา

^{๗๑} อ่างแล้ว. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๗๒.

^{๗๒} อ่างแล้ว. วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย, หน้า ๓๕-๓๖.

๒. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบกันมา
๓. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล้าลือ
๔. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
๕. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างเหตุผลทางตรรกะ
๖. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอนุมาน
๗. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองเอาตามแนวเหตุผล
๘. อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรงกับความเห็นหรือทฤษฎีของตนที่คิดไว้
๙. อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะว่าน่าจะเป็นไปได้
๑๐. อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่ามีอำนาจ

สำหรับกรรมนิยามนั้น เป็นกฎสำคัญที่สุด เพราะเป็นเรื่องของมนุษย์โดยตรง มนุษย์เป็นผู้เสกสรรปรุงแต่งกรรม และกรรมเป็นเครื่องปรุงแต่งวิถีชีวิต โชคชะตาของมนุษย์ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงสอนเน้นถึงความสำคัญของกรรมเป็นอย่างมาก ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า กมฺมฺนา วตฺตติ โลโก แปลว่า โลกเป็นไปตามกรรม กรรมนั้น เมื่อจำแนกตามคุณภาพหรือตามธรรมที่เป็นมูลเหตุแบ่งได้เป็น ๒ อย่างคือ อกุศลกรรม และกุศลกรรม ถ้าจำแนกตามสภาพที่สัมพันธ์กับวิบากหรือการให้ผล มี ๔ อย่างคือ กรรมดำมีวิบากดำ กรรมขาวมีวิบากขาว กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว และกรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว และในบรรดากรรม ๓ อย่างคือ กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ถือว่า มโนกรรม เป็นสำคัญที่สุด เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการทำกรรมทางกาย และทางวาจา

ภทฺทพฺพ สิริกานฺยจฺน ให้ความเห็นเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมว่าเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หากไม่มีเจตนา ก็ไม่ถือว่าทำกรรม ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เจตนานั้นเอง เราเรียกว่า กรรม บุคคลลงใจแล้วจึงทำกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา และด้วยใจ นอกจากนี้ยังได้จำแนกประเภทของกรรมออกเป็น ดังนี้

๑. กรรมจำแนกตามวิธีที่แสดง แบ่งได้เป็น ๒ ชนิดคือ กรรมที่เกิดจากมูลเหตุที่ดี เรียกว่ากุศลกรรม ได้แก่ การกระทำที่ไม่ได้มาจากความโลภ ความโกรธ และความหลง และกรรมที่เกิดจากมูลเหตุที่ชั่ว เรียกว่า อกุศลกรรม ได้แก่การกระทำที่เกิดจากความโลภ ความโกรธ และความหลง

๒. กรรมจำแนกตามวิธีที่แสดง แบ่งได้เป็น ๓ ชนิด การทำกรรมด้วยกาย เรียกว่า กายกรรม การทำกรรมด้วยวาจา เรียกว่า วจีกรรม และการกระทำด้วยความคิด หรือด้วยใจเรียกว่า มโนกรรม การทำกรรมด้วยกาย เช่น การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ หรือการบริจาคนานเป็นต้น การทำกรรมด้วยวาจา เช่น การสั่งสอนให้เป็นคนดี การพูดให้ร้ายผู้อื่น หรือการพูดจาที่ไพเราะ เป็นต้น และการกระทำด้วยใจ เช่น การมีใจเมตตากรุณา การคิดอาฆาตมาดร้าย หรือการคิดอยากได้ อยากแย่งชิงสิ่งของของผู้อื่น เป็นต้น ในพระพุทธศาสนาถือว่า มโนกรรมสำคัญที่สุด เพราะใจเป็นเครื่องกำหนด

คำพูดและการกระทำ คนเราพูดดี ทำดี และพูดชั่ว ทำชั่ว ก็เพราะคิดชั่ว ความคิดและจิตใจจึงเป็นต้นเค้าหรือมูลเหตุของกรรมในวิธีอื่นๆ

๓. กรรมจำแนกตามวิบากหรือการให้ผล แบ่งได้เป็น ๔ ชนิด คือ กรรมดำมีวิบากดำ (กรรมชั่วให้ผลชั่ว) กรรมขาวมีวิบากขาว (กรรมดีให้ผลดี) กรรมทั้งดำทั้งขาว (กรรมที่ชั่วบ้างดีบ้าง) และกรรมไม่ดำไม่ขาว (กรรมไม่ชั่วไม่ดี) ซึ่งหมายถึงกรรมที่มีเจตนาเพื่อยุติกรรม เช่น การปฏิบัติตามโพชฌงค์ ๗ หรือมรรคเพื่อความพ้นทุกข์^{๗๓}

เดือน คำดี^{๗๔} กล่าวถึงขอบเขตของกฎแห่งกรรมว่า อาจพิจารณาได้ ๒ ประเด็นคือ กฎแห่งกรรมในฐานะที่เป็นกฎแห่งธรรมชาติ และในฐานะเป็นกฎทางศีลธรรม

๑. กฎแห่งกรรมในฐานะเป็นกฎธรรมชาติ ได้แก่ กฎแห่งเหตุผล ซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้น และเป็นไปในสากลจักรวาล ย่อมเกิดขึ้นและเป็นไปตามเหตุปัจจัยในธรรมชาติล้วนๆ ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นไปในธรรมชาติ ซึ่งดำเนินไปตามกฎนี้ เรียกว่า อิทัปปัจจยตา

๒. กฎแห่งกรรมในฐานะที่เป็นกฎแห่งศีลธรรม ได้แก่ กฎแห่งพฤติกรรมของสิ่งมีชีวิตที่สามารถแสดงเจตจำนงเสรีได้เท่านั้น ด้วยสามารถกำหนดคุณค่าทางศีลธรรมได้ โดยมีหลักกว้างๆ ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้กระทำความดี ย่อมได้รับผลดี ผู้กระทำความชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว

ประโยชน์ของความเชื่อ

ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำสิ่งต่างๆ ทั้งในด้านดีและด้านร้าย ถ้าความเชื่อเป็นความเชื่อที่ไม่เบียดเบียนผู้ใด และเป็นความเชื่อไม่ม่งาย การกระทำที่เกิดจากความเชื่อเช่นนั้นจะเป็นมงคลแก่ชีวิตและสังคม ประโยชน์ที่เกิดจากความเชื่อที่มีเหตุผลและไม่ม่งายนั้น

ผาสุก มุทเมธา^{๗๕} กล่าวว่า ความเชื่อในเรื่อง เทพเจ้า เทวดา นางฟ้าและพระภูมิเจ้าที่ เพื่อความเป็นสิริมงคล จึงได้สร้างศาลเจ้า เทวรูป และศาลพระภูมิขึ้นไว้บูชา ซึ่งทำให้งานศิลปกรรมเกิดขึ้น หากกล่าวโดยสรุป ประโยชน์ของความเชื่อ มีดังนี้

๑. เกิดงานด้านศิลปกรรมขึ้น ได้แก่ งานด้านจิตรศิลป์ มีงานแกะสลัก งานดอกไม้ งานประดิษฐ์เครื่องหอมต่างๆ เพื่อเป็นการสักการะบูชา

๒. เกิดบทสวด อ้อนวอนสรรเสริญ และสวดดี

๓. เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมและวัฒนธรรม มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม

^{๗๓} อ่างแก้ว. วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย, หน้า ๓๗.

^{๗๔} เดือน คำดี, พุทธปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๔), หน้า ๙๐.

^{๗๕} ผาสุก มุทเมธา, คติชาวบ้านกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๕๘-๕๙.

๔. เกิดขนบธรรมเนียมประเพณี

๕. เกิดความมั่นใจที่จะกระทำและไม่กระทำ ทำให้คนมีความเข้มแข็งมีหลักยึดเหนี่ยว

๒.๕.๗ วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี

สุวรรณ เพชรนิล^{๗๖} เห็นว่า ขนบธรรมเนียมประเพณี หมายถึง สิ่งที่ประเพณีสืบต่อกันมา จนเป็นที่ยอมรับของส่วนรวมปรากฏเป็นลักษณะ ๓ อย่าง คือ

๑. เอกนิยม หมายความว่า กำหนดให้มีประเพณีอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวเหมือนกัน ไม่มีประเพณีหลายหลากแตกต่างกัน

๒. พหุนิยม หมายความว่า ทำให้มีประเพณีแตกต่างกันหลายหลาก ต่างกลุ่มต่างมีประเพณีเป็นของตนเอง ไม่จำกัดจำนวนของประเพณี

๓. สัมพัทธนิยม กำหนดให้ประเพณีของชนชาติต่างๆสัมพันธ์กัน มีของเก่าเป็นพื้นฐานบ้าง มีของใหม่เข้ามาปรับปรุงบ้าง เพื่อให้เหมาะสมกับกาลสมัย

เสาวลักษณ์ อนันตศาสตร์ ให้ความหมายของขนบธรรมเนียม (custom) ว่า หมายถึง การปฏิบัติไปตามประเพณีเก่าแก่ดั้งเดิม อันเป็นแบบอย่างของพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล หรือธรรมเนียมปฏิบัติของชีวิตสังคม ซึ่งถ่ายทอดแบบปากต่อปาก หรือถ่ายทอดด้วยการเลียนแบบและมีสิ่งที่ทำให้แบบอย่างการปฏิบัตินี้ฝังลึกแน่นหนาหลายอย่าง คือความกดดันทางสังคม การปฏิบัติร่วมกัน และอิทธิพลของพ่อแม่^{๗๗}

ประเภทของขนบธรรมเนียมประเพณี

สุวรรณ เพชรนิล^{๗๘} กล่าวถึงชนิดของประเพณีว่ามี ๓ ประเภท คือ จารีตประเพณี ขนบประเพณี และธรรมเนียมประเพณี มีอธิบายโดยสังเขปดังนี้

๑. จารีตประเพณี เป็นประเพณีที่บรรพชนได้ถือประเพณีกันมาแต่อดีตกาล ถ้าใครฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามถือว่าเป็นความผิด ส่วนใหญ่เป็นหลักศีลธรรมของสังคม ที่สังคมถือว่าเป็นคุณค่าแก่ส่วนรวม ผู้ที่ฝ่าฝืนจะถูกสังคมลงโทษ เช่น หลักกตัญญูกตเวทีที่ถูกควมมีต่อบิดามารดา เมื่อท่านแก่เฒ่าชรา เป็นหน้าที่บุตรธิดาจะพึงเลี้ยงดู ถ้าบุตรธิดาคนใดละเลย ไม่ปฏิบัติหน้าที่ ทอดทิ้งให้ท่านลำบากทุกข์ยาก สังคมก็จะลงโทษบุตรธิดาว่าเป็นคนอกตัญญู ผู้ที่ถูกสังคมลงโทษก็จะมีใครคบค้าสมาคมด้วย เป็นต้น

^{๗๖} สุวรรณ เพชรนิล, วัฒนธรรมและศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: กิจจันท์การพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๐๑.

^{๗๗} อ่างแล้ว. วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย, หน้า ๔๑.

^{๗๘} อ่างแล้ว. วัฒนธรรมและศาสนา, หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

๒. ขนบประเพณี เป็นระเบียบปฏิบัติของสถาบันต่างๆ ที่นิยมปฏิบัติสืบกันมา ทั้งที่กำหนดเป็นระเบียบปฏิบัติโดยตรง และทั้งที่รู้กันโดยปริยาย เช่น ระเบียบแบบแผนของโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย ทหาร ตำรวจ และหน่วยราชการต่างๆ เช่น ระเบียบในการรับสมัคร การสอบไล่ การขอจบการศึกษา เป็นต้น ตลอดจนระเบียบ กฎ กติกา ประจําต่างๆ ที่พระภิกษุสามเณร เจ้าอาวาส ไวยาวัจกร และเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ถือปฏิบัติกันมา การล่วงละเมิดขนบประเพณี แล้วแต่ละสถาบันจะพิจารณาโทษตามกฎหมายที่ได้วางไว้

๓. ธรรมเนียมประเพณี เป็นประเพณีที่นิยมปฏิบัติสืบกันมา โดยไม่ปรากฏระเบียบแบบแผนอย่างขนบประเพณี ไม่ถือเป็นกฎผิดชัดเจนอย่างจารีตประเพณี เป็นเพียงนิยมประพฤติตามๆ กันมา การประพฤติผิดธรรมเนียมประเพณี ไม่เป็นความผิดเสียหายอย่างชัดเจน นอกจากถือกันว่าเป็นการขาดการศึกษาอบรม ธรรมเนียมประเพณีนั้น เกี่ยวกับกิจกรรมร่ายา การพูด การบริโภค การแต่งตัว การเป็นแขกไปเยี่ยมผู้อื่น การเป็นเจ้าของบ้าน เป็นต้น

นันทนา เตชะวนิชย์^{๗๙} มีความเห็นเกี่ยวกับประเภทของประเพณีว่ามี ๓ ประเภท เช่นกันคือ จารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรม (Mores) ขนบประเพณี (Institution) และธรรมเนียมประเพณี (Convention) นอกจากนี้ยังเห็นว่า ประเพณีไทยแยกเป็นประเภทได้ ๔ ประเภทคือ ประเพณีครอบครัว ประเพณีส่วนรวม ประเพณีท้องถิ่น และ รัฐพิธีและพระราชพิธี แต่ละประเพณีจำแนกย่อยได้อีก ดังนี้

๑. ประเพณีครอบครัว ประกอบด้วย ประเพณีการเกิด ประเพณีโกนจุก ประเพณีการบวชประเพณีการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตายและการเผาศพ

๒. ประเพณีส่วนรวม ประกอบด้วย ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล มีเทศกาลเข้าพรรษา เทศกาลสารท เทศกาลออกพรรษา เทศกาลลอยกระทง เทศกาลสงกรานต์ วันวิสาขบูชา และวันมาฆบูชา

๓. ประเพณีท้องถิ่น ประกอบด้วย ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งกายและประเพณีการเล่นในงานนักขัตฤกษ์

๔. รัฐพิธีและราชพิธี ประกอบด้วย พิธีบรมราชาภิเษกพระนครบรมหาราช พิธีพืชมงคลพิธีแรกนาขวัญ พิธีฉลองวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ ส่วนพระราชพิธี ได้แก่ พิธีขึ้นปีใหม่ และพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นต้น

^{๗๙} อ้างใน อุดม จุมพลหล้า และคณะ, วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบกลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย, รายงานการวิจัย, (ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, ๒๕๔๙), หน้า ๔๒-๔๓.

๒.๕.๘ วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านพิธีกรรม

นางเยาว์ ชาญณรงค์^{๕๐} ให้ความหมายของพิธีกรรมไว้ว่า พิธีกรรม คือแบบอย่าง หรือแบบแผนต่างๆในสังคมที่คนในสังคมนั้นๆได้ยึดถือปฏิบัติตามกันมา เกิดจากความเชื่อต่างๆในศาสนา หรือลัทธิความเชื่อต่างๆ อันเป็นผลที่เกิดตามหลักศาสนาหรือผู้ก่อตั้งศาสนาเรียกว่า ศาสนพิธี ที่เป็นส่วนในพระเจ้าแผ่นดิน เรียกว่า ราชพิธี เป็นต้น เพราะพฤติกรรมทางความเชื่อมีอิทธิพลต่อการดำเนินพิธีกรรมอย่างมาก โดยถือว่าเป็นปทัชฐานของสังคมนั้นๆ ให้เป็นแบบอย่างของการปฏิบัติหรือเป็นแนวทางกำหนดการดำเนินชีวิต ความประเพณี มรรยาท กิริยาซึ่งเรียกว่า วิถีประชา หรือขนบธรรมเนียม ซึ่งเราไม่อาจฝ่าฝืนได้ นอกจากนั้น พิธีกรรม ยังหมาย

๑. เกิดจากศาสนาเอง เช่น ศาสดา หรือ นักพยากรณ์ ผู้ก่อตั้งศาสนาขึ้น เพื่อให้สังคมได้ยึดถือปฏิบัติตาม เช่น พระพุทธเจ้าทรงสอนทฤษฎีว่าด้วยสิทธิมนุษยชน รวมทั้งข้อปฏิบัติในศาสนา เช่น พระวินัย เป็นต้น ก็เป็นเหตุให้เกิดพิธีกรรม

๒. เกิดจากหลักธรรมในศาสนา ได้แก่ หัวข้อของหลักธรรมที่สังคมนำไปปฏิบัติเป็นนิสัยจนเป็นประเพณี เช่น พระพุทธศาสนา ได้วางหลักปฏิบัติให้เชื่อตามเรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ ซึ่งประกอบด้วยหลักคำสอน ๓ ประการคือ ให้ละเว้นความชั่วทุกชนิด ในทำความดี และทำจิตใจให้สะอาดผ่องใส

๓. เกิดจากบุคคลที่เป็นตัวแทนทางศาสนา ได้แก่ พระศาสดา และพระสาวก ได้มาจัดรูปแบบการปกครอง หรือจัดวางรากฐานความเชื่อทางศาสนา เช่นการวางรากฐานพระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนา ตลอดถึงพระสงฆ์ในศาสนา เป็นต้น

อมรา พงศาพิชญ์^{๕๑} กล่าวถึงพิธีกรรมว่า พิธีกรรมเป็นส่วนประกอบของศาสนา ซึ่งประชาชนให้ความสนใจมาก และพยายามปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ในสมัยก่อนที่จะมีการวิเคราะห์พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ประชาชนแทบทุกคนจะคิดว่า พิธีกรรมทางศาสนาก็คือศาสนา อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับหมวดหมู่ของพิธีกรรมนั้น จัดได้เป็น ๔ หมวด ได้แก่

๑. พิธีกรรมเกี่ยวกับบรรพบุรุษ เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับผีบ้านผีเรือน ผีปู่ย่าป้าตา
๒. พิธีกรรมเกี่ยวกับวงจรชีวิต (rite of passage) เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต มีพิธีการเกิดพิธีแต่งงาน พิธีบวช เป็นต้น
๓. พิธีกรรมเกี่ยวกับการเพาะปลูก (Fertility ritual, harvesting ritual)
๔. พิธีกรรมเพื่อรักษาโรค (healing ritual)

^{๕๐} นางเยาว์ ชาญณรงค์, ศาสนากับสังคม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๑), หน้า ๒๔

^{๕๑} อมรา พงศาพิชญ์, “พุทธศาสนาชาวบ้าน ในความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗), หน้า ๒๗๓.

กรมการศาสนา^{๔๒} ได้แสดงศาสนพิธีทั้ง ๔ หมวด โดยคัดเฉพาะพิธีสามัญที่เป็นเบื้องต้น และที่เห็นว่าจำเป็นมาแสดง ดังนี้

๑. กุศลพิธี เป็นพิธีกรรมสำหรับปฏิบัติในการบำเพ็ญกุศล อันเกี่ยวกับการอบรม ความดีงามทางพระพุทธศาสนา แบ่งเป็น ๒ อย่างคือ พิธีที่พุทธบริษัทพึงปฏิบัติในเบื้องต้น อย่าง สามัญและพิธีกรรมที่สงฆ์พึงปฏิบัติ

๑.๑ พิธีที่พุทธบริษัทพึงปฏิบัติในเบื้องต้นอย่างสามัญ กล่าวโดยย่อมี ๓ อย่างคือ พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีรักษาศูโบสถและพิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๑.๑.๑ พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ เป็นพิธีที่คฤหัสถ์ประกาศตนเป็นผู้รับ นับถือพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะของตน รวมทั้งยอมรับนับถือพระธรรมและพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่งของ ตนด้วย การบรรพชาอุปสมบท เป็นพระภิกษุ สามเณร ในพระพุทธศาสนาก็ถือเป็นพิธีแสดงตนเป็น พุทธมามกะทั้งสิ้น

๑.๑.๒ พิธีรักษาศูโบสถ เป็นพิธีที่คฤหัสถ์ปฏิบัติด้วยการสมาทานอุโบสถศีล เพื่อรักษากันในวัน ๘ คำ ๑๔ หรือ ๑๕ คำ มี ๒ อย่าง คือ ปกติอุโบสถและปฏิบัติครุอุโบสถ ซึ่งเป็น การประกอบด้วยพิธีกรรมทางพระศาสนา ที่ปฏิบัติกันมาตามระเบียบพิธีการที่กำหนด

๑.๑.๓ พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นพิธีที่ พุทธศาสนิกชนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ นิยมประกอบพิธีกรรมด้วยการบูชาพระรัตนตรัยเป็นพิเศษ โดยนอกจากการทำบุญให้ทาน สมาทานรักษาศีล ทำวัตร สวดมนต์แล้ว ยังมีการเวียนเทียนเป็นกรณี พิเศษเพิ่มอีกด้วย วันสำคัญที่ประกอบพิธีกรรมเพื่อระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยเป็นพิเศษนั้นมี วามขบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา และวันออกพรรษา ฯลฯ

๑.๒ พิธีกรรมที่สงฆ์พึงปฏิบัติ เป็นพิธีกรรมที่สงฆ์พึงปฏิบัติเพื่อความดีงามใน พระวินัยทั้งส่วนตัวผู้ปฏิบัติและหมู่คณะของสงฆ์ ที่สำคัญได้แก่ พิธีเข้าพรรษา พิธีเถื่อนิสัย พิธีทำ สามเณรพิธีทำวัตรสวดมนต์ พิธีกรรมวันธรรมสวนะ พิธีสังฆกรรมอุโบสถ และพิธีออกพรรษา

๒. บุญพิธี เป็นพิธีทำบุญหรือทำความดีเนื่องด้วยประเพณีนิยมในครอบครัว ซึ่ง เป็น การดำเนินชีวิตของคนทั่วไป มี ๒ ประเภท คือ พิธีทำบุญเนื่องในงานมงคล และพิธีทำบุญเนื่องในงานอวมงคล

๒.๑ การทำบุญเนื่องในงานมงคล มี ๒ อย่างคือ งานมงคลทั่วไป กับงานมงคล พิเศษหรืองานมงคลเฉพาะกรณี งานมงคลทั่วไป เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยการฉลองสมโภชและ เรื่องต้องการความเป็นสิริมงคลที่นิยมทำกันอย่างสามัญทั่วไป ได้แก่ พิธีทำบุญเลี้ยงพระในงานมงคล ทั่วไป ส่วนงานมงคลพิเศษ หรืองานมงคลเฉพาะกรณี ได้แก่ พิธีทำบุญเลี้ยงพระใน ๕ งานคือ งาน ฉลองพระบวชใหม่ งานมงคลสมรส งานทำบุญอายุ งานทำบุญเอาฤกษ์เอาชัย และงานทำบุญต๋อนาม

^{๔๒} อ้างแล้ว. วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย , หน้า ๔๙-๕๑.

๒.๒ การทำบุญเนื่องในงานอวมงคล ได้แก่ พิธีกรรมการทำบุญเกี่ยวกับการตายนियมทำกัน ๒ อย่างคือ การทำบุญหน้าศพ ซึ่งเป็นการทำบุญในขณะที่ศพยังอยู่ ยังมิได้ปลงด้วยวิธีฌาปนกิจ และการทำบุญอุทิศหรือการทำบุญคล้ายวันตาย เป็นการทำบุญหลังจากการปลงศพแล้ว

๓. ทานพิธี ได้แก่ พิธีถวายทานต่างๆ มี ๒ ประเภทคือ ปาฏิปุคลิกทาน และสังฆทาน

๓.๑ ปาฏิปุคลิกทาน คือ ทานที่ถวายเจาะจงเฉพาะพระภิกษุรูปนั้นรูปนี้ ในการถวายไม่ต้องมีพิธีกรรม เมื่อเกิดศรัทธาในภิกษุรูปใดก็ถวายได้เป็นเสร็จพิธี

๓.๒ สังฆทาน คือ ทานที่ถวายไม่เจาะจงเฉพาะพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง มอบให้เป็นของสงฆ์ เป็นหน้าที่สงฆ์จะเฉลี่ยกันใช้สอยเอง ในการถวายจะต้องมีพิธีกรรม โดยพิธีกรศาสนพิธีนำกล่าวถวายตามระเบียบพิธีในการถวาย ซึ่งจะขาดเสียไม่ได้ แต่ถ้าไม่มีพิธีกรศาสนพิธี หรือเจ้าหน้าที่พิธี หรือหาพิธีกรไม่ได้ พระสงฆ์ผู้ใหญ่หรือประธานสงฆ์ที่ได้รับอาราธนาในงานพิธีนั้น จะเป็นผู้บอกหรือให้คำแนะนำในการปฏิบัติพิธีแก่เจ้าภาพ

๔. ปกิณกพิธี คือพิธีกรรมต่างๆที่ไม่นับเข้าในพิธีทั้ง ๓ ข้างต้น ส่วนใหญ่จะเป็นมารยาทและวิธีปฏิบัติในพิธีทั้ง ๓ ประการดังกล่าว ซึ่งมีดังนี้

๔.๑ วิธีแสดงความเคารพพระ

๔.๒ วิธีประเคนของพระ

๔.๓ วิธีทำหนังสืออาราธนา และทำใบปวารณาถวายจตุปัจจัย

๔.๔ วิธีอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร อาราธนาธรรม

๔.๕ วิธีกรวดน้ำ

๔.๖ วิธีสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน

๔.๗ วิธีไหว้ครูสำหรับนักเรียน

๔.๘ วิธีจับด้ายสายสิญจน์

๔.๙ วิธีบังสุกุล

๔.๑๐ วิธีตั้งโต๊ะหมู่บูชาพระ

๒.๕.๙ วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม

วศิน อินทสระ^{๔๓} เห็นว่า คุณธรรม คืออุปนิสัยอันดีงามซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิต อุปนิสัยอันนี้ได้มาจากการพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน ซึ่งในทางพระพุทธศาสนานั้นถือว่า ศรัทธาเป็นคุณธรรมที่ต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นในเบื้องต้น เพื่อให้ชีวิตมีหลักยึดไว้ก่อนและศรัทธาจะถูกแทนที่โดยปัญญาทั้งหมดในขั้นสุดท้าย เพราะปัญญานั้นถือเป็นคุณธรรมสูงสุด สมพร เทพ

^{๔๓} วศิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ทองกราว, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๖-๑๑๗.

ลิตธา^{๘๔} ให้ความหมายว่า คุณธรรม คือธรรมที่เป็นคุณ เป็นประโยชน์ ตรงข้ามกับคำว่า อธรรม หรือ อกุศลธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่เป็นโทษ

ในด้านคุณลักษณะทางคุณธรรมของคนไทยที่ประเทศชาติต้องการ และมีความจำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้ถึงพร้อมในสถานการณ์ปัจจุบันนั้น กรมการศาสนา ได้กำหนดไว้ ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. มีระเบียบวินัย
๒. มีความซื่อสัตย์ สุจริตและยุติธรรม
๓. มีความขยัน หมั่นเพียร ประหยัดและยึดมั่นในสัมมาอาชีพ
๔. มีความสำนึกในหน้าที่และมีความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ
๕. รู้จักคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ คิดวิเคราะห์ วิจัยและตัดสินใจ อย่างมีเหตุผล
๖. กระตือรือร้นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย รักและเทิดทูนชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

๗. มีพลานามัยสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ

๘. รู้จักพึ่งตนเองและมีอุดมคติ

๙. มีความภาคภูมิใจ และรู้จักทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและทรัพยากรของชาติ

๑๐. มีความเสียสละ เมตตาอารี กตัญญูกตเวที กล้าหาญและสามัคคี

เกี่ยวกับขอบข่ายของคุณธรรมที่จะต้องพัฒนา โดยดำเนินการให้สอดคล้องเป็นแนวเดียวกันทั้งประเทศนั้น กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดไว้ ๒ ประการคือ

๑. คุณธรรมตามค่านิยมพื้นฐาน ๕ ประการ คือ
 - ๑.๑ การพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียรและมีความรับผิดชอบต่อ
 - ๑.๒. การประหยัดและออม
 - ๑.๓ การมีระเบียบ วินัย และเคารพกฎหมาย
 - ๑.๔ การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา
 - ๑.๕ ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
๒. คุณธรรมตามพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๔ ประการ คือ
 - ๒.๑ การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์
 - ๒.๒ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์ ความดีนั้น
 - ๒.๓ การอดทน อดกลั้น อดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด

^{๘๔} สมพร เทพลิตธา, การอภิปรายเรื่องสภาวะสังคมในด้านคุณธรรม, (คณะกรรมการส่งเสริมศีลธรรมและจิตใจ สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๕), หน้า ๑.

๒.๔ การรู้จักสภาวะความชั่ว ความทุจริต และรู้จักผลประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

๒.๖ แนวคิดและทฤษฎีการวิเคราะห์ SWOT Analysis

อัลเบิร์ต ฮัมฟรีย์ (Albert Humphrey) ผู้คิดค้น SWOT Analysis ได้ให้ความหมาย ของคำว่า การวิเคราะห์สวอต (อังกฤษ : SWOT Analysis) หรือในชื่อไทยชื่ออื่นเช่น การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ หรือ การวิเคราะห์สภาวะแวดล้อม เป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์ สำหรับองค์กร หรือโครงการ ซึ่งช่วยผู้บริหารกำหนดจุดแข็งและจุดอ่อนจากสภาพแวดล้อมภายใน โอกาสและอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายนอก ตลอดจนผลกระทบที่มีศักยภาพจากปัจจัยเหล่านี้ต่อการทำงานขององค์กร^{๘๕}

การวิเคราะห์สวอต (อังกฤษ: SWOT Analysis) หรือในชื่อไทยชื่ออื่นเช่น การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ หรือ การวิเคราะห์สภาวะแวดล้อม เป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์ สำหรับองค์กร หรือโครงการ ซึ่งช่วยผู้บริหารกำหนดจุดแข็งและจุดอ่อนจากสภาพแวดล้อมภายใน โอกาสและอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายนอก ตลอดจนผลกระทบที่มีศักยภาพจากปัจจัยเหล่านี้ต่อการทำงานขององค์กร^{๘๖}

การวิเคราะห์สถานการณ์ (Situation Analysis) ทั้ง ๔ ด้าน คือ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ซึ่งผลจากการวิเคราะห์ SWOT จะทำให้ผู้ประกอบการสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ กลยุทธ์ต่าง ๆ รวมทั้งเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจเพื่อประเมินธุรกิจว่าองค์กรจะต้องดำเนินการไปในทิศทางใดภายใต้สภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งเทคนิคการวิเคราะห์ SWOT มีรายละเอียด^{๘๗} ดังนี้

๑. จุดแข็ง (S : Strengths) เป็นปัจจัยภายในที่ควบคุมได้ ซึ่งจุดแข็งนี้จะก่อให้เกิดข้อได้เปรียบ ผลดี หรือผลเชิงบวกต่อธุรกิจ ได้แก่ โครงสร้างองค์กรมีความชัดเจนมีผู้ถือหุ้นจำนวนมาก ความรู้ความสามารถหลักขององค์กรเป็นเลิศ คณะกรรมการบริหารมากด้วยประสบการณ์ พนักงานภายในองค์กรทำงานเป็นทีม วัฒนธรรมภายในองค์กรมีความเข้มแข็ง เป็นต้น

^{๘๕} ชลธิชา สายศิลา, การศึกษาวิเคราะห์แนวทางและวิธีการปรับปรุงกระบวนการงาน “การขออนุมัติจัดกิจกรรมบรรยายพิเศษ”, (คณะสถิติประยุกต์ : นิศา, ๒๕๖๑), หน้า ๖.

^{๘๖} <https://th.wikipedia.org/w/index.php?title=การวิเคราะห์สวอต&action=edit§ion=1> (เข้าถึงข้อมูล ๒ กันยายน ๒๕๖๕)

^{๘๗} บุญทววรรณ วิงวอน, การเป็นผู้ประกอบการยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๗๓.

๒. จุดอ่อน (W : Weaknesses) เป็นปัจจัยภายในที่ควบคุมได้ แต่เป็นปัจจัยภายในที่เกิดจากข้อด้อย ผลเสีย หรือผลเชิงลบในการดำเนินธุรกิจ เช่น การบริหารงานที่ผิดพลาด ขาดการเชื่อมโยงภายในเครือข่ายธุรกิจ ขาดสภาพคล่องทางการเงิน สินค้าที่ผลิตออกมาไม่ได้คุณภาพและมาตรฐาน ขาดการประสานงานที่ดีภายในองค์กร เป็นต้น

๓. โอกาส (O : Opportunity) เป็นปัจจัยภายนอกที่ไม่สามารถควบคุมได้ แต่เป็นสภาพแวดล้อมที่ส่งผลดีต่อธุรกิจ เช่น กลุ่มลูกค้าเป้าหมายมีรายได้เพิ่มขึ้น นโยบายของภาครัฐให้การสนับสนุนสินค้าของกลุ่มแข่งขันมีคุณภาพต่ำ เป็นต้น

๔. อุปสรรค (T : Threat) เป็นปัจจัยภายนอกที่ไม่สามารถควบคุมได้ ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่ส่งผลกระทบให้เกิดความเสียหายแก่ธุรกิจ เช่น รัฐขึ้นภาษี สภาพเศรษฐกิจตกต่ำ ราคาน้ำมันปรับตัวสูงขึ้น วิกฤตภาวะโลกร้อน วัตถุดิบมีราคาสูงขึ้น ภัยธรรมชาติ เป็นต้น

๓. ทฤษฎีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอกขององค์กรการวิเคราะห์ SWOT เป็นเทคนิคที่มีประโยชน์ในการทำวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนขององค์กร เพื่อการระบุโอกาสที่เปิดให้และอุปสรรคที่องค์กรจะต้องประสบ การนำ SWOT มาใช้ในเชิงธุรกิจเพื่อใช้ในการวิเคราะห์สถานะขององค์กร เพื่อหาจุดเด่นที่สามารถอยู่อย่างยั่งยืนได้ในตลาด หรือใช้ในบริบทของส่วนบุคคลจะช่วยให้พัฒนาความสามารถในอาชีพด้วยการวิเคราะห์โอกาสที่ดีที่สุดของการใช้ประโยชน์จากความสามารถของที่มีอยู่การวิเคราะห์ใน ๔ องค์ประกอบ แต่มีประโยชน์ในการวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนขององค์กรรวมถึงโอกาสและภัยคุกคามที่บริษัทจะต้องเจอ ซึ่งจะช่วยลดการคุกคามจากภายนอก และใช้ความได้เปรียบที่เป็นไปได้ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของโอกาสที่สามารถใช้ได้

การวิเคราะห์ SWOT สามารถนำไปเป็นแนวทางในการกำหนดกลยุทธ์ หรือเพิ่มความซับซ้อนให้มากขึ้นด้วยการใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์กลยุทธ์ขององค์กรอย่างจริงจัง หรือจะใช้ SWOT เพื่อใช้วิเคราะห์ธุรกิจในอนาคตของกลุ่มคู่แข่งได้ ซึ่งอาจจะนำเครื่องมือด้านการวิเคราะห์การตลาด และการวิเคราะห์ด้านการเงิน มาช่วยสนับสนุน เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือด้านการวิเคราะห์การตลาด และการวิเคราะห์ด้านการเงิน มาเปรียบเทียบกับจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและภัยคุกคาม อีกครั้ง เพื่อจะได้ให้เกิดความแม่นยำและเที่ยงตรง เพียงพอที่จะนำไปใช้เป็นกลยุทธ์ขององค์กรต่อไป^{๘๘}

ผู้บริหารธุรกิจต้องทบทวนการศึกษาสภาพแวดล้อมที่สำคัญ ๒ ประเภท คือ ๑. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก ประกอบด้วยโอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threat) ซึ่งเป็นปัจจัยที่ควบคุมไม่ได้ และ ๒. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน ประกอบด้วยจุดแข็ง (Strengths) และ

^{๘๘}วรรณวิษา วรฤทธิธนา,การศึกษาปัญหาและกำหนดกลยุทธ์ขององค์กร กรณีศึกษาบริษัท This Work จำกัด, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๘.

จุดอ่อน (Weaknesses) ซึ่งเป็นปัจจัยที่สามารถควบคุมได้ โดยในการดำเนินการธุรกิจสภาพแวดล้อม ทั้ง ๒ แบบ เป็นสิ่งที่ธุรกิจต้องเผชิญและอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น จึงต้องนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน^{๘๙}

๑. สภาพแวดล้อมภายใน (Internal Environment) เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินงานขององค์การธุรกิจ อาจจะทำให้ประสบผลสำเร็จหรือล้มเหลวก็ได้ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าสภาพแวดล้อมภายในจะเป็นปัจจัยที่สามารถควบคุมได้ก็ตาม แต่การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในเป็นการหาจุดแข็ง (Strengths) และจุดอ่อน (Weaknesses) ก็เพื่อให้ธุรกิจสามารถแข่งขันได้ สภาพแวดล้อมภายใน ได้แก่ โครงสร้างองค์การเจ้าของและผู้ถือหุ้น ความรู้ความสามารถหลักขององค์การ คณะกรรมการบริหาร พนักงานภายในองค์การวัฒนธรรมภายในองค์การ ความสามารถทางการตลาดการผลิต การเงินและบัญชี การจัดการทรัพยากรมนุษย์ เป็นต้น^{๙๐}

๒. สภาพแวดล้อมภายนอก (External Environment) เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินงานขององค์การธุรกิจ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ไม่สามารถควบคุมได้ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกเป็นการหาโอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threat) เพื่อให้ธุรกิจมองว่าควรเลือกดำเนินการทางธุรกิจอย่างไร และช่วยในการตัดสินใจและปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการดำเนินธุรกิจที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมภายนอกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

เขาวรัตน์ เตมียกุล ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับการวิเคราะห์ SWOT Analysis ไว้ดังนี้ SWOT Analysis หมายถึงอะไร และสามารถนำไปใช้ในการวางแผนจัดตั้งโรงงานผลิตภัณฑ์แห่งใหม่ เพื่อป้องกันความเสี่ยงในการลงทุนทางธุรกิจ เพื่อการแข่งขันในตลาดโลกได้อย่างไร SWOT Analysis หมายถึง การวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และ อุปสรรค ขององค์กร เพื่อการวางแผนป้องกันความผิดพลาดและปรับปรุงพัฒนาให้การดำเนินการขององค์กรบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิภาพ

โดย SWOT เป็นอักษร ๔ ตัว ที่ย่อมาจากคำที่มีความหมายสำคัญดังนี้

S : Strength (จุดแข็ง) หมายถึง การพิจารณาปัจจัยภายในหน่วยงาน โดยวิเคราะห์จากสิ่งแวดล้อมภายใน ว่ามีส่วนดี ความเข้มแข็ง ความสามารถ ศักยภาพ ส่วนที่ส่งเสริมความสำเร็จ ซึ่งจะพิจารณาในด้านต่างๆ เช่น การบริหารระบบข้อมูล กำลังคน การเงิน ภาพลักษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

W : Weakness (จุดอ่อน) หมายถึง การพิจารณาปัจจัยภายในหน่วยงาน ซึ่งวิเคราะห์จากสิ่งแวดล้อมภายในว่ามีส่วนเสียความอ่อนแอ ข้อด้อยข้อจำกัด ความไม่พร้อม ซึ่งจะพิจารณาในด้านต่างๆ เช่นเดียวกับจุดแข็ง

^{๘๙} อ้างแล้ว. การเป็นผู้ประกอบการยุคโลกาภิวัตน์, หน้า ๒๖๓.

^{๙๐} อนิวัช แก้วจำนงค์, การจัดการทรัพยากรมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สงขลา: นาคิลป์โฆษณา, ๒๕๕๔), หน้า ๕๑.

O : Opportunity (โอกาส) หมายถึง การศึกษาสภาพแวดล้อมภายนอกว่ามีสภาพเช่นไร เหตุการณ์สถานการณ์ที่เกิดขึ้นจะส่งผลกระทบต่อองค์กรอย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงที่เป็นประโยชน์ หรือเป็นโอกาสอันดีต่อองค์กร โดยจะต้องพิจารณาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี

T : Threat (อุปสรรค) หมายถึง การศึกษาสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นภัยคุกคาม ก่อให้เกิดผลเสีย หรือเป็นข้อจำกัดต่อองค์กร โดยจะต้องพิจารณาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี

สำหรับรูปแบบในการวิเคราะห์ SWOT โดยอาจารย์จิรภัทร ชูศิลป์ทอง ได้อธิบายและยกตัวอย่างดังต่อไปนี้

๑) จุดแข็ง : Strengths คืองานที่เราถนัด ทำแล้วมีความสุข หรือเป็นงานที่โดดเด่น ชุมชนชื่นชอบ อะไรที่ชุมชนมีความต้องการให้เราทำซ้ำอีก และดูว่าเรามีความพร้อมในด้านใดบ้าง ทรัพยากร เครื่องมือแรงงาน

๒) จุดอ่อน : Weaknesses ยกตัวอย่างเช่น งานที่เราไม่สบายใจที่จะทำ หรือความต้องการที่จะได้รับความช่วยเหลือจากใครก็ได้ หรือทักษะบางอย่างที่เรายังไม่มั่นใจที่จะลงมือทำ ขาดองค์ประกอบในการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย

๓) อุปสรรค : Threats ยกตัวอย่างเช่น ใครคือคู่แข่งที่ทำได้ดีกว่าเรา, ถ้าสภาพแวดล้อมเปลี่ยน จะทำให้แผน โครงการเรามีปัญหาหรือไม่ สถานการณ์บ้านเมือง เป็นต้น

๔) โอกาส : Opportunities มองคาดการณ์ไปภายภาคหน้าว่าโอกาสที่กำลังจะเกิดขึ้นที่จะทำให้เราประสบความสำเร็จ คืออะไร, มีเครื่องมือใหม่ที่ได้รับการสนับสนุนหรือไม่, มีช่องว่างทางการตลาดที่เรามองเห็นอย่างไร หรือเครือข่ายใด ๆ ที่มีศักยภาพทำให้งานสำเร็จได้ง่ายขึ้นหรือไม่ นอกจากนี้ยังต้องศึกษาความเป็นไปได้ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทางการเงิน การตลาด การผลิต เทคโนโลยี รวมไปถึงทางวิศวกรรม^{๔๑}

๒.๗ ลักษณะชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

"เมืองแห่งทะเลภูเขา สุดหนาวในสยาม ดอกไม้งามสามฤดู ถิ่นที่อยู่อริยสงฆ์ มั่นคงความสะอาด"

จังหวัดเลย ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ ๕๒๐ กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ ๑๑,๔๒๔ ตารางกิโลเมตร หรือราว ๗,๑๔๐,๓๘๒ ไร่ ภูมิประเทศของจังหวัดเลย เกิดจากการเคลื่อนตัวทรุดลงของเปลือกโลกเป็นเวลาหลายร้อยล้านปีมาแล้ว เกิดภูเขา ลาดหลั่นกันมากมาย เป็นภูเขาที่มีพื้นที่ราบหลายแห่ง (Table Land) เกิดพันธุ์ไม้นานาพันธุ์ จากการที่ภูมิประเทศลาดเอียงไปทางเหนือ จึงทำให้อากาศแผ่ปกคลุมหนาวเย็นเพราะไม่มีแนวเขาส่งขึ้น

^{๔๑} อ้างแล้ว. การศึกษาปัญหาและกำหนดกลยุทธ์ขององค์กร กรณีศึกษาบริษัท This Work จำกัด, หน้า ๑๘- ๒๐.

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศตะวันตก ติดต่อกับเทือกเขาเพชรบูรณ์ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ และ อำเภอนครไทย อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอสังขม จังหวัดหนองคาย และอำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี และอำเภอศรีบุญเรือง อำเภอสุวรรณคูหา อำเภอนากลาง อำเภอนาวัง จังหวัดหนองบัวลำภู

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ และอำเภอภูผาม่าน อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น

จังหวัดเลย มีพื้นที่ชายแดนติดต่อกับ สปป. ลาว มีแม่น้ำโขงระยะทางยาว ๗๑ กิโลเมตร ในอำเภอปากชมและอำเภอเชียงคาน มีแม่น้ำเหืองระยะทางยาว ๑๒๓ กิโลเมตร ในอำเภอท่าลี่ ภูเรือ ด่านซ้าย และนาแห้ว และแนวสันเขาความยาว ๓ กิโลเมตร ในอำเภอนาแห้ว เป็นแนวพรมแดนติดต่อกับแขวงไชยบูลีและแขวงเวียงจันทน์ของสปป.ลาว

สภาพภูมิอากาศ

จังหวัดเลย อยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบกับภูมิประเทศเต็มไปด้วยภูเขา ทำให้มีอากาศร้อนจัดในฤดูร้อน และหนาวจัดในฤดูหนาว จังหวัดเลย มีพื้นที่เป็นภูเขาสูง จึงทำให้อุณหภูมิเปลี่ยนแปลงง่าย อุณหภูมิสูงสุด ๔๓.๔ องศาเซลเซียส (๒๐ เมษายน ๒๕๖๒) และ ต่ำสุดประมาณ -๑.๓ องศาเซลเซียส อุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปี ๒๖.๑ องศาเซลเซียส สำหรับฤดูกาลต่างๆ ของจังหวัดเลย มีรายละเอียดดังนี้

ฤดูร้อน เริ่มจากเดือนมีนาคม - เดือนพฤษภาคม (มีอุณหภูมิสูงสุด เดือนเมษายน ในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ อุณหภูมิสูงสุดถึง ๔๓.๔ องศาเซลเซียส)

ฤดูฝน เริ่มจากเดือนพฤษภาคม - ปลายเดือนกันยายน (ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย ๑,๒๙๖.๑๒ มม.ต่อปี จากค่าเฉลี่ยของปริมาณน้ำฝน ปี พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๖๑)

ฤดูหนาว เริ่มจากกลางเดือนตุลาคม - ปลายเดือนกุมภาพันธ์ (มีอุณหภูมิต่ำสุดที่เคยวัดได้ในท้องที่อำเภอภูเรือ - ๑.๓ องศาเซลเซียส ในปี พ.ศ. ๒๕๑๗)

ข้อมูลด้านสังคมและวัฒนธรรม

จังหวัดเลย มีโครงสร้างทางสังคมแบบจารีตประเพณี คนพื้นเมืองส่วนใหญ่จะต่างจากคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั่ว ๆ ไป ซึ่งมีเชื้อสายชาวลาวเวียงจันทน์และชาวลาวจำปาศักดิ์ แต่เป็นเชื้อสายชาวลาวหลวงบางพระบาง จึงมีประเพณี ศิลปะ และวัฒนธรรมหลายอย่างที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากจังหวัดอื่น ๆ ในภาคอีสานประเทศไทย

ทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรสัตว์ป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง มีความหลากหลายของชนิดและความชุกชุม เนื่องจากสภาพป่าดงดิบทึบเป็นที่หลบซ่อนของสัตว์ป่าได้อย่างดีและหลังจากได้ประกาศเป็น

พื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแล้วมีเจ้าหน้าที่ดำเนินการป้องกันและปราบปรามการล่าสัตว์ป่าจึงขยายพันธุ์ได้เร็วขึ้น จากการสำรวจสัตว์ป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง พบว่าในภูหลวงมีสัตว์ป่ามากมายหลายชนิด เช่น ช้างป่า กวาง เก้ง เลียงผา หมู ค่างชะนี กระเจิง อีเห็น ชะมดไก่อ่า ไก่ฟ้า และนกที่สวยงามอีกหลายชนิด รวมทั้งเต่าปูลูซึ่งเป็นพันธุ์ประหลาดที่หายากชนิดหนึ่งของไทย ตลอดระยะทางเดินป่าจะมีรอยเท้าและร่องรอยของสัตว์ป่าเหล่านี้ปรากฏให้เห็นอยู่เสมอ

แหล่งน้ำที่สำคัญ

จังหวัดเลยมีแม่น้ำและแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่มีความสำคัญ ๔ สาย คือ

แม่น้ำโขง เป็นแม่น้ำนานาชาติที่เกิดจากเทือกเขาสูงในประเทศทิเบตเป็นแนวเส้นกั้นพรมแดนระหว่างจังหวัดเลย และสปป.ลาว ตรงบริเวณอำเภอเชียงคาน และอำเภอปากชม ซึ่งนำมาใช้ประโยชน์ในด้านการเกษตรกรรมได้น้อยมาก และเป็นแหล่งประมงน้ำจืดได้บ้างเล็กน้อย

แม่น้ำเหือง เป็นแม่น้ำที่เกิดจากเทือกเขาในเขต สปป.ลาว เป็นแนวเส้นกั้นเขตแดนอำเภอนาแห้ว อำเภอด่านซ้าย อำเภอภูเรือ และอำเภอท่าลี่ จังหวัดเลยกับเมืองบ่อแต่น และเมืองแก่นท้าว ของ สปป.ลาวแล้วไหลลงสู่ลำน้ำโขงที่บ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน มีความยาว ๕๐ กิโลเมตร ส่วนใหญ่จะใช้ในการอุ้มน้ำประจำวันของประชาชนตามริมลำน้ำ เท่านั้น

แม่น้ำเลย เป็นแหล่งน้ำที่เกิดจากเทือกเขาสูงภูหลวง ซึ่งในตอนต้นลำน้ำ ชาวบ้านเรียกว่า "เลยวังไสย" เพราะน้ำใสสะอาดมากไหลจากทางทิศตะวันตกไปสู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือโดยผ่านอำเภอภูหลวง วังสะพุง และอำเภอเมืองเลย แล้วไหลลงสู่ลำน้ำโขงที่อำเภอเชียงคานมีความยาวประมาณ ๑๒๐ กิโลเมตร ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ราบลุ่มใช้เป็นพื้นที่เพาะปลูกพืชสำคัญ ๆ ของจังหวัดเลย

แม่น้ำหมาน เป็นแม่น้ำที่เกิดจากเทือกเขาภูหลวงด้านตะวันตกไหลผ่านอำเภอเมืองเลยมีโครงการชลประทานสำหรับเก็บกักน้ำไว้ใช้ในการเพาะปลูกในเขตพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอวังสะพุงมีความ ยาวประมาณ ๓๕ กิโลเมตร^{๙๒}

๒.๗.๑ ลักษณะชุมชนบ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

๑) ที่ตั้งชุมชนบ้านแสงภา^{๙๓} ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอนาแห้ว ประมาณ ๑๒ กิโลเมตร อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดเลย ประมาณ ๑๒๗ กิโลเมตร ตำบลแสงภา มีพื้นที่ประมาณ

^{๙๒} สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว), **สถานการณ์และภาพรวมงานวิจัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่จังหวัดเลย**, (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว), ๒๕๖๓), หน้า ๓-๕.

^{๙๓} องค์การบริหารส่วนตำบลแสงภา, **แผนพัฒนาท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๖๕** (องค์การบริหารส่วนตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย, ๒๕๖๑), หน้า ๑-๑๔.

๑๒๐ ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ ๗๕,๐๐๐ ไร่ มีหมู่บ้านในเขตตำบลแสงภา รวม ๖ หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ ๑ บ้านแสงภา หมู่ที่ ๒ บ้านปากอ หมู่ที่ ๓ บ้านหัวนา หมู่ที่ ๔ บ้านนาบ่อ หมู่ที่ ๕ บ้านบ่อเหมืองน้อย หมู่ที่ ๖ บ้านห้วยน้ำฝัก ตำบลแสงภาอยู่เหนือจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๒๕๐ - ๓๐๐ เมตร ภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นภูเขาสูงชัน มีความลาดชันในประมาณ ๘๐% ของพื้นที่ ส่วนที่เหลือเป็นที่ลาดเชิงเขาและแหล่งน้ำ ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และอุทยานแห่งชาติ สภาพดินเป็นดินร่วนมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง มีการไหลบ่าของน้ำอย่างรวดเร็วและรุนแรง มีลำห้วยและคลองขนาดเล็ก

ชุมชนบ้านแสงภา เป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย โดยสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงชัน มีความลาดชันสูง คิดเป็นร้อยละ ๘๐ ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนที่เหลือมีลักษณะเป็นที่ลาดเชิงเขาและแหล่งน้ำ ที่ตั้งเป็นเขตพื้นที่อยู่ในเขตป่าอุทยานแห่งชาติ และเขตป่าสงวนแห่งชาติเป็นส่วนใหญ่ มีระยะห่างจากจังหวัดเลย ประมาณ ๑๒๘ กิโลเมตร ห่างอำเภอนาแห้ว ประมาณ ๑๑ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับ บ้านร่มเกล้า อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลกและ แขวงไชยบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

- ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลนาพึงและตำบลนาแห้ว อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

- ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลนาแห้ว อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

- ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลน้ำกุ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก และ ตำบลเหล่ากอหก อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

ทิศเหนือ เริ่มจากลำน้ำเหือง บริเวณพิกัด QV ๐๔๗๔๓๔ ไปทางทิศตะวันออกตามลำน้ำเหือง สิ้นสุดที่ลำน้ำเหือง บริเวณพิกัด QV ๐๖๘๔๐๔ มีระยะทางประมาณ ๑๕ กิโลเมตร

ทิศตะวันออก เริ่มต้นที่ลำน้ำเหือง บริเวณพิกัด QV ๐๖๘๔๐๔ ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ตามสันเขาภูหัวฮ่อม ถึงห้วยแคน บริเวณพิกัด QV ๐๔๓๓๘๐ ไปทางทิศใต้ของลำห้วยแคน สิ้นสุดที่บริเวณภูค้อ บริเวณพิกัด QV ๐๓๕๓๑๐ มีระยะทางประมาณ ๑๒.๕๐ กิโลเมตร

ทิศใต้ เริ่มต้นจากสันเขาภูค้อ บริเวณพิกัด QV ๐๓๕๓๑๐ ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ตามสันเขาภูขัด ถึงบริเวณพิกัด QV ๐๔๘๒๖ ไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือตามสันเขาภูขัด ถึงบริเวณพิกัด QV ๐๓๘๓๐๒ ไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือตามสันเขาภูขัด สิ้นสุดที่ภูหนอง บริเวณพิกัด QV ๐๑๕๓๑๘ มีระยะทางประมาณ ๑๖.๐๐ กิโลเมตร

ทิศตะวันตก เริ่มต้นจากสันเขาภูหนอง บริเวณพิกัด QV ๐๑๕๓๑๘ ไปทางทิศเหนือตามสันเขาภูหนอง ถึงจุดตัดบริเวณทางหลวงหมายเลข ๑๒๖๘ สายเหมืองแพร่-ห้วยมนุ่ ระหว่างบ้านนาบ่อ หมู่ที่ ๔ ตำบลแสงภาและบ้านเหล่ากอหก ตำบลเหล่ากอหก อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย บริเวณ

พิกัด QV ๐๓๐๓๓๘ ไปทางทิศเหนือตามสันเขาภูหนองและติดต่อไปตามสันเขาภูสนทราย สันสุดที่ลำน้ำเหือง บริเวณพิกัด QV ๐๔๗๔๓๔ ระยะทางประมาณ ๑๔.๕๐ กิโลเมตร

๒) ประวัติหมู่บ้านแสงภา

ชุมชนบ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เป็นชุมชนเก่าแก่ มีอายุมากกว่า ๔๐๐ ปี ผู้ริเริ่มเข้ามา ตั้งรกรากเป็นนายพรานชื่อ เชียงพา และเพื่อนประกอบด้วย เชียงแพ เชียงใต้ เชียงน้อย ข้ามมาจากฝั่ง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สันนิษฐานว่ามาจากเวียงจันทน์ เข้ามาล่าช้าง เพื่อนำเอางาช้างไปถวายเจ้าเมือง เชียงพาและเพื่อนได้เดินทางตามลำน้ำเหือง และได้เห็นทำเลที่เหมาะสม ในการทำไร่ ทำนา มีแม่น้ำไหลผ่าน ๒ สาย ได้แก่แม่น้ำพา และแม่น้ำแพร์ จึงได้ลงหลักปักฐานตั้งเป็นหมู่บ้านเรียกว่า บ้านเชียงพา โดยตั้งอยู่ริมห้วยน้ำพา ต่อมาจึงเพี้ยนเป็นแสงพา บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านช่วงแรกคือ ต้นมะขามใหญ่บริเวณริมแม่น้ำพา ด้านทิศตะวันออก (บริเวณสะพานข้ามน้ำพาในปัจจุบัน) มีจำนวนครัวเรือน ๙-๑๐ ครัวเรือน หลังจากนั้นก็มี การจัดตั้งวัดขึ้น โดยมีหลักฐานว่ามีการสร้างวัดเมื่อปี พ.ศ. ๒๐๙๐ (ประวัติท้าวราชอาณาจักร เล่มที่ ๑๑ : ๒๕๓๕) ปัจจุบันได้แบ่งหมู่บ้านเป็น ๓ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านแสงพา บ้านหวนาและบ้านปากอ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อจากบ้านแสงพา มาเป็นบ้านแสงภา จนถึงปัจจุบัน

๓) เรื่องเล่าเกี่ยวกับบ้านแสงภา

เริ่มจากเมื่อกลุ่มนายพรานประกอบด้วย เชียงพา (ขุนพล) เชียงแพ เชียงน้อย เดินทางมาจากฝั่งลาว ได้เดินทางมาถึงโป่งที่มีสัตว์และช้างมากินโป่ง จำนวนมาก ซึ่งบริเวณโป่งจะมีต้นไผ่ใหญ่อยู่ (ต้นไทร) จึงเรียกว่าโป่งไผ่จากนั้นนายพรานทั้ง ๔ คน ได้สร้างอ้างเพื่อเป็นที่เฝ้าสัตว์และหนีเสือ จึงเรียกบริเวณที่สร้างอ้างว่า นาอ้าง เมื่อเดินออกจากนาอ้าง มาถึงโป่งกูดได้พบช้างจึงเข้ามาดูช้างอยู่บริเวณนั้น แต่ไม่พบสัตว์ที่ต้องการ จึงตามช้างต่อไป นายพรานทั้ง ๔ คน เกิดหิวน้ำแต่ล่าห้วยบริเวณนั้นดื่มไม่ได้ เนื่องจากมีใบไม้ตกลงไปในลำห้วยทำให้น้ำบริเวณนั้นดื่มไม่ได้ จึงได้เอาเสียม ไปขุดหาน้ำ ขุดไปขุดมาแล้วไปเจอหินทำให้เสียมเป๋ เลยเรียกบริเวณนั้นว่า มาเสียมเป๋ (ปัจจุบันเพี้ยนเป็นนาสามเป๋) ต่อจากนั้นนายพรานก็ตามช้าง ขึ้นไปถึงหนองน้ำแห่งหนึ่ง แต่คำพอสิจึงได้จักไม้ได้เพื่อใช้เป็นไฟส่องทาง จึงเรียกว่าหนองจักได้ พอสัจจะนอนบริเวณหนองจักได้ก็ดูไม่เหมาะสมกับการนอน จึงเดินไปอีกระยะหนึ่งเพื่อหาที่พักผ่อน จนมาถึงพื้นที่ที่เหมาะสม จึงได้พากันนอน จึงเรียกว่า นาพรานนอน (ปัจจุบันเพี้ยนเป็น นาพานอน)

พอถึงตอนเช้าจึงได้พากันเดินทางไปล่าสัตว์ โดยเดินย้อนกลับไปทางเดิมโดยการเดินย่องๆ (ย่องคือการเดินอย่างระมัดระวัง) เพื่อไม่ให้สัตว์รู้ตัว จึงเรียกบริเวณนั้นว่า นาพรานย่อง พอเดินทางออกมานาพรานย่องผ่านน้ำคุดใต้ ผ่านน้ำคุดเหนือ แล้วเดินทางเพื่อไปยังข้างผ่าน บริเวณหินตึง บริเวณนั้นเมื่อเดินผ่านจะมีเสียงตึง ตึง ตึงจึงเรียกว่า ภูหินตึง บริเวณนั้นเป็นหินลานใหญ่ (ผู้เฒ่าผู้แก่ที่อยู่ในหมู่บ้านนี้ก็จะรู้ว่าใครเข้ามาในหมู่บ้าน จะได้ยินเสียงตึง ตึง ตึง) แล้วมายิงช้าง ที่หนองพรานได้

แต่ตามหาช้างที่ยังไม่เจอ หลังจากนั้นหลายวันก็ไปพบโครงช้างที่นายพรานยิงตาย จึงเรียกบริเวณนั้นว่า นาโครงช้าง จากนั้นนายพรานได้ตามหาหัวช้างเพื่อตัดเอง แต่ไปพบเสือ คาบกระดูกคาปากอยู่ นายพรานก็เลยยิงเสือ ที่บริเวณนั้นจึงเรียกว่า นาปากคา และตามหาเสือ ที่ถูกยิงอยู่หลายวันจนพบหัวเสือ จึงเรียกนั้นว่า นาหัวเสือ จนถึงปัจจุบัน ส่วนหัวช้างได้ถูกเสือ คาบไปไว้อีก บริเวณนั้นเรียกว่า นาหัวช้าง (ปัจจุบันเรียก นาหัวนาช้าง) นายพรานได้เดินทางตามรอยเสือจนไปพบเสือ นายพรานจึงเดินทางกลับ นายพรานกลุ่มนั้นเห็นว่าป่านี้มีความอุดมสมบูรณ์ บ่อน้ำ อาหารสมบูรณ์นายพรานก็เดินทางกลับไปชวนเอาญาติพี่น้องมาตั้งหมู่บ้าน โดยเชียงพา (ขุนพา) เชียงแพ เชียงใต้ เชียงน้อยพูดกับพี่น้องว่า “ใครอยากมาบ้าง” จะไปสร้างบ้านกันอยู่ที่นี่ใครอยากไปบ้าง ถ้าอยากไปก็เก็บเอาข้าว น้ำลำปลาเลย” ญาติพี่น้องก็เดินทางตามมาเพื่อมาสร้างบ้าน พอมาถึงต่างคนก็ออกไปตระเวนหาที่ตั้งหมู่บ้าน หาที่ไร่นากัน บางตำนานเล่าว่า เชียงพา (ขุนพา) ได้เลือกบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านช่วงแรกคือ ต้นมะขามใหญ่บริเวณริมแม่น้ำพา ด้านทิศตะวันออก (บริเวณสะพานข้ามน้ำพาในปัจจุบัน) มีจำนวนหลังคาเรือนประมาณ ๙ - ๑๐ ครั้วเรือน เรียกว่า บ้านเชียงพาส่วนเชียงแพไปตั้งบ้านอยู่เหมืองแพร่ (ตำบลนาแห้วในปัจจุบัน) เชียงน้อย ไปตั้งบ้านบ่อเหมืองน้อยอยู่ทางฝั่งลาวในสมัยก่อน ต่อมาหมู่บ้านก็ร้างไป และเมื่อมีโครงการเพื่อความมั่นคงชายแดนให้จัดตั้งหมู่บ้านขึ้นได้มีหมู่บ้านบ่อเหมืองน้อย หมู่ที่ ๕ ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จนถึงปัจจุบัน

๔) ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่โดยรวมจะเป็นภูเขาสูงชันสลับซับซ้อน ลักษณะที่ตั้งตำบลแสงภา โดยสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงชัน มีความลาดชันสูง คิดเป็นร้อยละ ๘๐ ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนที่เหลือมีลักษณะเป็นที่ลาดเชิงเขาและแหล่งน้ำ ที่ตั้งเป็นเขตพื้นที่อยู่ในเขตป่าอุทยานแห่งชาติ และเขตป่าสงวนแห่งชาติเป็นส่วนใหญ่ มีระยะห่างจากจังหวัดเลย ประมาณ ๑๒๘ กิโลเมตร ห่างอำเภอนาแห้ว ประมาณ ๑๑ กิโลเมตร

๕) ลักษณะภูมิอากาศ

มี ๓ ฤดู คือ ฤดูฝน (ช่วงเดือน พฤษภาคม- ตุลาคม) ฤดูหนาว ช่วงเดือน (พฤศจิกายน - กุมภาพันธ์) ฤดูร้อน (มีนาคม - เมษายน) เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงป่าทึบยากไร้ป่าไม้สมบูรณ์ทำให้มีอากาศหนาวเย็นมากในฤดูหนาว ตำบลแสงภา อากาศจะเย็นสบายทั้งปี

๖) ลักษณะการใช้ที่ดิน

มีการผสมของดินหลายชนิด ซึ่งเกิดจากตะกอนลำน้ำพัดพามาทับถมกัน พบบริเวณที่ราบลุ่มหรือบริเวณพื้นล่างของหุบเขา มีสภาพพื้นที่ราบเรียบ มีความลาดชันประมาณ ๐-๒ % ดินที่พบส่วนใหญ่มีการระบายน้ำค่อนข้างเร็วถึงเร็ว มีลักษณะและคุณสมบัติต่าง ๆ เช่น เนื้อดิน สีดิน ความลึกของดินปฏิกิริยาดิน ตลอดจนความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับชนิดของวัตถุต้นกำเนิดดินในบริเวณนั้น ๑ ส่วนมากมีก้อนกรวดและเศษหินปะปนอยู่ในเนื้อดิน ได้แก่ชุดดิน

ตะกอน สีนํ้าการระบายน้ำเลว (AL-P) ปัจจุบันบริเวณดังกล่าวใช้ประโยชน์ในการทำนา ส่วนในฤดูแล้งถ้ามีแหล่งน้ำนิยมใช้ปลูกพืชผัก หรือพืชไร่อายุสั้นปัญหาในการใช้ประโยชน์ที่ดิน : ดินมีการระบายน้ำเร็ว มีน้ำแช่ขังในฤดูฝน และดินแฉะเกินไปสำหรับพืชความเหมาะสมสำหรับการปลูกพืช : กลุ่มชุดดินที่ ๕๙ มีศักยภาพเหมาะสมในการทำนาในช่วงฤดูฝนและเหมาะสมในการปลูกพืชไร่ในช่วงฤดูแล้งเนื่องจากดินมีความชื้นพอที่จะปลูกพืชไร่ได้หลายชนิดหลังการเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว และพื้นที่บางส่วนของกลุ่มดินนี้อยู่ภายใต้ระบบชลประทานโดยเฉพาะในภาคเหนือ ส่วนการปลูกไม้ผลหรือไม่ยืนต้นนั้นไม่เหมาะสม เพราะมีน้ำท่วมขังในฤดูฝนและดินมีสภาพ การระบายน้ำค่อนข้างเร็วถึงเร็ว

๗) แหล่งน้ำธรรมชาติ มีลำน้ำ,ลำห้วย ที่ ลำน้ำเหือง เป็นพรมแดนกั้นระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ไหลผ่านบ้านห้วยน้ำฝัก หมู่ที่ ๖ และบ้านบ่อเหมืองน้อย หมู่ที่ ๕

๑. น้ำแพร่ ต้นน้ำอยู่ที่ตำบลเหล่ากอหก ไหลผ่านบ้านนาบ่อ หมู่ที่ ๔ บ้านปากอหมู่ที่ ๒ บ้านหวนา หมู่ที่ ๓ และบ้านแสงภาหมู่ที่ ๑ เป็นแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภค-บริโภค และเพื่อการเกษตรที่สำคัญของตำบลแสงภา มีความยาวทั้งหมดที่ไหลผ่านตำบลแสงภาประมาณ ๒๐.๐๐ กิโลเมตร

๒. ลำน้ำภา ต้นน้ำอยู่ที่บริเวณหุบเขาภูสันทราย ไหลผ่านบ้านหวนา หมู่ที่ ๒ และบ้านแสงภา หมู่ที่ ๑ เป็นแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภค-บริโภค และเพื่อการเกษตรของตำบลแสงภาอีกสายหนึ่ง มีความยาวทั้งหมดประมาณ ๕.๐๐ กิโลเมตร

๘) ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม

๘.๑ ศาสนา / สิ่งยึดเหนี่ยว / ข้อห้ามต่าง ๆ

ประชาชนส่วนใหญ่ ๙๙% นับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดเป็นจุดศูนย์กลางตามหมู่บ้านต่าง ๆ มีสำนักสงฆ์ ค่านิยมความเชื่อสิ่งยึดเหนี่ยว สิ่งศักดิ์สิทธิ์ นับถือศาสนาพุทธ มีความเชื่อในเรื่องบุญบาป และราษฏร บ้านแสงภา บ้านปากอ และบ้านหวนา ๓ หมู่บ้าน จะไม่ล่าสัตว์ ไม่ฆ่าสัตว์ ในวันพระ ๗ - ๘ ค่ำ และ ๑๔-๑๕ ค่ำ ในหมู่บ้านนอกจากจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้านพระเมตตาอยู่ในโบสถ์องค์พระเพชร แล้วยังมีองค์พระธาตุดินแทนที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เคารพบูชา ของประชาชน ชาวตำบลแสงภา วัด/สำนักสงฆ์ จำนวน ๕ แห่ง ได้แก่

๑. วัดศรีโพธิ์ชัย แสงภา	ที่ตั้ง บ้านหวนา หมู่ที่ ๓
๒. วัดธาตุดินแทน	ที่ตั้ง บ้านหวนา หมู่ที่ ๓
๓. สำนักสงฆ์สมานชัย	ที่ตั้ง บ้านนาบ่อ หมู่ที่ ๔
๔. วัดป่าเฉลิมพระเกียรติฯ	ที่ตั้ง บ้านบ่อเหมืองน้อย หมู่ที่ ๕
๕. วัดป่าเทิดพระเกียรติฯ	ที่ตั้ง บ้านห้วยน้ำฝัก หมู่ที่ ๖

๘.๒ ประเพณี วัฒนธรรม

- บุญข้าวเปลือก เดือนกุมภาพันธ์
- บุญพระเวส เดือนมีนาคม
- ประเพณีสงกรานต์ (แห่ต้นดอกไม้ใหญ่) เดือนเมษายน
- บุญเข้าพรรษา เดือนกรกฎาคม
- บุญข้าวสาก เดือนกันยายน
- บุญออกพรรษา/บุญบั้งไฟ เดือนตุลาคม
- บุญกฐิน เดือนพฤศจิกายน
- งานฉลองพระธาตุดินแดน เดือน พฤศจิกายน
- งานบุญหिनส์ก้อน สองปีหามสามปีครอบ (ทำบุญปีที่ ๓)

๘.๓ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษาถิ่น

หมอพื้นบ้าน เรียนรู้ความเป็นมา วิธีการรักษา ตัวยาสมุนไพร

๒.๖.๒ ลักษณะชุมชนบ้านอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย

๑) ที่ตั้งบ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย

บ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย^{๙๔} ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่การปกครองของ องค์การบริหารส่วนตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย โดยมีการแบ่งการปกครองหมู่บ้านออกเป็น ๒ หมู่บ้าน คือ บ้านอาฮี หมู่ที่ ๑ และ บ้าน อาฮี หมู่ที่ ๖ บ้านอาฮี มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง คือ ทิศเหนือ จรดกับบ้านนาแกมั่ว และ บ้านคอนต่าปูของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (แขวงไซยะบุรี) มีแม่น้ำเหือง เป็นแม่น้ำ แบ่งแนวพรมแดนระหว่าง ประเทศไทย กับ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว บ้านอาฮี มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ๖๙๘ ครัวเรือน แบ่งเป็นประชากร ชาย ๖๗๑ คน หญิง ๖๑๔ คน รวม ทั้งสิ้น ๑,๒๘๕ คน

๒) อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ จดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศใต้ จดกับ ตำบลน้ำพูน

ทิศตะวันออก จดกับ ตำบลท่าลี่

ทิศตะวันตก จดกับ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

^{๙๔} กฤษฎา ไชยงาม และคณะ, “การศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม บ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๖๐), หน้า ๖๕-๖๙.

๓) ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะของพื้นที่เป็นที่ราบ มีพื้นที่ภูเขาล้อมรอบ ด้านทิศตะวันตกมีแม่น้ำเหืองไหลผ่าน เป็นเส้นแบ่งเขตแดนกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๑๔,๔๗๒ ไร่

๔) อาชีพของคนในชุมชน

อาชีพของคนในชุมชนอาฮี ส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือ การทำการเกษตร การทำนาปลูกข้าวไร่ บริโภคภายในครัวเรือนเอง ส่วนพืชเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ การปลูกมันสำปะหลัง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ การปลูกยางพารา ถั่วตระกูลต่างๆ ทำสวนผลไม้ เช่น มะขามหวาน มะม่วง อาชีพรองลงมาคือ อาชีพค้าขาย อาชีพรับจ้าง รับราชการ และอาชีพเสริมที่สำคัญ คือ การทำหน่อไม้อัดถุง ซึ่งถือว่าเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนอาฮีได้เป็นอย่างมาก บางครอบครัวทำเป็นกิจการของครอบครัว

๕) ประวัติชุมชน

บ้านอาฮี มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่ยุคใดไม่มีใครทราบแน่ชัด มีผู้เล่าต่อกันมาว่าที่ตั้งของ ตำบลอาฮีในปัจจุบันเดิมเคยเป็นเมื่อเก่าเรียกกันว่า เมืองตูม ต่อมาเมื่อมีราษฎรจากบ้านนาดี อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลยได้ อพยพมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณดังกล่าว (ตำบลอาฮีในปัจจุบัน) ประกอบกับบริเวณ นี้มีความอุดมสมบูรณ์จึงทำให้มีราษฎรอพยพมาตั้งบ้านเรือนมากขึ้นจนกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองตามพระราชบัญญัติการปกครองหมู่บ้าน ตามลำดับเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ - ๒๔๔๙ บ้านอาฮีได้รับการยกย่องขึ้นเป็นอำเภอหนึ่งของเมืองเลยซึ่ง ขณะนั้นจังหวัดเลยมีเพียง ๓ อำเภอ คือ อำเภอภูผาแดง อำเภอท่าลี่ และอำเภออาฮี

ต่อมาประมาณปี พ.ศ. ๒๔๔๙ - ๒๔๕๐ ไทยได้เกิดกรณีพิพาทเรื่องดินแดนกับฝรั่งเศสซึ่งได้มา ยึดครองประเทศลาวในขณะนั้น พื้นที่ของอาฮีจึงถูกฝรั่งเศสยึดครองไป และในต้นปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้มี ประกาศของกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๔ มกราคม ๒๔๕๐ ได้กำหนดอาณาเขตของประเทศเพียง ริมฝั่งแม่น้ำเหืองเท่านั้น อำเภออาฮีซึ่งอยู่ติดกับแม่น้ำเหือง จึงยุบเป็นเพียงตำบลอาฮีขึ้นตรงต่อ อำเภอท่าลี่ โดยมีนายจันทร์ (ไม่ทราบนามสกุล)เป็นกำนันตำบลอาฮีคนแรก

๖) ตำนานเกี่ยวกับบ้านอาฮี

บ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย ก่อตั้งประมาณปี พ.ศ. ไตไม่ปรากฏชัดเจน แต่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับตำนาน “เมืองตูม” รวมทั้งโบราณสถาน เจดีย์หรือพระธาตุมะนาวเดี่ยวและพระนาครปรก วัดสิริมงคลบ้านอาฮี หมู่ ๖ เป็นหลักฐานที่เชื่อได้ว่า พื้นที่ของหมู่บ้านอาฮีในอดีตเป็นที่ตั้งชุมชนมาก่อน ชื่อว่า เมืองตูม (วัดเมืองตูมธรรมารามปัจจุบัน) ตำนานเล่าว่า เจ้าเมือง ชื่อ พระยาสุนทรจักษ์ ภรรยาชื่อนางพรมจรรย์ เกิดผัดใจกัน จึงขับไล่ภรรยาออกไปจากเมือง ส่วน สาเหตุที่ผัดใจกันนั้นคือ พระยาสุนทรจักษ์นอกใจ ไปชอบกับนางมัทธิสงกา ซึ่งนางมัทธิสงกาเองก็มี สามเณรแล้ว ชื่อท้าวจันทรคราส ทั้งสองล่องแพมาด้วยกันแล้วผัดกันเพราะแพแตกที่น้ำเหืองบริเวณบ้านคกจั่วนางมัทธิสงกาได้กับท้าวสุนทรจักษ์ นางพรมจรรย์เมื่อล่องแพไปขึ้นที่บ้านคกจั่วก็พบกับ ท้าวจันทรคราส

ได้ขอร้องกับท้าวจันทรคราสสอนวิชาอาคมให้ ท้าวจันทรคราสจึงหาอาจารย์สอนให้นาง ส่วนตนเองก็ออกติดตามภรรยาามาพบที่เมืองตูม และรับใช้พระยาสุนทรจักษ์อยู่ที่นี่ แล้วได้ภรรยาใหม่ชื่อนางคำผิว ฝ่ายนางพรมาจารี เมื่อเรียนวิชาอาคมเสร็จก็กลับมาที่เมืองตูมเพื่อแก้แค้นสามี โดย นำกำลังมาตั้งทัพอยู่นอกเมือง ปัจจุบันคือที่ตั้งของโรงเรียนชุมชนบ้านอาฮี แล้วทำให้พระยาสุนทรจักษ์ ผู้เป็นสามีออกมาสู้รบกัน แต่ท้าวสุนทรจักษ์เห็นว่าเป็นสตรีจึงไม่ได้ออกมาสู้รบ แต่สั่งให้ขุนสาร ทหารซึ่งเคยรักใคร่ชอบพอกับนางพรมาจารีออกมารบแทน ถ้ารบชนะจะยกนางให้ แต่สู้กันไม่ทันไร นางพรมาจารีก็ใช้ดาบฟันคอขุนสารขาดกระเด็น เหล่าทหารแตกตื่นหนีกลับเมืองตูม

พระยาสุนทรจักษ์เห็นดังนั้นจึงให้ท้าวจันทรคราสออกมารบแทน แต่ท้าวจันทรคราสกลับมา ช่วยนางพรมาจารี ในที่สุดท้าวสุนทรจักษ์ต้องออกรบเอง ทั้งสองรบกันทั้งวันก็ไม่สามารถเอาชนะกัน ได้ จึงนัดรบกันวันรุ่งขึ้น คราวนี้ท้าวสุนทรจักษ์คิดอุบายฆ่านาง จะใช้บ่วงบาตเวทย์มนต์โดยเสก เชือกให้เล็กเท่าใยบัว ใช้ขางม้ามืด เมื่อคล้องนางได้ก็จะให้ขางม้าว้าง กระตุกเชือกรัดให้ตาย

นางพรมาจารีรู้ทันจึงให้ท้าวจันทรคราสแก้กลให้ ท้าวสุนทรจักษ์โกรธมากจึงตำรับตัวต่อตัว ในที่สุดด้วยความโกรธประกอบกับเป็นคนเนรคุณลบหลู่ครูอาจารย์ จึงถูกนางฟันคอขาดไปอีกคน เมืองตูมจึงขาดเจ้าเมืองตั้งแต่นั้นมา

นางพรมาจารียกเมืองตูมให้กับนางคำผิว เมียน้อยของท้าวจันทรคราสปกครอง ส่วนตนเองก็ ไป ่มา ะหว่างอาจารย์กับท้าวจันทรคราสและพี่ชายที่บ้านแก่งม้า

เมืองตูมจะล่มสลายร้างผู้คนไปนานเท่าไรไม่มีเล่าไว้ แต่ก็ทิ้งหลักฐานไว้คือ ซากกองอิฐเจดีย์ ธาตุเมฆนาเวศย์ แนวอิฐกำแพงวัด และแนวอิฐป้อมฐานเจดีย์อยู่ใต้ต้นลิ้นประมาณ ๑ เมตร เป็นบริเวณกว้างตลอดลานวัด ต่อมาในช่วงประวัติศาสตร์มีราษฎรจากบ้านนาดี อำเภอนาแห้ว ซึ่งเดิมอพยพมาจากหลวงพระบาง ได้มาถิ่นฐานขึ้นเป็น บ้านอาฮี ในปัจจุบัน ประกอบกับบริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์จึงมีราษฎรอพยพมาตั้งบ้านเรือนมากขึ้นจนกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่

ที่มาของชื่อหมู่บ้านตำนานเล่าว่า ก่อนนี้บ้านอาฮีมีชื่อเรียกว่าบ้านปากพาน บ้านฝั่งตรงกันข้ามกับบ้านป่าตาล ชาวบ้านทั้งสองฝั่งมีความเป็นญาติพี่น้องไปมาหาสู่ ส่งข้าวปลาอาหารกันเป็นประจำวันหนึ่งพี่ชายซึ่งอยู่หมู่บ้านป่าตาลได้ทำแก่งม้า แล้วให้ลูกนำมาส่งให้น้องสาวที่บ้านปากพาน ซึ่งมีศักดิ์เป็นอา น้องไม่เคยกินเนื้อม้า จึงปฏิเสธบอกหลานน้ากลับไป หลานกลับบอกกับพ่อว่า “อา ไม่กิน อาแก่งม้า” เรียกจนเป็นชื่อหมู่บ้านอาฮี และเพี้ยนมาเป็นบ้านอาฮีในปัจจุบัน “อาฮี มาจากคำว่า อา + ฮี อาคือน้องสาวของพ่อ ฮี เป็นคำปฏิเสธ แปลว่า ไม่ เช่น ไม่ชอบ ไม่กิน

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๒-๒๔๔๙ บ้านอาฮีเคยได้ยกฐานะเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเลย ซึ่งในขณะนั้น มีเพียง ๓ อำเภอ คืออำเภอกุดป่อง อำเภอนากอก และอำเภออาฮี โดยมีขุนหลวงภักดีเป็นผู้ปกครอง ต่อมาภายหลังได้เกิดกรณีพิพาทเรื่องดินแดนกับประเทศฝรั่งเศส พื้นที่ของอำเภออาฮีจึงถูกฝรั่งเศสยึดครอง อำเภออาฮีจึงถูกยุบเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอท่าลี่จนมาถึงทุกวันนี้

๗) วัฒนธรรมประเพณี

บ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตรเป็นหลักจึงเรียกได้ว่าชุมชนบ้านอาฮีเป็นสังคมเกษตรกรรมมีการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยแบบรวมกันเป็นกลุ่ม ตั้งบ้านเรือนกระจุกตัวอยู่ตามเส้นทางสัญจร และแหล่งน้ำธรรมชาติ (ลำน้ำเหือง) เพื่อความสะดวกในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการสัญจรไปมานั้น การตั้งถิ่นฐานของชุมชนบ้านอาฮีเป็นไปในลักษณะสังคมชนบททั้งไปของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ในปัจจุบันเริ่มมีการปรับเปลี่ยนไปในรูปแบบสังคมชนบทกึ่งเมือง อันเนื่องมาจากการขยายตัวของชุมชน และการขยายตัวของหน่วยธุรกิจภายในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนของชุมชนจากสังคมชนบทสู่สังคมเมืองอย่างเต็มตัวในอนาคตอันใกล้นี้ คนในชุมชนมีลักษณะกลุ่มชาติพันธุ์ลาว โดยมีภาษาพูดเป็นภาษาถิ่นคือ ภาษาไทเลย หรือไทลื้อ มีวัฒนธรรมประเพณีแบบชาวหลวงพระบาง คนในชุมชนบ้านอาฮีนั้นนับถือศาสนาพุทธ และมีความเชื่อนับถือผีเรียกว่าเจ้าปู่ โดยเชื่อว่าเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษที่คอยปกป้องลูกหลานบ้านเมืองมาจนถึงปัจจุบัน ประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อ ชุมชนบ้านอาฮีเป็นสังคมเกษตรกรรม สร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยแบบรวมกันเป็นกลุ่ม ตามเส้นทางสัญจร และแหล่งน้ำธรรมชาติ (ลำน้ำเหือง) มีภาษาพูดเป็นภาษาถิ่น คือ ภาษาไทเลย คนในชุมชนนับถือศาสนาพุทธ มีความเชื่อ นับถือ เจ้าปู่

-ประเพณีแห่ต้นดอกไม้ จัดให้มีขึ้นในทุกวันที่ ๑๖ เมษายน ของทุกปี

-ประเพณีบุญเดือนหก จะจัดให้มีขึ้นทุกวันขึ้น ๗-๘ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี

-ประเพณีเลี้ยงหอย (เจ้าปู่) จะมีขึ้น ๒ วัน คือ วันขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๖ เป็นพิธีเลี้ยงเจ้าปู่ที่หอยเหือง (ในบริเวณโรงเรียนชุมชนบ้านอาฮี)และวันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๖ เป็นพิธีเลี้ยงเจ้าปู่ที่หอยใต้ (ข้างในที่ตั้งศาลจำลองโคกใหญ่ก่อนทางเข้าหมู่บ้าน) ในวันประกอบพิธีทั้งสองวันนี้ห้ามนุ่งห่มเสื้อผ้าด้วยสีแดง

-ประเพณีบุญข้าฮะ หรือบุญเดือน ๗ กำหนดการ วันขึ้น ๑๓-๑๔-๑๕ ค่ำเดือน ๗ ของทุกปีเพื่อขับไล่สิ่งไม่ดี และเพื่อเป็นสิริมงคลต่อชีวิต

-ประเพณีบุญข้าวสาก จัดขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๐ ของทุกปี เป็นการจัดทำข้าวปลาอาหาร ขนมคาวหวาน ผลไม้และปัจจัยอื่นๆ เพื่อถวายพระสงฆ์และอีกส่วนหนึ่งนำไปวางไว้กับพื้นดินบอกกล่าวฝากแม่ธรณีไปถึงดวงวิญญาณ ญาติที่ตายไปให้มารับสิ่งของเหล่านั้น

-ประเพณีล่องเฮี้ยไฟและตักบาตรเทโววันออกพรรษา จัดในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ของทุกปีสถานที่สำคัญในชุมชนที่มีต้นทุเรียน

๘) สถานที่สำคัญของชุมชน

๑. วัดสิริมงคล สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๒๘๘ โดยหลวงพ่อมะนาวเขียว พระยาสุทธิจักร นางปทุมมาและชาวบ้านช่วยกันสร้างขึ้น เดิมชื่อวัดสบเงิน หรือสมเงินเพราะประชาชนโดยทั่วไปเมื่อได้เห็นวัดมักจะกล่าวว่าสวยงามสมกับเงินที่จ้างทำ

๒. พระธาตุมะนาวเดี่ยว สร้างมากกว่า ๒๐๐ ปี บูรณะมาแล้วสองครั้ง ที่เห็นในปัจจุบัน เป็นเจดีย์องค์ที่ สามก่อนการบูรณะครั้งสุดท้ายนี้ เจดีย์ได้พังทลายลงมาจากพายุฝน เมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๓๔ ในซากเจดีย์พบพระพุทธรูปปางมารวิชัย พระบางเนื้อสัมฤทธิ์และพระผงดินฉาบเงินและทองคำสีบองค์ พร้อมวัตถุมงคลร่วมสมัยอีกหลายรายการ สำนักโบราณคดีขอแนกมาขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานและอนุมัติแบบแปลนให้ก่อสร้างเจดีย์องค์ใหม่ โดยให้คงเค้าลักษณะตามแบบเจดีย์องค์เดิมทุกประการ การก่อสร้างแล้วเสร็จและทำการบรรจุวัตถุมงคลเฉลิมฉลองระหว่างวันที่ ๒๐-๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๓๖ มี ร.ต.ชีวิน สุทธิสุวรรณ ผู้ว่าราชการจังหวัดเลยเป็นประธาน

๓. พระนาครปรกมูจลินท์ ศิลปะสมัยขอม หรือ ลพบุรี หน้าตักกว้าง ๒๒ นิ้ว สูงจากฐานถึงยอดเศียร ๔๘ นิ้ว เล่ากันว่าเป็นพุทธรูปที่สร้างพร้อมกับพระบาง ของเมืองหลวงพระบาง เมื่อสร้างเสร็จแล้วไม่สามารถอันเชิญเข้าประดิษฐานในวิหารที่เตรียมไว้ได้จึงอัญเชิญพระพุทธรูปลงสู่แม่น้ำโขงเพื่อเสี่ยงทาย ปรากฏว่าพระพุทธรูปได้ลอยทวนน้ำมาตามลำน้ำเหือง มวนอยู่ที่ท่าหน้า ชาวบ้านจึงอัญเชิญขึ้นมาไว้ที่วัดสีบมา ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในวิหารศิลาแลง

๔. วิหารหลวงปู่ภาค ก่อสร้าง พ.ศ.๒๕๔๗ สร้างเสร็จและฉลอง พ.ศ.๒๕๕๗ วิหารหลวงปู่ภาคเป็นศรัทธาที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างขึ้นใหม่ซึ่งแต่ก่อนวิหารหลวงปู่อยู่ใต้ศาลาการเปรียญซึ่งดู

๕. วัดเมืองตุมธรรมราม ตามประวัติเป็นวัดเก่าสมัยขอม โดยพบร่องรอยหลักฐานบริเวณฐานที่สร้างพระพุทธรธรรมรามมิ่งมงคล มีคนงานขุดพบกำแพงอิฐที่ใต้ดิน และในบริเวณวัดยังขุดพบสิ่งของเครื่องใช้ลักษณะสมัยขอมหลายชิ้น

๖. แม่น้ำเหือง เป็นเส้นกั้นเขตแดนระหว่างไทย และลาว ต้นน้ำเกิดจาก ภูเมี่ยง อำเภอ นาคะหว้า ไหลผ่านบ้านอา ไปบรรจบแม่น้ำโขงที่อำเภอเชียงคาน เป็นแม่น้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตและก่อให้เกิดประเพณีวัฒนธรรม และวิถีชีวิตอันหลากหลายแก่ชาวบ้านอาฮี

๗. พิพิธภัณฑ์ชุมชนบ้านม้ายืน เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยคุณแม่เสด็จ สิทธิเทียมทอง ที่มีความตั้งใจอนุรักษ์และเก็บรวบรวมข้าวของเครื่องใช้ต่างๆที่มีมาตั้งแต่อดีต จากการเสียดสละงบประมาณ พื้นที่ส่วนตัวเพื่อทดแทนคุณบ้านเกิดไว้ให้ลูกหลานได้มาศึกษาเรียนรู้ถึงเรื่องราวทางวิถีชีวิต วัฒนธรรม ของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตที่มีพัฒนาการมาอย่างยาวนานจนถึงปัจจุบัน^{๔๕}

^{๔๕} กฤษฎา ไชยงาม และคณะ, “การศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม บ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย”. รายงานการวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๖๐), หน้า ๗๖-๗๗.

๒.๗.๓ ลักษณะชุมชนบ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

๑) ประวัติชุมชนบ้านท่าดีหมี ตำบลปากตม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

บ้านท่าดีหมีหมายถึง หมู่บ้านที่มีต้นดีหมีอยู่ที่ท่าน้ำ ดีหมี หมายถึง ต้นไม้ยืนต้นชนิดหนึ่ง ชื่อดีหมีมีสรรพคุณทางยา เช่น ต้มกินแก้โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ลดความอ้วน ท่า หมายถึง ท่าน้ำ เพราะหมู่บ้านตั้งอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำเหือง ในอดีต ไม่มีน้ำประปาไว้ใช้อุปโภค บริโภค ประชาชนในหมู่บ้านต้องอาบน้ำเหือง เมื่อประมาณ ๒๐๐ กว่าปีมาแล้ว มีชนชาติหนึ่งอพยพมาจากแขวงไชยบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำเหืองตรงบริเวณปากห้วยตม เรียกว่า บ้านปากตม (อยู่ระหว่างบ้านนาจานและบ้านท่าดีหมีในปัจจุบัน) ต่อมาเกิดโรคระบาดผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงได้พากันอพยพตามลำน้ำเหืองโดยมีนายฮ้อย สุขะ พ่อทองสี พ่อทิดแสง เดินทางบุกเบิกป่าลงมาทางใต้ ประมาณ ๓ กิโลเมตร ซึ่งเป็นป่าใหญ่หรือที่เรียกว่าดง ชื่อดงมะไฟเปาและมีต้นดีหมีเกิดขึ้นมากมายทั้ง ๓ ท่าน เห็นว่าพื้นที่แห่งนี้เหมาะแก่การสร้างบ้านเรือนจึงได้เลือกทำเลตั้งหมู่บ้านขึ้น ชาวบ้านได้สร้างถนนลงสู่แม่น้ำเหือง ทำเป็นท่าน้ำและท่าน้ำแห่งนี้มีต้นดีหมีน้อยใหญ่ มากมาย ชาวบ้านที่ลงมาอาบน้ำ ต่างก็จะนำเปลือกต้นดีหมีไปเป็นยารักษาโรค

จึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านท่าดีหมี ผู้ใหญ่บ้านคนแรก คือ นายไตร พรหมสาสน์ คนปัจจุบันคือ นายเจษฎากรณ์ สอนเสียง ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านตั้งอยู่ เลขที่ ๑๒๘ หมู่ที่ ๔ ตำบลปากตม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย บ้านท่าดีหมีเป็นหมู่บ้านชายแดนส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนและพัฒนาหมู่บ้านจากหน่วยงาน ทหาร / ความมั่นคง / นพค. ๒๓ ซึ่งกิจกรรมพัฒนาครั้งหลังสุดประมาณเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๒-๒๕๔๕ ทางกองทัพบกภาคที่ ๒ ได้สนับสนุนการก่อสร้างพระใหญ่ ปัจจุบันเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อำเภอเชียงคาน นอกจากนี้แก่งคุ้แล้วมีหลายคณะ / หลายกลุ่ม ก็ได้มาแวนมัสการพระใหญ่และชมทิวทัศน์ริเวอร์ปากแม่น้ำเหืองไหลเข้ามาสมทบกับแม่น้ำโขง ที่ได้รับการกล่าวขานต่อกัน คือ จุดชมวิวแม่น้ำสองสี

บ้านท่าดีหมี ตั้งอยู่หมู่ที่ ๕ ตำบลปากตม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นชุมชนเก่าแก่ตามแนวชายแดนตรงข้ามกับเมืองแก่นท้าว แขวงไชยบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีแม่น้ำเหืองกั้น และตั้งอยู่ใกล้กับบริเวณปากเหืองซึ่งเป็นจุดที่แม่น้ำเหืองไหลมาบรรจบกับแม่น้ำโขงเดิมทีนั้นชุมชนแห่งนี้มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนโบราณบริเวณทางเหนือของปากเหือง ซึ่งเป็นชุมชนโบราณเก่าแก่ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ และเคยเป็นศูนย์กลางของเมืองปากเหืองในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ซึ่งมีบทบาทแทนเมืองเชียงคานเก่าที่ถูกทำลายโดยกองทัพเมื่อนานในช่วงศึกเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ. ๒๓๗๐^{๙๖} ปัจจุบันชุมชนบ้านท่าดีหมียังเก็บรักษาพระเสี้ยวและพระ

^{๙๖} พยุงพร ศรีจันทวงศ์ และคณะ, เรื่องเล่าและวิถีชุมชนปากน้ำเหือง, (เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๖๓), หน้า ๑๐-๑๓.

แย้ม ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำคัญประจำวัดหลวงซึ่งเป็นวัดสำคัญของชุมชนโบราณที่ปากเหือง รวมทั้งหีบพระธรรม คัมภีร์ไบเบิลและโบราณวัตถุสำคัญต่าง ๆ ที่ย้ายมาจากวัดหลวงทางฝั่งประเทศลาว

หมู่บ้านเก่าแกริมฝั่งแม่น้ำเหือง ชาวเมืองดั้งเดิมอพยพมาจากเมืองปากเหืองประเทศลาว ครั้งสงครามจีนฮ่อราว ๒๐๐ กว่าปีก่อน และตั้งหมู่บ้านบริเวณปากน้ำเหือง เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์มีต้นดีหมี่จำนวนมาก จึงตั้งชื่อว่าบ้านดีหมี่

ขณะเดียวกัน ประวัติศาสตร์ได้กล่าวถึงท้าวจุลมนี ผู้นำพระพุทธรูปสำคัญ ๓ องค์ ได้แก่ พระเสียงพระแย้ม และพระตนหลวงจากหลวงพระบางเดินทางมาพร้อมข้าราชการบริพาร เพื่อไปร่วมสร้างพระธาตุพนม แต่สร้างเสร็จเสียก่อน ท่านจึงปักหลักอยู่ที่ริมแม่น้ำเหือง ซึ่งต่อมาชาวเมืองบางส่วนได้อพยพมาอยู่ที่บ้านท่าดีหมี่เพราะเกิดโรคระบาด

เนื่องจากเป็นชุมชนเก่าแก่ จึงสามารถพบเห็นสถานที่ทางวัฒนธรรมแทรกตัวอยู่ทั่วไป ในหมู่บ้าน อาทิ ศาลเจ้าพ่อปากเหือง ที่สร้างเพื่อรำลึกถึงท้าวจุลมนี ชาวท่าดีหมี่ดำเนินชีวิตโดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติมาสร้างรายได้ เช่น ใบดีหมี่ ถูกนำมาทำเป็นชาบรรจุถุงพร้อมดื่ม ผลไม้ตามฤดูกาลปลอดสารพิษ ต้นไม้ที่เป็นมากกว่าเครื่องจักสาน และล่าสุดมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ขุดลักษณะเมืองที่บรรจบกันของ แม่น้ำเหืองและโขง อย่างสกายวอล์คคกิ้ว

๒) สถานที่สำคัญในชุมชน

พระพุทธรูปนวมินทรมงคลลีลาทวินคราภิรักษ์ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าพระพุทธรูปนวมินทรมงคลลีลาทวินคราภิรักษ์ตั้งอยู่ที่ภูคกิ้ว บ้านท่าดีหมี่ ตำบลปากตม ประดิษฐานอยู่บนเนินเขา บริเวณปากน้ำลำเหืองจรดกับแม่น้ำโขง เป็นพระพุทธรูปปางลีลาประทับพรหมด้วยไฟเบอร์ผสมเรซินสีทองทั้งองค์สูง ๑๙ เมตร ตัวฐานกว้าง ๗.๒ เมตร

ศาลพระเจ้าปาดเหือง เป็นที่เคารพนับถือชาวบ้าน เป็นผู้ดูแลพื้นที่ตำบลปากตมโดยมีข้อห้ามคือห้ามเปิดหมอลำเรื่องท้าวสินชัยกับจำปาสีต้นเพราะมีความเชื่อว่าเป็นเรื่องในอดีตของเจ้าพ่อปากเหือง จึงสั่งห้ามให้ใครเปิด และเปิดหมอลำดังกล่าวก็จะเกิดอาเพศ จะมีการเลี้ยงเจ้าพ่อปากเหืองในช่วงเดือนพฤษภาคม แต่ห้ามตรงกับวันพระและวันพุธ ส่วนใหญ่จะเลี้ยงวันจันทร์วันอังคารและวันพฤหัสบดี

วัดจอมมณี พระเสียง เจ้าพ่อปากเหือง หรือพระเจ้าพ่อองค์หลวงเป็นคนจีนฮ่อ เป็นผู้นำพระเสียงเข้ามา(ตั้งแต่สมัย ๘ คอก) เป็นพระที่ศักดิ์สิทธิ์สามารถเสียงหายได้ และสามารถเสด็จไปไหนเองได้โดยในอดีตเล่าต่อกันมาสมัยนั้นเกิดไฟไหม้กุฏิวัดไม่มีพระจำศีลอยู่ที่วัดสักรูป มีแต่พระเสียงองค์เดียวท่านก็ทรงเสด็จหนีไฟลงมาจากกุฏิเอง และเสด็จไปชนกับต้นโพธิ์ต้นใหญ่จนเข้าถลอกจนปัจจุบันเข้าท่านยังเป็นรอยถลอกเป็นรอย พระเสียงเป็นพระที่ทำจากทองสัมฤทธิ์ เกศแก้ว แต่สมัยก่อนถูกขโมยพระแก้วตาพระดวงใจและเกศแก้วไปโดยเล่าต่อกันมาว่าผู้ขโมยคือพระที่มาจำศีลอยู่เป็นผู้ขโมยไปปัจจุบันได้สร้างห่อพระเสียงขึ้นมาเพื่อเป็นที่ประดิษฐานขององค์พระเสียง

พระพุทธรูปพระเสีงก่อนหน้าที่จะมีการอัญเชิญพระเสีงมาประดิษฐานที่วัดจอมมณี นั้น มีคำบอกเล่าของชาวบ้านว่า พระเสีงเคยประดิษฐานอยู่ที่วัดหลวง กลางเมืองปากเหือง ซึ่งปัจจุบันคือบริเวณวัดใหม่เวินคำทางฝั่งประเทศลาวตรงข้ามกับบ้านท่าดีหมี เมื่อผู้คนส่วนใหญ่อพยพจากเมืองปากเหืองจึงได้อัญเชิญพระเสีงมาด้วย และมีตำนานเล่าว่าก่อนหน้าที่พระเสีงจะประดิษฐานอยู่ที่วัดหลวงนั้น พญาจุลมนี เจ้าเมืองปากเหือง (ในตำนาน) ได้อัญเชิญมาจากเมืองหลวงพระบาง

พระพุทธรูปพระเสีงมีลักษณะทางพุทธศิลป์เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย พระวรกายค่อนข้างอวบ พระพักตร์ในโครงรูปรีแต่อวบอ้วน พระโอษฐ์เป็นรูปคล้ายกระจับ พระหนุเป็นปม ชายสังฆาฏิเป็นแผ่นยาวปลายแฉกถึงกลางพระองค์ พระรัศมีของเดิมสูญหาย พระชานูด้านซ้ายมีรอยคล้ายถูกไฟไหม้ ประทับนั่งเหนือฐานบนที่เป็นกลีบบัวและฐานล่างที่ราบติดพื้น ซึ่งเป็นลักษณะทางพุทธศิลป์ของพระพุทธรูปล้านช้างที่ได้รับอิทธิพลศิลปะล้านนา อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑^{๙๗}

พระพุทธรูปพระแย้ม เป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๒๘ เซนติเมตร ประดิษฐานภายในวิหารวัดจอมมณี บ้านท่าดีหมี ตำบลปากตม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พระพุทธรูปพระแย้มก่อนหน้าที่จะมีการอัญเชิญพระเสีงมาประดิษฐานที่วัดจอมมณีนั้น มีประวัติความเป็นมาร่วมกับพระพุทธรูปพระเสีงวัดจอมมณี ซึ่งเคยประดิษฐานอยู่ที่วิหารวัดหลวง กลางเมืองปากเหือง

พระพุทธรูปพระแย้มมีลักษณะทางพุทธศิลป์เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย พระกรณใหญ่ พระขนงโก่ง พระนาสิกใหญ่มาก มีสันพระนาสิกเป็นเส้นคม ปลายเล็กและโด่ง ริมพระโอษฐ์บนหนา มีเส้นขอบพระโอษฐ์ แย้มพระโอษฐ์โดยปลายทั้ง ๒ ข้างตวัดขึ้นหรือที่เรียกว่า “ยิ้มแบบล้านช้าง” เม็ดพระศกเล็กแบบหนามขนุน พระอุระแบน เห็นเม็ดพระถันที่มีฐานรองทั้ง ๒ ข้าง สังฆาฏิเป็นแผ่นใหญ่ปลายตัดตรง ยาวลงมาจรดพระนาภี ประทับนั่งบนฐานสูงแบบฐานบัวเข้าพรหม ปลายตวัดงอนขึ้นตามแบบนิยมของฐานพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ พระพุทธรูปล้านช้างที่สร้างขึ้นในยุคนี้ น่าจะถือว่ามีรูปแบบที่ได้รับการพัฒนามาจนเกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของล้านช้างเอง รวมทั้งถือเป็นแบบแผนที่ลงตัวและสมบูรณ์ที่สุด ก่อนที่จะแพร่กระจายไปยังที่ต่างๆ จนอาจเรียกได้ว่าเป็น “พระพุทธรูปล้านช้างอย่างแท้จริง” ก็ว่าได้^{๙๘}

^{๙๗} อีระวัฒน์ แส่นคำ, พระพุทธรูปสำคัญในจังหวัดเลย, (เลย: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๖๑), หน้า ๗๐-๗๑.

^{๙๘} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, เจดีย์ พระพุทธรูป ฮูปแต้ม ลิม ศิลปะลาวและอีสาน, (กรุงเทพมหานคร: มิวเซียมเพรส, ๒๕๕๕), หน้า ๑๙๑-๑๙๕.

บ้านโบราณอายุกว่า ๓๐๐ ปี ที่บ้านท่าดีหมี มีบ้านโบราณอายุกว่า ๓๐๐ ปี ที่ได้รับการเก็บรักษาไว้ อดีตเป็นบ้านของหมอสมนไพร หรือหมอเทวดา ผู้เป็นที่นับหน้าถือตาของหมู่บ้าน จึงมีการเกณฑ์กันมาสร้างบ้าน ให้ตามคติการสร้างดั้งเดิม ปัจจุบันยังเหลือโครงสร้างส่วนฝาและ พื้นส่วนหลังคานั้นเป็นการสานด้วยไผ่เหียะ เรียกว่าลายไก่อให้ ลายดั้งเดิมที่ใช้สานยุ่งฉาง แล้วไก่อเข้าไปกินข้าวไม่ได้ เติมนวอยู่ รอบกึ่งนั่นเอง ปัจจุบันเจ้าของบ้านคือนายสนิท วงศ์ดี ผู้เป็น ลูกเขย และอนุญาตให้นักท่องเที่ยวเยี่ยมชมได้

ประเพณี และงานประจำปี ในเขตตำบลปากตมประชาชนส่วนใหญ่ นับถือพระพุทธศาสนา จึงมีงานบุญ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า ฮีตสิบสองคองสิบสี่ ซึ่งเป็นประเพณีชาวลาวอีสานที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน^{๙๙}

๒.๗.๔ ลักษณะชุมชนบ้านสงาว อำเภอปากชม จังหวัดเลย

บ้านสงาวเป็นชื่อหมู่บ้านที่ไม่มีความหมาย ตั้งตามชื่อของลำห้วยที่ไหลผ่านหมู่บ้านคือลำน้ำหงาว ชาวบ้านจึงเรียกว่า บ้านปากหงาว ต่อมาเพี้ยนมาเป็นบ้านสงาว ปัจจุบันบ้านสงาว ตั้งอยู่หมู่ที่ ๔ ตำบลห้วยพิชัย อำเภอปากชม จังหวัดเลย บ้านสงาวเป็นชุมชนที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงติดชายแดนลาวตรงข้ามกับเมืองสามหมื่น แขวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีแม่น้ำโขงกั้น แม่น้ำบ้านสงาวมีน้ำหงาวไหลผ่านหมู่บ้านเป็นลำน้ำที่ใช้ประโยชน์ในการเกษตรตลอดปี มีความยาวประมาณ ๖๓ กิโลเมตร ซึ่งไหลผ่านตำบลห้วยบ่อซืน ตำบลเชียงกลม และตำบลห้วยพิชัย ไหลลงสู่แม่น้ำโขงพื้นที่และการใช้ประโยชน์ ภายในชุมชนบ้านสงาวมีศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธที่น่าสนใจ ดังนี้

๑) วัดอินทร์แปลง

วัดอินทร์แปลง เป็นวัดสำคัญประจำชุมชนบ้านสงาว ภายในวัดมีโบสถ์ ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ และศาลาบำเพ็ญกุศล วัดอินทร์แปลงตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง จึงเป็นสถานที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรมไหลเรือไฟในวันออกพรรษาของชุมชนบ้านสงาว

๒) ประเพณีบุญออกพรรษา และไหลเรือไฟ

บุญออกพรรษาจัดทำขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ในวันนี้ชาวบ้านสงาวจะไปทำบุญตักบาตรหรือตักบาตรเทโวที่วัดลัญจิววัน วัดอีกแห่งหนึ่งของบ้านสงาวซึ่งอยู่บนเนินสูง มีการรับศีล ทำวัตรเช้า ฟังเทศน์ ตอนค่ำจะมีการจุดประทัด โดยการใช้ไม้ไผ่ ลูกมะตูมกา กระบองหรือสิ่งอื่นๆ ใส่ น้ำมันมะพร้าวแล้วใช้เศษผ้าจิวหรือด้ายทำใส่เป็นรูปตีนกา ตั้งลงในภาชนะใส่น้ำมัน จุดแล้วนำไปแขวนไว้ตามต้นไม้หรือตามร้านที่ทำขึ้นรอบๆ บริเวณวัด

^{๙๙} องค์การบริหารส่วนตำบลปากตม.งานนโยบายและแผน, แผนพัฒนาท้องถิ่น (๒๕๖๑-๒๕๖๕)

ในช่วงคํายังมีการไหลเรือไฟบางที่เรียกว่า “ล่องเรือไฟ” “ลอยเรือไฟ” หรือ “ปล่อยเรือไฟ” ซึ่งเป็นลักษณะที่เรือไฟเคลื่อนที่ไปเรื่อยๆ เรือไฟ หรือ เื่อไฟ หมายถึง เรือที่ทำด้วยท่อนกล้วยไม้ไผ่ หรือ วัสดุที่ลอยน้ำโครงสร้างเป็นรูปต่างๆ ตามต้องการ เมื่อจุดไฟใส่โครงสร้าง เปลวไฟจะลุกเป็นรูปร่างตามโครงสร้างนั้น ปกติเรือไฟจะทำในตอนกลางคืน จากนั้นชาวบ้านก็จะฉลองเล่นฟ้อนรำจนถึงค่ำ เมื่อถึงเวลาราว ๑ ทุ่มก็จะมีการจุดประทีปนำเรือไปลอยในแม่น้ำโขง การไหลเรือไฟนิยมปฏิบัติกันในเทศกาลออกพรรษา ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ หรือ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑^{๑๐๐}

๓) ประเพณีบุญข้าชะ

บุญข้าชะหรือข้าระบ้าน จัดขึ้นในเดือน ๗ โดยใช้ศาลากลางบ้าน เป็นสถานที่การทำบุญ บุญข้าชะมีพิธีกรรมแบบพิเศษเป็นการทำบุญต่อชะตาบ้าน ก่อนถึงวันงานชาวบ้านก็จะจัดเตรียมสถานที่ศาลากลางบ้าน ในวันงานก็จะมีการตักถ้องโฮม ชาวบ้านแต่ละครอบครัวก็จะออกมาพร้อมกันนำทราย ใส่คุ้ง กล้วยาคา ยอดเลา ฝ้าย มาวางรวมกัน ในตอนเย็นจะมีการสวดเจริญพระพุทธมนต์ต่างๆ คืบ พอถึงเช้าของวันที่ ๔ ชาวบ้านก็จะทำกระทงหน้าวิว ใส่ดอกไม้ ข้าวหวาน หมาก พลู บุหรี่ และมีการทำบุญตักบาตรในเช้าวันนี้

๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า มีผู้ทำวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลยดังนี้

ทองคำ ดวงชั้นเพชร และคณะ^{๑๐๑} ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพของชุมชนและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย - ลาว ผลการวิจัยพบว่า

๑. หลักการ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว แบ่งได้เป็น ๔ ส่วน คือ ๑) แนวคิด ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ๒) แนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยว ๓) การท่องเที่ยวเชิงพุทธ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และ ๔) แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพของชุมชนและท้องถิ่น

๒. ผลการศึกษาสภาพปัญหาของชุมชนและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย-ลาว พบว่า ๑) การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนามีข้อจำกัดด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีจำนวนน้อย และมักประสบปัญหาจากภัย

^{๑๐๐} วิเชียร ขาบุตรบุญทริก (บรรณาธิการ), สมบัติเมืองเลย, (เลย: สำนักศิลปะและวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏเลย, ๒๕๔๑), หน้า ๕๕.

^{๑๐๑} ทองคำ ดวงชั้นเพชร และคณะ, “การพัฒนาศักยภาพของชุมชนและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย - ลาว”, รายงานการวิจัย, (หนองคาย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๒๕๖๑), หน้า บทคัดย่อ.

ธรรมชาติ ด้านการบริหารจัดการขาดแนวทางการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว และขาดทักษะด้านการบริการ ไม่มีภาคีเครือข่ายให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว ด้านการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ขาดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่ส่งเสริมอาชีพและรายได้ของชุมชน กิจกรรมส่วนมากเป็นกิจกรรมทาบญตามประเพณีชาวพุทธ คือการไหว้พระ ขอพรพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ กราบนมัสการพระธาตุ ด้านการมีส่วนร่วม ยังขาดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวมีลักษณะการมีส่วนร่วมตามประเพณีเท่านั้น ส่วนการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีข้อจำกัดในเรื่องความต่อเนื่องของกิจกรรมที่มีขึ้นตามช่วงเวลาของเทศกาลเท่านั้น การบริหารจัดการส่วนใหญ่มีปัญหาหลักในการ อำนวยความสะดวกด้านการจราจร สถานที่จอดรถ ห้องน้ำ ห้องสุขา นอกจากนี้ยังขาดการบูรณาการ ร่วมกันของวัด ภาครัฐ และภาคประชาชน

๓. ผลการศึกษาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย-ลาว พบว่า๑)ด้านทรัพยากร การท่องเที่ยว ต้องส่งเสริมและอนุรักษ์วิถีดั้งเดิมของชุมชนให้มีความโดดเด่นสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว พร้อมทั้งพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกให้เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวและให้เป็นมาตรฐานสากล ๒) ด้านการบริหารจัดการ ต้องมุ่งเน้นการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมโดย ภาครัฐให้การสนับสนุนทั้งองค์ความรู้ บุคลากร และงบประมาณ โดยบูรณาการการบริหารจัดการ ระหว่างวัด ภาครัฐ และภาคประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ ๓) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ต้องพัฒนา กิจกรรมในเชิงสร้างสรรค์ มีความหลากหลาย เหมาะสมกับวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นและกฎหมาย บ้านเมือง ๔) ด้านการให้ความร่วมมือ ต้องสร้างความร่วมมือทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นวัด ชุมชน ภาครัฐ จิตอาสาทุกขั้นตอนของกิจกรรมการท่องเที่ยว

สุเทพ สารบรรณ และคณะ^{๑๐๒} ได้วิจัยเรื่อง กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน ๒๑๘ คนคิดเป็นร้อยละ ๕๗.๕ มีอายุระหว่าง ๓๑-๔๐ ปีจำนวน ๑๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๙ สถานภาพส่วนใหญ่โสดจำนวน ๑๙๒ คนคิดเป็นร้อยละ ๕๐.๗ มีการศึกษาระดับอนุปริญญา / ปวส. / ปวท. จำนวน ๑๖๒ คนคิดเป็นร้อยละ ๔๒.๗ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ธุรกิจส่วนตัวจำนวน ๑๐๐ คนคิดเป็นร้อยละ ๒๖.๔ มีรายได้ ๑๐,๐๐๐-๑๕,๐๐๐ บาทจำนวน ๒๑๖ คนคิดเป็นร้อยละ ๕๗.๐ และส่วนใหญ่มีถิ่นที่อยู่อาศัยในภาคเหนือจำนวน ๒๙๒ คนคิดเป็นร้อยละ ๗๗.๐

กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดพะเยาโดยรวม (วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง) วัดอนาลโยทิพยาราม (ดอยบุษราคัม) และ

^{๑๐๒}สุเทพ สารบรรณ และคณะ, “กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา”, รายงานการวิจัย, (พะเยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, ๒๕๖๐), หน้า บทคัดย่อ.

วัดพระเจ้านั่งดิน) อยู่ในระดับปานกลาง ($x = ๓.๑๐$) วัดอุประสงค์ข้อที่ ๑ ศักยภาพของชุมชนต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา ๑) ด้านการจัดการการท่องเที่ยวของวัดอยู่ในระดับปานกลาง ($x = ๓.๒๓$) พบว่ามีความพร้อมในระบบการให้บริการขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ถนนไฟฟ้าห้องสุขา ศาลาที่นั่งพักผ่อนชะบายบ่อเส้นทาง ฯลฯ ๒) ด้านรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง ($x = ๓.๒๙$) พบว่าชุมชนโดยรอบมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนาและทางวัดมีการจัดกิจกรรมทางศาสนาและรณรงค์ส่งเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ๓) ด้านผลกระทบจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอยู่ในระดับปานกลาง ($x = ๒.๗๘$) พบว่าควรให้เด็กเยาวชนเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมการท่องเที่ยวเช่นมีคฤหบดีอาสาแนะนำแหล่งท่องเที่ยว วัดอุประสงค์ข้อที่ ๒ การพัฒนาเครือข่ายกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยาควรเริ่มจากคนในชุมชนต้องมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันคิดถึงผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตนรวมทั้งให้หน่วยงานทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องออกนโยบายและจัดทำโครงการต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรมเพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ยั่งยืนและวัดอุประสงค์ข้อที่ ๓ วิเคราะห์ศักยภาพและเครือข่ายของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยาทั้ง ๓ วัดส่วนใหญ่มีศักยภาพสิ่งอำนวยความสะดวกที่ค่อนข้างพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวซึ่งแต่ละวัดมีสิ่งที่จะต้องพัฒนาแตกต่างกันเป็นอันดับต้น ๆ เช่นวัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้านั่งดิน) ไม่มีแผ่นพับ / เอกสารแนะนำแหล่งท่องเที่ยวรวมถึงเจ้าหน้าที่ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยววัดพระเจ้านั่งดินมีเส้นทางเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งมีถนนชำรุดเสื่อมสภาพและติดกับแหล่งชุมชนที่พลุกพล่านทำให้การเดินทางไม่สะดวกและวัดอนาลโยทิพยาราม (ดอยบุษราคัม) มีการก่อสร้างที่ใหม่ ๆ ซึ่งบดบังสถานที่สำคัญของวัดและสภาพแวดล้อมโดยรอบเป็นป่าขึ้นซึ่งมีหญหรือแมลงต่าง ๆ อาจจะไม่ปลอดภัยและสร้างความรำคาญแก่นักท่องเที่ยว

วลีษฐ์พล กุลพรม^{๑๐๓} ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนากระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งตามหลักพุทธธรรม ของเทศบาลตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ผลการวิจัยพบว่า บริบทชุมชนเข้มแข็งของประชาชนเทศบาลตำบลต้นธงด้านสภาพสังคมมีการจัดระบบการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนมีสถานศึกษาในระดับอนุบาล จนถึงระดับอุดมศึกษา ด้านการสาธารณสุขมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ด้านโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคมมีไฟฟ้า น้ำประปา ถนนสัญญาณจราจร สะดวก ด้านทรัพยากรธรรมชาติ มีแม่น้ำปิง แม่น้ำกว๊นา ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม มีภาษาพูดเป็นของตนเอง เรียกว่า คำเมือง และคำยอง และมีแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด

^{๑๐๓} วลีษฐ์พล กุลพรม, “การพัฒนากระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งตามหลักพุทธธรรม ของเทศบาลตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน”, รายงานการวิจัย, (ลำพูน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, ๒๕๖๐), หน้า บทคัดย่อ.

การพัฒนาโดยใช้กระบวนการทางทฤษฎี terms ๑. technology ด้านเทคโนโลยีนั้นนำมาใช้ในการพัฒนาเป็นเรื่องสำคัญที่ภาครัฐต้องนำมาใช้เพื่อบริการประชาชนเพื่อความสะดวกรวดเร็ว ๒. Economic ด้านเศรษฐกิจมีความสำคัญยิ่งที่จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งในชุมชน เศรษฐกิจดีทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ทำให้ประชาชนกินดี อยู่ดี ประชาชนไม่มีหนี้สิน ชุมชนก็เข้มแข็ง ๓. Resource ด้านทรัพยากรบุคคลถือว่าสำคัญที่สุดต่อการพัฒนาต่าง ๆ ต้องมีการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่องเพื่อประสิทธิภาพด้านการบริหารจัดการ ๔. Mental ด้านจิตใจ ความเข้มแข็งของชุมชนเริ่มต้นที่จิตใจเป็นสำคัญ ถ้าประชาชนมีจิตใจที่อ่อนแอไม่เข้มแข็งก็พ่ายแพ้แก้ปัญหาชีวิต ไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่มีความสลับซับซ้อนได้ ๕. Socio-cultural system ด้านระบบสังคมและวัฒนธรรม ยังคงอนุรักษ์ไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม ให้มีความสำคัญกับกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนาทำให้ประชาชนมีศีลธรรม

นอกจากนั้นก็มีการพัฒนากระบวนการสร้างความเข้มแข็งด้วยหลักพุทธธรรม จักร ๔ (ธรรมนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ดุลลือนารถไปสู่ที่หมาย หลักจักร ๔ มีการประยุกต์ใช้เพื่อความเข้มแข็งของชุมชน คือ จักร ๔ ได้แก่ ๑.ปฏิรูปเทศาภิบาล (อยู่ในถิ่นที่ดี มีสิ่งแวดล้อมเหมาะสม) ชุมชนตำบลต้นธงถือว่าตั้งอยู่ในถิ่นที่เหมาะสมทั้งด้านอาณาเขตที่สะดวกสบายด้านการสัญจร เอื้ออำนวยต่อหลายๆ ด้าน ๒. สัปปริสุปปัสสยะ (สมาคมกับสัตบุรุษ) คือการส่งเสริมให้ประชาชนได้มีการเสวนาคบหาบุคคลอื่นที่เป็นคนดีมีกัลยาณมิตร ๓. อัตตสัมมาปณิธิ (ตั้งตนไว้ชอบ, ตั้งจิตคิดมุ่งหมาย นำตนไปถูกทาง) ในตำบลต้นธงดังกล่าวมาแล้วว่ามีโครงการฝึกอบรมธรรมะแก่ประชาชน หลายโครงการ เช่น พระธรรมทูตสัญจร อ.ป.ต.สัญจร พบประชาชนโครงการหมู่บ้านรักษาศีลห้า เป็นต้น ๔. ปุพเพกตปุญญตา (ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว, มีพื้นเดิมดี, ได้สร้างสมคุณความดีเตรียมพร้อมไว้แต่ต้น) ถือได้ว่าเป็นการเสริมสร้างคุณความดี จากการประพฤติปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องนั้น นับได้ว่าเป็นทุนเดิมของสังคมที่ได้สั่งสมความดีมาก่อน จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้สังคมในตำบลต้นธงมีความเข้มแข็งสงบสุข ตามแบบของชุมชนสังคมวิถีพุทธ

สมบุรณ์ ธรรมลังกา^{๑๐๔} ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย” ผลการวิจัยพบว่า ในบริบททางด้านสังคมของชุมชนที่เข้มแข็งในจังหวัดเชียงรายเป็นสังคมแบบเครือญาติมีโครงสร้างทางสังคมเป็นทั้งแนวราบและแนวตั้ง ทางด้านการเมืองมีการกระจายอำนาจแบ่งการปกครองชุมชนเป็นหมวดหรือคุ้มชุมชนต่างๆ ทางด้าน วัฒนธรรมชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อและพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษและทางด้าน เศรษฐกิจมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์เป็นต้นทุนในการผลิตมีการรวมกลุ่มเพื่อการ

^{๑๐๔} สมบุรณ์ ธรรมลังกา, “รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย”, วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ (เมษายน – มิถุนายน ๒๕๕๖), หน้า ๕๘.

ผลิตการ จำหน่ายผลผลิตเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการเสริมสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดเชียงรายมีอาทิเช่นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านผู้นำชุมชนการเรียนรู้และ การถ่ายทอดความรู้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงส่วนปัจจัยที่มีผล ต่อความเข้มแข็งของชุมชนมีปัจจัยสำคัญคือกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนระบบเครือข่ายระบบ ความสัมพันธ์ในชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของ ชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานได้ใช้ปัจจัยต่างๆเหล่านี้มากำหนดรูปแบบการเสริมสร้างความ เข้มแข็งของชุมชนและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนส่วนกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้างความ เข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานได้แก่กลยุทธ์การบริหารจัดการชุมชนกลยุทธ์การมี ส่วนร่วมของชุมชน กลยุทธ์การสร้างกระบวนการเรียนรู้กลยุทธ์การสร้างเครือข่ายและกลยุทธ์สร้าง จิตสำนึกรักบ้านเกิด

สุรชัยนุกูล นุ่นภูบาล และคณะ ได้วิจัยเรื่อง "วรรณกรรมท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม: ปิ๋ววรรตโบราณ วัดศรีชมชื่น บ้านคกเลาใต้ ตำบลบุสม อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย" ผลการวิจัยพบว่า คัมภีร์โบราณโบราณวัดศรีชมชื่น บ้านคกเลาใต้ ตำบลบุสม อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย สามารถจำแนกตามกลุ่มประเภทชื่อเรื่องได้ทั้งหมด๑๑๐ เรื่อง อักษรที่ปรากฏมากที่สุด คืออักษรธรรมอีสาน อักษรภาษาบาลี และอักษรไทยโบราณที่พบมีทั้งโบราณยาว และโบราณสั้น วรรณกรรมคัมภีร์พบว่ามีมากที่สุดคือ เรื่องพระปฐมสมโพธิ์จำนวน ๓๕ ผูก รองลงมาคือเรื่องบทสวดอักษรธรรมอีสาน ลักษณะเอกสารเป็นโบราณยาว มีจำนวน ๓๑ ผูก ลำดับที่สามเป็นเรื่องปกิณกะฉลอง บันทึกเป็นอักษรธรรมอีสาน มีจำนวน ๒๘ ผูก การจำแนกหมวดหมู่พบว่า วรรณกรรมคัมภีร์โบราณที่ปรากฏในวัดศรีชมชื่น ที่พบมากที่สุดคือ ในกลุ่มเรื่องที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา การประกอบสร้างความหมายทางวัฒนธรรม จากการปริวรรตวรรณกรรมเรื่องชาดฟองและเรื่องพื้นเวียงหรือพื้นเมือง พบว่า ปรากฏร่องรอยที่สามารถถอดความหมายทางวัฒนธรรมได้ ๓ ประเด็น คือ ๑) ความหมายทางวัฒนธรรมใน เชิงอัตลักษณ์และชาติพันธุ์ ๒) ความหมายทางวัฒนธรรมเชิงพื้นที่ ๓) ความหมายทางวัฒนธรรมระหว่างพุทธและฆราวาสนอกจากนี้ยังปรากฏนิทานพื้นบ้านหลายเรื่อง เช่น มหาวงศ์แดงอ่อนหรือนางแดงอ่อน ลำสินไซ (พบหลักฐานว่าถูกจารขึ้น ใน จ.ศ. ๑๒๕๓ (ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๒๔) อยู่ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ หรือนับอายุได้ ๑๓๗ ที่ผ่านมา (ไปปีปัจจุบันพ.ศ.๒๕๖๓) นับได้ว่าเป็นเอกสารโบราณควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้เป็นอย่างยิ่ง กล่าวโดยสรุปคัมภีร์โบราณเป็นเอกสารโบราณที่สำคัญในการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ของคนสมัยก่อนทั้งด้านตำราพยาโหราศาสตร์ วรรณกรรม ประเพณี พิธีกรรมฯลฯ เมื่อกาลเวลาผ่านไปสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงทำให้ความสำคัญทางวิชาการถูกปล่อยทิ้งให้เป็นเพียงวัตถุโบราณหรือของศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่มีใครกล้าแตะต้อง จากการจำแนกข้อมูลคัมภีร์โบราณ ทำให้สามารถเข้าถึงข้อมูลเบื้องต้น อันเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรม ดังนั้น การจะนำข้อมูลดังกล่าวมาจัดการให้เป็น

ทรัพยากรทางวัฒนธรรมมีความจำเป็นต้องถอดรหัส กำหนดทิศทางพัฒนาที่แน่นอน อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนได้ต่อไป^{๑๐๕}

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี” ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมองค์กรการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการสิ่งแวดล้อมของ วัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่น ในจังหวัดอุบลราชธานีพบว่ากระบวนการจัดการในองค์กรชุมชน คือ การมีส่วนร่วมในการทำงาน การยึดมั่นในอุดมการณ์ การวางแผนการทำงาน การเปิดโอกาส ในการแสดงความคิดเห็น การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงาน ลักษณะการมีส่วนร่วมได้แก่ การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเรียนรู้จาก ประสบการณ์กับกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งร่วมกันหาทางออกในการจัดการกับปัญหาด้วยความเข้าใจใน ระบบนิเวศแนวทางพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานี คือ การทำงาน เป็นทีม ความคิดสร้างสรรค์ เพิ่มศักยภาพสมาชิกในองค์กรเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานภายใน องค์กรการเรียนรู้และการเปิดรับวัฒนธรรมองค์กรการเสริมแรงพฤติกรรมซึ่งจะเป็นการแก้ปัญหา ทรัพยากรธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อมในจังหวัดอุบลราชธานีได้อย่างยั่งยืนสืบไป^{๑๐๖}

สัทธา วิเศษ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มจังหวัดล้านนา” ผลการวิจัยพบว่า ๑. รูปแบบการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในกลุ่มจังหวัดล้านนา แบ่งออกเป็นการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยหน่วยงานภาครัฐ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยวัดและชุมชน และการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยกลุ่ม เครือข่าย และองค์กรทางศิลปะเชิงสร้างสรรค์ ทั้งสามรูปแบบมีเป้าหมายในการดำเนินงานเพื่อการดูแล สงวนรักษา อนุรักษ์ ทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชน การเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ การสืบสานประเพณีวัฒนธรรม การสร้างพื้นที่สาธารณะทางศิลปะชุมชนรวมทั้งการสื่อสารต่อสาธารณะในสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ และเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในกลุ่มจังหวัดล้านนา ๒. การพัฒนากระบวนการในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วยแบบแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เรียกว่า PAR ๓ Es Mode ได้แก่ E1 (Education) ศึกษา สำรวจ และประเมินทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนโดยการศึกษาเอกสาร การสำรวจบริบทพื้นที่ สภาพแวดล้อม และประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรวัฒนธรรม E2 (Engineering) การสร้างสรรค์ และพัฒนา

^{๑๐๕} สุริยชานุกุล นุ่นภูบาล และคณะ, “วรรณกรรมท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม : ปรวรรตโบราณ วัดศรีชมชื่น บ้านคกเลาใต้ ตำบลบุษม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย, รายงานการวิจัย”, (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, ๒๕๖๑), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๐๖} พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล, “กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี”, *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗): ๑-๑๖.

ศิลปะชุมชนตามอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมชุมชน โดยการสงวนและอนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรม การพัฒนาพื้นที่สาธารณะศิลปะชุมชนสร้างสรรค์ การเผยแพร่ข้อมูลความรู้สู่สาธารณะ การฟื้นฟู ผลิตซ้ำ และสร้างใหม่ให้กับทรัพยากรวัฒนธรรม การถ่ายทอดความรู้เชิงปฏิบัติการสู่เด็กเยาวชนเพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการดูแลรักษา และ E3 (Engagement) การสร้างสำนึกความเป็นเจ้าของร่วมในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม เพื่อให้เป็นข้อตกลงของชุมชนในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องในรูปแบบของคณะกรรมการที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในเชิงสร้างสรรค์ ๓. สังเคราะห์รูปแบบการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา ได้แก่ รูปแบบแหล่งเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ศิลปะชุมชนรูปแบบพื้นที่สาธารณะที่มีงานศิลปะชุมชน และพื้นที่ธรรมชาติรูปแบบถนนวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์หรือย่านวัฒนธรรม รูปแบบพุทธศิลป์แนวไทยประเพณี และรูปแบบศิลปะเพื่อสร้างพลังชุมชน เป็นการนำศิลปะมาเพื่อสร้างศรัทธาให้กับคนในชุมชน และจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^{๑๐๗}

นฤตล สวัสดิ์ศรี และมัสลิน ปูนอน^{๑๐๘} ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาแนวทางการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดมหาสารคามเพื่อไปสู่เมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์” ผลการวิจัย พบว่าแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดมหาสารคามเพื่อไปสู่ เมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้นั้น จะต้องเน้นการพัฒนาด้านองค์ความรู้ และการศึกษา โดยมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ เช่น การอบรม ความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรมประเพณี และสามารถที่สืบค้นได้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ประเด็นถัดมาจะต้องเน้นการพัฒนาด้านการสร้างสรรค ผลงาน ให้มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ วัฒนธรรม หรือประเพณีและเป็นผลงานที่สามารถพัฒนาต่อ ยอดได้ และต้องพัฒนาด้านเทคโนโลยี นวัตกรรมสมัยใหม่ มีการนำเสนอข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวผ่าน ระบบอิเล็กทรอนิกส์ มีความเชื่อมโยงการท่องเที่ยวผ่านช่องทางออนไลน์ เช่น เฟสบุ๊ค ไลน์ เว็บไซต์ และแอปพลิเคชันต่างๆ

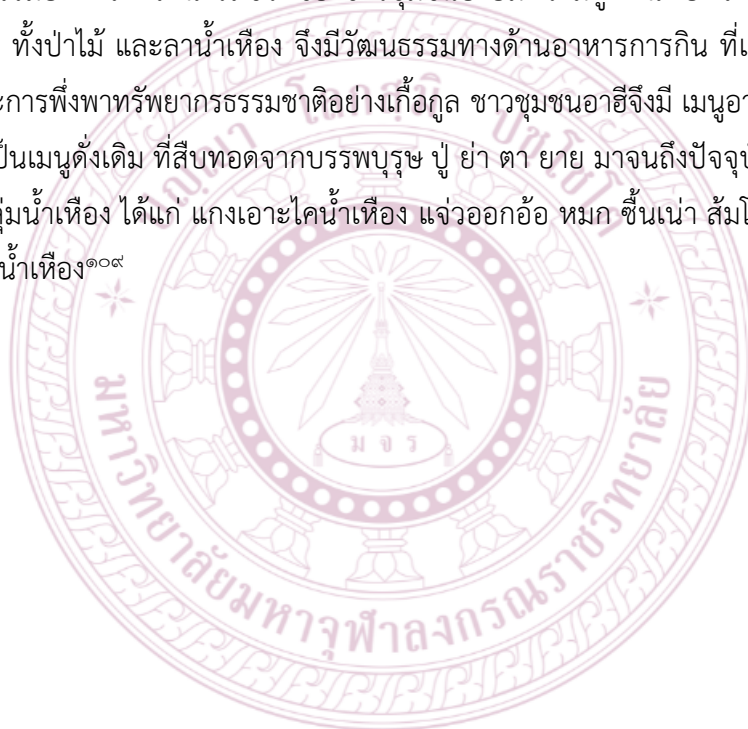
คุณกฤษฎา ไชยงาม และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม บ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดเลย”

^{๑๐๗} สหทัยา วิเศษ และคณะ, “การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มจังหวัดล้านนา, รายงานวิจัย”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, ๒๕๖๓), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๐๘} นฤตล สวัสดิ์ศรี และมัสลิน ปูนอน, “ศึกษาแนวทางการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดมหาสารคามเพื่อไปสู่เมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์”, รายงานการวิจัย, (สาขาวิชาบริหารธุรกิจเกษตร คณะเทคโนโลยีการเกษตร : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๖๒), หน้า บทคัดย่อ.

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยและเงื่อนไขที่มีผลต่อความสามารถของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวบ้านอาฮี มีดังนี้

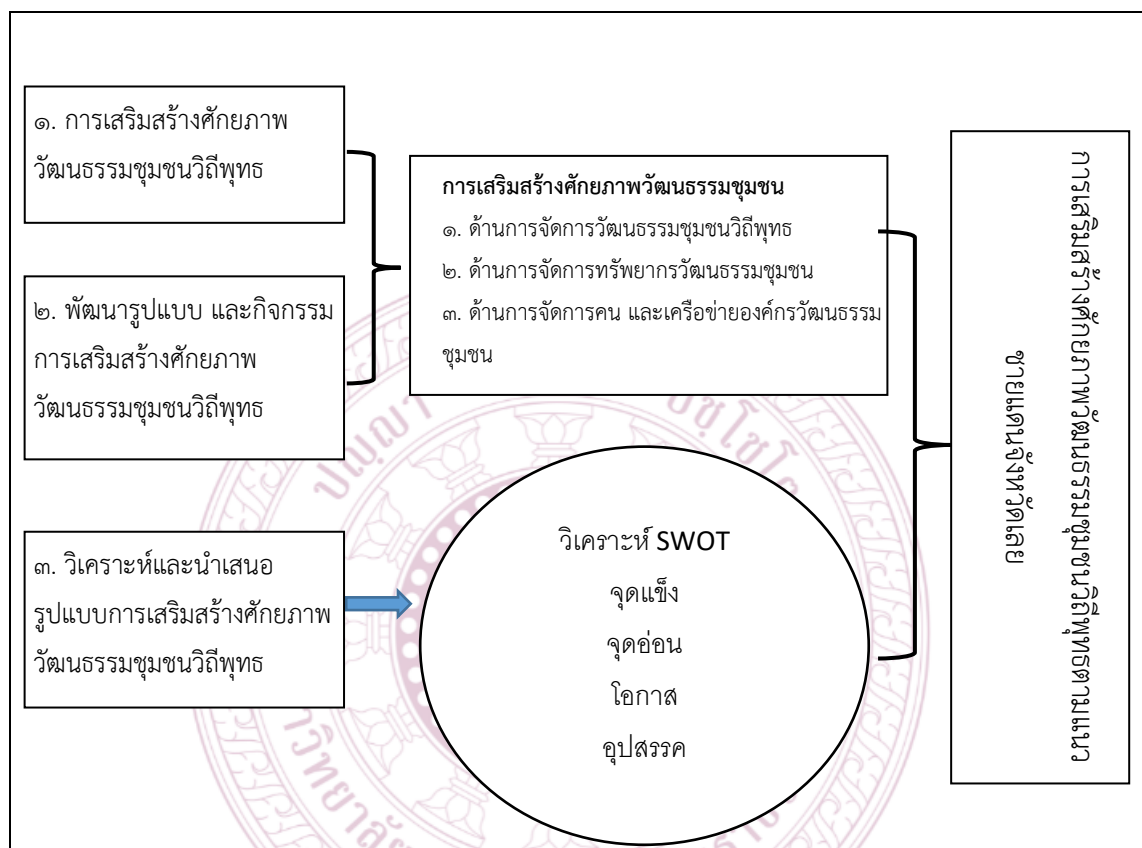
ด้านต้นทุนของชุมชนเพื่อนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวชุมชนของชุมชนบ้านอาฮี มีดังนี้ ด้านแหล่งท่องเที่ยว แม่น้ำเหือง ภูผากหวาน ด้านวัฒนธรรมประเพณี วัดศิริมงคล พระธาตุมะนาวเดี่ยว พระนาครปรกมูจลินท์ วิหารหลวงปู่ناع วัดเมืองตูมธรรมราม พิพิธภัณฑสถานชุมชนบ้านม้ายืน ประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ได้แก่ การแห่ต้นดอกไม้ การตักบาตรข้าวเหนียว ด้านกลุ่มองค์กร สภาองค์กรชุมชนตำบลอาฮี กลุ่มบ้านม้ายืน กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากวัสดุเหลือใช้ กลุ่มแปรรูปอาหารจากหน่อไม้ ไข่ หน่อไม้ กลุ่มพาหนะ กลุ่มจักสาน กลุ่มประกอบอาหาร ด้านวัฒนธรรมอาหารการกิน วิถีชีวิตของชาวชุมชนอาฮีมีความผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งป่าไม้ และลำนํ้าเหือง จึงมีวัฒนธรรมทางด้านอาหารการกิน ที่แฝงไปด้วยศิลปะ ภูมิปัญญา และการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติอย่างเกื้อกูล ชาวชุมชนอาฮีจึงมี เมนูอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ที่ถือได้ว่าเป็นเมนูดั้งเดิม ที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย มาจนถึงปัจจุบัน ที่บ่งบอกถึงความ เป็นชุมชนลุ่มน้ำเหือง ได้แก่ แกงเอาะไค่น้ำเหือง แจ่วออกอ้อ หมก ซีน่น่า ส้มโอะเคะเคะหมกปลาพื้น แกงเอาะไค่น้ำเหือง^{๓๐๙}

^{๓๐๙} คุณกฤษฎา ไชยงาม และคณะ, “การศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม บ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอกงหรา จังหวัดเลย”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๖๐), หน้า ๙๙.

๒.๙ กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ผู้วิจัยนำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้ดังนี้

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย” โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ ๒) เพื่อพัฒนาศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ๓) เพื่อวิเคราะห์การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ผู้วิจัยได้จัดกระบวนการและขั้นตอนในการศึกษาวิจัย (Research Process) ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย” ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน ระหว่างการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

๑. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษา และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุมระดับชาติ รายงานการประชุมระดับนานาชาติ เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย โดยมีเนื้อหาสาระสำคัญ ดังนี้

๑) ประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมชุมชน/บริบทชุมชน

๒) ศึกษาการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชน

๓) รูปแบบและกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ

๔) วิเคราะห์ และเสนอรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ

๒. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑) คณะผู้วิจัยลงพื้นที่ ได้แก่ ชุมชนบ้านแสงภา อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเลย ชุมชนบ้านอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย ชุมชนบ้านท่าดีหมี่ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และชุมชนบ้านสงวาม อำเภอปากชม จังหวัดเลย เพื่อสัมภาษณ์ สันทนากลุ่ม และเก็บรวบรวมข้อมูลจาก พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชุมชน และประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ

สถาบันการศึกษา และภาคธุรกิจเอกชน ในพื้นที่เพื่อพัฒนาการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชน วิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย เพื่อให้ได้มาซึ่งประวัติความเป็นมาของชุมชน/บริบทชุมชน การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย และรูปแบบ และกิจกรรม การพัฒนาศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๒) การสัมภาษณ์ สันทนากลุ่มกับตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชน พ่อค้าแม่ค้า รัฐวิสาหกิจ ผู้ประกอบการธุรกิจ และภาควิชาการ ภาคประชาสังคม ภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ชุมชน เพื่อการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย รูปแบบ และกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนด ประชากร ผู้ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้

๑. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

๑.๑ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In- depth Interview) ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย

๑) พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชุมชน และประชาชนในพื้นที่ทำวิจัยประกอบด้วย ชุมชนบ้านแสงภา อำเภอนาหว้า จังหวัดเลย ชุมชนบ้านอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย ชุมชนบ้านท่าดีหมี่ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และชุมชนบ้านสงาว อำเภอปากชม จังหวัดเลย โดยผู้วิจัยลงพื้นที่สัมภาษณ์ชุมชนละ จำนวน ๑๐ ราย รวมเป็น ๔๐ ราย และ

๒) ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และภาคธุรกิจเอกชน จำนวน ๒๐ ราย

๑.๒ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยจัดสนทนากลุ่มโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง เพื่อใช้ในการศึกษาความคิดเห็น ทักษะ ทักษะ ความรู้สึก การรับรู้ ความเชื่อ พฤติกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย และรูปแบบ กิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ ในการหาคำตอบที่ยังคลุมเครือ หรือยังไม่แน่ชัดของการวิจัย เพื่อช่วยให้งานวิจัยสมบูรณ์ถูกต้องยิ่งขึ้น

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงเอกสาร การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษาสำรวจข้อมูลการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย โดยมีเครื่องมือในการวิจัยดังนี้

๑. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In- depth Interview) มุ่งเน้นการสัมภาษณ์ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชุมชน และประชาชนในพื้นที่วิจัย รวมทั้งตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และภาคธุรกิจเอกชน ในพื้นที่วิจัยประกอบด้วย ๑) ชุมชนบ้านแสงภา อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเลย ๒) ชุมชนบ้านอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย ๓) ชุมชนบ้านท่าดีหมี่ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และ ๔) ชุมชนบ้านสงาว อำเภอปากชม จังหวัดเลย โดยมีเนื้อหาดังนี้

- ๑) ประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมชุมชน/บริบทชุมชน
- ๒) ศึกษาการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชน
- ๓) รูปแบบและกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ
- ๔) วิเคราะห์ และเสนอรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ

๒. การสนทนากลุ่ม (Focus group) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ได้แก่ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น ผู้แทนกรมส่งเสริมวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่วิจัย โดยมีเนื้อหา ดังนี้

- ๑) ประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมชุมชน/บริบทชุมชน
- ๒) ศึกษาการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชน
- ๓) รูปแบบและกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ
- ๔) วิเคราะห์ และเสนอรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ

การสร้างเครื่องมือการวิจัย

๑) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชน วิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือที่เกี่ยวข้องทั้งแบบสัมภาษณ์ (In- depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group)

๒) ร่างเครื่องมือทุกฉบับ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสร้างกรอบของคำถามที่จะสัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม โดยสร้างเครื่องมือ จากกรอบเนื้อหาในคำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๓) นำเสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๓ คนเพื่อทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการวิจัย

๔) นำผลการตรวจสอบมาคำนวณหาค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับ วัตถุประสงค์หรือนิยาม (IOC: Item Objective Congruence Index) เกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกตามวัตถุประสงค์ที่มีคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ ๐.๘๐ ถึง ๑.๐๐ ซึ่งแสดงว่าจุดประสงค์นั้นวัดได้ครอบคลุมเนื้อหาหรือข้อสอบนั้นวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์และถ้าข้อใดได้คะแนนเฉลี่ยต่ำกว่า ๑.๕๐ ต้องนำไป

ปรับปรุงแก้ไขเพราะว่ามีความสอดคล้องกันต่ำและปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญเพื่อจัดทำแบบสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ฉบับสมบูรณ์

๕) จัดทำเครื่องมือการวิจัยแบบสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูล และการปฏิบัติการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้คณะผู้วิจัยจึงได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

๑) จัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจ และจัดสร้างเครื่องมือประกอบการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In- depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัยได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียง และความพร้อมของอุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ ในการทำงาน

๒) การสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) คือคัดเลือกชุมชนเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อรวบรวมข้อมูลในเชิงกายภาพของพื้นที่หลังจากนั้นก็ทำจดหมายและประสานงานติดต่อเพื่อขออนุญาตทำวิจัยกับกลุ่มเป้าหมายโดยใช้ แบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In- depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อตอบวัตถุประสงค์การเสริมสร้างศักยภาพพัฒนารวมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย และการพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพพัฒนารวมชุมชนวิถีพุทธ และทำการวิเคราะห์ และนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพพัฒนารวมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๓) การจัดพิมพ์เอกสารรายงานความก้าวหน้างานวิจัยเพื่อนำเสนอรายงานความก้าวหน้าแก่แหล่งทุนสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงรายงานความก้าวหน้างานวิจัยและนำเครื่องมือการวิจัยไปทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) และพัฒนาการเสริมสร้างศักยภาพพัฒนารวมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ในการจัดทำฉบับสมบูรณ์

๔) การสรุปองค์ความรู้การเสริมสร้างศักยภาพพัฒนารวมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย แล้วนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเวทีประชาคมในชุมชนพื้นที่โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนพื้นที่หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและจัดทำประชาพิจารณ์ หลังจากนั้นจึงดำเนินการลงมือปฏิบัติการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพพัฒนารวมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๕) การจัดประชุมเสวนาทางวิชาการ และกิจกรรมเชิงปฏิบัติการการเสริมสร้างศักยภาพพัฒนารวมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย เพื่อการเรียนรู้องค์ความรู้ในพื้นที่ใน

การพัฒนาการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย และเพื่อเป็นต้นแบบในการพัฒนาพัฒนาการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ แก่ชุมชนพื้นที่อื่นๆ โดยการประเมินผลจากการสอบถามทัศนคติของคนในพื้นที่

๖) การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ วิดีโอ ผลงานวิจัย วิดีทัศน์นำเสนอ เพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน รวมทั้งการจัดทำแผ่นพับ หนังสือสรุปองค์ความรู้ และการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงเอกสาร และเชิงคุณภาพ ดังนี้

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบท (Context Content Analysis Technique) และสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยคณะผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสารประกอบข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In- depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) หลังจากนั้นผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาและบุคคลที่มีความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการศึกษาตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการแปลข้อมูลพร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่น่าเสนอ โดยการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยวิธีนี้ คณะผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้น แล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาและการนำเสนอภาพกิจกรรมและชุดองค์ความรู้ โดยมุ่งเน้นวิเคราะห์สรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ดังนี้

- ๑) การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย
- ๒) พัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย
- ๓) วิเคราะห์ และนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ๒) เพื่อพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ๓) เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในพื้นที่วิจัย ตัวแทนจากหน่วยภาครัฐ เช่น ผู้แทนกรมส่งเสริมวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนจากสถาบันการศึกษา ภาคเอกชน พ่อค้าแม่ค้า รัฐวิสาหกิจ และประชาชนทั่วไปในพื้นที่วิจัย การวิจัยนี้มุ่งหวังให้เกิดการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย การพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ โดยมีผลการวิจัยแบ่งออกเป็น ๕ ส่วน ตามลำดับ ดังนี้

๔.๑ บริบท และประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๔.๒ การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๔.๓ การพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๔.๔ วิเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๔.๕ องค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ บริบท และประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๔.๑.๑ บริบท และประวัติของชุมชนบ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

๑) ประวัติหมู่บ้านแสงภา

ชุมชนบ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เป็นชุมชนเก่าแก่ มีอายุมากกว่า ๔๐๐ ปี ผู้ริเริ่มเข้ามา ตั้งรกรากเป็นนายพรานชื่อ เชียงพา และเพื่อนประกอบด้วย เชียงแพ เชียงใต้ เชียงน้อย เข้ามาจากฝั่งประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สันนิษฐานว่ามาจากเวียงจันทน์) เข้ามาล่าช้าง เพื่อนำเอางาช้างไปถวายเจ้าเมือง เชียงพาและเพื่อนได้เดินทางตามลำน้ำเหือง และได้เห็นทำเลที่เหมาะสมในการทำไร่ ทำนา มีแม่น้ำไหลผ่าน ๒ สาย ได้แก่แม่น้ำพา และแม่น้ำแพ้ว จึงได้ลงหลักปักฐานตั้งเป็นหมู่บ้านเรียกว่า บ้านเชียงพา โดยตั้งอยู่ริมห้วยน้ำพา ต่อมาจึงเพี้ยนเป็นแสงพา บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านช่วงแรกคือ ต้นมะขามใหญ่บริเวณริมแม่น้ำพา ด้านทิศตะวันออก (บริเวณสะพานข้ามน้ำพาในปัจจุบัน) มีจำนวนครัวเรือน ๙-๑๐ ครัวเรือน หลังจากนั้นก็มี การจัดตั้งวัดขึ้น โดยมีหลักฐานว่ามีการสร้างวัดเมื่อปี พ.ศ. ๒๐๙๐ ปัจจุบันได้แบ่งหมู่บ้านเป็น ๓ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านแสงพา บ้านห้วยนาและบ้านปากอ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อจากบ้านแสงพา มาเป็นบ้านแสงภา จนถึงปัจจุบัน

๒) เรื่องเล่าเกี่ยวกับบ้านแสงภา

เริ่มจากเมื่อกลุ่มนายพรานประกอบด้วย เชียงพา (ขุนพล) เชียงแพ เชียงน้อย เดินทางมาจากฝั่งลาว ได้เดินทางมาถึงโป่งที่มีสัตว์และช้างมากินโป่ง จำนวนมาก ซึ่งบริเวณโป่งจะมีต้นไผ่ใหญ่อยู่ (ต้นไทร) จึงเรียกว่าโป่งไผ่จากนั้นนายพรานทั้ง ๔ คน ได้สร้างอ้างเพื่อเป็นที่เฝ้าสัตว์และหนีเสือ จึงเรียกบริเวณที่สร้างอ้างว่า นาอ้าง เมื่อเดินออกจกนาอ้าง มาถึงโป่งกุดได้พบช้างจึงเข้ามาดูช้างอยู่บริเวณนั้น แต่ไม่พบสัตว์ที่ต้องการ จึงตามช้างต่อไป นายพรานทั้ง ๔ คน เกิดหิวน้ำแต่ลำห้วยบริเวณนั้นดื่มไม่ได้ เนื่องจากมีใบไม้ตกลงไปในลำห้วยทำให้น้ำบริเวณนั้นดื่มไม่ได้ จึงได้เอาเสียม ไปขุดหาน้ำ ขุดไปขุดมาแล้วไปเจอหินทำให้เสียมเป่ เลยเรียกบริเวณนั้นว่า มาเสียมเป่ (ปัจจุบันเพี้ยนเป็นนาสามเป่) ต่อจากนั้นนายพรานก็ตามช้าง ขึ้นไปถึงหนองน้ำแห่งหนึ่ง แต่คำพอสิจึงได้จกไม้ได้เพื่อใช้เป็นไฟส่องทาง จึงเรียกว่าหนองจกได้ พอสัจจะนอนบริเวณหนองจกได้ก็ดูไม่เหมาะสมกับการนอน จึงเดินไปอีกระยะหนึ่งเพื่อหาที่พักผ่อน จนมาถึงพื้นที่ที่เหมาะสม จึงได้พากันนอน จึงเรียกว่า นาพรานนอน (ปัจจุบันเพี้ยนเป็นนาพานอน)

พอถึงตอนเช้าจึงได้พากันเดินทางไปแล้วสัตว์ โดยเดินย้อนกลับไปทางเดิมโดยการเดินย่องๆ (ย่องคือการเดินอย่างระมัดระวัง) เพื่อไม่ให้สัตว์รู้ตัว จึงเรียกบริเวณนั้นว่า นาพรานย่อง พอเดินทางออกจกนาพรานย่องผ่านน้ำคดใต้ ผ่านน้ำคดเหนือ แล้วเดินทางเพื่อไปยังข้างผ่าน บริเวณหินตึง บริเวณนั้นเมื่อเดินผ่านจะมีเสียงตึง ตึง ตึงจึงเรียกว่า ภูหินตึง บริเวณนั้นเป็นหินลานใหญ่ (ผู้เฒ่าผู้แก่ที่

อยู่ในหมู่บ้านนี้ก็จะรู้ว่าใครเข้ามาในหมู่บ้าน จะได้ยินเสียงดัง ตึง ตึง) แล้วมายิงช้าง ที่หนองพรานได้ แต่ตามหาช้างที่ยิงไม่เจอ หลังจากนั้นหลายวันก็ไปพบโคร่งช้างที่นายพรานยิงตาย จึงเรียกบริเวณนั้นว่า นาโคร่งช้าง จากนั้นนายพรานได้ตามหาหัวช้างเพื่อตัดเอง แต่ไปพบเสือ คาบกระดูกคาปากอยู่ นายพรานก็เลยยิงเสือ ที่บริเวณนั้นจึงเรียกว่า นาปากคา และตามหาเสือ ที่ถูกยิงอยู่หลายวันจนพบหัวเสือ จึงเรียกนั้นว่า นาหัวเสือ จนถึงปัจจุบัน ส่วนหัวช้างได้ถูกเสือ คาบไปไว้อีก บริเวณนั้นเรียกว่า นาหัวช้าง (ปัจจุบันเรียก นาหัวนาช้าง) นายพรานได้เดินทางตามรอยเสือจนไปพบเสือ นายพรานจึงเดินทางกลับ นายพรานกลุ่มนั้นเห็นว่าป่านี้มีความอุดมสมบูรณ์ บ่อน้ำ อาหารสมบูรณ์นายพรานก็เดินทางกลับไปชวนเอาญาติพี่น้องมาตั้งหมู่บ้าน โดยเชียงพา (ขุนพา) เชียงแพ เชียงใต้ เชียงน้อยพูดกับพี่น้องว่า “ใครอยากมาบ้าง”จะไปสร้างบ้านกันอยู่ที่นี่ใครอยากไปบ้าง ถ้าอยากไปก็เก็บเอาข้าว น้ำสาปลาเลย” ญาติพี่น้องก็เดินทางตามมาเพื่อมาสร้างบ้าน พอมาถึงต่างคนก็ออกไปตระเวนหาที่ตั้งหมู่บ้าน หาที่ไร่นากัน บางตำนานเล่าว่า เชียงพา (ขุนพา) ได้เลือกบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านช่วงแรกคือ ต้นมะขามใหญ่บริเวณริมแม่น้ำพา ด้านทิศตะวันออก (บริเวณสะพานข้ามน้ำพาในปัจจุบัน) มีจำนวนหลังคาเรือนประมาณ ๙ - ๑๐ ครัวเรือน เรียกว่า บ้านเชียงพาส่วนเชียงแพไปตั้งบ้านอยู่เหมืองแพร่ (ตำบลนาแห้วในปัจจุบัน) เชียงน้อย ไปตั้งบ้านบ่อเหมืองน้อยอยู่ทางฝั่งลาวในสมัยก่อน ต่อมาหมู่บ้านก็ร้างไป และเมื่อมีโครงการเพื่อความมั่นคงชายแดนให้จัดตั้งหมู่บ้านขึ้นได้มีหมู่บ้านบ่อเหมืองน้อย หมู่ที่ ๕ ตำบล แสงภา อำเภอนาแห้ว จนถึงปัจจุบัน

๓) ที่ตั้งอาณาเขตปัจจุบัน

ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอนาแห้ว ประมาณ ๑๒ กิโลเมตร อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดเลย ประมาณ ๑๒๗ กิโลเมตร ตำบลแสงภา มีพื้นที่ประมาณ ๑๒๐ ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ ๗๕,๐๐๐ ไร่ มีหมู่บ้านในเขตตำบลแสงภา รวม ๖ หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ ๑ บ้านแสงภา หมู่ที่ ๒ บ้านปากอ หมู่ที่ ๓ บ้านหัวนา หมู่ที่ ๔ บ้านนาบ่อ หมู่ที่ ๕ บ้านบ่อเหมืองน้อย หมู่ที่ ๖ บ้านห้วยน้ำฝัก ตำบลแสงภาอยู่เหนือจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๒๕๐ - ๓๐๐ เมตร ภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นภูเขาสูงชัน มีความลาดชันในประมาณ ๘๐% ของพื้นที่ ส่วนที่เหลือเป็นที่ลาดเชิงเขาและแหล่งน้ำ ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และอุทยานแห่งชาติ สภาพดินเป็นดินร่วนมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง มีการไหลบ่าของน้ำอย่างรวดเร็วและรุนแรง มีลำห้วยและคลองขนาดเล็ก

ทิศเหนือ	ติดกับ แขวงไชยบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศใต้	ติดกับ ตำบลนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย
ทิศตะวันออก	ติดกับ ตำบลนาแห้ว อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย
ทิศตะวันตก	ติดกับ ตำบลเหล่ากอหก อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

๔) วัดศรีโพธิ์ชัย วัดศรีโพธิ์ชัย ตั้งอยู่ที่บ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย วัดศรีโพธิ์ชัยสร้างขึ้นตั้งแต่เมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่เป็นวัดเก่าแก่ที่คู่กับบ้านแสงภาคมานานกว่า ๒๐๐ ปี วัดนี้เป็นวัดที่จัดงานประเพณีแห่ต้นดอกไม้ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของจังหวัดเลยในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ภายในวัดศรีโพธิ์ชัยมีโบสถ์และพระประธานในโบสถ์เป็นโบราณสถานสำคัญ

๕. โบสถ์วัดศรีโพธิ์ชัย เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนขนาด ๕ ห้อง ฐานยกสูงจากพื้นราบ ประมาณ ๑ เมตร เสาทำจากท่อนไม้ขนาดใหญ่ ส่วนเครื่องบนทำด้วยไม้และหลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา มีประตูทางเข้า ๒ ด้าน คือด้านหน้าและด้านซ้ายของพระประธาน โบสถ์วัดศรีโพธิ์ชัยมีรูปแบบศิลปอาคารแบบพื้นบ้าน ประกอบด้วยผนังก่ออิฐถือปูน หลังคาทรงจั่วชายคาลาดลงต่ำมีเสารับโดยรอบและมีคอสองยกสูงรองรับชั้นซ้อนหลังคาด้านบนสุด กำหนดอายุได้ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔

ภาพที่ ๔.๑ โบสถ์วัดศรีโพธิ์ชัย บ้านแสงภา

๕) พระพุทธรูปพระปู่

พระพุทธรูปพระปู่เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๒ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานภายในโบสถ์วัดศรีโพธิ์ชัย บ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

ภาพที่ ๔.๒ พระพุทธรูปพระปู่ วัดศรีโพธิ์ชัย บ้านแสงภา

๖) พระพุทธรูปหลวงพ่อพะชร

พระพุทธรูปหลวงพ่อพะชรเป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑๒ เซนติเมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานมณฑปหลวงพ่อพะชร วัดศรีโพธิ์ชัย บ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

ภาพที่ ๔.๓ พระพุทธรูปหลวงพ่อพะชร วัดศรีโพธิ์ชัย บ้านแสงภา

๗) พระธาตุดินแทน

พระธาตุดินแทนตั้งอยู่ภายในวัดพระธาตุดินแทน บ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เป็นพระธาตุเก่าแก่ที่เป็นปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์ของชาวนาแห้ว และถือว่ามีสภาพแปลกกว่าที่อื่น เพราะสร้างจากดินจนกลายเป็นเนินสูงและมีฉัตรอยู่บนยอดพระธาตุดินแทน

ภาพที่ ๔.๔ พระธาตุดินแทน วัดพระธาตุดินแทน

๘) ประเพณีแห่ต้นดอกไม้

ประเพณีการทำต้นดอกไม้ถวายเป็นพุทธบูชาเนื่องในเทศกาลสงกรานต์ เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาตั้งแต่ครั้งสร้างพระธาตุดินแทน การจัดงานแห่ต้นดอกไม้ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น เพราะต้นดอกไม้ของที่นี่จะมีขนาดใหญ่กว่าที่ใด ต้นที่ใหญ่ที่สุดมีความกว้างถึง ๓ เมตร สูงถึง ๑๕ เมตร ใช้ไม้ไผ่ประกอบเป็นโครงสร้างตั้งแต่ ๑๐ - ๔๐ ลำ และใช้ดอกไม้สดประดับตกแต่งเป็นจำนวนมาก ต้นดอกไม้ยังมีขนาดใหญ่มากเท่าไร ยิ่งต้องอาศัยความสามัคคีความเสียสละ และการมีส่วนร่วมของชาวตำบลแสงภามากขึ้นเท่านั้น ซึ่งพวกเขาก็สามารถทำออกมาได้อย่างดีในทุกๆ ปีจนกลายเป็นที่รู้จักในกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการมาสัมผัสวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า

ภาพที่ ๔.๕ ประเพณีแห่ต้นดอกไม้ บ้านแสงภา

๙) ประเพณีมัสการพระธาตุดินแทน

ประเพณีมัสการพระธาตุดินแทนจะจัดขึ้นระหว่างวันขึ้น ๑๔-๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ชาวบ้านแสวงหาและหมู่บ้านใกล้เคียงจะร่วมกันประกอบพิธีนมัสการและแก้บนประจำปี ณ บริเวณพระธาตุดินแทน ทางทิศเหนือของหมู่บ้านแสวงหา พระธาตุดินแทนนี้ มีรูปลักษณ์ต่างจากพระธาตุอื่นๆ เพราะไม่ได้เป็นเจดีย์ที่ก่อด้วยอิฐปูนอย่างที่เราคุ้นเคยกัน ทว่าเป็นภูเขาดินขนาดใหญ่ที่เกิดจากผุ้ศรัทธานำดินมากองทับถมกันเป็นเวลากว่าสองร้อยปี^๑

๔.๑.๒ บริบท และประวัติของชุมชนบ้านอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย

๑) ประวัติชุมชน

บ้านอาฮี มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่ยุคใดไม่มีใครทราบแน่ชัด มีผู้เล่าต่อกันมาว่าที่ตั้งของ ตำบลอาฮีในปัจจุบันเดิมเคยเป็นเมืองเก่าเรียกกันว่า เมืองตูม ต่อมา มีราษฎรจากบ้านนาดี อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลยได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณดังกล่าว (ตำบลอาฮีในปัจจุบัน) ประกอบกับบริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์จึงทำให้มีราษฎรอพยพมาตั้งบ้านเรือนมากขึ้นจนกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองตามพระราชบัญญัติการปกครองหมู่บ้าน ตามลำดับเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ - ๒๔๔๙ บ้านอาฮีได้รับการยกย่องขึ้นเป็นอำเภอหนึ่งของเมืองเลยซึ่ง ขณะนั้นจังหวัดเลยมีเพียง ๓ อำเภอ คือ อำเภอภูทอก อำเภอท่าลี่ และอำเภออาฮี

ต่อมาประมาณปี พ.ศ. ๒๔๔๙ - ๒๔๕๐ ไทยได้เกิดกรณีพิพาทเรื่องดินแดนกับฝรั่งเศสซึ่งได้มายึดครองประเทศลาวในขณะนั้น พื้นที่ของอาฮีจึงถูกฝรั่งเศสยึดครองไป และในต้นปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้มีประกาศของกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๔ มกราคม ๒๔๕๐ ได้กำหนดอาณาเขตของประเทศเพียงริมฝั่งแม่น้ำเหืองเท่านั้น อำเภออาฮีซึ่งอยู่ติดกับแม่น้ำเหืองจึงยุบเป็นเพียงตำบลอาฮี ขึ้นตรงต่อ อำเภอท่าลี่ โดยมีนายจันทร์ (ไม่ทราบนามสกุล) เป็นกำนันตำบลอาฮีคนแรก

๒) ตำนานเกี่ยวกับบ้านอาฮี

บ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย ก่อตั้งประมาณปี พ.ศ. ไตไม่ปรากฏชัดเจน แต่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับตำนาน “เมืองตูม” รวมทั้งโบราณสถาน เจดีย์หรือพระธาตุมະนาวเตี้ยวและพระนาครปรก วัดศรีมงคลบ้านอาฮี หมู่ ๖ เป็นหลักฐานที่เชื่อได้ว่า พื้นที่ของหมู่บ้านอาฮีในอดีตเป็นที่ตั้งชุมชนมาก่อน ชื่อว่า เมืองตูม (วัดเมืองตูมธรรมารามปัจจุบัน) ตำนานเล่าว่า เจ้าเมือง ชื่อพระยาสุนทรจักร ภรรยาชื่อนางพรมจารี เกิดผัดใจกัน จึงขับไล่ภรรยาออกไปจากเมือง ส่วนสาเหตุที่ผัดใจกันนั้นคือ พระยาสุนทรจักรนอกใจ ไปชอบกับนางมัทธิสงกา ซึ่งนางมัทธิสงกาเองก็มีสามีแล้ว ชื่อท้าวจันทรราส ทั้งสองล่องแพมาด้วยกันแล้วพัวพันเพราะแพแตกที่น้ำเหืองบริเวณบ้านคกั่ว

^๑ สุตรา สุฉายา (บรรณาธิการ), เพื่อความเข้าใจในแผ่นดิน: เลย, (กรุงเทพฯ: สารคดี, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๑-๒๐๒.

นางมัทธิสงคามได้กับท้าวสุนทรจักษ์ นางพรมาจารีเมื่อลอยแพไปขึ้นที่บ้านคกจู้ก็พบกับ ท้าว จันทรคราส ได้ขอร้องกับท้าวจันทรคราสสอนวิชาอาคมให้ ท้าวจันทรคราสจึงหาอาจารย์สอนให้นาง ส่วนตนเองก็ออกติดตามภรรยามาพบที่เมืองตุม และรับใช้พระยาสุนทรจักษ์อยู่ที่นี้ แล้วได้ภรรยาใหม่ ชื่อนางคำพิว ฝ่ายนางพรมาจารี เมื่อเรียนวิชาอาคมเสร็จก็กลับมาที่เมืองตุมเพื่อแก้แค้นสามี โดย นำ กำลังมาตั้งทัพอยู่นอกเมือง ปัจจุบันคือที่ตั้งของโรงเรียนชุมชนบ้านอาฮี แล้วทำให้พระยาสุนทรจักษ์ ผู้ เป็นสามีออกมาสู้รบกัน แต่ท้าวสุนทรจักษ์เห็นว่าเป็นสตรีจึงไม่ได้ออกมาสู้รบ แต่สั่งให้ขุนสาร ทหาร ซึ่งเคยรักใคร่ชอบพอกับนางพรมาจารีออกมารบแทน ถ้ารบชนะจะยกนางให้ แต่สู้กันไม่ทันไร นางพรมา จารีก็ใช้ดาบฟันคอขุนสารขาดกระเด็น เหล่าทหารแตกตื่นหนีกลับเมืองตุม

พระยาสุนทรจักษ์เห็นดังนั้นจึงให้ท้าวจันทรคราสออกมารบแทน แต่ท้าวจันทรคราส กลับมา ช่วยนางพรมาจารี ในที่สุดท้าวสุนทรจักษ์ต้องออกรบเอง ทั้งสองรบกันทั้งวันก็ไม่สามารถ เอาชนะกันได้ จึงนัดรบกันวันรุ่งขึ้น คราวนี้ท้าวสุนทรจักษ์คิดอุบายฆ่านาง จะใช้บ่วงบาศเวทย์มนต์ โดยเสกเชือกให้เล็กเท่าใยบัว ใช้ขางม้ามืด เมื่อคล้องนางได้ก็จะให้ขางม้าวิ่ง กระตุกเชือกรัดให้ตาย

นางพรมาจารีรู้ทันจึงให้ท้าวจันทรคราสแก้กลให้ ท้าวสุนทรจักษ์โกรธมากจึงทำรบตัวต่อ ตัว ในที่สุดด้วยความโกรธประกอบกับเป็นคนเนรคุณลบหลู่ครูอาจารย์ จึงถูกนางฟันคอขาดไปอีกคน เมืองตุมจึงขาดเจ้าเมืองตั้งแต่นั้นมา

นางพรมาจารียกเมืองตุมให้กับนางคำพิว เมื่อน้อยของท้าวจันทรคราสปกครอง ส่วน ตนเองก็ไปๆ มาๆ ระหว่างอาจารย์กับท้าวจันทรคราสและพี่ชายที่บ้านแกงม้า

เมืองตุมจะล่มสลายร้างผู้คนไปนานเท่าไรไม่มีเล่าไว้ แต่ก็ทั้งหลักฐานไว้คือ ซากกองอิฐ เจดีย์ พระธาตุมะนาวเดี่ยว แนวอิฐกำแพงวัด และแนวอิฐปรอบฐานเจดีย์อยู่ใต้ดินลึกประมาณ ๑ เมตร เป็นบริเวณกว้างตลอดลานวัด ต่อมาในช่วงประวัติศาสตร์มีราษฎรจากบ้านนาดี อำเภอนาแห้ว ซึ่งเดิมอพยพมาจากหลวงพระบาง ได้มาถิ่นฐานขึ้นเป็น บ้านอาฮี ในปัจจุบัน ประกอบกับบริเวณนี้มี ความอุดมสมบูรณ์จึงมีราษฎรอพยพมาตั้งบ้านเรือนมากขึ้นจนกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่

ที่มาของชื่อหมู่บ้านตำนานเล่าว่า ก่อนนี้บ้านอาฮีมีชื่อเรียกว่าบ้านปากพาน บ้านฝั่ง ตรงกันข้ามชื่อบ้านป่าตาล ชาวบ้านทั้งสองฝั่งมีความเป็นญาติพี่น้องไปมาหาสู่ส่งข้าวปลาอาหารกัน เป็นประจำวันหนึ่งพี่ชายซึ่งอยู่หมู่บ้านป่าตาลได้ทำแกงม้า แล้วให้ลูกนำมาส่งให้น้องสาวที่บ้านปาก พาน ซึ่งมีศักดิ์เป็นอา น้องไม่เคยกินเนื้อม้า จึงปฏิเสธบอกหลานนำกลับไป หลานกลับบอกกับพ่อว่า “อา ไม่กิน อาแกงม้า” เรียกจนเป็นชื่อหมู่บ้านอาฮี และเพี้ยนมาเป็นบ้านอาฮีในปัจจุบัน “อาฮี มา จากคำว่า อา + ฮี อาคือน้องสาวของพ่อ ฮี เป็นคำปฏิเสธ แปลว่า ไม่ เช่น ไม่ชอบ ไม่กิน

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๒-๒๔๔๙ บ้านอาฮีเคยได้ยกฐานะเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเลย ซึ่งใน ขณะนั้น มีเพียง ๓ อำเภอ คืออำเภอกุดป่อง อำเภอนากอก และอำเภออาฮี โดยมีขุนหลวงภักดีเป็น

ผู้ปกครอง ต่อมาภายหลังได้เกิดกรณีพิพาทเรื่องดินแดนกับประเทศฝรั่งเศส พื้นที่ของอำเภออาฮีจึงถูกฝรั่งเศสยึดครอง อำเภออาฮีจึงถูกยุบเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอท่งจนถึงทุกวันนี้

๓) ที่ตั้งบ้านอาฮี

บ้านอาฮี ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่การปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลอาฮี อำเภอท่ง จังหวัดเลย โดยมีการแบ่งการปกครองหมู่บ้านออกเป็น ๒ หมู่บ้าน คือ บ้านอาฮี หมู่ที่ ๑ และ บ้านอาฮี หมู่ที่ ๖ บ้านอาฮี มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงคือ ทิศเหนือ จรดกับบ้านนาแกงม้า และ บ้านคอนตาปูของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (แขวงไซยะบุรี) มีแม่น้ำเหือง เป็นแม่น้ำแบ่งแนวพรมแดนระหว่าง ประเทศไทย กับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว บ้านอาฮี มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ๖๙๘ ครัวเรือน แบ่งเป็นประชากรชาย ๖๗๑ คน หญิง ๖๑๔ คน รวมทั้งสิ้น ๑,๒๘๕ คน

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ จดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศใต้ จดกับ ตำบลน้ำพูน

ทิศตะวันออก จดกับ ตำบลท่ง

ทิศตะวันตก จดกับ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะของพื้นที่เป็นที่ราบ มีพื้นที่ภูเขาล้อมรอบ ด้านทิศตะวันตกมีแม่น้ำเหืองไหลผ่าน เป็นเส้นแบ่งเขตแดนกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๑๔,๔๗๒ ไร่ การคมนาคม

๔) ทรัพยากรวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน

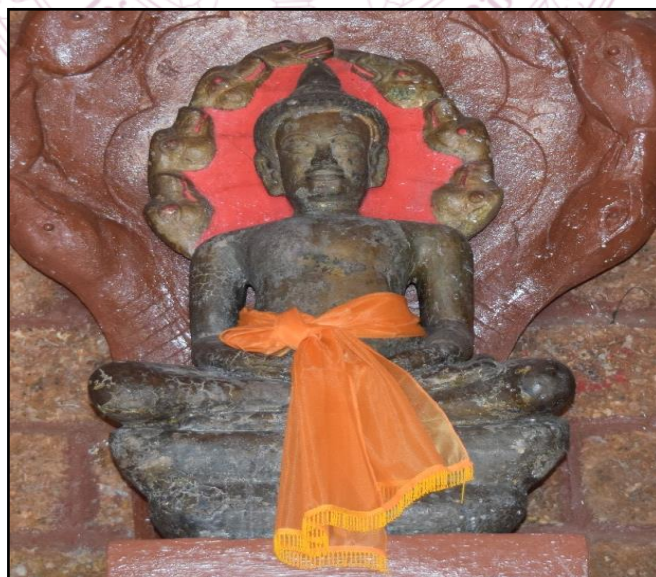
๑. วัดศิริมงคล สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๒๘๘ โดยหลวงพ่อมะนาวเขียว พระยาสุทธิจักรนางปทุมมาและชาวบ้านช่วยกันสร้างขึ้น เดิมชื่อวัดสบเงิน หรือสมเงินเพราะประชาชนโดยทั่วไปเมื่อได้เห็นวัดมักจะกล่าวว่าสวยงามสมกับเงินที่จ้างทำ

๒. พระธาตุมะนาวเตี้ย สร้างมากกว่า ๒๐๐ ปี บูรณะมาแล้วสองครั้ง ที่เห็นในปัจจุบัน เป็นเจดีย์องค์ที่สามก่อนการบูรณะครั้งสุดท้ายนี้ เจดีย์ได้พังทลายลงมาจากพายุฝน เมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๓๔ ในซากเจดีย์พบพระพุทธรูปปางมารวิชัย พระบางเนื้อสัมฤทธิ์และพระผงดินฉาบเงินและทองกว่าสิบองค์ พร้อมวัตถุมงคลร่วมสมัยอีกหลายรายการ สำนักโบราณคดีขอนแก่นมาขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานและอนุมัติแบบแปลนให้ก่อสร้างเจดีย์องค์ใหม่ โดยให้คงเค้าลักษณะตามแบบเจดีย์องค์เดิมทุกประการ

ภาพที่ ๔.๖ พระธาตุมะนาวเดี่ยว วัดศิริมงคล

๓. พระพุทธรูปปรกมูจลินท์ ศิลปะสมัยขอม หรือ ลพบุรี หน้าตักกว้าง ๒๒ นิ้ว สูงจากฐานถึงยอดเศียร ๔๘ นิ้ว เล่ากันว่าเป็นพุทธรูปที่สร้างพร้อมกับพระบางของเมืองหลวงพระบาง เมื่อสร้างเสร็จแล้วไม่สามารถอันเชิญเข้าประดิษฐานในวิหารที่เตรียมไว้ได้จึงอัญเชิญพระพุทธรูปลงสู่แม่น้ำโขง เพื่อเสี่ยงทายปรากฏว่าพระพุทธรูปได้ลอยทวนน้ำมาตามลำน้ำเหือง มาวนอยู่ที่ทำน้ำชาวบ้านจึงอัญเชิญขึ้นมาไว้ที่วัดสืบมา ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในวิหารศิลาแลง

ภาพที่ ๔.๗ พระพุทธรูปหลวงปู่ปรกมูจลินท์ วัดศิริมงคล

๔. พระพุทธรูปหลวงพ่อเชียงยืน พระพุทธรูปหลวงพ่อเชียงยืน เป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่ที่วัดศิริมงคล บ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย

ภาพที่ ๔.๘ พระพุทธรูปหลวงพ่อเชียงยืน วัดศิริมงคล

๕) วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนบ้านอาฮี

ประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อ ชุมชนบ้านอาฮีเป็นสังคมเกษตรกรรม สร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยแบบรวมกันเป็นกลุ่มตามเส้นทางสัญจร และแหล่งน้ำธรรมชาติ (ลำน้ำเหือง) มีภาษาพูดเป็นภาษาถิ่น คือ ภาษาไทเลย คนในชุมชนนับถือศาสนาพุทธ มีความเชื่อ นับถือ เจ้า

- ประเพณีแห่ต้นดอกไม้ จัดให้มีขึ้นในทุกวันที่ ๑๖ เมษายน ของทุกปี
- ประเพณีบุญเดือนหก จะจัดให้มีขึ้นทุกวันขึ้น ๗-๘ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี
- ประเพณีเลี้ยงหอย (เจ้า) จะมีขึ้น ๒ วัน คือ วันขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๖ เป็นพิธีเลี้ยงเจ้าปู่ที่หอเหนือ

(ในบริเวณโรงเรียนชุมชนบ้านอาฮี และวันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๖ เป็นพิธีเลี้ยงเจ้าปู่ที่หอใต้ (ข้าง ในที่ตั้งศาลจำลองโศกใหญ่ก่อนทางเข้าหมู่บ้าน) ในวันประกอบพิธีทั้งสองวันนี้ห้ามนุ่งห่มเสื้อผ้าด้วย

- ประเพณีบุญข้าฮะ หรือบุญเดือน๗ กำหนดการ วันขึ้น ๑๓-๑๔-๑๕ ค่ำเดือน ๗ ของทุกปี เพื่อขับไล่สิ่งไม่ดี และเพื่อเป็นสิริมงคลต่อชีวิต

- ประเพณีบุญข้าวสาก จัดขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๐ ของทุกปี เป็นการจัดทำข้าวปลา อาหาร ขนมคาวหวาน ผลไม้และปัจจัยอื่นๆ เพื่อถวายพระสงฆ์และอีกส่วนหนึ่งนำไปวางไว้กับพื้นดินบอกกล่าวฝากแม่ธรณีไปถึงดวงวิญญาณ ญาติที่ตายไปให้มารับสิ่งของเหล่านั้น

- ประเพณีล่องเฮียไฟและตักบาตรเทโววันออกพรรษา จัดในวันแรม ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ ของ ทุกปีสถานที่สำคัญในชุมชนที่มีต้นทุเรียน

๔.๑.๓ บริบท และประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านท่าดีหมี่ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

๑) ประวัติชุมชนบ้านท่าดีหมี่

บ้านท่าดีหมี่ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๕ ตำบลปากคม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นชุมชนเก่าแก่ ตามแนวชายแดนตรงข้ามกับเมืองแก่นท้าว แขวงไชยบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีแม่น้ำเหืองกั้น และตั้งอยู่ใกล้กับบริเวณปากเหือง ซึ่งเป็นจุดที่แม่น้ำเหืองไหลมาบรรจบกับแม่น้ำโขง เดิมทีนั้นชุมชนแห่งนี้มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนโบราณบริเวณทางเหนือของปากเหือง ซึ่งเป็นชุมชนโบราณเก่าแก่ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ และเคยเป็นศูนย์กลางของเมืองปากเหืองในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ซึ่งมีบทบาทแทนเมืองเชียงคานเก่าที่ถูกทำลายโดยกองทัพเมื่อนานในช่วงศึกเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ. ๒๓๗๐^๒ ปัจจุบันชุมชนบ้านท่าดีหมี่ยังเก็บรักษาพระเสี้ยวและพระแยม ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำคัญประจำวัดหลวงซึ่งเป็นวัดสำคัญของชุมชนโบราณที่ปากเหือง รวมทั้งหีบพระธรรม คัมภีร์ใบลานและโบราณวัตถุสำคัญต่าง ๆ ที่ย้ายมาจากวัดหลวงทางฝั่งประเทศลาว

หมู่บ้านเก่าแก่วัดฝั่งแม่น้ำเหือง ชาวเมืองดั้งเดิมอพยพมาจากเมืองปากเหืองประเทศลาว ครั้งสงครามจีนฮ่อราว ๒๐๐ กว่าปีก่อน และตั้งหมู่บ้านบริเวณปากน้ำเหือง เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์มีต้นดีหมี่จำนวนมาก จึงตั้งชื่อว่าบ้านดีหมี่

ขณะเดียวกัน ประวัติศาสตร์ได้กล่าวถึงท้าวจุลมนี ผู้นำพระพุทธรูปสำคัญ ๓ องค์ ได้แก่ พระเสี้ยวพระแยม และพระตนหลวงจากหลวงพระบางเดินทางมาพร้อมข้าราชการบริพาร เพื่อไปร่วมสร้างพระธาตุพนม แต่สร้างเสร็จเสียก่อน ท่านจึงปักหลักอยู่ที่ริมแม่น้ำเหือง ซึ่งต่อมาชาวเมืองบางส่วนได้อพยพมาอยู่ที่บ้านท่าดีหมี่เพราะเกิดโรคระบาด

๒) แหล่งชุมชน

เนื่องจากเป็นชุมชนเก่าแก่ จึงสามารถพบเห็นสถานที่ทางวัฒนธรรมแทรกตัวอยู่ทั่วไป ในหมู่บ้าน อาทิ ศาลเจ้าพ่อปากเรือ ที่สร้างเพื่อรำลึกถึงท้าวจุลมนี ชาวท่าดีหมี่ดำเนินชีวิตโดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติมาสร้างรายได้ เช่น ใบดีหมี่ ถูกนำมาทำเป็นชาบรรจุถุงพร้อมดื่ม ผลไม้ตามฤดูกาลปลอดสารพิษ ต้นไม้ที่เป็นมากกว่าเครื่องจักสาน และล่าสุดมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ชูอัตลักษณ์เมืองที่บรรจบกันของ แม่น้ำเหืองและโขง อย่างสกายวอล์ค คกกิ้ว

^๒ พยุงพร ศรีจันทวงศ์ และคณะ, เรื่องเล่าและวิถีชุมชนปากน้ำเหือง, (เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๖๓), หน้า ๑๐-๑๓.

๓) วัดจอมมณี

วัดจอมมณี วัดสำคัญของชุมชน แต่เดิมชื่อ วัดจุลมนี และเป็นสถานที่เก็บรักษาพระเสี๋ยง (องค์ใหญ่) ในศิลปะล้านนาผสมล้านช้าง และพระแย้ม (องค์เล็ก) ในศิลปะล้านช้าง รวมถึงมีตู้คัมภีร์ใบลานโบราณ ซึ่งล้วนเป็น สมบัติล้ำค่าทางพุทธศาสนาที่ตกทอดมาจากหลวงพระบาง

๔) พระใหญ่ภูคกั๊ว

พระใหญ่ภูคกั๊ว พระพุทธรูปนวมินทรมงคลลีลาทวินคราภิรักษ์ หรือใหญ่ภูคกั๊ว พระพุทธรูปปางลีลา ประทานพร ขนาดความสูง ๑๙ เมตร ตั้ง ตระหง่านบนภูคกั๊ว ซึ่งเป็นจุดที่มองเห็นแม่ น้ำเหือง แม่น้ำโขง มาบรรจบอย่างชัดเจน โดยมีชาวบ้านขึ้นมาสักการะขอพรไม่ขาดสายในแต่ละวัน

๕) พระพุทธรูปพระเสี๋ยง

พระพุทธรูปพระเสี๋ยงเป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๖๒ เซนติเมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานภายในวิหารวัดจอมมณี บ้านท่าดีหมี่ ตำบลปากตม อำเภอยางตลาด จังหวัดเลย

ภาพที่ ๔.๙ พระพุทธรูปพระเสี๋ยง วัดจอมมณี บ้านท่าดีหมี่

๖) พระพุทธรูปพระแย้ม

พระพุทธรูปพระแย้มเป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๒๘ เซนติเมตร ประดิษฐานภายในวิหารวัดจอมมณี บ้านท่าดีหมี่ ตำบลปากตม อำเภอยางตลาด จังหวัดเลย พระพุทธรูปพระแย้มก่อนหน้าที่จะมีการอัญเชิญพระเสี๋ยงมาประดิษฐานที่วัดจอมมณีนี้นั้น

มีประวัติความเป็นมาพร้อมกับพระพุทธรูปพระเสี้ยววัดจอมมณี ซึ่งเคยประดิษฐานอยู่ที่วิหารวัดหลวง
กลางเมืองปากเหือง

ภาพที่ ๔.๑๐ พระพุทธรูปพระแยม วัดจอมมณี บ้านท่าดีหมี

๗) สกายวอล์ค ภูคกั๊ว

สัมผัสความน่าตื่นตาของทางเดิน กระจกใสชนิดหนาพิเศษ กับความสูงจาก ระดับแม่น้ำ
โขง ๘๐ เมตร ยื่นออกไปจาก ริมหน้าผา อันเป็นที่ประดิษฐานพระใหญ่ คกั๊ว กอปรกับทิวทัศน์แม่น้ำ
สองสายที่ไหล บรรจบ และบ้านเมืองเขียวขจีทั้งฝั่งไทย-ลาว จึงเป็นจุดชมวิวดูอลังการที่ไม่ควรพลาด
เยือน และรับประกันได้เรื่องความมั่นคง ปลอดภัย

๘) บ้านโบราณอายุกว่า ๓๐๐ ปี

ที่บ้านท่าดีหมี มีบ้านโบราณอายุกว่า ๓๐๐ ปี ที่ได้รับการเก็บรักษาไว้ อดีตเป็นบ้านของ
หมอสมุนไพร หรือหมอเทวดา ผู้เป็นที่นับหน้าถือตาของหมู่บ้าน จึงมีการเกณฑ์กันมาสร้างบ้าน ให้
ตามคติการสร้างดั้งเดิม ปัจจุบันยังเหลือโครงสร้างส่วนผ้าและ พื้นส่วนหลังคานั้นเป็นการสานด้วยไผ่
เหี้ยะ เรียกว่าลายไผ่ให้ ลายดั้งเดิมที่ใช้สานยุ่งฉาง แล้วไผ่เข้าไปกินข้าวไม่ได้ เติมนวนอยู่ รอบกึ่งนั่นเอง
ปัจจุบันเจ้าของบ้านคือนายสนธิ วงศ์ดี ผู้เป็น ลูกเขย และอนุญาตให้นักท่องเที่ยวเยี่ยมชมได้

๙) ศาลเจ้าพ่อปากเหือง

ศาลเจ้าพ่อปากเหือง เป็นศาลเจ้าแบบท้องถิ่นที่สร้างขึ้นตามความเชื่อของชุมชน ตั้งอยู่
บริเวณเชิงเขาภูฟ้าหรือภูคกั๊วทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของชุมชนบ้านท่าดีหมี ตำบลปากตม อำเภอ
เชียงคาน จังหวัดเลย ตั้งอยู่ติดกับฝั่งแม่น้ำเหืองทางทิศตะวันออก บริเวณโดยรอบมีต้นไม้ขนาดใหญ่
ขึ้นอยู่ ทำให้มีสภาพร่มรื่นตลอดทั้งปี

๔.๑.๔ บริบท และประวัติเป็นมาของชุมชนบ้านสงาว อำเภopakหม จังหวัดเลย

บ้านสงาว ตั้งอยู่หมู่ที่ ๔ ตำบลห้วยพิชัย อำเภopakหม จังหวัดเลย บ้านสงาวเป็นชุมชนที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงติดชายแดนลาวตรงข้ามกับเมืองสามหมื่น แขวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีแม่น้ำโขงกั้น ภายในชุมชนบ้านสงาวมีศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธที่น่าสนใจ ดังนี้

๑) วัดอินทร์แปลง

วัดอินทร์แปลง เป็นวัดสำคัญประจำชุมชนบ้านสงาว หมู่ที่ ๔ และบ้านโนนสวรรค์ หมู่ที่ ๖ ตำบลห้วยพิชัย อำเภopakหม จังหวัดเลย บ้านสงาวเป็นชื่อหมู่บ้านที่ไม่มีความหมาย ตั้งตามชื่อของลำห้วยที่ไหลผ่านหมู่บ้านคือ ลำน้ำหวาง ชาวบ้านจึงเรียกว่า บ้านปากหวาง ต่อมาเพี้ยนมาเป็นบ้านสงาว ภายในวัดมีโบสถ์ ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ และศาลาบำเพ็ญกุศล วัดอินทร์แปลงตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง จึงเป็นสถานที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรมไหลเรือไฟในวันออกพรรษาของชุมชน

๒) ประเพณีบุญออกพรรษา และไหลเรือไฟ

บุญออกพรรษาจัดทำขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ในวันนี้ชาวบ้านสงาวจะไปทำบุญตักบาตรหรือตักบาตรเทโวที่วัดภูจันทน์ วัดอีกแห่งหนึ่งของบ้านสงาวซึ่งอยู่บนเนินสูง มีการรับศีล ทำวัตรเช้า ฟังเทศน์ ตอนค่ำจะมีการจุดประทัด โดยการใช้ไม้ไฟ ลูกมะตูมกา กระบองหรือสิ่งอื่นๆ ใส่ น้ำมันมะพร้าวแล้วใช้เศษผ้าจิวหรือด้ายทำใส่เป็นรูปตุงกา ตั้งลงในภาชนะใส่น้ำมัน จุดแล้วนำไปแขวนไว้ตามต้นไม้หรือตามร้านที่ทำขึ้นรอบๆ บริเวณวัด

๓) ประเพณีบุญข้าฮะ

บุญข้าฮะหรือข้าระบ้าน จัดขึ้นในเดือน ๗ โดยใช้ศาลากลางบ้าน เป็นสถานที่การทำบุญ บุญข้าฮะมีพิธีกรรมแบบพิเศษเป็นการทำบุญต่อชะตาบ้าน ก่อนถึงวันงานชาวบ้านก็จะจัดเตรียมสถานที่ศาลากลางบ้าน ในวันงานก็จะมีพิธีตักบาตรโหม ชาวบ้านแต่ละครอบครัวก็จะออกมาพร้อมกันนำทราย ใส่คุ้ง กล้วยาคา ยอดเลา ฝ้าย มาวางรวมกัน ในตอนเย็นจะมีการสวดเจริญพระพุทธมนต์ต่างๆ คั้น พอถึงเช้าของวันที่ ๔ ชาวบ้านก็จะทำกระทงหน้าว้าว ใส่ดอกไม้ ข้าวหวาน หมาก พลู บุหรี่ และมีการทำบุญตักบาตรในเช้าวันนี้

ภาพที่ ๔.๑๑ ประเพณีบุญข้าสະ บ้านสงาว

ภาพที่ ๔.๑๑ ประเพณีบุญข้าสະ บ้านสงาว

จากการศึกษาบริบท และประวัติศาสตร์ความเป็นมาทั้ง ๔ ชุมชน ผู้วิจัยจึงสรุปดังนี้

๑. ชุมชนบ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

ชุมชนบ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เป็นชุมชนเก่าแก่ มีอายุมากกว่า ๔๐๐ ปี ผู้ริเริ่มเข้ามา ตั้งรกรากเป็นนายพรานชื่อ เชียงพา และเพื่อนประกอบด้วย เชียงแพ เชียงใต้ เชียงน้อย เข้ามาจากรัฐประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สันนิษฐานว่ามาจากเวียงจันทน์ เข้ามาล่าช้าง เพื่อนำเอางาช้างไปถวายเจ้าเมือง เชียงพาและเพื่อนได้เดินทางตามลำน้ำเหือง และได้เห็นทำเลที่เหมาะสม ในการทำไร่ ทำนา มีแม่น้ำไหลผ่าน ๒ สาย ได้แก่แม่น้ำพา และแม่น้ำแพร่ จึงได้ลงหลักปักฐานตั้งเป็นหมู่บ้านเรียกว่า บ้านเชียงพา โดยตั้งอยู่ริมห้วยน้ำพา ต่อมาจึงเพี้ยนเป็นแสงพา ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อจากบ้านแสงพา มาเป็นบ้านแสงภา จนถึงปัจจุบัน และใน ชุมชนบ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย มีทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนที่สำคัญ คือ ๑) วัดศรีโพธิ์ชัย วัดศรีโพธิ์ชัยเป็นศาสนสถานเก่าแก่และมีความสำคัญควบคู่กับประวัติบ้านแสงภา ตามประวัติของวัดระบุว่า วัดศรีโพธิ์ชัยสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๑๑๓ ๒) โบสถ์วัดศรีโพธิ์ชัยนี้เป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูนขนาดใหญ่ หลังคากว้างใหญ่ลด ๒ ตอน ตอนล่างมีเสารับเป็นเหมือนปีกนก ลดมุข หน้าหลังที่พิเศษก็คือมีเรือนยอดตั้งชันกันเป็นชั้น ๆ โดยเฉพาะชั้นที่ ๒ มี ป้องเอี่ยม (หน้าต่าง) ดูแล้วมีลักษณะแปลกตากว่าโบสถ์หลังอื่น ๆ หลังคาเดิมเป็นไม้แป้นเกล็ด ต่อมาเปลี่ยนเป็นสังกะสี และปัจจุบันเป็นหลังคามุงกระเบื้อง ๓) พระพุทธรูปพระปู่ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๒ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานภายในโบสถ์วัดศรีโพธิ์ชัย บ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ๔) พระพุทธรูปหลวงพ่อเพชร เป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ขนาด

หน้าตักกว้างประมาณ ๑๒ เซนติเมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานมณฑปหลวงพ่อเพชร วัดศรีโพธิ์ชัย บ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ๕) พระธาตุดินแทน ตั้งอยู่ในวัดพระธาตุดินแทน บ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เป็นพระธาตุเก่าแก่ที่เป็นปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์ของชาวนาแห้ว และถือว่ามีค่ามากกว่าที่อื่น เพราะสร้างจากดินจนกลายเป็นเนินสูงและมีฉัตรอยู่บนยอดพระธาตุดินแทน เป็นพระธาตุที่มีลักษณะแตกต่างกับพระธาตุองค์อื่นโดยสิ้นเชิง เพราะไม่ได้เป็นเจดีย์ที่ก่อด้วยอิฐปูนอย่างที่คุ้นเคยกัน แต่สร้างขึ้นจากดินที่มีผู้ศรัทธานำมากองทับถมกันเป็นเวลานานกว่า ๔๐๐ ปี จนเป็นภูเขาดินขนาดใหญ่ ๖) ประเพณีมัสการพระธาตุดินแทน ประเพณีมัสการพระธาตุดินแทนจะจัดขึ้นระหว่างวันขึ้น ๑๔-๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ชาวบ้านแสงภาและหมู่บ้านใกล้เคียงจะร่วมกันประกอบพิธีมัสการและแก้บนประจำปี ณ บริเวณพระธาตุดินแทน ทางทิศเหนือของหมู่บ้านแสงภา ๗) ประเพณีแห่ต้นดอกไม้ ประเพณีการทำต้นดอกไม้ถวายเป็นพุทธบูชาเนื่องในเทศกาลสงกรานต์ เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาตั้งแต่ครั้งสร้างพระธาตุดินแทน การแห่ต้นดอกไม้ เริ่มมีขึ้นตั้งแต่ก่อตั้งวัดศรีโพธิ์ชัย เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาในวันสงกรานต์ หรือวันขึ้นปีใหม่ของไทย ในสมัยก่อนนั้น ชาวบ้านแสงภาเชื่อกันว่า เป็นการเสริมความเป็นมงคลให้กับชีวิต คนในหมู่บ้านจะอยู่เย็นเป็นสุข ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ข้าวกล้าในนาอุดมสมบูรณ์

๒. ชุมชนบ้านอาฮี อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย

บ้านอาฮี มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่ยุคใดไม่มีใครทราบแน่ชัด มีผู้เล่าต่อกันมาว่าที่ตั้งของ ตำบลอาฮีในปัจจุบันเดิมเคยเป็นเมืองเก่าเรียกกันว่า เมืองตูม ต่อมาเมื่อมีราษฎรจากบ้านนาดี อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลยได้ อพยพมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณดังกล่าว (ตำบลอาฮีในปัจจุบัน) ประกอบกับบริเวณ นี้มีความอุดมสมบูรณ์จึงทำให้มีราษฎรอพยพมาตั้งบ้านเรือนมากขึ้นจนกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองตามพระราชบัญญัติการปกครองหมู่บ้าน ตามลำดับเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ - ๒๔๔๔ บ้านอาฮีได้รับการยกย่องขึ้นเป็นอำเภอหนึ่งของเมืองเลยซึ่ง ขณะนั้นจังหวัดเลยมีเพียง ๓ อำเภอ คือ อำเภอกุดป่อง อำเภอท่าลี่ และอำเภออาฮี ชุมชนบ้านอาฮี มีทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนที่สำคัญ คือ ๑) พระพุทธรูปหลวงปู่าคมจุลินท์ เป็นพระพุทธรูปหินทรายแกะสลักปางนาคปรก ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๕๖ เซนติเมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานภายในวิหารหลวงปู่าคมจุลินท์ วัดศิริมงคล บ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย ๒) พระพุทธรูปหลวงพ่อเชียงยืน พระพุทธรูปหลวงพ่อเชียงยืน เป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่ที่วัดศิริมงคล บ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย ๓) พระธาตุมะนาวเดี่ยว พระธาตุมะนาวเดี่ยวเป็นพระเจดีย์โบราณที่อยู่ภายในวัดศิริมงคล บ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย พระธาตุมะนาวเดี่ยวไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างแน่ชัด สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นโดยอดีตเจ้าอาวาสวัดศิริมงคลรูปแรกชื่อ หลวงพ่อมะนาวเขียว ต่อมาน่าจะมีการเรียกชื่อเพี้ยนมาเป็น “มะนาวเดี่ยว” พระธาตุนี้เคยพังทลายลงมาแล้ว

ครั้งหนึ่ง ทำให้พบว่าภายในมีพระพุทธรูปสำริดขนาดเล็ก พระบุเงิน พระบุทองและโบราณวัตถุอื่นๆ ทั้งอยู่ในสภาพดีและชำรุดบรรจุอยู่ภายในจำนวนมาก เมื่อปฏิสังขรณ์พระธาตุใหม่จึงนำกลับบรรจุไว้ เช่นเดิม ๔) ประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อ ชุมชนบ้านอาฮีเป็นสังคมเกษตรกรรม สร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย แบบรวมกันเป็นกลุ่ม ตามเส้นทางสัญจร และแหล่งน้ำธรรมชาติ (ลำน้ำเหือง) มีภาษาพูดเป็นภาษาถิ่น คือ ภาษาไทเลย คนในชุมชนนับถือศาสนาพุทธ มีความเชื่อ นับถือเจ้า

ประเพณีแห่ต้นดอกไม้ จัดให้มีขึ้นในทุกวันที่ ๑๖ เมษายน ของทุกปี

ประเพณีบุญเดือนหก จะจัดให้มีขึ้นทุกวันขึ้น ๗-๘ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี ประเพณีเลี้ยงหอย (เจ้า) จะมีขึ้น ๒ วัน คือ วันขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๖ เป็นพิธีเลี้ยงเจ้าปู่ที่หอย เหนือ (ในบริเวณโรงเรียนชุมชนบ้านอาฮี และวันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๖ เป็นพิธีเลี้ยงเจ้าปู่ที่หอยใต้ (ข้าง ในที่ตั้งศาลจำลอง โศกใหญ่ก่อนทางเข้าหมู่บ้าน) ในวันประกอบพิธีทั้งสองวันนี้ห้ามนุ่งห่มเสื้อผ้าด้วยสีแดง ประเพณีบุญซำฮะ หรือบุญเดือน ๗ กำหนดการ วันขึ้น ๑๓-๑๔-๑๕ ค่ำ เดือน ๗ ของทุกปี เพื่อขับไล่สิ่งไม่ดี และเพื่อเป็นสิริมงคลต่อชีวิต ประเพณีบุญข้าวสาก จัดขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ของทุกปี เป็นการจัดทำข้าวปลา อาหาร ขนมหวาน ผลไม้และปัจจัยอื่นๆ เพื่อถวายพระสงฆ์และอีกส่วนหนึ่งนำไปวางไว้กับ พื้นดินบอกกล่าวฝากแม่ธรณีไปถึงดวงวิญญาณ ญาติที่ตายไปให้มารับสิ่งของเหล่านั้น ประเพณีล่องเฮียไฟและตักบาตรเทโววันออกพรรษา จัดในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ของ ทุกปี สถานที่สำคัญในชุมชนที่มีต้นทุน

๓. ชุมชนบ้านท่าดีหมี่ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ชุมชนบ้านท่าดีหมี่ตั้งอยู่หมู่ที่ ๕ ตำบลปากคม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นชุมชนเก่าแก่ตามแนวชายแดนตรงข้ามกับเมืองแก่นท้าว แขวงไชยบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีแม่น้ำเหืองกั้น และตั้งอยู่ใกล้กับบริเวณปากเหือง ซึ่งเป็นจุดที่แม่น้ำเหืองไหลมาบรรจบกับแม่น้ำโขง เดิมทีนั้นชุมชนแห่งนี้มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนโบราณบริเวณทางเหนือของปากเหือง ซึ่งเป็นชุมชนโบราณเก่าแก่ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ และเคยเป็นศูนย์กลางของเมืองปากเหืองในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ซึ่งมีบทบาทแทนเมืองเชียงคานเก่าที่ถูกทำลายโดยกองทัพเมืองน่านในช่วงศึกเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ. ๒๓๗๐ ชุมชนบ้านท่าดีหมี่ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย มีทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนที่สำคัญ คือ ๑) วัดจอมมณี วัดสำคัญของชุมชน แต่เดิมชื่อ วัดจุลมนิ และเป็นสถานที่เก็บรักษาพระเสียง (องค์ใหญ่) ในศิลปะล้านนาผสมล้านช้าง และพระแยม (องค์เล็ก) ในศิลปะล้านช้าง รวมถึงมีตู้คัมภีร์โบราณโบราณ ซึ่งล้วนเป็น สมบัติล้ำค่าทางพุทธศาสนาที่ตกทอดมาจากหลวงพระบาง ๒) พระใหญ่คกิ้ว พระพุทธรูปนวมินทรมงคลลีลาทวินคราภิรักษ์ หรือใหญ่คกิ้ว พระพุทธรูปปางลีลา ประทานพร ขนาดความสูง ๑๙ เมตร ตั้งตระหง่านบนภูคกิ้ว ซึ่งเป็นจุดที่มองเห็นแม่น้ำเหือง แม่น้ำโขง มาบรรจบอย่างชัดเจน ๓) พระพุทธรูปพระเสียง พระพุทธรูปพระเสียงเป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๖๒ เซนติเมตร ประดิษฐานเป็นพระ

ประธานภายในวิหารวัดจอมมณี บ้านท่าดีหมี ตำบลปากตม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ๔) พระพุทธรูปพระแย้ม พระพุทธรูปพระแย้มเป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๒๘ เซนติเมตร ประดิษฐานภายในวิหารวัดจอมมณี บ้านท่าดีหมี ตำบลปากตม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ๕) บ้านโบราณอายุกว่า ๓๐๐ ปี ที่บ้านท่าดีหมี มีบ้านโบราณอายุกว่า ๓๐๐ ปี ที่ได้รับการเก็บรักษาไว้ อดีตเป็นบ้านของหมอสมุนไพร หรือหมอเทวดา ผู้เป็นที่นับหน้าถือตาของหมู่บ้าน จึงมีการเกณฑ์กันมาสร้างบ้านให้ตามคติการสร้างดั้งเดิม ๖) ศาลเจ้าพ่อปากเหือง ศาลเจ้าพ่อปากเหือง เป็นศาลเจ้าแบบท้องถิ่นที่สร้างขึ้นตามความเชื่อของชุมชน ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาภูฟ้าหรือภูคกัฏฐาทิศตะวันตกเฉียงเหนือของชุมชนบ้านท่าดีหมี ตำบลปากตม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ตั้งอยู่ติดกับฝั้่งแม่น้ำเหืองทางทิศตะวันออก บริเวณโดยรอบมีต้นไม้ขนาดใหญ่ขึ้นอยู่ทำให้มีสภาพร่มรื่นตลอดทั้งปี

๔. ชุมชนบ้านสงาว อำเภอปากชม จังหวัดเลย

บ้านสงาว ตั้งอยู่หมู่ที่ ๔ ตำบลห้วยพิชัย อำเภอปากชม จังหวัดเลย บ้านสงาวเป็นชุมชนที่อยู่ริมฝั้่งแม่น้ำโขงติดชายแดนลาวตรงข้ามกับเมืองสามหมื่น แขวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีแม่น้ำโขงกั้น ภายในชุมชนบ้านสงาวมีศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธที่น่าสนใจที่สำคัญคือ ๑) วัดอินทร์แปลง เป็นวัดสำคัญประจำชุมชนบ้านสงาว ภายในวัดมีโบสถ์ ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ และศาลาบำเพ็ญกุศล วัดอินทร์แปลงตั้งอยู่ริมฝั้่งแม่น้ำโขง จึงเป็นสถานที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรมไหลเรือไฟในวันออกพรรษาของชุมชนบ้านสงาว ๒) ประเพณีบุญออกพรรษา และไหลเรือไฟ บุญออกพรรษาจัดทำขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ในวันนี้ชาวบ้านสงาวจะไปทำบุญตักบาตรหรือตักบาตรเทโวที่วัดลัทธิวัน วัดแห่งหนึ่งของบ้านสงาวซึ่งอยู่บนเนินสูง มีการรับศีล ทำวัตรเช้า ฟังเทศน์ ตอนค่ำจะมีการจุดประทีบ โดยการใช้ไม้ไผ่ ลูกมะตูมกา กระบองหรือสิ่งอื่นๆ ใส่น้ำมันมะพร้าวแล้วใช้เศษผ้าจิวหรือด้ายทำไส้เป็นรูปตีนกา ตั้งลงในภาชนะใส่น้ำมัน จุดแล้วนำไปแขวนไว้ตามต้นไม้หรือตามร้านที่ทำขึ้นรอบๆ บริเวณวัด ๓) ประเพณีบุญซำฮะ บุญซำฮะหรือซำระบ้าน จัดขึ้นในเดือน ๗ โดยใช้ศาลากลางบ้าน เป็นสถานที่การทำบุญบุญซำฮะมีพิธีกรรมแบบพิเศษเป็นการทำบุญต่อชะตากับบ้าน ก่อนถึงวันงานชาวบ้านก็จะจัดเตรียมสถานที่ศาลากลางบ้าน ในวันงานก็จะมีพิธีตักทองโสม

๔.๒ การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยการลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน ประชาชน และตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ โดยสามารถสรุปผลเป็นประเด็นๆ ที่สำคัญเกี่ยวกับการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

การจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธเป็นการจัดการรวบรวมความรู้วัฒนธรรม ผ่านการถ่ายทอดจากครอบครัว การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มอาชีพ และการเรียนรู้ด้วยตนเอง การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมรูปธรรม ด้วยการให้ นักท่องเที่ยวเดินชมวิถีชีวิต การใช้ชีวิตพักในชุมชน การฟังบรรยาย ดูสาธิต การลงมือทำ การกินอาหารท้องถิ่น เรียนรู้ด้วยตนเองในศูนย์เรียนรู้ การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรม ด้วยการบอกเล่าความเชื่อเชื่อมโยงกับศาสนา ภูมิปัญญา บรรยายากศของชุมชนสื่อถึงจิตวิญญาณของชุมชน คุณค่า ความสุข ความอบอุ่นเหมือนมาบ้านญาติ และการคงอยู่ของวัฒนธรรมเกิดจากการมีส่วนร่วมจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน สร้างความภาคภูมิใจในคุณค่าวัฒนธรรม คนรุ่นใหม่เข้ามาร่วมรับผิดชอบ เรียนรู้ สืบทอด

๔.๒.๑ การเสริมสร้างศักยภาพการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ

ในชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ซึ่งประกอบด้วยชุมชนบ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ชุมชนบ้านอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย ชุมชนบ้านท่าดีหมี่ อำเภอเซียงคาน จังหวัดเลย และชุมชนบ้านสงาว อำเภอปากชม จังหวัดเลย เป็นการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการนำภูมิปัญญาองค์ความรู้ สติปัญญา ความคิดความอ่าน ความสามารถทักษะ และความสามารถที่เป็นองค์รวมทั้งหมดของผู้คนในชุมชน ซึ่งเกิดจากการสะสมองค์ความรู้มวลรวมทุกด้าน ที่ผ่านกระบวนการส่งเสริม สืบทอด สืบสานทางวัฒนธรรมพื้นบ้าน การปรับปรุง พัฒนาและเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดีในการสร้างผลงาน การแก้ปัญหา และพัฒนาวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

๑) การจัดการวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่น

การจัดการวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่น เป็นการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการนำภูมิปัญญาองค์ความรู้ สติปัญญา ความคิดความอ่าน ความสามารถทักษะ และความสามารถที่เป็นองค์รวมทั้งหมดของผู้คนในชุมชน ผลจากการศึกษาพบว่าการจัดการวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่นตามแนวชายแดนจังหวัดเลยจะประกอบได้ด้วย การจัดการวัฒนธรรมประเพณีแห่ดอกไม้วัดศรีโพธิ์ชัย การจัดการวัฒนธรรมประเพณีบุญสงกรานต์แห่ต้นดอกไม้ของชุมชนบ้านอาฮี การจัดการวัฒนธรรมประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกและบุญข้าวจีของชุมชนบ้าน

แสงภา การจัดการวัฒนธรรมประเพณีทำบุญประเพณีกินดิน บุญฉลองพระธาตุดินแทนของชุมชนบ้าน
แสงภา การจัดการวัฒนธรรมประเพณีทำบุญเดือนหกพึ่งเทศน์มหาชาติบ้านอาฮี การจัดการ
วัฒนธรรมประเพณีความเชื่อของชาวบ้านแสงภา ดังต่อไปนี้

การจัดการวัฒนธรรมประเพณีแห่ดอกไม้วัดศรีโพธิ์ชัย

การจัดการวัฒนธรรมประเพณีแห่ดอกไม้วัดศรีโพธิ์ชัยแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนา
แห้ว จังหวัดเลย เป็นประเพณีวัฒนธรรมการทำบุญประเพณีสงกรานต์ โดยการจัดการรดน้ำดำหัวผู้
เฒ่าผู้แก่ สรงน้ำพระพุทธรูป แห่ต้นดอกไม้ อาราธนาครองพระไตรสรณคม บุญประเพณีสงกรานต์
ชาวบ้านถือเป็นวันขึ้นปีใหม่

วันแรก ในช่วงบ่ายมีพิธีสรงน้ำพระพุทธรูปหลวงพ่อเพชร การสรงน้ำพระพุทธรูป
ชาวบ้านจะนำน้ำอบ น้ำหอม และดอกไม้ เพื่อขอคารวะต่อพระพุทธรูป และพระสงฆ์ ก่อนทำการสรง
น้ำ จากนั้นก็ใช้ช่อดอกไม้ที่เตรียมมาจุ่มในน้ำอบ น้ำหอม พรหมใส่องค์พระพุทธรูป ส่วนพระสงฆ์นั้นจะ
ใช้ช่อดอกไม้ที่เตรียมมาจุ่มในน้ำอบ น้ำหอม พรหมใส่ที่มือของพระสงฆ์ หลังจากเสร็จพิธี สรงน้ำ
พระพุทธรูปแล้วชาวบ้านก็จะนำน้ำอบ น้ำหอม ที่ใช้ภาชนะรองไว้นำไปประพรมเพื่อเป็นสิริมงคลแก่
บ้านและคนในครอบครัว

ประเพณีการแห่ต้นดอกไม้ มีการแห่ตั้งแต่ก่อสร้างวัดแล้วเสร็จจนถึงปัจจุบันกว่า ๔๐๐ ปี
แล้ว ชาวบ้านเกิดความเชื่อว่า การนำดอกไม้มาบูชาพระที่ชาวไทยถือว่าวันสงกรานต์ เป็นวันขึ้นปีใหม่
การบูชาพระรัตนตรัยด้วยดอกไม้ถือว่าเป็นสิ่งอันมงคล ด้วยการเก็บดอกไม้ที่สด ดอกสวยงามที่สุด
เป็นดอก เป็นช่อ และพัฒนาเป็นพานพุ่ม พานบายศรี ขนาดเล็ก และขนาดใหญ่ จนพัฒนาไปถึงการ
ทำโครงด้วยไม้เรียกว่า ต้นดอกไม้ ขนาดเล็กถือคนเดียว ขนาดกลางใช้คนหาม ๔ คน และขนาดใหญ่
ใช้คนหาม ๖ คน ๘ คน ๑๐ คน ตามลำดับ

ความเชื่อ – ความหมาย โดยชาวบ้านมีความเชื่อและถือเป็นสิริมงคล ที่ได้นำดอกไม้มา
บูชาพระรัตนตรัย ขอให้อยู่ดีมีสุข ให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ให้ข้าวกล้าในภูมินาอุดมสมบูรณ์
บ้านเมืองร่มเย็น ปราศจากโรคภัย ไข้เจ็บ วัว ควาย สัตว์เลี้ยงขยายคอกออกผลสมบุญ

ลักษณะเด่นต้นดอกไม้วัดศรีโพธิ์ชัยแสงภา โดยหลักจะมีการแห่ต้นดอกไม้ในเทศกาล
สงกรานต์เกือบทุกวัดในจังหวัดเลย และมีความเชื่อคล้ายกัน แต่ต้นดอกไม้ของ ตำบลแสงภา อำเภอนา
แห้ว จังหวัดเลย จะมีลักษณะเด่นกว่าทุกวัด คือมีขนาดต้นใหญ่และสูงกว่าทุกวัด การแห่ต้องโยกให้
ต้นหมุนตาม จังหวะกลองสวยงาม ต้นใหญ่ที่สุด มีความกว้าง ๓ เมตร สูงประมาณ ๑๕ เมตร กว่าจะ
สร้างต้นดอกไม้ขนาดใหญ่ให้เสร็จนั้น ต้องอาศัยความชาญฉลาดจากภูมิปัญญาชาวบ้านผสมกับ
ความรู้ทางวิศวกรรม การสร้างต้นดอกไม้ขนาดนั้นจะไม่ใช้ตะปูและลวด ไม้ไผ่ขนาดใหญ่ถูกนำมาเป็นเสา
กลางมีคานสำหรับแบกหาม และยึดทุกอย่างให้ติดแน่นด้วยดอกไม้ไผ่ ถ้ายึดไม่ดีเมื่อแห่ต้นดอกไม้ก็
อาจจะเอียงหรือหักลงได้ สร้างต้นดอกไม้ให้มีความใหญ่โตเท่าไรก็แสดงถึงพลังศรัทธามากเท่านั้น

ประเพณีนี้เป็นศูนย์รวมเอาจิตใจของคนในชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน ผู้ใหญ่จึงมีลูกหลานมาร่วมพิธี เด็กผู้ชายบางคนก็มาแห่ต้นดอกไม้เล็กๆ ซึ่งผู้ใหญ่ทำให้ ซึ่งแฝงการถ่ายทอดภูมิปัญญาและประเพณี ลงไปด้วย การใช้ไม้ไผ่ประกอบโครงสร้างตั้งแต่ ๑๐-๔๐ ลำ แล้วแต่ขนาด ซึ่งที่วัดอื่นมีขนาดเล็กกว่า^๓

เทศกาลแห่การแห่ต้นดอกไม้ มีการแห่ทุกปี เริ่มจากวันสงกรานต์พระพุทธรูป (ช่วง สงกรานต์) เริ่มจากวันที่ ๑๓ เมษายน โดยหลักปฏิบัติจะเริ่มแห่ตั้งแต่วันที่ ๑๔ เมษายน ของทุกปี และจะมีการแห่ต้นดอกไม้ทุกคืนวันพระ ตลอดเดือนเมษายน ของทุกปี และจะมีการแห่ต้นดอกไม้ใน ทุกวัน พระอีกสามวันพระ

การแห่ต้องแห่ตอนกลางคืนราว ๑ หุ่ - ๓ หุ่ และต้องมาแห่ที่วัดรอบพระอุโบสถ เท่านั้น และต้องแห่ให้ครบสามรอบ รอบที่ ๑ บูชาพระพุทธรูป รอบที่ ๒ บูชาพระธรรม รอบที่ ๓ บูชา พระสงฆ์ แห่ครบสามรอบแล้วต้องวางต้นดอกไม้ทุกต้นไว้รอบอุโบสถ เพื่อบูชาพระรัตนตรัยตลอดทั้ง คืน รุ่งเช้ามาคั่นดอกไม้ออกจากวัด ถ้าต้นไหนยังแข็งแรง ไม่เสียรูปทรงสามารถนำมาเปลี่ยนดอกไม้ ใหม่เพื่อนำไปแห่ในคืนต่อไปได้อีก การแห่ผู้ห้ามต้นดอกไม้ ต้องโยกประกอบจังหวะให้ต้นดอกไม้หมุน ซ้าย ขวา ตามจังหวะเสียงกลอง ฆ้อง ฉิ่ง ฉาบ ที่บรรเลงประกอบจนครบ ๓ รอบ ต้องตบเทียนและจุด เพื่อให้เกิดแสงสว่างด้วยทุกต้น

โครงสร้างต้นดอกไม้ ต้นดอกไม้ทุกต้น ประกอบโครงสร้างด้วยไม้ไผ่ทั้งหมด ไม่มีลวด ตะปู ผูกหรือตอก โครงสร้างที่สำคัญมีชื่อเรียก ตามภาษาถิ่นคือ

๑. คาน (ฐานรากใช้ห้าม)
๒. ขาธนู (ส่วนยึดคาน)
๒. ง่าม (เสาของต้นดอกไม้)
๔. ฟัง (ตัวรัดมุมขนาด)
๕. ดวด (ส่วนรัดลำต้น)
๖. แกนกลาง (แกนค้ำยัน)
๗. ลี๊ก (ระแนงสานรอบต้น)
๘. คั่นกล่อ่ง (ส่วนประกอบสำหรับห้อยสายมาลัย)
๙. แมงมุม (ส่วนประกอบยอดสูงสุด)

การทำต้นดอกไม้เป็นประเพณีที่สร้างความสามัคคีในหมู่บ้านเพราะต้นดอกไม้ที่ ทำ จะต้องทำให้เสร็จในเวลาวันเดียว ชาวบ้านจะแบ่งงานกันทำ ผู้หญิงจะเป็นคนจัดหาดอกไม้ ส่วนผู้ชาย

^๓ สนิกถา พงษ์เสนห์ และคณะ, “วัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ใน การจัดการทางสังคมของชุมชนบ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๕), หน้า ๕๖-๕๗.

จะรับหน้าที่ตัดไม้ไผ่เพื่อมาทำต้นดอกไม้ร่วมกันในช่วงบ่าย ต้นดอกไม้ขนาดใหญ่จะต้องแห่เข้าไปใน วัดศรีโพธิ์ชัยเพื่อร่วมขบวนแห่รอบโบสถ์ ๓ รอบในเวลาประมาณ ๑ ทุ่มตรง^๔

ต้นเล็ก หรือต้นใหญ่ จะมีสอนประกอบหลัก ๙ อย่าง การทำต้องทำให้แล้วเสร็จในวัน เดียว เริ่มจากเข้าร่วมกันตัดไม้ไผ่ที่มีตาม หัวไร่ ปลายนา นำเข้ามาในหมู่บ้านร่วมกันประกอบโครงต้น เรียกว่า ฝ่ายทำต้น อีกฝ่ายก็จะหาเก็บดอกไม้ที่มีตามฤดูกาล ต้องเป็นดอกไม้สดเท่านั้นเสร็จแล้ว นำ ต้นดอกไม้ไปรวมกันที่วัดเพื่อรอเวลาแห่ ในตอนค่ำ

การแห่ต้นดอกไม้จะต้องแห่ด้วยท่าทีลีลาเป็นจังหวะต้นดอกไม้จะพลิ้วตามจังหวะการ โยกท่อนบนของต้นดอกไม้จะหมุนโยกอิสระจากท่อนล่างเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในการประดิษฐ์ต้น ดอกไม้ให้โยกได้^๕ ก่อนจะถึงเวลาแห่ทางวัดจะตีกลองหลวง (กลองเพล) เพื่อเป็นสัญญาณให้ชุมชนรู้ว่า ใกล้เวลาจะถึงกำหนดแห่แล้วทุกคนจะไปรวมกันที่วัดโดยแบ่งหน้าที่ออกเป็น ๓ ฝ่าย

๑. ฝ่ายหามต้นดอกไม้

๒. ฝ่ายตีกลอง ช้อง ฉิ่ง ฉาบ แคน พิณ

๓. ฝ่ายแห่ต้นดอกไม้หน้าตามด้วยขบวนกลองให้จังหวะ และตามด้วยผู้แห่

ประเพณีการแห่ต้นดอกไม้ มีการแห่ทุกปี เริ่มจากวันสงกรานต์พระพุทธรูป เริ่มวันที่ ๑๓ เมษายน โดยหลักปฏิบัติจะเริ่มแห่ตั้งแต่วันที่ ๑๓-๑๖ เม.ย. ติดต่อกันและจะมีการแห่ต้นดอกไม้ทุก คืบวันพระ ตลอดเดือนเมษายนของทุกปี การแห่ต้องแห่ตอนกลางคืนราว ๑ ทุ่ม ถึง ๓ ทุ่ม และต้อง มาแห่ที่วัดรอบพระอุโบสถเท่านั้น และต้องแห่ให้ครบ ๓ รอบ รอบที่ ๑ บูชาพระพุทธรูป รอบที่ ๒ บูชา พระธรรม รอบที่ ๓ บูชาพระสงฆ์ เมื่อแห่ครบทั้ง ๓ รอบแล้ว ต้องวางต้นดอกไม้ทุกต้นไว้รอบพระ อุโบสถ เพื่อบูชาพระรัตนตรัยตลอดทั้งคืน รุ่งเช้านำต้นดอกไม้ออกจากวัด ถ้าต้นไหนยังแข็งแรงไม่เสีย รูปทรง สามารถนำมาเปลี่ยนดอกไม้ใหม่ เพื่อนำไปแห่ในคืนต่อไป การแห่ ผู้หามต้นดอกไม้ต้องโยก ประกอบจังหวะให้ต้นดอกไม้หมุนซ้าย ขวา ตามจังหวะเสียงกลอง ช้อง ฉิ่ง ฉาบ ที่บรรเลงประกอบ จนครบ ๓ รอบ ต้องติดเทียนและจุดเพื่อให้เกิดแสงสว่างด้วยทุกต้น สำหรับโครงสร้างต้นดอกไม้ ประกอบโครงสร้างด้วยไม้ไผ่ทั้งหมด ไม่มีลวด ตะปู ผูกหรือตอก โครงสร้างที่สำคัญ มีชื่อตามภาษาถิ่น คือ ๑ คาน (ฐานรากใช้หาม) ๒ ขาธนู (ส่วนยึดคาน) ๓ ง่าม (เสาของต้นดอกไม้) ๔ พัง (ตัวรัดมุม ขนาด) ๕ ดวด (ส่วนรัดลำต้น) ๖ แกนกลาง แกนค้ำยัน ๗ ลี๊ก (ระแนงสานรอบต้น) ๘ คั่นกลอง (ส่วนประกอบสำหรับห้อยสายมาลัย) และ ๙ แมงมุม (ส่วนประกอบยอดสูงสุด) การสร้างต้นดอกไม้ ต้องนำอุปกรณ์และดอกไม้สดมาประกอบสร้างให้เสร็จภายในวันเดียว จากนั้นจะนำต้นดอกไม้ไป

^๔ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๑๖ เมษายน ๒๕๖๕.

^๕ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๑๖ เมษายน ๒๕๖๕.

รวมกันที่วัดเพื่อรอเวลาแห่ในตอนค่ำ ก่อนถึงเวลาแห่ทุกคนจะไปรวมตัวกันที่วัด เมื่อถึงเวลาแห่ต้องโยกต้นไม้หมุนตามจังหวะกลองอย่างสวยงาม ต้นใหญ่สุดมีความกว้าง ๓ เมตร สูง ๑๕ เมตร"

การจัดการวัฒนธรรมประเพณีบุญสงกรานต์แห่ต้นดอกไม้ของชุมชนบ้านอาฮี

สำหรับประเพณีทำบุญขึ้นปีใหม่ของไทยโบราณหรือประเพณีบุญสงกรานต์นั้น เห็นว่าเป็นอุบายรวมญาติ ให้ลูกหลานได้มาพบกันโดยพร้อมเพียงใน ครอบครัว สร้างความอบอุ่นให้เกิดขึ้น และเป็นโอกาสที่ผู้อาวุโสในครอบครัวหรือในตระกูลจะได้ให้อิหวาอบรมสั่งสอนลูกหลานเพื่อเป็นแนวประพฤติปฏิบัติให้มีความรักสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน พร้อมให้ศีลให้พรเกิดเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ในโอกาสเดียวกันลูกหลานก็ได้เล่นสนุกสนาน พบเห็นเพื่อนต่างเพศต่างวัยสร้างความสมัครสมานสามัคคีและสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน^๖ วัฒนธรรมชุมชนที่ตั้งบ้านเรือนตามแนวชายแดนมักจะพากันไปก่อเจดีย์ทราย ถวายเพลพระสงฆ์และกินข้าวป่าที่ริมฝั่งโขง จากนั้นมาสรงน้ำพระประธาน สรงน้ำพระสงฆ์ ทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหาร ถวายจตุปัจจัยไทยทาน ประพรมน้ำพระพุทธรณ์และรดน้ำคำหัวผู้อาวุโสที่วัด

ประเพณีที่สำคัญของชุมชนบ้านอาฮีได้แก่ ประเพณีบุญสงกรานต์แห่ต้นดอกไม้ คำว่าต้น นอกจากหมายถึงคำว่ายืนต้นโดยทั่วไปแล้ว ชาวอีสานยังหมายถึงกิ่งไม้หรือส่วนของต้นไม้ชนิดใดที่นำมาประดับตกแต่งด้วยจตุปัจจัย ข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่นำมาทอดถวายทำบุญแด่พระสงฆ์ตามประเพณีของชาวพุทธโดยทั่วไป เช่น ต้นกล้วยพลุขี้ จะประดับด้วยสิ่งของเครื่องใช้เงินทอง เสื้อผ้าอาหาร รวมทั้งขนมหวาน ต้นเทียน ต้นผึ้งก็จะประดับด้วยขี้ผึ้งเป็นส่วนใหญ่ ส่วนต้นดอกไม้ก็ประดับประดาด้วยดอกไม้เป็นหลักนั้น

โดยพื้นฐานทางจิตใจและขนบธรรมเนียมประเพณีแล้ว เมื่อชาวไทยจะเคารพหรือบูชาต่อสิ่งใดก็ตาม จะมีการแสดงออก ๒ วิธี คือ การปฏิบัติบูชา เคารพบูชาด้วยการปฏิบัติตามคำสั่งสอนซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสรรเสริญว่าเป็นยอดของการบูชา อามิสบูชา การบูชาด้วยการมอบอามิสสิ่งของให้ เราจะเห็นได้ชัดจากประเพณีของไทยในการแสดงความเคารพต่อผู้หลักผู้ใหญ่ ครูอาจารย์ ลูกศิษย์ลูกหาจะนำต้นดอกไม้ของหอมเป็นสัญลักษณ์กราบไหว้เสมอพระรัตนตรัย คือ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จัดเป็นบรมครูอันสูงสุดของชาวพุทธ นอกจากจะบูชาด้วยการปฏิบัติตามคำสั่งสอนแล้ว การบูชาด้วยต้นดอกไม้ของหอมก็ถือปฏิบัติกันเป็นประเพณีตลอดมา

การจัดงานบุญประเพณีแห่ต้นดอกไม้ของชาวตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมายาวนานหลายร้อยปี เพื่อเป็นการส่งเสริมอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นให้คงอยู่เพื่อส่งเสริมความรักความสามัคคีการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงาน ข้าราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชน ส่งเสริมการท่องเที่ยว

^๖ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๑๗ เมษายน ๒๕๖๕.

เชิงวัฒนธรรมซึ่งในวันที่ ๑๖ เม.ย. ของทุกปี^๗ ประชาชนชาวบ้านอาฮีจะร่วมกันทำต้นดอกไม้เพื่อบูชาต่อพระรัตนตรัยต้นดอกไม้บ้านอาฮีจะมีขนาดไม่ใหญ่มากนัก รูปทรงจะเหมือนกับตัวขุนในหมากrukไทย ความสูงก็ประมาณไม่เกิน ๒ เมตร ๔ คนแบกแบบสบายๆ แต่จะประดับตกแต่งดอกไม้แบบเต็มๆ ดอกไม้ที่นำมาตกแต่งก็จะหาเอาจากที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นดอกคูณ ว่าน ๔ ทิศ เมื่อได้เวลาประมาณไม่เกินบ่าย ๒ โมง ขบวนแห่ต้นดอกไม้ก็จะเริ่มเคลื่อนขบวนไปตามถนนผ่านเขตชุมชนที่มีชาวบ้านคนขึ้นชมความสวยงามของต้นดอกไม้ตลอดทาง เมื่อขบวนแห่ดอกไม้แห่ถึงวัดสิริมงคลตลอดระยะทางถึงแม้ว่าจะผ่านอากาศร้อนระอุ แต่ชาวบ้านกลับมีหน้าตาที่ยิ้มแย้มแจ่มใจ พี่น้องสองข้างทางก็คอยसान้ำเพื่อให้คลายร้อนกัน นับว่าเป็นความน่ารักที่สามารถสัมผัสได้ตลอดสองข้างทาง^๘

เมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์ คือวันที่ ๑๓ เมษายน ชาวพุทธจะอันเชิญพระพุทธรูปสำคัญของวัดลงมาตั้งไว้ที่หอสงหรือโต๊ะรวมกันเพื่อให้ประชาชนได้ทำพิธีสงน้ำ ประเพณีแห่ต้นดอกไม้วันที่ ๑๔ เม.ย.จะอันเชิญพระพุทธรูปเก่าแก่คู่บ้านคู่เมืองแห่ไปรอบๆหมู่บ้านให้ประชาชนนำน้ำหอมมากมวดดอกไม้ที่ถือว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมแล้วมาสรรสร้างพระพุทธรูปที่ตนเองเคารพกราบไหว้ขอพรเพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ตลอดจนสังคม^๙ กระนั้นก็ตามอาจมีบางครั้งบางคราวที่ใช้น้ำสาดไปด้วยความศึคะนองสนุกสนาน เป็นการล่องเินโดยมิได้ตั้งใจ เหตุนี้หลังจากเสร็จเทศกาลสงกรานต์ ก่อนจะนำพระพุทธรูปกลับขึ้นประดิษฐานที่เดิมชาวบ้านจึงพากันหาดอกไม้ของหอม รูปเทียน มาขอขมาลาโทษ เพื่อมิให้เป็นบาปกรรมอับมงคลติดตัวไปทั้งในชาตินี้หรือชาติหน้า โดยนัดหมายกันมาพร้อมที่วัด นิมนต์พระภิกษุ สามเณรมาพร้อมทำพิธีไหว้พระ ฟังเทศน์ ถวายต้นดอกไม้ จตุปัจจัยทำบุญ แล้วจึงพร้อมกันกล่าวคำขอขมาต่อพระรัตนตรัยว่า กาเยนะ วาเะ เวเจตะสวา ฯลฯ สามจบ จึงเสร็จพิธี^{๑๐} การเล่นสาดน้ำหรือการกระทำการใดต่อพระพุทธรูปในระหว่างนั้นอาจเป็นการล่องเินสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เคารพสูงสุด ในทุกๆปีชาวตำบลอาฮี อำเภอลำเลี่ จังหวัดเลย โดยองค์การบริหารส่วนตำบลอาฮี กับสภาวัฒนธรรมตำบลอาฮี จัดงานประจำปีประกวดต้นดอกไม้ ขบวนแห่ต้นดอกไม้จากหมู่บ้านต่างๆ ประกวดหมอลำพื้นบ้าน หมอแคน หมอฮอย จำยพญา แข่งขันกีฬาพื้นบ้าน และการแสดงการละเล่นพื้นบ้าน^{๑๑}

^๗ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๕.

^๘ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๒๔ เมษายน ๒๕๖๕.

^๙ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๑๐} คุณกฤษฎา ไชยงาม และคณะ, “การศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม บ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอลำเลี่ จังหวัดเลย”,รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๖๐), หน้า ๗๑.

^{๑๑} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

วิธีทำต้นดอกไม้ การนำดอกไม้มากราบพระ เมื่อปฏิบัติสะสมเป็นประเพณีติดต่อกัน ยาวนานก็คลี่คลายมาเป็นการประดิษฐ์เป็นพุ่มไม้ขนาดใหญ่ เรียกว่า ต้นดอกไม้ แล้วช่วยกันหาดอกไม้ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ตามฤดูกาล เช่น ดอกกุหลาบ ดอกจำปา หรือลั่นทม มาประดับตกแต่ง แล้วแห่แหนกัน ครีกรื่นสนุกสนาน เพื่อไปถวายหรือบูชาพระที่วัด

อาจารย์ สาร สารทัศนันทน์ กล่าวถึงบุญแห่ดอกไม้ไว้ในหนังสือ ฮิตสิบสองคลองสิบสี่ ว่า ภายหลังวันตรุษสงกรานต์ ตามหมู่บ้านบางแห่งมีการแห่ต้นดอกไม้ ในเวลากลางวันชาวบ้านนำเอา ไม้ไผ่มาทำเป็นต้น หุ้มด้วยกาบกล้วยหรือหญ้าคา แล้วประดับประดาด้วยใบไม้ ดอกไม้ เช่น ดอกกุหลาบ ดอกไม้พานชนิดอื่นๆ และมีเครื่องไทยทานเช่น สมุด ดินสอ กระดาษ ฝ้าย ไหม ไม้ขีด रुपเทียน ฯลฯ ประดับประดาอย่างสวยงาม เรียกว่าต้นดอกไม้ พอตอนเย็นใกล้พลบค่ำก็ทำการแห่ นำต้นดอกไม้ไป ถวายพระที่วัด ในขณะที่แห่ร่วมจะถือดอกไม้รูปเทียนไปด้วย การแห่ก็แห่กันอย่างสนุกสนาน มีฆ้องมี กลองพร้อมเครื่องดนตรีอื่นๆ ผู้แห่ไปส่วนมากเป็นหนุ่มๆ สาวๆ และเด็ก มีผู้เฒ่าผู้แก่บ้าง พอถึงวัดก็ รอบวัด ๓ รอบ จึงนำดอกไม้ไปถวายพระสงฆ์ มีการไหว้พระรับศีล กล่าวคำถวายดอกไม้ และฟังเทศน์ ฉลองต้นดอกไม้ด้วย ทำอยู่เช่นนี้หลายวัน จนถึงวันเพ็ญเดือนหก คือวันอัญเชิญพระพุทธรูปที่นำมา สรงน้ำไปประดิษฐานไว้ตามเดิม การจัดทำต้นดอกไม้มักทำเป็นกลุ่มๆ ในหมู่บ้านหนึ่งมักเปลี่ยนกลุ่ม กันจัดทำโดยไม่ซ้ำกันกับผู้เคยทำแล้ว

การแห่ดอกไม้ในสมัยก่อน นอกจากทำในหมู่บ้านของตนเองแล้ว บางแห่งยังมีการแห่ไป ถวายวัดในหมู่บ้านอื่น และมีการแห่ไปตอบแทนระหว่างหมู่บ้านด้วย การแห่ระหว่างหมู่บ้านนิยมทำ กันในเวลากลางวัน โดยขบวนแห่เดินทางในตอนเช้า พอสายร่าวก่อนถวายอาหารเพลก็แห่รอบวัด พอดี และพระสงฆ์ในการแห่ไปด้วย เมื่อแห่รอบวัด ๓ รอบแล้ว ก็นำต้นดอกไม้พร้อมดอกไม้รูปเทียนที่ ถือไปถวายพระ มีการไหว้พระรับศีล กล่าวคำถวายต้นดอกไม้และฟังเทศน์ดังกล่าวข้างต้น เมื่อเสร็จ พิธีก็ถึงเวลาถวายอาหารเพลพอดี เมื่อขบวนแห่ต้นดอกไม้หมู่บ้านหนึ่งไปแห่อีกหมู่บ้านหนึ่ง ชาวบ้าน เจ้าของวัดก็จะมาต้อนรับทำข้าวปลาอาหารเลี้ยงการทำบุญเช่นนี้ นอกจากจะได้บุญกุศลแล้ว ยังเป็น การก่อให้เกิดความรักใคร่สามัคคีของประชาชนในหมู่บ้านเดียวกัน และหมู่บ้านใกล้เคียงแต่การแห่ ดอกไม้แบบนี้ปัจจุบันนี้วันจะมีการจัดทำน้อยลง โดยเฉพาะการแห่ระหว่างหมู่บ้านแทบจะไม่มี การจัดทำกันเลย

จังหวัดเลย มีประเพณีการแห่ต้นดอกไม้กันอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะที่ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย เมื่อถึงวันสุดท้ายของวันเล่นสาดน้ำแห่พระเสร็จแล้ว ชาวบ้านจะนัดหมายมาพร้อมกันทำ ต้นดอกไม้ พวกผู้ชายจะหาไม้ไผ่มาทำเป็นโครง ผู้หญิงจะเป็นฝ่ายทำอาหารหวานคาวมาเลี้ยงกัน ส่วน เด็กและหนุ่มสาวจะถูกใช้ให้หาตะกร้าภาชนะออกไปหาเก็บดอกไม้ ตามหัวไร่ปลายนา เช่น ดอกกุหลาบ จำปา ซึ่งเป็นโอกาสดีที่ค้าหยอดล้อ พูดคุยกัน พอตกค่ำก็นำ ฆ้อง กลอง ฉิ่ง เกราะหรือขอลอ โปง ที่ ใช้แขวนคอสัตว์เลี้ยงบ้างก็เอามาผูกประดับต้นดอกไม้บ้างก็เอามาผูกที่เอว เวลาแห่แหนก็รำรายส่าย

เอว ให้ต้นดอกไม้โยกย้ายตามจังหวะที่บรรเลง จะเกิดสำเนียงหลากหลายครั้งเครื่องยิ่งนัก กล่าวได้ว่า จังหวะลีลาโยกส่าย แห่ต้นดอกไม้ของชาวตำบลอาฮีนั้นมีความสวยงามโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ เฉพาะที่ได้รับการอนุรักษ์สืบทอดติดต่อกันมานานนับร้อยปี การทำต้นดอกไม้ของชาวอาฮีนั้น ปกติจะ ทำเป็นคู่เรียกว่าต้นผู้ ต้นเมีย

คำถวายต้นดอกไม้

อิมาณี มะยังภันเต ปุพพานิ สะปะริวารานิ ภิกขุสงฆ์สสะ โอนชะยามะ สาธุโนภันเต
ภิกขุสงฆ์ อิมาณี ปุพพานิ สะปะริวารานิ ปฏิคันหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตยะ สุขายะ

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายดอกไม้กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับดอกไม้ กับบริวารทั้งหลายเหล่านี้ เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ.

ประโยชน์ที่ได้รับจากประเพณีแห่ต้นดอกไม้

๑. เชื่อว่าได้อธิษฐานสงฆ์หรือบุญ
๒. สร้างความสามัคคีของคนในชุมชน ทุกคนได้แสดงออกถึงน้ำใจที่มีต่อส่วนรวม
๓. มีความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจกัน
๔. เป็นกิจกรรมนันทนาการที่ให้ทั้งสาระและความบันเทิง
๕. อนุรักษ์ส่งเสริมวัฒนธรรม ภูมิปัญญาอันดีงามของท้องถิ่น
๖. เกิดสำนึกในการอนุรักษ์ไม้ดอกไม้ประดับประจำถิ่น เช่น ดอกคูณ จำปา และอื่นๆ
๗. เกิดการสร้างงานในท้องถิ่น เช่น การบริการในเชิงธุรกิจ และการท่องเที่ยว
๘. สร้างเอกลักษณ์และชื่อเสียงแก่ท้องถิ่น
๙. ประเพณี บุญเดือนหกพึ่งเทศน์มหาชาติบ้านอาฮี^{๑๒}

การจัดการวัฒนธรรมประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกและบุญข้าวจีของชุมชนบ้าน

แสงภา

การทำบุญข้าวเปลือกและบุญข้าวจีของชุมชนบ้านแสงภา จะมีขึ้นในเดือน ๓ ของทุกปี ถือเป็นประเพณีโบราณที่สืบทอดต่อกันมาช้านานของชุมชนบ้านแสงภา หลังจากหมดฤดูเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว เป็นการทำพิธีระลึกคุณของแม่โพสพที่ทำให้ชาวบ้านมีอยู่มีกินมีการสู่ขวัญข้าว ชาวบ้านต่างพากันนำข้าวเปลือกของตนมาถวายแก้ววัด พร้อมทั้งถังใส่ข้าวเปลือกแยกข้าวปลูกใส่ในถุงเล็กๆ จัดบายศรี ๙ ยอด ยอดกล้วย ยอดอ้อย คำหมาก บุหรี่ ไข่ต้ม ๑ ฟอง ข้าวต้มมัด หัวเผือก หัวมัน กล้วยสุก อ้อย ข้าวเหนียว สร้อย แหวน กระจก ดอกไม้ธูปเทียน นำมาไว้ที่วัดโดยพระสงฆ์จะทำพิธีเจริญพระพุทธ

^{๑๒} กฤษฎา ไชยงาม และคณะ, “การศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม บ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดเลย”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๖๐), หน้า ๗๒.

มนต์ สวดมนต์คุณเอาบุญคุณข้าวอนุโมทนาบุญเป็นสิ่งตอบแทน ถือเป็นมหามงคลอันสูงสุดโดยจะใช้บริเวณลานวัดเป็นที่ประกอบพิธี ซึ่งชาวบ้านจะนำข้าวเปลือกแบ่งจากส่วนของตนมากองรวมกันไว้ที่ลานที่จัดเอาไว้ หลังจากเสร็จพิธีทางศาสนาแล้วในตอนกลางคืนก็จะมีการเฉลิมฉลอง ตอนเช้าจะทำพิธีทำบุญตักบาตรเสร็จพิธีทางศาสนาก็จะมีพิธีสู่ขวัญข้าวเชื่อกันว่าจะทำให้เกิดสิริมงคลต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน จากนั้นจะทำบุญข้าวเปลือกทั้งหมดให้แก่วัด ส่วนถึงที่ชาวบ้านนำมาเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ข้าว เมื่อเสร็จพิธีก็นำถึงที่หรือตระกร้าไปไว้ในฉางข้างเป็นเวลา ๓ วัน จากนั้นก็นำบายศรีและดอกไม้ ภูปเทียนนำไปมัดไว้ที่หน้าฉางข้าว เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ฉางข้าว

กองข้าวที่ชาวบ้านนำมารวมกันไว้ เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความมีน้ำใจ ชอบทำบุญทำกุศล และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งยังหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตในปีนั้น ๆ อีกด้วย กองข้าวที่นำมารวมกันกองใหญ่ก็จะหมายถึงความศรัทธาและมีน้ำจิตน้ำใจของผู้คนในหมู่บ้านนั้น และก็แสดงว่าฝนฟ้าในปีนั้นตกต้องตามฤดูกาล น้ำท่าอุดมสมบูรณ์ดีผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้จึงมากพอที่จะให้ชาวบ้านแบ่งปันมาทำบุญ^{๑๓}

การจัดการวัฒนธรรมประเพณีทำบุญประเพณีกฐิน บุญฉลองพระธาตุดินแทนของชุมชนบ้านแสงภา

พระธาตุดินแทน นับเป็นหนึ่งในพระธาตุที่ไม่เหมือนใครในเมืองไทย โดยองค์พระธาตุเกิดจากนำดินมากองจนสูงจนเกือบเป็นเนินเขาขนาดย่อม เกิดจากพระธุดงค์ได้เดินทางมายังสถานที่แห่งนี้และได้สอนชาวบ้านว่าถ้าไม่อย่าให้เกิดเภทภัยใดจะต้องถือปฏิบัติตนสามข้อ คือ ๑. ห้ามผิดศีล ๒. ห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ๓. ห้ามเล่นไสยศาสตร์ หลังจากนั้นจึงร่วมกับชาวบ้านสร้างพระธาตุเมื่อวันเพ็ญปี พ.ศ. ๒๑๔๖ แม้เวลาจะล่วงเลยมาแต่ศรัทธาของชาวบ้านมิได้เสื่อมคลาย อันดูจากการห้ามใส่รองเท้าขึ้นไปบนกองดินองค์พระธาตุ ขณะเดียวกันชาวบ้านที่มีทุกข์ร้อนก็จะทำบุญด้วยการตักดินใส่ถึงแล้วนำขึ้นไปเทบนองค์พระธาตุแล้วอธิษฐานจิตขอให้สมดังตั้งใจหวัง

ประเพณีนมัสการพระธาตุดินแทนจะจัดขึ้นระหว่างวันขึ้น ๑๔-๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ชาวบ้านแสงภาและหมู่บ้านใกล้เคียงจะร่วมกันประกอบพิธีนมัสการและแก้บนประจำปี ณ บริเวณพระธาตุดินแทน ทางทิศเหนือของหมู่บ้านแสงภา พระธาตุดินแทนนี้ มีรูปลักษณะต่างจากพระธาตุอื่นๆ เพราะไม่ได้เป็นเจดีย์ที่ก่อด้วยอิฐปูนอย่างที่เราคุ้นเคยกัน ทว่าเป็นภูเขาดินขนาดใหญ่ที่เกิดจากผู้ศรัทธานำดินมากองทับถมกันเป็นเวลากว่าสองร้อยปี^{๑๔}

^{๑๓} สนิกตา พงษ์เสนห์ และคณะ, “วัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทางสังคมของชุมชนบ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๕), หน้า ๕๔-๕๕.

^{๑๔} สุศรา สุฉายา (บรรณาธิการ), เพื่อความเข้าใจในแผ่นดิน : เลย, (กรุงเทพมหานคร: สารคดี, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๑-๒๐๒.

บุญฉลองพระธาตุดินแทนจะมีผู้เข้าร่วมงานหรือผู้เข้ามาเพื่อแก้บน ผู้ที่อยู่ต่างจังหวัดก็ต้องกลับมาเพื่อแก้บน โดยการขึ้นดินขึ้นบนพระธาตุดินแทน ตามจำนวนที่ตนเองได้บนไว้ในปีที่ผ่าน มา สาเหตุที่ต้องกลับมาเพื่อแก้บน เนื่องจากความเชื่อและศรัทธาต่อองค์พระธาตุดินแทน ซึ่งเป็นสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองตั้งแต่โบราณ เวลาจะเดินทางออกจากบ้านก็ระลึกถึง องค์พระธาตุดินแทนขอให้ ช่วยคุ้มครอง ขั้นตอนในการทำบุญ ได้แก่ นำต้นผึ้ง รม คาราวะ ขึ้น ๕ ชั้น ๘ (บนเพื่อให้องค์พระธาตุ ดินแทนคุ้มครองรักษาครอบครัว ลูกหลานที่อยู่ทางไกลให้ปลอดภัยทุกอย่าง ภัยอันตรายทุกอย่างอย่า มาใกล้ ทำงานใดๆขอให้ได้ดังปรารถนา) น้ำมันหมื่น (ผู้ที่มีรถจะบนน้ำมันเพื่อให้องค์พระธาตุดินแทน คุ้มครองรถ) จากนั้นก็กราบพระคาราวะถวายดอกไม้ ธูป เทียน จากนั้นก็ขึ้นดินขึ้นพระธาตุตาม จำนวนที่บนไว้เรียบร้อยแล้ว จึงไปคาราวะองค์พระธาตุ พร้อมทั้งบนไว้ในต่อไป ความเชื่อเกี่ยวกับการ ทำบุญพระธาตุดินแทน ผู้ที่มีร่วมพิธีดังกล่าว เมื่อได้ทำบุญเสร็จเรียบร้อยแล้วทุกคนต่างพูดเป็น เสียงเดียวกันว่าทำแล้วรู้สึกสบายใจโล่งใจ และต้องทำเป็นประจำทุกปีขาดไม่ได้ การปฏิบัติตน หลังจากทำบุญไปแล้ว มีความเชื่อว่าเมื่อให้สัจจะแก่ องค์พระธาตุดินแทน แล้วทุกคนต้องยึดถือปฏิบัติ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ในวันโกนและวันพระแต่มีบางรายที่ย้ายไปอยู่ต่างจังหวัดก็จะเว้นเพียงวันพระ ๑ วัน เท่านั้น เนื่องจากมีการครอบครัวยุคใหม่ที่ต้องปฏิบัติรวมทั้งสังคมที่ต้องอยู่ร่วมกัน

งานบุญพระธาตุดินแทน การเตรียมการ ในวันแต่คือ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๒ ชาวบ้าน จะแต่งพามุงคุณ ประกอบด้วย ทราย ๔ แก้ว หมายถึง เพื่อให้เป็นสิริมงคลป้องกันภัยอันตรายต่างๆ ในการสวดบูชา ๔ ทิศ ทั้ง ๔ เพื่อป้องกันภูติผีปีศาจเข้ามาหาไม่ได้ น้ำ ๔ ขวด หมายถึง หยาดน้ำ ๔ ทิศ เพื่อให้เป็นสิริมงคล สูตรใส่น้ำ เพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุข อุทิศให้แก่แม่ธรณี เทียน ๔ เล่ม หมายถึง จุด เพื่อสวด ๔ ทิศ เพื่อให้เป็นแสงสว่างแจ่มแจ้ง เทียนเวียนหัวหมายความว่าเวียนส่วนรวมทุกคนที่ เข้าร่วมในการสวดมุงคุณ หล้าไทร ถือว่าเป็นชัยชนะมารทุกอย่าง เมียงหมาก บุหรี่ บุชาเทวดาให้ได้ กินเมียงหมาก บุหรี่ เงินใส่ค้าย ๘ บาท บุชาเทวดา ๘ ทิศ^{๑๕}

การจัดการวัฒนธรรมประเพณีทำบุญเดือนหกพึ่งเทศน์มหาชาติบ้านอาฮี

บุญเดือนหกพึ่งเทศน์มหาชาติบ้านอาฮี ถือเป็นงานบุญประจำปีที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากเนื่องจากเป็นวันรวมญาติพี่น้องจากทั่วทุกหมู่บ้านทั้งในฝั่งประเทศไทยและฝั่งสาธารณ ชาติประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยทางหมู่บ้านจะมีภูิกาบอกบุญไปยังแต่ละหมู่บ้านทั้งหมู่บ้านไทย – ลาว เพื่อมาร่วมทำบุญด้วยกันหรือภาษาถิ่นเรียกว่า “มาเอาบุญ” และแต่ละหมู่บ้านที่มีภูิกาก็ไปถึงจะ

^{๑๕} นางสนิกตา พงษ์แสนห์ และคณะ, “วัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ ในการจัดการทางสังคมของชุมชนบ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๕), หน้า ๕๕-๖๐.

เรียโรปัจจัยตามกำลังศรัทธาจัดทำเป็นต้นกัณฑ์ประจำหมู่บ้านเพื่อไปร่วมทำบุญถวายแก่วัดในวันแห่งต่อไป แต่ก่อนถึงวันบุญ ชุมชนอาฮี จะมีพิธีกรรมทางความเชื่อ ตามลำดับดังนี้^{๑๖}

วันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๖ ก่อนวันเริ่มจัดงานบุญเดือนหกพึงเทศน์มหาชาติ ชาวชุมชนบ้านอาฮีจะมีพิธีกรรมทางความเชื่อ คือ การเลี้ยงเจ้าปู่ โดยวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๖ ถือเป็นวัน พาดหมาก กล่าวคือ ในวันนี้ลูกฝั่งหลานเหียน จากบ้านน้ำหมัน บ้านน้ำเลา บ้านน้ำเย็น บ้านกกจาน นครไทย บ่อโพธิ์ บ้านน้ำพริก ยางโกลน เหมืองแพร่ จะเดินทางมาพักอยู่ภายในหมู่บ้าน ตามที่เคยมาพักเพื่อรอเข้าร่วมทำพิธี ส่วนลูกหลานชาวชุมชนอาฮีที่ออกไปอยู่ที่อื่นๆ หรือไปทำงานที่อื่นจะต้องกลับมาภายในหมู่บ้านก่อนเวลาห้าโมงเย็น “ควายตอมแหล่ง” พอลูกหลานเดินทางมาถึงหมดแล้วก็จะเริ่มการพาดหมากโดยเจ้าพ่อกวณ ดิษฐ์ร้องบ่าว “ข้าวปลุกลูกหลานเอ๋ยมืออื่นนี้เฮาเลี้ยงหอลวงเด้อ คนในบ่อให้ออก คนนอกบ่อให้เข้า”

วันขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๖ พิธีเลี้ยงเจ้าปู่ห่อเหือ (หอลวง ปัจจุบันอยู่ที่โรงเรียนชุมชนอาฮี) ในวันนี้เป็นวันเลี้ยงที่คนในชุมชนจะต้องมีการมารวมตัวกันที่บริเวณพิธี โดยมีการนำควายดำที่จะทำการเซ่นไหว้มาผูกไว้ตั้งแต่ตีสี่ เรียกว่า “การมอบเชือก” แล้วควายที่จะทำพิธีนั้นจะตายลงเอง คนในชุมชนจะร่วมกันทำกับข้าวรับประทานกันและของเซ่นไหว้ส่วนหนึ่งจะถูกแบ่งนำไปยังวัดเมื่อมีการทำพิธีเสร็จแล้ว ในวันนี้ ห้ามมิให้ทำงานในไร่ ตักน้ำ บ้นฟัน และห้ามมิให้มีการเข้าออกหมู่บ้าน ถ้ามีใครฝ่าฝืนก็จะมี การปรับตั้งค่ากล่าวที่ว่า “คนผู้ใดฝ่าฝืน เฝื่อนกำปรับกำหมัยกัน แต่ที่เฝื่อนปรับเฝื่อนหมัยเอา เฝื่อนนี้ให้เจ้าให้นายปรับหมัยเอา ถ้ามีคนในออกกำให้มีสิ่งเป็นไป แต่ถ้านอกเข้ามาไทบ้านบ่อ ทักท้วงกำบ่อเป็นหยัง” ในวันนี้อีกจะมีการบนบานหรือที่เรียกกันตามภาษาถิ่นว่า “บะกวมบ้าน” ไม่ให้มีเหตุทะเลาะวิวาท ภายในงานบุญในครั้งนี้

วันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๖ พิธีเลี้ยงเจ้าปู่หาใต้ (อยู่ทางออกหมู่บ้านเส้นทางอาฮี-ท่าลี่) หอนี้จะใช้ควายเผือก หรือชาวบ้านเรียกว่า “ควายด่อน” เป็นเครื่องเซ่นไหว้ ส่วนรูปแบบพิธีกรรมเหมือนกันกับการเลี้ยงหอลวง

วันขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๖ วันนี้อาฮีจะหยุดงานเพื่อเตรียมข้าว ปลาอาหาร หวาน คาว ไว้ต้อนรับพี่น้องที่จะมาร่วมงานบุญ และทำบุญตักบาตร

วันขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๖ วันนี้อาฮีเรียกว่า เรียกว่า “วันกิน” คือ วันที่ญาติมิตร พี่น้อง เพื่อนฝูง จากหมู่บ้านต่างๆ ที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกันจะมาหาญาติพี่น้องรวมตัวกัน เหมือนกับการมากินเลี้ยงสังสรรค์พบปะพูดคุยกันอย่างสนุกสนาน

^{๑๖} กฤษฎา ไชยงาม และคณะ, “การศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม บ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดเลย”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๖๐), หน้า ๗๒.

วันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๖ วันนี้เรียกว่า “วันรวม” วันนี้จะมีต้นกัณฑ์จากหมู่บ้านต่างๆ ที่ได้รับฎีกาบอกบุญจะมาทอดถวาย และยังมีการกินเลี้ยงกันเหมือนวันก่อนเข้าศึกประมาณตีสาม จะมีการเชิญพระอุปัชฌาย์ เพื่อให้มาปกป้องรักษางานบุญเทศน์มหาชาติ ตอนบ่ายจะมีการเชิญพระเวสสันดร เข้าเมือง กลางคืนก็มีมหรสพ คือ หมอลำมาครบกัน

บรรยากาศการแห่พระเวสสันดรเข้าเมืองบุญเดือนหกบ้านอาฮี ครึกครื้นยิ่งใหญ่มากในลุ่มน้ำเหือง เพราะมีพี่น้องจากหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้งสองฝั่งแม่น้ำเหืองมาร่วมกิน ร่วมเที่ยว จับจ่ายซื้อของกันมากมาย ลานวัดที่กว้างที่สุดในอำเภอท่าลี่ต้องแคบลงทันทีเมื่อร้านอาหาร เครื่องดื่ม ชิงช้าม้าหมุน ปาเป้าสารพัดมาจัดจ้องบริการโดยเงินจากกระเป๋าชาวบ้านที่ร่ำรวยจากการขายมันสำปะหลัง และข้าวโพดมาทั้งปี นอกจากนี้ทางวัดยังมีกองโหรทศน์ พัดลม รถจักรยาน

วันขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ ชาวบ้านจะตักบาตรถวายภัตตาหาร แจกทานและฟังเทศน์มหาชาติไปตลอดวันจนจบ ๑๓ กัณฑ์ เป็นอันเสร็จพิธีบุญเดือนหก โดยเชื่อว่าผู้ฟังเทศน์มหาชาติจบ ๑๓ กัณฑ์ ในวันเดียว เมื่อละโลกนี้ไปจะได้ไปสู่สุวรรค์ ถ้ายิ่งเวียนว่ายตายเกิดอยู่จะได้เกิดในยุคพระศรีอาริยาเมตตรัย คือพระพุทธเจ้าองค์ต่อไปที่จะมาตรัสรู้

๒) การจัดการวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อ

ความเชื่อ เป็นความรู้สึกที่ยึดมั่น นับถือในสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่ามีอำนาจมีพลังเหนือธรรมชาติที่สามารถบันดาลให้เกิดความมั่นใจ และอบอุ่นใจ ว่าอำนาจพิเศษนั้น ช่วยปกป้อง คุ้มครอง ความปลอดภัย และมีความสวัสดิภาพให้แก่ตน จึงน้อมนำมาเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ผลจากการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลยมีความเชื่อที่หลากหลายแตกต่างกันตามพื้นที่แต่ละชุมชน ปรากฏรายละเอียดดังนี้

วัฒนธรรมความเชื่อของชาวบ้านแสงภา

วัฒนธรรมความเชื่อของชาวบ้านแสงภาที่สืบทอดกันมา จนถึงปัจจุบัน เมื่อถึงงานประเพณีต่าง ๆ ที่ทางชุมชนได้จัดขึ้น ชาวบ้านแสงภาจะหยุดพักการทำงานทุกอย่าง ทุกคนในครอบครัวจะไปทำงานในต่างถิ่นก็จะกลับบ้านพร้อมใจกันทำธงไปบูชาพระรัตนตรัยนำขันห้าขันแปดไปขออาราธนาศีล ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ มีการสร้างพระพุทธรูปหลวงพ่อพะทิตที่ชาวบ้านถือกันว่าเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ ทำพิธีสร้างน้ำพระสงฆ์ บายศรีพระพุทธรูป ก่อพระทรายโดยมีความเชื่อว่า เพื่อให้ผีปีศาจร้ายเข้ามาบงกชในหมู่บ้าน และที่สำคัญชาวบ้านได้จัดทำต้นดอกไม้มงคลไว้เป็นต้นดอกไม้ที่ใหญ่ที่สุดในโลก ปีละหลาย ๆ ต้นนำไปบูชาพระพุทธรูปที่วัดศรีโพธิ์ชัย จึงถือได้ว่าพระพุทธรูปศาสนามีอิทธิพลต่อการดำรงชีพของชาวบ้านแสงภาอย่างมากสืบทอดเป็นทุนทางสังคมมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน และในทุกวันพระจะมีชาวบ้านผู้เฒ่าผู้แก่ไปถือศีลปฏิบัติธรรมในอุโบสถ วัดศรีโพธิ์ชัยกันเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านทุกคนยังคงยึดมั่นและปฏิบัติตามคาสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด จะเห็นได้จากการงดฆ่าสัตว์ในวันโกน วันพระ ของชาวบ้าน โดยเชื่อว่าถ้ามีการฆ่าสัตว์

แล้วจะทำให้เกิดเรื่องไม่ดีกับตนเองและต่อครอบครัวนอกจากนี้ชุมชนมีการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และป่าไม้ไว้อย่างอุดมสมบูรณ์ และมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ปัญหาความขัดแย้งและปัญหาทางสังคมมีน้อยมาก ทุกคนเคารพและ เชื่อฟังผู้นำถือเป็นวัฒนธรรมเช่นนี้มาเป็นระยะเวลาหลายชั่วอายุคน ส่งผลให้ชาวบ้านอยู่ด้วยกันอย่าง มีความสุข

ความเชื่อและข้อคําสั่งของชุมชนบ้านแสงภา ความเชื่อในเรื่องเข้าพรรษา

ห้ามฆ่าสัตว์ในวันโกน วันพระ โดยเชื่อว่าถ้ามีการฆ่าสัตว์แล้วจะทำให้เกิดเรื่องไม่ดีกับตนเองและต่อครอบครัว

ห้ามตัดไม้ ในช่วงเข้าพรรษาห้ามตัดไม้ทุกอย่างลำเท่าทอเกลือชาวบ้านจะไม่ตัดไม้ ในช่วงกลางพรรษา เนื่องจากไม่เป็นสิริมงคลถ้าเข้าพรรษาแล้วจะมีเหวตาค้างมาสถิตอยู่ในต้นไม้ ใครที่ นำไม้ไปสร้างบ้านก็จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนครอบครัวไม่สงบสุข ถ้าจะตัดต้องตัดก่อนเข้าพรรษา ในช่วงเข้าพรรษาจะเลื่อยได้เพราะว่างงาน

ต้นไม้ที่ห้ามตัดได้แก่

ไม้แยงเงา หมายถึง ไม้ที่มองเห็นเงาอยู่ในน้ำเป็นภูมิปัญญาที่ไม่ให้ตัดไม้ริมน้ำเพื่อเว้น การกัดเซาะตลิ่งริมแม่น้ำ

ไม้เกียน้อง หมายถึง ไม้ที่มี ๒ ข้อ

ไม้แลบลิ่น หมายถึง ไม้ที่ปลายมันตาย

ไม้เครือเขาคลุม หมายถึง ไม้ที่มีเถาวัลย์คลุม

ไม้พยุง ห้ามนำมาใช้ทำพื้นบ้าน เพราะเป็นไม้สูง

ไม้ป่าช้า ไม้ศุนย์ยัง ไม้ฟ้าผ่าการตัดไม้มีความเชื่อว่า ไม้ต้นแรกที่จะทำเสาบ้านให้ล้มไปทางทิศตะวันออกไม่ให้ค้างให้ค้ำต้นไม้อื่น ไม้ต้องห้ามเหล่านี้เมื่อนำมาสร้างบ้านแล้วจะเดือดร้อน อยู่ไม่เป็นสุข^{๑๗}

ห้ามแต่งงาน ไม่ให้แต่งงานเพราะให้หยุดอยู่กับที่ไม่ให้ทำการมงคล ไม่ดีจะทำให้อยู่กัน ไม่ยืต เกิดปัญหาต่างๆเกิดขึ้นในชีวิตแต่งงาน

ความเชื่อเรื่องกบดินเดือนหรือจันทร์ปราศ จะมีการตักบาตรข้าวสารทันทีในขณะที่ กบดินเดือนจะเป็นเวลาไหนก็ต้องปฏิบัติ เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของข้าว จะมีการตักถองตักระฆังเคาะ ต้นมะพร้าวต้นไม้ผล เพื่อให้ออกดอกออกผลสมบูรณ์ ตบกระเป๋าสตางค์เพื่อให้เพิ่มพูนขึ้นมาให้ มากกว่าที่มีอยู่

^{๑๗} สนิทตา พงษ์เสนห์ และคณะ, “วัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทางสังคมของชุมชนบ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๕), หน้า ๕๕-๖๐.

งานศพ ถ้ามีงานศพในหมู่บ้านห้ามไปทำงาน เมื่อเผาศพเรียบร้อยแล้วให้ญาติผู้เสียชีวิตไปอาราธนาไตรสรณคมเฉพาะบ้านที่มีงานศพเท่านั้น

ความเชื่อแต่เดิม ให้ถอดรองเท้าไว้ที่หน้าวัดแล้วกราบสามครั้งถึงจะเข้าวัดได้

วันโกนวันพระ ห้ามฆ่าสัตว์ ห้ามทำงาน ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามถือว่าผิดต่อพระธาตุดินแทนและใครไม่ปฏิบัติตามก็จะมีอันเป็นไปมีเรื่องเดือดร้อนในครอบครัว

ห้ามนาไม้ตอกมัดข้าวมาทำไม้จิ้มฟัน เพราะปู่จะกินข้าวในนา

การปลูกพืช จะต้องหาฤกษ์หายาม วันจรม วันฟู เมื่อได้วันดีแล้วก็ทำการแขกไว้ ๙ ต้น เพื่อเป็นสิริมงคลก่อน ก่อนจะทำไร่นาต้องบอกกล่าวเจ้าที่เทวดาที่รักษาก่อน เมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยวข้าวก็จะเกี่ยวหัวข้าวแขกเอาไปมัดไว้ในยุ้งฉาง^{๑๘}

วัฒนธรรมความเชื่อของคนชุมชนบ้านอาฮี

ความเชื่อของคนชุมชนอาฮีนี้นี้มีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง ผีเจ้านาย ที่เชื่อว่าเป็นผู้ปกป้องรักษาคุ้มครองคนในชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุข ทำมาค้าขายเจริญก้าวหน้า โดยมีผีเจ้านายที่คอยปกป้องชุมชนอาฮี คือ เจ้าแสนศึก ซึ่งมีสายสัมพันธ์ กับ เจ้าเมืองวัง ซึ่งเป็นผีเจ้านาย ที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และเจ้าตอมาศซึ่งเป็นผีเจ้านาย ที่อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับทั้งสามองค์คือได้ไปทำศึกสงครามที่เชียงตุง หลังจากทำศึกเสร็จสิ้นแล้ว ได้พาทัพเดินทางกลับเมืองระหว่างทางได้เจอกัน จึงได้ถามไถ่ถึงการไปรบว่ารบศึกชนะหรือไม่ และได้ทำการผูกข้อมือด้วยสายรัดดาบเป็นเพื่อนกัน ดังคำกล่าวโบราณที่ว่า “ไปหยังมา ไปตีศึก แล้วทางนี้ไปหยังมา ไปตีศึก เป็นจิงใดแพ้เขาบ่อ (คำว่าแพ้คือชนะ) แพ้ ทางนี้แพ้นแพ้เขาบ่อ แพ้ คันชั้นแสบเสียวกันเป็นหยั่ง” พอหมดยุคสมัยของทั้งสามองค์นี้ ได้มีเรื่องเล่าต่อมามีคนในชุมชนอาฮีนิยมไปขายควายที่จังหวัดพิจิตร ก่อนออกเดินทางจะมารวมกันหรือภาษาถิ่นเรียกว่า “มาเต้ากัน” เพื่อลงทัพขยในบริเวณบ้านอาฮี แล้วออกเดินทางไปจนถึงอำเภอด่านซ้าย ซึ่งตรงกับวันทำพิธีเลี้ยงหอยหลวง มีชาวบ้านมาเจอเข้าเลยบอกว่ามาได้ยังงี้ที่นี้เลี้ยงปี (คือวันนี้คนในห้ามออกคนนอกห้ามเข้า) ชาวบ้านเลยพาไปที่หอเพื่อที่จะปรับเอาควาย พอไปถึงที่หอหลวงเจ้าพ่อด่านซ้ายเลยโยนดาบขึ้นแล้วเตะแล้วพูดว่า “สูเอาเสียวกุมายังเสียวเผยเขยฮักกู บ่อให้ปรับให้หมัยกัน คันอาฮีเลี้ยงปีด่านซ้ายมาฝากาบ่อให้ปรับให้หมัย คันด่านซ้ายเลี้ยงปีอาฮีมาฝากาบ่อให้ปรับให้หมัย ผู้ใดเอาเขามาให้ไปแหล่งควาย ชุมหมุ่นี้ให้เขากินข้าวอยู่นี้”

คนในชุมชนจึงได้จัดสถานที่เพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อ จำนวนสองที่ คือ หอที่หนึ่ง หอเหนือ หรือหอหลวง มีเจ้าแม่พระยาหลวงเป็นองค์ใหญ่ รองลงมา คือ เพี้ยแผ้ว เพี้ย

^{๑๘} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

พาก ตามลำดับ พานักอยู่ (เพีย คือ เจ้าเมืองขนาดเล็ก) หอที่สองหอใต้ หรือหอน้อย มีเจ้าแสนศึกเป็นองค์ใหญ่ รองลงมาคือ อุปฮาด ต่ำตั้น หลักพัน ตามลำดับ^{๑๙}

ความเชื่อศาลเจ้าพ่อปากเหือง

ศาลเจ้าพ่อปากเหือง เป็นศาลเจ้าแบบท้องถิ่นที่สร้างขึ้นตามความเชื่อของชุมชน ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาภูฟ้าหรือภูคกั๊วทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของชุมชนบ้านท่าดีหมี ตำบลปากตม อำเภอยะนิง จังหวัดเลย ตั้งอยู่ติดกับฝั่งแม่น้ำเหืองทางทิศตะวันออก บริเวณโดยรอบมีต้นไม้ขนาดใหญ่ขึ้นอยู่ ทำให้มีสภาพร่มรื่นตลอดทั้งปี

ศาลเจ้าพ่อปากเหืองถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนบ้านท่าดีหมีและละแวกใกล้เคียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้านท่าดีหมี บ้านภูคกั๊วและบ้านนาจานต่างนับถือและเรียกตนเองว่าเป็นลูกหลานของเจ้าพ่อปากเหือง

ชุมชนบ้านท่าดีหมีและใกล้เคียงมีความสัมพันธ์ทางความเชื่อกับศาลเจ้าพ่อปากเหืองมาอย่างช้านาน ดังนั้น ในรอบหนึ่งปีชุมชนจึงมีพิธีกรรมที่ต้องทำเพื่อเป็นการเลี้ยงหรือถวายบูชาเจ้าพ่อปากเหืองหลายครั้ง โดยผู้ที่นับถือเจ้าพ่อปากเหืองทุกครัวเรือนทั้งในบ้านท่าดีหมีและชุมชนใกล้เคียงจะต้องมาร่วมพิธี ซึ่งได้แก่ พิธีบายศรีเจ้าพ่อปากเหือง จะมีการทำพิธีในช่วงวันข้างขึ้นเดือน ๖ ของทุกปี พิธีเลี้ยงปีจะมีการทำพิธีในช่วงวันข้างขึ้นเดือน ๗ ของทุก และพิธีออกพรรษาจะมีงานแข่งเรือกาบ (ลงส่วเอือ) ในวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ ของทุกปี^{๒๐}

๓) การจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม

การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ร่วมมือกันดำเนินงานจัดกิจกรรมทางศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม จารีประเพณี วัฒนธรรมในท้องถิ่น เป็นที่ยอมรับนับถือของคนในชุมชน ร่วมมือกันให้ความรู้ถ่ายทอด คุณค่าทางศาสนา คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมอันดีงามในท้องถิ่นไปสู่เด็ก เยาวชนและ ประชาชนในท้องถิ่นและบริเวณใกล้เคียงให้เข้าใจ เห็นคุณค่าของคุณธรรมและจริยธรรม ร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติตนด้านการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของท้องถิ่น ต่อเนื่องเป็นเนื่องนิจตลอดปีจนเป็น เรื่องปกติ เป็นสังคมคุณธรรม นอกจากนี้ยังสำรวจรวบรวมสถานที่หรือแหล่งสืบทอดพัฒนาคุณ ทางคุณธรรมและจริยธรรม ตลอดทั้งสำรวจรวบรวมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องด้านการพัฒนาคุณธรรมแล จริยธรรม เช่น วัด หรือ ศาสนสถาน

^{๑๙} กฤษฎา ไชยงาม และคณะ, “การศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม บ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๖๐), หน้า ๗๒.

^{๒๐} <https://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=๑๐๖> เข้าถึงข้อมูล (๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๕)

ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อของท้องถิ่น เป็นต้น เพื่อเป็นมรดก เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของผู้คนในท้องถิ่นชุมชนเดียวกัน และบริเวณใกล้เคียงทั้งใกล้และไกล^{๒๑}

การจัดการคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม วัฒนธรรมชุมชนเป็นการปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาด้วยความมีศรัทธาปสาทะ และยึดปฏิบัติเป็นแบบแผนความประพฤติที่ตั้งอยู่ในความดีงามจนกลายเป็นสภาพความดีหรือคุณธรรมฝังลึกอยู่ในจิตสำนึก เป็นลักษณะนิสัยที่ถาวรแนบแน่นอยู่ในจิตสันดานโดยไม่เสื่อมคลาย คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมในชุมชน เช่น ความอ่อนน้อมถ่อมตน การเคารพนับถือผู้หลักผู้ใหญ่ การมีสัมมาคารวะ เชื่อฟังพ่อแม่ เชื่อฟังคำตักเตือนอบรมสั่งสอน มีความกตัญญูต่อบุคคล ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความรักสามัคคี ความมีเหตุมีผล มีความคิดสร้างสรรค์ มีอารมณ์มั่นคง จิตใจว่าเร็งแจ่มใสสดใส ประชาชนในชุมชนโดยปกติมีนิสัยกล้าแสดงความคิดเห็น และกล้าแสดงออกที่สร้างสรรค์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนส่วนร่วม ความอุทิศตนบำเพ็ญประโยชน์ให้กับชุมชนส่วนร่วม รู้จักช่วยเหลืองานสาธารณะในชุมชน และเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมสำคัญๆ ในทางพระพุทธศาสนา และบำเพ็ญประโยชน์สาธารณะด้วยความเสียสละ^{๒๒}

การจัดการอบรมปลูกฝังให้เกิดมีคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรมในชุมชน การอบรมปลูกฝังต้องมีการจัดการอบรมมาแต่ยังเด็ก พ่อแม่ หรือปู่ย่าตายายจะต้องนำบุตรหลานเข้าวัดให้รู้จักการทำบุญถวายทานรักษาศีลและปฏิบัติธรรมประจำแต่ยังเล็ก โดยเฉพาะหลักศีล ๕ เป็นหลักคุณธรรมพื้นฐานของชีวิตในสังคมไทย หากทุกคนถือปฏิบัติในหลักศีล ๕ ได้โดยเคร่งครัด สังคมไทยก็จะเป็นความเป็นปกติสุข คุกตะรางแทบจะไม่จำเป็นต้องมี สำหรับผู้สูงวัยในชุมชนก็ปฏิบัติรักษาศีล ๕ หรืออุโบสถศีล มีการเจริญจิตภาวนาของท่านอยู่แล้วทุกวันพระ หรือในเทศกาลสำคัญๆ เช่น วันพ่อ วันแม่ หรือวันสำคัญในทางพระพุทธศาสนา ก็จะมีการทำบุญรักษาศีล และปฏิบัติธรรมฝึกอบรมตนเองแล้ว คนในชุมชนมีความมุ่งมั่นในการละความชั่วประพฤติแต่กรรมดีด้วยกายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต เพื่อความดำรงตนอยู่ในความดีงาม เป็นเกียรติชื่อเสียงในวงศกระกูล เพื่อความสงบสุขในครอบครัว ประชาชนในชุมชนรู้จักช่วยกันปกป้องคุ้มครอง และช่วยกันแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นต่อพระพุทธศาสนา และคุ้มครองโบราณสถาน โบราณวัตถุ ปุชนียวัตถุ ที่พวกตนสามารถทำได้ การจัดการอบรม ปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในชุมชนต้องอาศัยความร่วมมือกันหลายฝ่าย ทั้งบ้าน วัด โรงเรียน ผู้ปกครอง รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต่างช่วยกันนำเด็กเข้าวัดให้รู้จักทำบุญให้ทาน รักษาศีล และเจริญสมาธิภาวนา ประชาชนในชุมชนมี

^{๒๑} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, **คู่มือโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนพลังขับเคลื่อนสู่ความเข้มแข็งยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๗-๒๘.

^{๒๒} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

ความกตัญญูทวี้เฑาะพเชื่อพัง และปฏิบัติตามคำแนะนำดักเตือนสั่งสอนของพ่อแม่ ครู อาจารย์ ผู้หลักผู้ใหญ่ในชุมชน รวมทั้งมีความกตัญญูทวี้เฑาะพชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ประชาชนในชุมชนเป็นผู้ไม่ประมาท รู้จัก ลด ละ เลิกอบายมุข และสิ่งเสพย์ติดให้โทษ รู้จักบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม รู้จักคุณค่าและปกป้องคุ้มครองพระศาสนา รวมทั้งปฐนียัตถุและโบราณสถานของพระศาสนา รู้จักประหยัดและอดออม มีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ มีวิริยะอุตสาหะ พากเพียรเป็นต้น และรู้จักการปรับปรุงพัฒนาตนเองอยู่เสมอด้วยการตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท^{๒๓}

พ่อแม่ หรือปู่ย่าตายายหรือผู้หลักผู้ใหญ่ในชุมชนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ ลูกหลานได้นำลูกหลานเข้าวัดฝึกหัดอบรมตน ปมนิสัยให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมมาแต่ยังเด็กจนกลายเป็นลักษณะนิสัยที่ถาวรถือปฏิบัติโดยไม่รู้สึกฝืนใจตนเอง คนในชุมชนซึ่งส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ มีพื้นฐานการสามาถานรักษาศีล ๕ เป็นการทำบุญกุศลในเบื้องต้น ถือปฏิบัติสืบทอดต่อจากรุ่นสู่รุ่น ผู้หลักผู้ใหญ่พ่อแม่แนะนำลูกหลานให้รู้จักทำบุญทำทานรักษาศีล ให้ตั้งตนอยู่ในความดีประพฤติดีไม่เบียดเบียนอื่น หรือสร้างความเดือดร้อนให้กับคนอื่น แนะนำสั่งสอนลูกหลานให้มีคุณธรรม อยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างมีความสุข ประชาชนในชุมชนมีความเพียรพยายามหลีกเลี่ยงการประพฤติดีว่ทำให้เกิดความแตกแยกความสามัคคีในหมู่ของคนที่ในชุมชน และประชาชนในชุมชนได้นำหลักธรรมในคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาไปประพฤติดีปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น หลักความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทนอดกลั้น ความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ หรือการปฏิบัติงานในตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ ประชาชนส่วนมากในชุมชนมีความประพฤติดีปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในชุมชนในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม คุณงามความดี ไม่ประพฤติดีเล่นอบายมุขหรือผูกพันกับยาเสพย์ติดให้โทษแต่ประการใด และคนในชุมชนมีนิสัยใจคอที่มีความรักความเมตตา มีน้ำใจรู้จักช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ มีความจริงใจ ซื่อสัตย์ต่อกัน^{๒๔}

ตำบลแสงภาอำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ชุมชนต้นแบบด้านคุณธรรม จริยธรรม

นอกจากความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชนแล้ว ตลอดระยะเวลาร่วม ๓๐ ปี ยังไม่เคยมีการก่อคดีอุกฉกรรจ์หรือคดีที่มีความรุนแรงถึงกับต้องขึ้นโรงขึ้นศาลเกิดขึ้นในพื้นที่เลย “ต้นทุนที่สำคัญของชุมชนเราก็คือ ชาวบ้านมีความเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีความเชื่อในเรื่องบุญ ศีล ทาน ทุกวันโกนและวันพระ ชาวบ้านจะถือศีลอย่างเคร่งครัด ไม่ฆ่าสัตว์ทุกชนิดแล้วยังหยุดงานส่วนตัว มาช่วยกันทำงานส่วนรวม เช่น พัฒนาชุมชนหรือวัดวาอารามให้สะอาดเรียบร้อย

นอกจากนี้เวลามีงานบวช งานศพ หรืองานประเพณี ชาวบ้านจะให้ความร่วมมือในการงดเหล้า งดอบายมุขต่างๆ ผลดีที่ตามมาก็คือ ไม่มีการทะเลาะเบาะแว้งกันเกิดขึ้น โดยเฉพาะเวลาจัด

^{๒๓} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๒๔ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๒๔} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

งานบุญประเพณีที่มีวงดนตรีหมอลำมาเล่น ก็ไม่มีการชกต่อยกันของพวกเขาเด็กหนุ่มๆ เพราะเราจะปลูกฝังเสมอว่าไม่ว่างานอะไรก็แล้วแต่ ทุกคนถือเป็นเจ้าภาพร่วมกัน เพราะฉะนั้นต้องช่วยกันดูแล” ความร่วมมือร่วมใจของชาวชุมชนทำให้ตำบลแสงภาได้รับคัดเลือกให้เป็นชุมชนเข้มแข็งปลอดภัยพลอดยาเสพติด เป็นหมู่บ้านศีล ๕ ตัวอย่างระดับภาค และเป็นหมู่บ้านคุณธรรมต้นแบบ ซึ่งสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชาวตำบลแสงภาเป็นอย่างมาก

๔) การจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธด้านลานวัฒนธรรม

วัฒนธรรมชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลย มีลานวัฒนธรรมที่สำคัญได้แก่ วัดศรีโพธิ์ชัยเป็นศาสนสถานเก่าแก่และมีความสำคัญควบคู่กับประวัติบ้านแสงภา วัดศิริมงคล ชุมชนบ้านอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๒๘๘ โดยหลวงพ่อมะนาวเขียว พระยาสุทธิจักร นางปทุมมา และชาวบ้านช่วยกันสร้างขึ้น เดิมชื่อวัดสบเงิน หรือสมเงินเพราะประชาชนโดยทั่วไปเมื่อได้เห็นวัดมักจะกล่าวว่าสวยงามสมกับเงินที่จ้างทำ วัดจอมมณี ชุมชนบ้านท่าดีหมี่ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นวัดสำคัญของชุมชน แต่เดิมชื่อ วัดจุลมนี และเป็นที่เก็บรักษาพระเสี้ยว (องค์ใหญ่) ในศิลปะล้านนาผสมล้านช้าง และพระแย้ม (องค์เล็ก) ในศิลปะล้านช้าง รวมถึงมีตู้คุ้มภีร์โบราณโบราณ ซึ่งล้วนเป็น สมบัติล้ำค่าทางพุทธศาสนาที่ตกทอดมาจากหลวงพระบาง และวัดอินทร์แปลง เป็นวัดสำคัญประจำชุมชนบ้านสงาว ภายในวัดมีโบสถ์ ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ และศาลาบำเพ็ญกุศล วัดอินทร์แปลงตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง จึงเป็นสถานที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรมไหลเรือไฟในวันออกพรรษาของชุมชนบ้านสงาว โดยวัดเหล่านี้จะเป็นลานวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสถานที่สำหรับจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ศิลปะ และการละเล่นของท้องถิ่นที่หลากหลายมีคุณค่าของท้องถิ่น เช่น การจัดการวัฒนธรรมประเพณีบุญสงกรานต์แห่ต้นดอกไม้ของชุมชน การจัดการวัฒนธรรมประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกและบุญข้าวจีของชุมชน การจัดการวัฒนธรรมประเพณีทำบุญประเพณีกฐิน การจัดการวัฒนธรรมประเพณีทำบุญเดือนหกฟังเทศน์มหาชาติ ศิลปะการแสดง การเล่นดนตรี กลอน นิทาน การละเล่น ฟันบ้าน และการออกกำลังกายตามความเหมาะสมของท้องถิ่น เป็นต้น เพื่อมุ่งให้ชุมชนมีสุขภาพกาย สุขภาพใจ ที่สมบูรณ์แข็งแรง เกิดความสามัคคีมีคุณธรรมในหมู่คณะ เป็นการสร้างสัมพันธ์ ในครอบครัว การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ร่วมกัน ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม และเพื่อเป็นที่พบปะสังสรรค์ของชาวบ้านในชุมชน^{๒๕}

^{๒๕} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, คู่มือโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนพลังขับเคลื่อนสู่ความเข้มแข็งยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๙.

๔.๒.๒ การเสริมสร้างศักยภาพการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน

ในกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นให้สามารถจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง คือส่งเสริมให้ผู้คนในท้องถิ่น ชาวบ้าน สมาชิกของชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการตั้งแต่ การศึกษาวิจัย การสำรวจค้นหาทำแผนที่และทะเบียนทรัพยากรทางโบราณคดี และทรัพยากรวัฒนธรรมอื่นๆ การประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรทางโบราณคดีและทรัพยากรวัฒนธรรมอื่นๆ ที่พบ การวางแผนการจัดการ การอนุรักษ์/บริการ การสงวน และการบูรณะปฏิสังขรณ์ การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์/นิทรรศการ การเผยแพร่ การฟื้นฟู และการจัดการเชิงธุรกิจชุมชน ก่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนซึ่งรวมทั้งผู้บริหารและสมาชิกสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นๆ กับนักวิชาการและนักพัฒนาจากภายนอก และระหว่างสมาชิกในชุมชนที่มีความรู้และประสบการณ์เรื่องโบราณสถาน โบราณวัตถุ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของชุมชนที่แตกต่างกัน ก่อให้เกิดความเสียสละ ความเอื้ออาทรเกื้อกูลกันในหมู่สมาชิกของชุมชน ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ทำให้ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจในชุมชน รักถิ่นฐานบ้านเกิด เป็นพื้นที่แสดงความเป็นตัวตนของคนในชุมชนให้คนทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้เห็นและยอมรับ ทำให้คนในชุมชนรู้สึกว่ามีศักดิ์ศรี และประการสำคัญที่สุดก็คือพิพิธภัณฑ์ชุมชน เป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการสร้างความรู้และฟื้นฟูภูมิปัญญาที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองทุกๆ มิติได้อีกทางหนึ่ง^{๒๖}

การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม เป็นวิธีการบริหารจัดการดูแลรักษาทรัพยากรหรือวัตถุทางวัฒนธรรมที่เป็นมรดกตกทอดมายาวนานของมนุษย์ เช่น ศิลปกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม โบราณสถาน รวมถึงวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น คติชน ปัจจุบันยังครอบคลุมถึงวัฒนธรรมร่วมสมัยที่เป็นผลงานสร้างสรรค์ใหม่ โดยการบริหารจัดการ หมายถึง การวางแผนงานและการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการอนุรักษ์ดูแลรักษาหรือการจัดการข้อมูล สถานที่ พื้นที่ และการตรวจสอบเรื่องราวในอดีตของชาติพันธุ์ต่างๆ โดยการศึกษาเอกสารพบว่าการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของวัดและชุมชนแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทดังต่อไปนี้

๑. การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยหน่วยงานภาครัฐ

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยหน่วยงานภาครัฐ พบว่าหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทหลักได้แก่ กระทรวงวัฒนธรรม โดยมีหน่วยงานระดับกรม และสำนักที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ประกอบด้วย

^{๒๖} สายันต์ ไพรชาญจิตร, การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑ์สถานโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, (สถาบันพระปกเกล้า: ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๘-๓๙.

๑) กรมศิลปากร ดำเนินภารกิจเกี่ยวกับการคุ้มครอง ป้องกัน อนุรักษ์ บำรุงรักษาฟื้นฟู ส่งเสริม สร้างสรรค์ เผยแพร่ ศึกษา ค้นคว้า วิจัยพัฒนา สืบทอดศิลปะ และทรัพย์สินมรดกทาง ศิลปะวัฒนธรรมของชาติ เพื่อธำรงคุณค่าและเอกลักษณ์ของความเป็นชาติ อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมไทยและความมั่นคงของชาติ มีหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลศิลปวัฒนธรรมของชาติ แขนงต่าง ๆ ได้แก่ โบราณคดี ประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑสถานชาติ หัตถศิลป์ นาฏดุริยางคศิลป์ ด้านเอกสาร ภาษา และหนังสือด้านการจัดการศึกษาศิลปวัฒนธรรม

กรมศิลปากรมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้ ๑) ปกป้อง คุ้มครอง อนุรักษ์ ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม อารังจารีตประเพณี พระราชพิธี และรัฐพิธีให้คงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติเพื่อเป็นรากฐานในการ พัฒนาประเทศ ๒) สืบทอด สร้างสรรค์ เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ๓) ปรับเปลี่ยนระบบและกลไกการบริหารจัดการมรดกศิลปวัฒนธรรม ๔) บริหารจัดการองค์ความรู้และพัฒนามรดกศิลปวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว และ ๕) จัดการศึกษาเฉพาะด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์ สืบทอดและพัฒนาอย่างยั่งยืนดำเนินงานตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕^{๒๗}

๒) กรมส่งเสริมวัฒนธรรม มีบทบาทหน้าที่ตามพระ ราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๓ และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ มี อำนาจหน้าที่ ๑๒ ประการดังนี้ ๑) ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยวัฒนธรรมแห่งชาติและกฎหมายว่า ด้วยภาพยนตร์และวีดิทัศน์ (๒) ศึกษา วิจัย และเผยแพร่องค์ความรู้ทางวัฒนธรรม (๓) ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของสภาวัฒนธรรม เครือข่ายวัฒนธรรม และแหล่ง เรียนรู้ทางวัฒนธรรม (๔) เป็นศูนย์กลางในการศึกษา รวบรวม เผยแพร่ และให้บริการสารสนเทศและ กิจกรรมทางวัฒนธรรม (๕) ส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดและเรียนรู้คุณค่าทางวัฒนธรรม (๖) สนับสนุน ส่งเสริม และประสานการดำเนินงานทางวัฒนธรรม (๗) ส่งเสริมและดำเนินการปกป้อง คุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ทั้งในระดับท้องถิ่นระดับชาติ และระดับนานาชาติ (๘) ส่งเสริม ดำเนินการยกย่องเชิดชูเกียรติ และสนับสนุนการดำเนินงานของศิลปินแห่งชาติ ผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม และบุคคลที่มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม (๙) เสริมสร้างค่านิยมอันดีงาม และเหมาะสมกับสังคมไทย (๑๐) จัดทำโครงการและแผนปฏิบัติงาน ส่งเสริม พัฒนา ป้องกัน และ แก้ไขปัญหาทางวัฒนธรรม (๑๑) ระดมทรัพยากรเพื่อส่งเสริมการดำเนินงานทางวัฒนธรรม และ

^{๒๗} อ้างใน สหทัยา วิเศษ และคณะ, “การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่ม จังหวัดล้านนา”, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, ๒๕๖๓), หน้า ๗๐-๗๑.

(๑๒) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรม หรือตามที่รัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย^{๒๘}

๓) กรมการศาสนา มีภารกิจเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐด้านศาสนาโดยการทำนุบำรุงส่งเสริมและให้ความอุปถัมภ์คุ้มครองกิจการด้านพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ที่ทางราชการรับรอง ตลอดจนส่งเสริมพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม ส่งเสริมความเข้าใจอันดี และสร้างความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งดำเนินการเพื่อให้คนไทยนำหลักธรรมของศาสนามาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นคนดีมีคุณธรรม โดยมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ (๑) ทำนุบำรุง ส่งเสริม เพื่อพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม (๒) เสริมสร้างศีลธรรม ปณิธานคุณธรรมและจริยธรรม (๓) ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมกิจการฮัจญ์ รวมทั้งกฎหมายและระเบียบอื่นที่เกี่ยวข้อง (๔) ส่งเสริมดูแล รักษาและทำนุบำรุงศาสนสถาน และศาสนวัตถุ (๕) ให้การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ที่ทางราชการรับรอง และสนับสนุนการดำเนินการขององค์กรศาสนา (๖) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมหรือตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย ในระดับปฏิบัติ จะมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และสำนักงานพระพุทธศาสนาแต่ละจังหวัด ทำเนิงานตามระเบียบกรมการศาสนา และกฎกระทรวงการแบ่งส่วนงานกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๗

๔) สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย เป็นหน่วยงานสังกัดกระทรวงวัฒนธรรมมีอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยกระทรวงวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๗ มีภารกิจเกี่ยวกับการดำเนินการส่งเสริม สนับสนุน และเผยแพร่กิจการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย เพื่อเพิ่มพูนพัฒนาภูมิปัญญา และการประยุกต์ใช้ในสังคมโดยให้มีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้ (๑) ส่งเสริม สนับสนุน และจัดให้มีหอศิลป์เพื่อเผยแพร่งานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย (๒) ประสานงานเครือข่ายองค์กรศิลปวัฒนธรรม ทั้งภาครัฐและเอกชนทั้งในและต่างประเทศ (๓) จัดให้มีศูนย์ข้อมูลสารสนเทศด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย (๔) ศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ สติปัญญา และการประยุกต์ใช้งานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย (๕) ระดมทรัพยากรและจัดให้มีกองทุนหรือแหล่งทุนด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย (๖) จัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย แผนงานและยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย (๗) ส่งเสริม สนับสนุน และเผยแพร่กิจกรรมสร้างสรรค์งานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย (๘) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงาน หรือตามที่รัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย^{๒๙}

^{๒๘} กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, อำนาจหน้าที่, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.culture.go.th/culture_ewt_news.php?nid=๒. (๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๕)

^{๒๙} อ่างใน สหทัยา วิเศษ และคณะ, “การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มจังหวัดล้านนา”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, ๒๕๖๓), หน้า ๗๖.

๒. การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของวัดและชุมชน

ในชุมชนวัฒนธรรมตามแนวชายแดนจังหวัดเลยมีการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยวัดและชุมชน ซึ่งวัดและชุมชนแต่ละแห่งจะมีการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนในวัดที่เป็นแบบเฉพาะ มีการจัดการหรือการแบ่งแยกงานเป็นหมวดงานต่าง ๆ ของวัดและศาสนสถานที่มีวัตถุประสงค์และแนวทางการดำเนินงานชัดเจน ทั้งนี้เพื่อให้วัดสามารถบริหารจัดการให้มีความเหมาะสมและสามารถตรวจสอบได้ รวมทั้งการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมภายในวัดในเชิงการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและสถานที่เรียนรู้เป็นต้นดังปรากฏต่อไปนี้

๑) วัดศรีโพธิ์ชัย ตั้งอยู่ที่บ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย วัดศรีโพธิ์ชัยเป็นศาสนสถานเก่าแก่ และมีความสำคัญควบคู่กับประวัติบ้านแสงภา วัดศรีโพธิ์ชัยสร้างขึ้นตั้งแต่เมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่เป็นวัดเก่าแก่ที่คู่กับบ้านแสงภาคมานานกว่า ๒๐๐ ปี วัดนี้เป็นวัดที่จัดงานประเพณีแห่ต้นดอกไม้ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของจังหวัดเลยในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ภายในวัดศรีโพธิ์ชัยมีโบสถ์และพระประธานในโบสถ์เป็นโบราณสถานสำคัญ วัดศรีโพธิ์ชัยแสงภา เริ่มสร้าง พ.ศ. ๒๐๙๐ – พ.ศ. ๒๑๑๓ เสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ ๑ หลัง กุฏิสงฆ์ ๓ หลัง หอพระไตรปิฎก ๑ หลัง หอกลอง ๑ หลัง ศาลาบำเพ็ญการกุศล ๑ หลัง มณฑป ๑ หลัง ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๐ เขตวิสุงคามสีมา กว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๐ เมตร

โบสถ์วัดศรีโพธิ์ชัยนี้เป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูนขนาดใหญ่ หลังคากว้างใหญ่ลด ๒ ตอน ตอนล่างมีเสารับเป็นเหมือนปีกนก ลมมุข หน้าหลังที่พิเศษก็คือมีเรือนยอดตั้งชันกันเป็นชั้น ๆ โดยเฉพาะชั้นที่ ๒ มี ป่องเอี่ยม (หน้าต่าง) ดูแล้วมีลักษณะแปลกตากว่าโบสถ์หลังอื่น ๆ หลังคาเดิมเป็นไม้แป้นเกล็ด ต่อมาเปลี่ยนเป็นสังกะสี และปัจจุบันเป็นหลังคามุงกระเบื้อง โบสถ์นี้มีประตูทางเข้า ๓ ประตู คือประตูหน้า ประตูข้างด้านทิศเหนือและประตูข้างทิศใต้ ฐานเอวชั้นเดียวทำเพียงโบกกว่าชั้นเดียว หน้าต่างเจาะใส่ลูกกรงไม้กลึง ระเบียงโดยรอบทำเตี้ย ตรงกับแนวसानางเรียงโดยรอบ รวมเสา ๒๒ ต้น ระเบียงมีทางเข้า ๖ ทาง บันไดมีเพียง ๒ ชั้นเท่านั้น หน้าบันมีรวงผึ้งประดับทั้ง ๓ ช่วงเสาทำลวดลายโดยวิธีแต้มสี ไม่ได้แกะสลัก แต่โหว่ (ข้อฟ้า) และหางหงส์นั้นแกะสลักสวยงามแปลกตากว่าหลังอื่นคือ ตัวโหว่ทำเป็นหัวม้าเหมือนกำลังโผบินส่วนรูปนาคอ้าปากแยกเขี้ยวมีหงอนสูงยาว เป็นนกงกดูแล้วแปลกดีเหมือนมีชีวิต ให้อารมณ์เหมือนกำลังโผบินส่วนรูปนาคอ้าปากแยกเขี้ยวมีหงอนสูงยาวเป็นนกงกหัวม้วน ๔ ตัว และที่พิเศษอีกชั้นหนึ่งก็คือ ข้อฟ้าแกะไม้เป็นทางปราสาท ๕ ชั้น สีเหลี่ยมเรียวขึ้นไป ปลายยอดสุด มีหงส์ หันหัวไปทางทิศตะวันออก หันหางไปทางทิศตะวันตก^{๓๐}

^{๓๐} สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเลย, สถาปัตยกรรมท้องถิ่นจังหวัดเลย, (เลย: ฝ่ายส่งเสริมการศึกษาและวัฒนธรรม สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเลย, ๒๕๕๕), หน้า ๓๖.

พระพุทธรูปพระปู้เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๒ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานภายในโบสถ์วัดศรีโพธิ์ชัย บ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย พระพุทธรูปพระปู้ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างที่ชัดเจน สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นพร้อมกับโบสถ์วัดศรีโพธิ์ชัยซึ่งมีรูปแบบศิลปอาคารแบบพื้นบ้าน พระพุทธรูปพระปู้เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ปูนปั้นลงรักปิดทอง ฝีมือช่างพื้นบ้าน มีพุทธลักษณะพระพักตร์กลม ขมวดพระเกศาเล็กแหลม และถี่ พระรัศมีทรงเปลว พระนาสิกใหญ่ พระโอษฐ์แย้ม พระกรและนิ้วพระหัตถ์ใหญ่ สันนิษฐานมีลวดลายปูนปั้นประดับกระจก เมื่อพิจารณาจากลักษณะทางพุทธศิลป์สามารถกำหนดอายุได้ราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕^{๓๑}

พระพุทธรูปหลวงพ่อเพชรเป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑๒ เซนติเมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานมณฑปหลวงพ่อเพชร วัดศรีโพธิ์ชัย บ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย พระพุทธรูปหลวงพ่อเพชรไม่ปรากฏความเป็นมาที่แน่ชัด แต่เป็นพระพุทธรูปที่ชาวบ้านแสงภาให้ความเคารพศรัทธาเป็นอย่างมาก ด้วยเชื่อกันว่าเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์มาก พระพุทธรูปหลวงพ่อเพชรมีลักษณะทางพุทธศิลป์เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิเพชร ปางมารวิชัย พระเศียรกลมและใหญ่ พระกรรณแนบติดกับพระเศียร พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกเล็ก พระโอษฐ์เล็กและแย้มพระโอษฐ์เล็กน้อย เม็ดพระศกกลมเล็ก พระรัศมีทรงเปลว สันนิษฐานเป็นแผ่นปลายตัดตรงยาวลงมาเหนือพระนาสิก มีรัดประคด นิ้วพระหัตถ์เรียวยาวและปลายนิ้วพระหัตถ์ยาวเสมอกัน ประทับบนฐานเขียง ๒ ชั้นเตี้ยๆ เมื่อพิจารณาจากลักษณะทางพุทธศิลป์แล้ว สันนิษฐานว่าพระพุทธรูปหลวงพ่อเพชรเป็นพระพุทธรูปฝีมือช่างท้องถิ่น มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔^{๓๒}

๒) พระธาตุดินแทน พระธาตุดินแทนตั้งอยู่ภายในวัดพระธาตุดินแทน บ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เป็นพระธาตุเก่าแก่ที่เป็นปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์ของชาวนาแห้ว และถือว่ามีค่ามากกว่าที่อื่น เพราะสร้างจากดินจนกลายเป็นเนินสูงและมีฉัตรอยู่บนยอด พระธาตุดินแทน เป็นพระธาตุที่มีลักษณะแตกต่างกับพระธาตุองค์อื่นโดยสิ้นเชิงเพราะไม่ได้เป็นเจดีย์ที่ก่อด้วยอิฐปูนอย่างที่เคยกัน แต่สร้างขึ้นจากดินที่มีผู้ศรัทธานำมากองทับถมกันเป็นเวลานานกว่า ๔๐๐ ปี จนเป็นภูเขาดินขนาดใหญ่ และเป็นที่สักการบูชาของชาวอำเภอนาแห้วมาจนถึงทุกวันนี้ ประวัติความเป็นมาของพระธาตุดินแทนเริ่มต้นจากพระธุดงค์ได้เดินทางมายังที่แห่งนี้และได้สอนชาวบ้านว่าถ้าไม่ยากให้เกิดเภทภัยใดๆ จะต้องถือปฏิบัติตนตาม ๓ ข้อนี้ คือ ๑) ห้ามผิดศีล ๒) ห้าม

^{๓๑} อีระวัฒน์ แสนคำ, พระพุทธรูปสำคัญในจังหวัดเลย, (เลย: สำนักศิลปและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๖๑), หน้า ๔๖.

^{๓๒} อีระวัฒน์ แสนคำ, พระพุทธรูปสำคัญในจังหวัดเลย, (เลย: สำนักศิลปและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๖๑), หน้า ๘๔.

ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ๓) ห้ามเล่นไสยศาสตร์ หลังจากนั้นจึงร่วมกับชาวบ้านสร้างพระธาตุด้วยดิน จึงเรียกชื่อว่า “พระธาตุดินแทน”^{๓๓}

ตำนานเกี่ยวกับพระธาตุดินแทน เมื่อมีการก่อตั้งบ้านแสงภาและวัดศรีโพธิ์ชัยเสร็จแล้ว ชาวบ้านส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นพวกนับถือมิจฉาธิฐิ ไม่ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนากลับไปนับถือภูต ผี ปีศาจ เจ้าป่าเจ้าเขา ซึ่งในหนึ่งปีจะต้องฆ่าหมู หรือฆ่าควายเช่นไ้หัวทุกปี ถ้าไม่มีการเช่นไ้หัวก็เกิดการเจ็บป่วย ฝนแล้ง หรือเกิดสิ่งไม่ดีกับหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนหนึ่งก็นับถือทั้ง ๒ อย่าง ทั้งศาสนาพุทธ และการนับถือผีจนล่วงมาหลายปีจึงได้มีพระธุดงค์มาจากราชบุรีหรือที่เรียกว่า บางกอกน้อย ชาวบ้านเรียกว่า พระบางกอก แต่ชื่อจริงของท่านคือ พระครูอุปฌาย์วิจิตร ชำนาญนุกิจ ท่านได้ธุดงค์มาจาก โขงเจียมเรื่อยมาขึ้นไป ผ่านเวียงจันทร์ ผ่านเชียงคาน และธุดงค์ขึ้นมาเพื่อไปเมืองล้านช้าง พอมาถึง เมืองแก่นท้าว แขวงไชยบุรี พระบางกอกได้นั่งสมาธิ มองเห็นว่าเมืองแก่นท้าวและหมู่บ้านใกล้เคียง ไม่สามารถ จะสร้างพระธาตุ ขึ้นได้ เพราะท่านได้สมาธิเล็งญาณมองเห็นจิตใจของคนเหล่านั้น ไม่สามารถ ที่จะรักษาพระธาตุได้ จึงได้เดินธุดงค์ต่อมายังบ้านแสงภา ท่านได้จำพรรษาอยู่ที่วัดบ้านแสงภา ประมาณ ๓ เดือน และได้นั่งสมาธิเห็นว่าคนบ้านแสงภาเป็นคนดี มีจิตใจที่สะอาดบริสุทธิ์ พอที่จะ สร้างพระธาตุได้ จึงได้ให้ชาวบ้านที่ดีส่งให้ชาวบ้านได้มารวมกันที่วัด เพื่อปรึกษาหารือกันว่า เราจะ สร้างพระธาตุดินแทนขึ้นในหมู่บ้านของเราให้เล็กลงนับถือผี หรือพวกมิจฉาธิฐิ ให้ถือเอาไตรสรณะคม และพระธาตุดินแทนเป็นที่สักการะ ชาวบ้านจึงพากันยินดีที่ท่านจะสร้างพระธาตุดินแทนขึ้น

เมื่อมีข้อตกลงว่าจะสร้างพระธาตุแล้วได้กำหนดฤกษ์ดี ในวันเพ็ญ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ประมาณปี พ.ศ. ๒๑๔๖ เมื่อถึงกำหนดวันสร้างพระธาตุชาวบ้านในหมู่บ้านส่วนใหญ่ได้มาร่วมกัน สร้างพระธาตุ แต่มีชาวบ้านคนหนึ่งไม่มาร่วมสร้างพระธาตุ กลับไปทำไร่ ขณะที่กำลังตัดไม้อยู่นั้นด้าม มีดก็ติดกับมือ ทำอย่างไรก็แกะไม่ออก เมื่อจนปัญญา ก็เอาด้ามมีดออกจากมือจึงได้เดินทางมาที่ วัดและขอขมาโทษจากพระครูฯ ด้ามมีดก็หลุดออกจากมือได้โดยง่ายเป็นที่น่าอัศจรรย์ ชาวบ้านจึงยิ่ง นับถือ พระครู มากขึ้น

นอกจากนั้นยังมีนายพรานอีกคนหนึ่งไม่เชื่อไ้ไปล่าสัตว์ในป่า ไม่ไปสร้างพระธาตุ นายพรานคนนั้น ได้ไปสร้างห้างอยู่ที่โป่งห้วยชำทองหวังจะยิงเนื้อมากิน ขณะที่นั่งอยู่บนห้างในเวลา กลางคืน พระครูฯได้เนรมิตเป็นผีพื้ม ร่างดำสูงใหญ่เท่ากับห้างที่เขาทำขึ้นเพื่อรอให้สัตว์กินโป่ง ผีพื้ม ได้พูดขึ้นว่า “ทำอะไรอยู่ชาวบ้านสร้างพระธาตุกันอยู่ในหมู่บ้าน ให้รีบเข้าไปช่วยสร้างพระธาตุ” นายพรานคนนั้นไม่สนใจกลับนั่งห้างต่อไป ในคืนนั้นไม่มี สัตว์อะไรเข้ามากินโป่งเลย แต่กลับมีเสียงดัง กรอบแกรบคล้ายมีคนเดินทั้งคืน พอรุ่งขึ้นก็เห็นผีพื้มอีกครั้ง และถามขึ้นว่า "ยังไม้ไปช่วยชาวบ้าน

^{๓๓} พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน และคณะ, “พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย : วิเคราะห์ ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธ ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๖๔.

สร้างพระธาตุอีกหรือ จะเอาอย่างไร” ฝั่มก็ได้แย้งป็นจากนายพราน โดยพูดว่า ป็นมึง ป็นกู แย่งกันไปมา ในที่สุดนายพรานได้ท้ายป็น ส่วนฝั่มได้ปลายป็น นายพรานกลัวมาก จึงได้ลงมาจากห้างอย่างรวดเร็ว วิ่งกลับหมู่บ้านระหว่างทางก็มาเจอ ฝั่มผู้หญิงล้าหว้อยที่ลาดพอสอง ก็เกิดความกลัวมากยิ่งขึ้นวิ่งมาจนถึงบริเวณที่สร้างพระธาตุ ก็เลยเข้าไปหาและเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นให้พระครูฯ ฟัง พระครูได้ฟังก็ยิ้ม หลังจากนั้นนายพรานคนนั้น ก็มาช่วยสร้างพระธาตุและทำบุญอย่างต่อเนื่อง

ในการสร้างพระธาตุดินแทนในครั้งนั้น นอกจากจะเชิญชาวบ้านมาร่วมกันสร้างแล้ว พระครูอุปฌาย์วิจิตร ชำนาญนุกิจ ยังได้นั่งสมาธิเชิญเทวบุตร เทวดา เจ้าที่ เจ้าป่า แล้วเขา นางน้อย ธณี ถ้วนทั่วทุกสารทิศมาร่วมทำบุญกุศลในการสร้างพระธาตุดินแทนด้วย พระครูฯ ให้ชาวบ้านทุกคนรับศีลและครองไตรสรณะคมทุกๆ คน และให้สาบานต่อหน้า พระพุทธรูปว่า จะเอาไตรสรณะคมและองค์พระธาตุดินแทนเป็นที่สักการบูชา รับศีล ไม่ทำผิดศีลห้า ให้ชาวบ้านหยุดทำงานวันพระและห้ามฆ่าสัตว์ในวันโกน และวันพระ ชาวบ้านเรียกว่า วันศีลน้อยและวันศีลใหญ่ คือ วันขึ้น ๗ ค่ำ วันขึ้น ๘ ค่ำ วันขึ้น ๑๔ ค่ำ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ วันแรม ๗ ค่ำ วันแรม ๘ ค่ำ วันแรม ๑๔ ค่ำ วันแรม ๑๕ ค่ำ ถ้าใครไม่เชื่อฟังหรือกระทำความผิดท่านให้สาบานว่า “ทำเพียงตา ให้ลดเพียงดิน เพียงตีนให้ลดเพียงพื้น ให้จนถึงลูกเจ็ดปาน หลานเจ็ดส่วน แล้วก็กินน้ำสาบานกันทุกๆ คน เมื่อพร้อมใจกันรับแล้ว จึงปฏิบัติอย่างนี้ตลอดมา

นอกจากบ้านแสงภาแล้ว พระครู ก็ได้บอกบุญไปยังหมู่บ้านใกล้เคียง ได้แก่บ้านนาปอบ บ้านห้วยทราย บ้านแบ่งท่อ ให้ชาวบ้านทั้งหมดมาช่วยกันสร้างพระธาตุ ชาวบ้านก็บอกว่า กลัวขโมยจะมาลักเอาของไปหมด พระครูบอกว่าไม่ต้องกลัวจะไปเฝ้าให้เองไม่ต้องกลัวของหาย ชาวบ้านทั้ง ๓ หมู่บ้านก็พร้อมใจกันมาสร้างพระธาตุจนหมดหมู่บ้านไม่เหลือไว้สักคน พวกโจรเมื่อรู้ข่าวชาวบ้านนาปอบ บ้านห้วยทราย บ้านแบ่งท่อ มาช่วยกันสร้างพระธาตุ ก็วางแผนที่จะมาลักขโมยของ โดยพาพรรคพวกมาจำนวน ๗ คน โดยเริ่มขโมยก่อน ที่บ้านนาปอบ พระครู ก็เลยทำ อิทธิฤทธิ์แปลงกายเป็นเสือตัวใหญ่ พวกโจรจะเข้าหมู่บ้านทางเหนือ ก็พบเสือทางเหนือ จะเข้าทางใต้ก็พบเสือทางใต้ จนไม่สามารถเข้าบ้านนาปอบได้ พวกโจรเลยพากันไปที่บ้านห้วยทราย พระครู ก็เลยทำอิทธิฤทธิ์แปลงเป็นเสือตัวใหญ่อีก เมื่อขโมยเห็นเลย ชักปืนออกมายิงแต่ยิงไม่แตก ทำให้เกิดความกลัวหนีไปจากบ้านห้วยทราย พวกโจรหวังที่จะไปบ้านแบ่งท่อ ก็ไปพบเสือตัวเดิมอีก จะเข้าไปในหมู่บ้านทางไหนก็พบแต่เสือ พวกโจรก็เลยอ่อนใจ ไม่กล้าที่จะขโมย ก็เลยพากันลงมาสาราภาพกับชาวบ้าน ชาวบ้าน ก็โอหสิให้ พวกโจรก็เข้ามาร่วมสร้างพระธาตุด้วย ตั้งแต่นั้นมา ชาวบ้านทั้งหลายจึงมีความเคารพนับถือมากขึ้น และร่วมกันสร้างพระธาตุเรื่อยมาจนถึง ๓ ปี คนที่เอาสิ่งของต่างๆ มาใส่ในหลุมธาตุนั้น คนที่มีใจ ซื่อสัตย์ และคนแก่ที่มีอายุเหลือน้อยนั้น พระครู ท่านก็ให้เห็นให้รู้ว่าเอาสิ่งของไว้ที่ไหน ส่วนคนใจคอไม่ซื่อสัตย์และอายุน้อยอยู่พระองค์ท่านไม่ให้เห็นเลย สร้างพระธาตุอยู่หลายปีจึงสำเร็จ

๓) วัดศิริมงคล ตั้งอยู่เลขที่ ๑๓๘ บ้านอาฮี หมู่ที่ ๖ ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๑๗ ไร่ ๓ งาน ๓๔ ตารางวา น.ส.๓ เลขที่ ๘๙๐ อาณาเขตทิศเหนือประมาณ ๕๒๐ วา จดถนนสายท่าลี่ ทิศใต้ประมาณ ๘๔ วา จดทางสาธารณะประโยชน์ ทิศตะวันออกประมาณ ๑๔๐ วา จดทางสาธารณะประโยชน์ ทิศตะวันตกประมาณ ๑๘๒ วา จดทางสาธารณะประโยชน์ มีที่ธรณีสงฆ์จำนวน ๑ แปลง เนื้อที่ ๓ งาน ๓๔ ตารางวา น.ส.๓ เลขที่ ๔๙๐ อาคารเสนาสนะประกอบด้วยศาลาการเปรียญ อาคารไม้ทรงไทยสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๓ กุฏิสงฆ์ ๔ หลัง ศาลาบำเพ็ญกุศล ๑ หลัง และอุโบสถ ๑ หลัง สร้างใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๙ เสร็จและฉลองเมื่อ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ ปุชนิยวัตถุมิพระธาตุเจดีย์มะนาวเขียวสร้างสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ บูรณะครั้งสุดท้ายเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖ และพระพุทธรูปปรางนาคปรก ศิลปะลพบุรี หรือขอมแกะสลักจากหินทราย ๑ องค์ วัดศิริมงคลตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๒๘๘ โดยหลวงพ่อมะนาวเขียว พระยาสุทธิจักร นางปทุมมา และชาวบ้านช่วยกันสร้างขึ้น เดิมชื่อวัดสบเงิน หรือสมเงิน เพราะประชาชนโดยทั่วไปเมื่อได้ไปเห็นวัดแล้วมักจะกล่าวว่าสวยงามสมกับเงินที่จ้างทำ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. ๒๒๘๗ เขตวิสุงคามสีมา กว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๘๐ เมตร

พระธาตุมะนาวเขียวเป็นพระเจดีย์โบราณที่อยู่ภายในวัดศิริมงคล บ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย พระธาตุมะนาวเขียวไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างแน่ชัด สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นโดยอดีตเจ้าอาวาสวัดศิริมงคลรูปแรกที่ชื่อ หลวงพ่อมะนาวเขียว ต่อมาน่าจะมีการเรียกชื่อเพี้ยนมาเป็น “มะนาวเขียว” พระธาตุนี้เคยพังทลายลงมาแล้วครั้งหนึ่ง ทำให้พบว่าภายในมีพระพุทธรูปสำริดขนาดเล็ก พระพุทธรูป และโบราณวัตถุอื่นๆ ทั้งอยู่ในสภาพดีและชำรุดบรจอยู่ภายในจำนวนมาก เมื่อปฏิสังขรณ์พระธาตุใหม่จึงนำกลับบรรจุไว้เช่นเดิม เมื่อพิจารณาจากภาพถ่ายที่มีผู้ถ่ายภาพไว้สันนิษฐานว่าโบราณวัตถุส่วนใหญ่น่าจะมียุระาวพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔^{๓๔} พระธาตุมะนาวเขียวเป็นพระธาตุทรงสี่เหลี่ยมทรงสูงซ้อนกัน ๒ ชั้น องค์ระฆังทรงสี่เหลี่ยมมีขนาดเล็ก ส่วนปลียอดมีลักษณะทรงสี่เหลี่ยมรับกับส่วนองค์ระฆัง เมื่อพิจารณาลักษณะศิลปกรรมจากภาพถ่ายเก่าก่อนที่องค์พระธาตุจะพังนั้นสันนิษฐานว่าเป็นพระเจดีย์ศิลปะฝีมือช่างพื้นบ้าน ยุระาวพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕^{๓๕} พระธาตุมะนาวเขียว วัดศิริมงคล ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย ตามหนังสือประวัตินามภูมิหมู่บ้านจังหวัดเลย ๒๕๒๗ จัดพิมพ์ตามนโยบายของ นายทองคำ บานชื่น ผู้ว่าราชการจังหวัด อาจารย์สุนทร สิทธิ ครูโรงเรียนชุมชนบ้านอาฮี สันนิษฐานว่า เจดีย์นี้น่าจะมีอายุระหว่าง ๑๕๐-๑๘๐ ปี

^{๓๔} ชีระวัฒน์ แสนคำ, “ชุมชนโบราณบ้านอาฮี : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนโบราณในกลุ่มน้ำเหือง”, วารสารพื้นถิ่นโขง ซี มูล, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐), หน้า ๙๐.

^{๓๕} พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน และคณะ, “พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย : วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๖๖.

นายจันทร์ ธุระงาน อดีตไวยาวัจกรวัด อายุ ๗๑ ปี เล่าว่า พ.ศ. ๒๔๗๘-๒๔๗๙ เจดียย์เป็นแต่กองอิฐสูงเท่าจอมปลวก มีฝักโขมหนามและหญ้าสาบเสือขึ้นปกคลุม มีกุฏิหลังเล็กๆ อยู่หลังเดียว นานๆ จะมีพระมาแวะพัก ต่อมาพระชิริส เปโม (ต่อมาเป็นพระครูไพศาลสิกขกร เจ้าคณะอำเภอท่าลี่มรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๗) ชาวอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่นได้มาจำพรรษาและนำชาวบ้านบูรณะโดยจ้างแกวทอน กับแกวดำ ชาวญวนมาเป็นนายช่างก่อสร้างบูรณะครั้งที่ ๑ เล่าว่าระหว่างก่ออิฐสร้างธาตุนี้ นั่งร้านพัง นายช่างตกลงมานอนขมลมยา นิ่งซึ่หมากับใบเป่าอยู่หลายวันจึงทำงานได้

ต่อมาเมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๓๓ เกิดพายุฝนตกหนักลมแรงเจดียย์ได้พังทลายลงวัดนำโดยพระครูศิริมงคลพิทักษ์ เจ้าอาวาสและเจ้าคณะตำบล ชาวบ้านโดย นายสด สุวรรณอาสา กำนัน และนายสอน สุวรรณนัง ผู้ใหญ่บ้านอาฮีหมู่ที่ ๖ พร้อมด้วยชาวบ้านทำการขุดค้นสำรวจสิ่งของมีค่า เพื่อเก็บรักษาไว้ ได้พบพระพุทธรูปฉาบด้วยเงิน ทองคำ หน้ดัก ๒ นิ้ว อย่างละสิบกว่าองค์ และพระปางประทับยืน พระปางสมาธิขำรุด ลูกแก้ว เหรียญและเครื่องปั้นดินเผา ที่เรียกว่า กะบาน แจ้งไปยังกองโบราณคดีที่ ๗ ขอนแก่น แต่เนื่องจากเจดียย์ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานมาก่อน จึงตั้งรอให้กรมศิลปากรประกาศเป็นโบราณสถานในปี ๒๕๓๕ ก่อน จากนั้นจึงได้รับอนุมัติแบบแปลนก่อสร้างในปี ๒๕๓๖ ในวงเงิน ๒๐๐,๐๐๐ บาท ระหว่างการก่อสร้างนายสด สุวรรณอาสา กำนันถึงแก่กรรมลง นายสว่าง โพธิชัย กำนันคนใหม่ได้เป็นประธานฝ่ายฆราวาสนำก่อสร้างต่อ จนแล้วเสร็จและทำการบรรจุวัตถุมงคลเฉลิมฉลอง ระหว่างวันที่ ๒๐-๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๓๖ โดยมี ร.ต.ชิวิน สุทธิสุวรรณ ผู้ว่าราชการจังหวัดขณะนั้นมาเป็นประธาน

ความสำคัญของเจดียย์ นอกจากจะบรรจุพระพุทธรูป แก้ว หวาน เงิน ทอง ของมีค่าแล้ว ครั่งล่าสุดนี้ยังบรรจุเครื่องมือเครื่องใช้ อาทิ อาวุธ ดาบ ปืน และพระพุทธรูปร่วมสมัยอีกด้วย ความศักดิ์สิทธิ์ของเจดียย์ นายพัน ไชยงาม อายุ ๗๘ ปี เล่าว่าสมัยยังเด็กตนบวชเป็นสามเณรหลังจากตื่นขึ้นกลางดึกจะลงไปส้วมที่ห่างจากกุฏิ รู้สึกตกใจกลัวเมื่อเห็นแสงสว่างจากดวงแก้วที่ปรากฏอยู่เหนือเจดียย์ได้กลับเข้าไปปลุกหลวงพี่ออกมาดู และเรียกชาวบ้านออกมาดูกันหลายคน เป็นเรื่องราวต่อมาจนปัจจุบัน^{๓๖}

พระพุทธรูปหลวงปู่าคมุจลินท์ เป็นพระพุทธรูปหินทรายแกะสลักปางนาคปรก ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๕๖ เซนติเมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานภายในวิหารหลวงปู่าคมุจลินท์ วัดศิริมงคล บ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย พระพุทธรูปหลวงปู่าคมุจลินท์ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการสร้าง ชาวบ้านเล่าขานสืบต่อกันว่าพระพุทธรูปองค์นี้ลอยทวนน้ำมาตามแม่น้ำเหือง แล้วไหลมาวนอยู่ที่ทำนบน้ำบ้านอาฮี ชาวบ้านจึงได้อัญเชิญมาประดิษฐานไว้เป็นพระคู่บ้านคู่เมือง

^{๓๖} กฤษฎา ไชยงาม และคณะ, การศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม บ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย, รายงานภูษณวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๖๐), หน้า ๗๙-๘๐.

ในอดีตพระพุทธรูปองค์นี้จะมีลูกแก้วอยู่ที่เหนือพระนาภีและตรงพระชานู ในปี พ.ศ.๒๕๐๖ ได้มีผู้ร้ายเข้ามาโจรกรรมพระพุทธรูป แต่ไม่สามารถนำไปได้ไกลนัก ชาวบ้านเชื่อว่าพระพุทธรูปก็แสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ทำให้หนัก จนไม้ที่ใช้หามหามไปเกิดหัก ไม่สามารถเอาไปได้ แต่ผู้ร้ายได้ทุบทำลายพระกรข้างซ้ายหัก เมื่ออัญเชิญกลับมาวัดแล้ว ชาวบ้านก็ซ่อมพระกรที่หักให้เหมือนเดิม แล้วได้อัญเชิญประดิษฐานบนแท่นประทับอีกครั้ง^{๓๗}

พระพุทธรูปนาคนาคปรกวัดศิริมงคลเป็นพระพุทธรูปแกะสลักจากหินทราย มีลักษณะทางพุทธศิลป์สำคัญ คือ เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบ มีนาคเศียรโล้นเจ็ดเศียรปรกเหนือพระเศียร ประทับนั่งเหนือขนาบสองขด (สันนิษฐานว่าขนาบที่ฐานพระแต่เดิมน่าจะมีสามชั้น อาจเกิดการแตกหักจนเหลือเพียงสองขดในปัจจุบัน) พระพักตร์สี่เหลี่ยม เครื่องขริม มีไรพระศก ขมวดพระเกศาเป็นลอนเกล้าขึ้นไป พระรัศมีคล้ายลักษณะทรงกรวย ขอบสบงด้านหน้าเว้าอยู่ใต้พระนาภี ไม่ปรากฏขอบจีวรและสังฆาฏิ และไม่สวมเครื่องทรง^{๓๘} เมื่อพิจารณาจากลักษณะทางพุทธศิลป์สันนิษฐานว่า พระพุทธรูปหลวงปู่ตามุจลินท์เป็นพระพุทธรูปศิลปะลพบุรีหรือศิลปะเขมร มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ หรือสมัยบาปวน ฝีมือช่างท้องถิ่น เนื่องจากพระพุทธรูปศิลปะสมัยบาปวนจะมีลักษณะพระพักตร์เป็นสี่เหลี่ยม พระเนตรเปิด พระหนุเป็นร่อง พระเศียรมีขมวดพระเกศาเป็นวงขดหรือถักพระเกศาเป็นลอนแล้วเกล้ารวบขึ้นไว้ส่วนบน ทรงมงกุฎทรงกรวย พระวรกายไม่นิยมแสดงขอบจีวรหรือสังฆาฏิ มีการนุ่งผ้าที่มีขอบด้านหน้าเว้าต่ำใต้พระนาภี และที่สำคัญคือ นาคยังไม่มีเครื่องทรง เป็นนาคเศียรโล้น^{๓๙}

ช่วงเทศกาลสงกรานต์วันที่ ๑๓ เมษายนของทุกปี ทางชุมชนบ้านอาฮีจะมีการอัญเชิญพระพุทธรูปหลวงปู่ตามุจลินท์ออกมาสรงน้ำและแห่รอบหมู่บ้านอาฮีเป็นประจำทุกปี และจะมีชาวบ้านในเขตตำบลอาฮีและชาวเมืองแก่นท้าวฝั่งประเทศลาวข้ามแม่น้ำเหืองมาสรงน้ำขอพรเป็นจำนวนมาก ในอดีตจะมีพิธีกรรมเริ่มต้นจากการบวงสรวงบูชาเพื่ออัญเชิญพระพุทธรูปหลวงปู่ตามุจลินท์ออกมาสรงน้ำ จากนั้นก็จะมีการอัญเชิญพระพุทธรูปหลวงปู่ตามุจลินท์ขึ้นรถที่ประดับตกแต่งไว้เข้าร่วมขบวนแห่ไปรอบหมู่บ้านอาฮี ซึ่งจะมีชาวบ้านเข้าร่วมขบวนแห่จำนวนมาก ภายในขบวนแห่ก็จะประกอบไปด้วยรถอัญเชิญพระพุทธรูปหลวงปู่ตามุจลินท์ รถสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ท้ายขบวนก็จะเป็นเครื่องดนตรีมโหรี ขบวนแห่ผ่านหน้าบ้านใครชาวบ้านก็จะมาสรงน้ำพระพุทธรูป

^{๓๗} วิชัย จินดาเหม, “พระนาคนาคปรกศิริมงคลฯ วัดศิริมงคล อ.ท่าลี่ จ.เลย”, ข่าวสดรายวัน, (ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๗๒๖๒ วันที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๕๓), หน้า ๓๒.

^{๓๘} อธิวัฒน์ แสนคำ, ร่องรอยวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดี-ลพบุรีในพื้นที่จังหวัดเลย, (เลย: รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๔๑.

^{๓๙} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, พระพุทธรูปในประเทศไทย : รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖), หน้า ๙๘-๙๙.

หลวงปู่าคมุจลินท์และเล่นสาดน้ำกับผู้เข้าร่วมขบวนแห่กันอย่างสนุกสนาน เมื่อขบวนแห่กลับมาถึงวัดศิริมงคลก็จะประดิษฐานพระพุทธรูปหลวงปู่าคมุจลินท์ให้ชาวบ้านได้สรงน้ำ ก่อนที่จะอัญเชิญขึ้นไปประดิษฐานบนศาลาการเปรียญตามเดิม^{๔๐}

พระพุทธรูปหลวงพ่อเชียงยืน เป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่ที่วัดศิริมงคล บ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย พระพุทธรูปหลวงพ่อเชียงยืนมีลักษณะทางพุทธศิลป์เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย พระเศียรเล็กและเรียว พระกรรณกางออกด้านข้าง พระกรรณด้านขวาส่วนหนึ่งหักหาย พระเนตรเหลือบต่ำ พระศอกเล็ก พระนาสิกเล็ก พระโอษฐ์เล็ก เม็ดพระศกกลมเล็ก พระรัศมีทรงเปลวสังฆาฏิเป็นแผ่นปลายตัดตรงยาวลงมาเหนือพระนาสิก มีลวดลายประดับที่ปลายสังฆาฏิ นิ้วพระหัตถ์ยาวเรียว ส่วนพระองค์ค่อนข้างผอม ประทับบนฐานปัทม์ หากมองจากด้านข้างจะพบว่าส่วนฐานและส่วนพระวรกายค่อนข้างผอมบาง ไม่สมส่วน เมื่อพิจารณาจากลักษณะทางพุทธศิลป์แล้ว สันนิษฐานว่าพระพุทธรูปหลวงพ่อเชียงยืนน่าจะเป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง ฝีมือช่างท้องถิ่น มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔^{๔๑}

๔) วัดจอมมณี วัดจอมมณี วัดสำคัญของชุมชน แต่เดิมชื่อ วัดจุลมนี และเป็นสถานที่เก็บรักษาพระเสี้ยว (องค์ใหญ่) ในศิลปะล้านนาผสมล้านช้าง และพระแยม (องค์เล็ก) ในศิลปะล้านช้าง รวมถึงมีตู้คัมภีร์ใบลานโบราณ ซึ่งล้วนเป็น สมบัติล้ำค่าทางพุทธศาสนาที่ตกทอดมาจากหลวงพระบาง

พระพุทธรูปพระเสี้ยวเป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๖๒ เซนติเมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานภายในวิหารวัดจอมมณี บ้านท่าดีหมี่ ตำบลปากตม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พระพุทธรูปพระเสี้ยวก่อนหน้าที่จะมีการอัญเชิญพระเสี้ยวมาประดิษฐานที่วัดจอมมณีนั้น มีคำบอกเล่าของชาวบ้านว่า พระเสี้ยวเคยประดิษฐานอยู่ที่วัดหลวง กลางเมืองปากเหือง ซึ่งปัจจุบันคือบริเวณวัดใหม่เวินคำทางฝั่งประเทศลาวตรงข้ามกับบ้านท่าดีหมี่ เมื่อผู้คนส่วนใหญ่อพยพจากเมืองปากเหืองจึงได้อัญเชิญพระเสี้ยวมาด้วย และมีตำนานเล่าว่าก่อนหน้าที่พระเสี้ยวจะประดิษฐานอยู่ที่วัดหลวงนั้น พญาจุลมนี เจ้าเมืองปากเหือง (ในตำนาน) ได้อัญเชิญมาจากเมืองหลวงพระบาง พระพุทธรูปพระเสี้ยวมีลักษณะทางพุทธศิลป์เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย พระวรกายค่อนข้างอวบ พระพักตร์ในโครงรูปรีแต่อวบอ้วน พระโอษฐ์เป็นรูปคล้ายกระบี่ พระหนุเป็นปม ชายสังฆาฏิเป็นแผ่นยาวปลายแฉกถึงกลางพระองค์ พระรัศมีของเดิมสูญหาย พระ

^{๔๐} อธิระวัฒน์ แสนคำ, พระพุทธรูปสำคัญในจังหวัดเลย, (เลย: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๖๑), หน้า ๙๓-๙๔.

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖.

ทางด้านซ้ายมีรอยคล้ายถูกไฟไหม้ ประทับนั่งเหนือฐานบนที่เป็นกลีบบัวและฐานล่างที่ราบติดพื้น ซึ่งเป็นลักษณะทางพุทธศิลป์ของพระพุทธรูปล้านช้างที่ได้รับอิทธิพลศิลปะล้านนา^{๔๒}

พระพุทธรูปพระแย้มเป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๒๘ เซนติเมตร ประดิษฐานภายในวิหารวัดจอมมณี บ้านท่าดีหมี ตำบลปากตม อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย พระพุทธรูปพระแย้มก่อนหน้าที่จะมีการอัญเชิญพระเสด็จมาประดิษฐานที่วัดจอมมณีนั้น มีประวัติความเป็นมาร่วมกับพระพุทธรูปพระเสด็จวัดจอมมณี ซึ่งเคยประดิษฐานอยู่ที่วิหารวัดหลวง กลางเมืองปากเหือง พระพุทธรูปพระแย้มมีลักษณะทางพุทธศิลป์เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย พระกรณใหญ่ พระขนงโค้ง พระนาสิกใหญ่มาก มีสันพระนาสิกเป็นเส้นคม ปลายเล็กและโด่ง ริมพระโอษฐ์บนหนา มีเส้นขอบพระโอษฐ์ แย้มพระโอษฐ์โดยปลายทั้ง ๒ ข้างตวัดขึ้นหรือที่เรียกว่า “ยิ้มแบบล้านช้าง” เม็ดพระศกเล็กแบบหนามขนุน พระอุระแบน เห็นเม็ดพระถันที่มีฐานรองทั้ง ๒ ข้าง สังขاطิเป็นแผ่นใหญ่ปลายตัดตรง ยาวลงมาจรดพระนาภี ประทับนั่งบนฐานสูงแบบฐานบัวเข้าพรหม ปลายตวัดงอนขึ้นตามแบบนิยมของฐานพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ พระพุทธรูปล้านช้างที่สร้างขึ้นในยุคนี้ น่าจะถือว่ามีรูปแบบที่ได้รับการพัฒนามาจนเกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของล้านช้างเอง รวมทั้งถือเป็นแบบแผนที่ลงตัวและสมบูรณ์ที่สุดก่อนที่จะแพร่กระจายไปยังที่ต่างๆ จนอาจเรียกได้ว่าเป็น “พระพุทธรูปล้านช้างอย่างแท้จริง”^{๔๓}

๕) วัดอินทร์แปลง เป็นวัดสำคัญประจำชุมชนบ้านสงาว หมู่ที่ ๔ และบ้านโนนสวรรค์ หมู่ที่ ๖ ตำบลห้วยพิชัย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย บ้านสงาวเป็นชื่อหมู่บ้านที่ไม่มีความหมาย ตั้งตามชื่อของลำห้วยที่ไหลผ่านหมู่บ้านคือ ลำน้ำหาง ชาวบ้านจึงเรียกว่า บ้านปากหาง ต่อมาเพี้ยนมาเป็นบ้านสงาว ภายในวัดมีโบสถ์ ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ และศาลาบำเพ็ญกุศล วัดอินทร์แปลงตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง จึงเป็นสถานที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรมไหลเรือไฟในวันออกพรรษาของชุมชนบ้านสงาว

๔.๒.๓ การเสริมสร้างศักยภาพการจัดการคน และองค์กรเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน

๑) การบริหารจัดการคนในชุมชน

การบริหารคนในชุมชน เพื่อต่อยอดการเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กร ความเชื่อ ค่านิยมที่ไปในทิศทางเดียวกันของวัฒนธรรมชุมชน บุคคลในชุมชนต้องยึดหลักการปฏิบัติหน้าที่ในชุมชนโดยมุ่งสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจากฐานรากด้วยพลังวัฒนธรรมชุมชน พัฒนาบุคคลในชุมชนให้มีความเชื่อมั่นในชุมชน ต้องให้ชุมชนเป็นแกนหลัก คนในชุมชนต้องปฏิบัติหน้าที่การทำงานอย่างมุ่งมั่น

^{๔๒} อีระวัฒน์ แสนคำ, พระพุทธรูปสำคัญในจังหวัดเลย, (เลย: สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๖๑), หน้า ๗๐-๗๑.

^{๔๓} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, เจดีย์ พระพุทธรูป ฮูปแต้ม ลิม ศิลปะลาวและอีสาน, (กรุงเทพมหานคร: มิวเซียมเพรส, ๒๕๕๕), หน้า ๑๙๑-๑๙๕.

ชื่อเสียง โปร่งใส สร้างความร่วมมือในการทำงาน เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงของชุมชนรักษา
 ภาพลักษณ์ที่ดีงามของวัฒนธรรมชุมชน เพราะภาพลักษณ์ที่ดีงามคือการสร้างความศรัทธาและความ
 น่าเชื่อถือ มีภาพลักษณ์ที่เป็นที่ยอมรับ เช่น ความเคารพนับถือ เชื่อมมั่นพลังภูมิปัญญาและศักยภาพ
 ของชุมชนให้มีความสำคัญและเปิดรับการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างแท้จริงดำเนินการพัฒนา
 บุคลากรของชุมชนอย่างเปิดเผย โปร่งใสยึดหลักธรรมาภิบาล มุ่งมั่น ส่งเสริมการเรียนรู้ พัฒนา
 บุคลากรของชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกระดับความทุ่มเท เสียสละของบุคลากร ปฏิบัติตนอยู่ใน
 ศีลธรรม จริยธรรม อันดีงาม การปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรในชุมชนด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ด้วยความ
 เสมอภาคเที่ยงธรรมและให้เกียรติ ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง แตกแยก เสียหายแก่ชุมชนสังคม
 ส่วนรวม^{๔๔} มีความรับผิดชอบและปฏิบัติตามข้อตกลงร่วมกันของชุมชน ให้มีความสำคัญต่อการ
 ปฏิบัติงานร่วมกันแบบประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็นของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การรับผิดชอบและ
 การปฏิบัติตามข้อตกลงร่วมกัน เช่น การปฏิบัติงานตามระเบียบ กฎเกณฑ์ กติกาการอยู่ร่วมกันของ
 ชุมชน รับผิดชอบต่อหน้าที่ ภารกิจที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงไปอย่างมีประสิทธิภาพ เคารพ
 และยอมรับมติของที่ประชุมและความเห็นของส่วนใหญ่คนในชุมชนมีความเชื่อศรัทธาต่อชุมชน
 เชื่อมมั่นในพลังชุมชนว่าสามารถพัฒนาได้ ทำได้ มีอุดมการณ์แน่วแน่ชุมชน^{๔๕}

การบริหารของชุมชนถือว่ามีความสำคัญที่สุดจะบริหารชุมชนหรือการพัฒนาชุมชน สิ่ง
 สำคัญต้องมีความเชื่อมั่นในศักยภาพหรือพลังความสามารถของคนในชุมชน เพราะการดำรงอยู่หรือ
 การล่มสลายของชุมชน ชุมชนจะมีการพัฒนาเจริญขึ้นหรือการเสื่อมถอยของชุมชนก็ขึ้นอยู่กับคนใน
 ชุมชนเป็นสำคัญ จึงต้องให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการคนโดยยึดหลักการบริหารให้คนเป็น
 ศูนย์กลางการบริหารการพัฒนาชุมชนด้วย เพราะฉะนั้นจึงต้องพัฒนาคนให้มีศักยภาพในการพัฒนา
 ตนเองและชุมชน รวมทั้งสร้างมาตรฐานในการดำรงชีวิตหรือมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความพร้อมที่จะ
 พัฒนาชุมชนของตนเอง โดยแนะนำให้คนในชุมชนมีคุณธรรมเคารพปฏิบัติตามกฎระเบียบ กฎกติกา
 กฎหมายข้อบังคับขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ อันดีงามของชุมชนอย่างเคร่งครัดมีความประพฤติ
 สุจริตดีงาม เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันต่อการปฏิบัติหน้าที่การดำเนินชีวิตในชุมชน
 ใช้วาจาที่สุจริตตรงความจริงมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน ไม่โกหก หลอกลวง ไม่ส่อเสียด ไม่ให้
 ร้ายป้ายสี ไม่หยาบคาย ไม่ก่อความเดือดร้อนหรือสร้างความเสียหายให้กับชุมชน การแนะนำให้คนใน
 ชุมชนประกอบอาชีพทำงานที่สุจริตด้วยความมีสติสัมปชัญญะตั้งมั่นตั้งอกตั้งใจ มีจิตใจเข้มแข็ง มี
 ความกล้าหาญอดทนมุ่งมั่นขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อกับปัญหาอุปสรรคต่างๆ สร้างกำลังใจแรงจูงใจให้
 คนในชุมชนมีจิตใจเมตตา กรุณาโอบอ้อมอารีมีน้ำใจต่อกัน และมีความกตัญญูต่อชุมชน^{๔๖}

^{๔๔} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๑๖ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๔๕} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๑๗ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๔๖} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๕.

๒) การจัดการองค์กรเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน

การจัดการองค์กรของชุมชนจะประกอบไปด้วยราก ใบ ลำต้น และส่วนประกอบอื่น ๆ ก็เปรียบเสมือนเป็นบ้านที่มีพื้น เสา ช่อ คาน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จัดเข้าด้วยกันอย่างเป็นระเบียบ การจัดการองค์กรชุมชนมีโครงสร้างของชุมชนที่สำคัญนั้น ได้แก่ ๑) บุคคล หมายถึง คนหนึ่ง ๆ ที่มีคุณลักษณะหรือบุคลิกแตกต่างกันไป เนื่องจากพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำหนด ๒) กลุ่มคน หมายถึง คนตั้งแต่ ๒ คน ที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมด้วยการกระทำต่อกัน คือมีปฏิริยาโต้ตอบกันและเข้าใจกัน ๓) สถานภาพและบทบาท ได้แก่ ตำแหน่งหน้าที่ของบุคคลซึ่งผูกพันกันอยู่ในสังคม บุคคลแต่ละคนจะมีสถานภาพและบทบาทหลายอย่างตามกลุ่มที่สังกัดอยู่ ๔) ระบบสังคม เป็นเครื่องมือซึ่งกำหนดและเป็นแนวทางให้สมาชิกของสังคมยึดถือปฏิบัติ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสงบสุขของสังคม ๕) สถาบันทางสังคม หมายถึง คุณธรรมและกิจกรรมบางอย่างที่มีความสำคัญต่อสังคมมนุษย์ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันทางการเมืองการปกครอง สถาบัน นันทนาการ เป็นต้น ๖) การแบ่งชนชั้นทางสังคม ได้แก่ ๖.๑ การแข่งขันในสังคมเมือง คือ ตระกูล เจ้านาย ขุนนาง ขุนหลวง พระ พระยา ความสำเร็จทางราชการ อำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง ชนิดของอาชีพ ๖.๒ การแบ่งชนชั้นในสังคมชนบท คือ ชนชั้นผู้นำ ท้องถิ่นกับชนชั้นชาวบ้านทั่วไป^{๔๗} อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากโครงสร้างทางสังคมของชุมชนชุมชนมีโครงสร้างทางสังคมที่สำคัญ คือ องค์กรทางสังคม และ สถาบันทางสังคม^{๔๘} ดังนี้

๑. องค์กรทางสังคมในชุมชน องค์กรทางสังคมในชุมชน เป็นกระบวนการจัดระเบียบทางสังคมของสมาชิกในชุมชน และกลุ่มสมาชิกของชุมชนที่ได้จัดระเบียบทางสังคมแล้ว ซึ่งแต่ละองค์กรทางสังคมมีลักษณะคือ ๑.๑ กระบวนการจัดระเบียบทางสังคมของสมาชิกในวัฒนธรรมชุมชน เป็นทั้งการสร้างและการสอน ระเบียบของสังคมให้กับสมาชิกในวัฒนธรรมชุมชน โดยการสร้างความเชื่อ ความรู้ ค่านิยม อุดมการณ์ บรรทัดฐาน คุณธรรม การกำหนดสภาพ และบทบาท ผ่านการขัดเกลาทางสังคม หรือการฝึกอบรมให้รู้ระเบียบของสังคม เพื่อให้สมาชิกยอมรับและปฏิบัติตามระเบียบทางสังคมและสถานภาพบทบาทที่ดำรงอยู่ ๑.๒ กลุ่มสมาชิกของชุมชนที่ได้จัดระเบียบทางสังคมแล้ว เป็นกลุ่มสมาชิกที่ได้ผ่าน กระบวนการจัดระเบียบทางสังคมในข้อ ๑ กลุ่มคนเหล่านี้มีหลายขนาดตามจำนวนสมาชิก มีความซับซ้อนของโครงสร้างแตกต่างกัน แต่มีองค์ประกอบพื้นฐานร่วมกัน คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมแบบแผน พฤติกรรม และภาระหน้าที่ เช่น กลุ่มทางสังคม ครอบครัว สมาคม ชนชั้น และสังคมมนุษย์

^{๔๗} เสถียร เหลืองอร่าม, **หลักการบริหารงานบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร: โพธิ์สามต้นการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๔๐.

^{๔๘} สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓-๒๔.

๒. สถาบันทางสังคมในชุมชน สถาบันทางสังคมในชุมชน เป็นแบบอย่างในการคิดของสมาชิกในชุมชน ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ คุณธรรม และแบบอย่างในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ของสมาชิก ได้แก่ บรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งมีความจำเป็นในการดำรงอยู่ของชุมชนและชุมชนได้สร้างสรรค์ สะสม ถ่ายทอดสืบต่อกันมา สถาบันทางสังคมมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ตำแหน่งทางสังคม ของบุคคล ภาระหน้าที่หรือความรับผิดชอบของบุคคล สถาบันทางสังคมในชุมชนที่สำคัญหลายสถาบัน เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันการเมือง สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันศิลปะและนันทนาการ สถาบันภาษาและการสื่อสาร เป็นต้น องค์การเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชนหรือสถาบันทางสังคมในชุมชนที่มีบทบาทสำคัญเป็นเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน คือ

๑) องค์การเครือข่ายพัฒนาเอกชน มีบทบาทในการจัดการและถ่ายทอดองค์ความรู้ ทุนทางวัฒนธรรม งานด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมให้แก่ชุมชน เป็นพี่เลี้ยงช่วยสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในการเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการ กิจกรรมวัฒนธรรมชุมชนทั้งทางด้านการอนุรักษ์ สืบทอด พัฒนา และใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าว

๒) เครือข่ายสถาบันการศึกษาและนักวิชาการ มีบทบาทในการส่งเสริมวัฒนธรรม ด้วยการร่วมทำวิจัยร่วมกับชุมชนโดยให้ชุมชนเป็นนักวิจัยหลัก ถอดรหัสความรู้ที่อยู่ในตัวคนให้เป็นความรู้ที่เปิดเผยพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชุมชนสามารถนำไปสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจเกิดรายได้แก่ครอบครัว และชุมชน

๓) เครือข่ายสถาบันศาสนา มีบทบาทในการนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนามาบูรณาการปลูกฝัง ทศนคติ แนะแนวธรรมะปฏิบัติเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง สร้างภูมิคุ้มกันแก่ประชาชน และร่วมมือกับสถาบันการศึกษา ชุมชน และสถาบันครอบครัวในการทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ รวมทั้งปลูกฝังค่านิยม จิตสำนึกและสืบสานจารีตประเพณีอันดีงาม

๔) เครือข่ายสถาบันครอบครัว มีบทบาทหลักในการอบรมบ่มนิสัยและปลูกฝังระบบคุณค่า จารีต ประเพณีและทศนคติที่ดีงาม รวมทั้งบ่มเพาะ เสริมสร้างค่านิยมและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้แก่สมาชิกในครอบครัวร่วมกับสถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา

๕) เครือข่ายสถาบันสื่อ เป็นแกนกลางในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารสารสนเทศที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ในการปรับตัวของชุมชน การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา การคุ้มครองผู้บริโภค การจัด ทะเบียนสิทธิบัตร การปลูกจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรม สร้างค่านิยมและพฤติกรรมการดำรงชีวิต แบบพออยู่พอกินบนพื้นฐานวัฒนธรรมที่ดีงามแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไป^{๔๙}

^{๔๙} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, คู่มือโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนพลังขับเคลื่อนสู่ความเข้มแข็งยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๑.

๔.๓ การพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

การพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย พบว่าการบริหารจัดการวัฒนธรรมได้ให้ความสำคัญในการรักษาส่งเสริม สืบสาน และปกป้องวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธใน ๓ ประเด็น คือ

๔.๓.๑ รูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ

รูปแบบการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ ให้ดำรงคุณค่าอยู่ได้ในชุมชนต้องเน้นความสำคัญของคนในชุมชน ซึ่งเป็นพลวัตของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ ซึ่งรูปแบบกระบวนการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ เริ่มต้นจากการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์วิจัย ในทางวิชาการหลากหลายสาขาที่เกี่ยวข้องในลักษณะของสหวิชาการ ข้อเสนอแนะ เจาะลึกต่างๆ ที่นำไปสู่การเลือกสรรวิธีการที่ดีที่สุด เหมาะสมที่สุด ในการจัดการทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องแต่ละประเภท แต่ละแหล่งให้มีความมั่นคง เป็นแหล่งเรียนรู้ และตอบสนองประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ๑) การศึกษาวิจัย การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธของในชุมชน ในแต่ละชุมชนจะมีพื้นฐานข้อมูลแตกต่างกันไป แต่ในจังหวัดเดียวกัน อาจมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมาต้องนำมาวิเคราะห์และตีความเพื่อจำแนก ข้อมูลออกเป็นหัวข้อต่างๆ เช่น ลักษณะทางกายภาพ ศักยภาพของชุมชน องค์ประกอบทางวัฒนธรรม และอื่นๆ ๒) การดำเนินการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธในระดับต่าง ๆ เช่น การป้องกันการเสื่อมสภาพของศาสนสถาน ศาสนวัตถุ การสงวนรักษา การบูรณะ การปฏิสังขรณ์ การฟื้นฟูศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณีการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา การพัฒนาเสริมสร้างศักยภาพและสร้างสรรค์วัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธให้ดำรงไว้ซึ่งคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชน การพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ มีรูปแบบกิจกรรมดังนี้

๑. รูปแบบกิจกรรมการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธด้านการเสริมสร้างภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่น มีกระบวนการส่งเสริมภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาเช่นพัฒนาองค์ความรู้ สติปัญญา ความคิดความอ่าน ความสามารถทักษะ และความสามารถที่เป็นองค์รวมทั้งหมดของผู้คน โดยผ่านกระบวนการส่งเสริม สืบทอด สืบสานทางวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ เพื่อพัฒนาวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีรูปแบบการจัดกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธด้านการเสริมสร้างภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่น คือมีกระบวนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ คือ การจัดกิจกรรมส่งเสริมภูมิปัญญาชุมชน ๑) ตั้งคณะทำงานดำเนินงานด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และร่วมมือกันสำรวจรวบรวมรายชื่อ ประวัติและผลงานผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นคนรู้คนเก่ง เป็นผู้ทรงภูมิปัญญาของท้องถิ่น เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ในการประกอบอาชีพที่

หลากหลายมานาน ๒) เชิญผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำรวจไว้แล้ว ให้ได้มาประชุมพบปะปรึกษาหารือหาแนวทางการดำเนินงานของกลุ่ม แนวทางการถ่ายทอดความรู้แก่สถานศึกษา ศาสนสถาน ชุมชน และผู้สนใจทั่วไปเป็นระยะ ตลอดทั้งนัดหมายเวลาและสถานที่จัดการแสดงผลงานของแต่ละคนในบ้านหรือพื้นที่บ้านของตน ๓) สนับสนุนส่งเสริม และขอความร่วมมือผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นทุกท่าน ให้ได้ถ่ายทอด ความรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน โดยเชิญชวนลูกหลาน เด็ก เยาวชน ครู อาจารย์ ประชาชน นักวิชาการ และผู้นำท้องถิ่นที่สนใจเข้ามาร่วมประชุมรับฟังด้วย โดยบันทึกภาพ เสียง และ ถอดบันทึกเป็นข้อความไว้อย่างเป็นระบบ นำไปจัดระบบและบริการเพื่อการศึกษาเรียนรู้ และเผยแพร่ ในศูนย์ความรู้และห้องสมุดชุมชนด้วย ๔) สนับสนุนให้สมาชิกของกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ร่วมคิด ร่วมดำเนินงานตามภารกิจ หน้าที่ของตนและของกลุ่ม ร่วมติดตาม ประเมินผล และร่วมรับผลที่เกิดจากการดำเนินการของกลุ่ม ให้เป็นกรณีตัวอย่างการดำเนินงานด้านอื่นในโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน ๕) สนับสนุนให้เกิดการรวมตัวเป็น กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น และผลักดันให้เกิดกิจกรรม ของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง เช่น ประชุมพบปะปรึกษาหาทางถ่ายทอดความรู้ แก่สถานศึกษา ศาสนสถาน ชุมชน และผู้สนใจทั่วไปเป็นระยะ ตลอดทั้งนัดหมายเวลาและสถานที่จัดการแสดงผลงานของแต่ละคนในบ้านเรือน หรือในพื้นที่บริเวณบ้าน หรือแหล่งผลิตผลงานของแต่ละท่าน ๖) ขอความร่วมมืออนุเคราะห์ให้ผู้รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละท่าน รับภารกิจหน้าที่ในการให้คำปรึกษาชี้แนะแนวทางการดำเนินวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน เป็นวิทยาทานถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาในทุกด้านของท่าน ตลอดทั้งยกย่องให้เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างการดำรง วิถีชีวิตที่ดีงามเป็นองค์กรรวมในทุกด้าน ๗) ส่งเสริมสมาชิกกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เดินทางไปศึกษาเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์กับชุมชนอื่น เพื่อต่อเติมเสริมสร้างประสบการณ์ให้กองงายเพิ่มมากขึ้นเป็นการพัฒนา ความสามารถ เพิ่มความเข้มแข็งของชุมชน ๘) ส่งเสริมสนับสนุนสมาชิกกลุ่มทุกคน ให้ได้เดินทางไปศึกษาเรียนรู้ และแสวงหา ประสบการณ์นอกชุมชน เพื่อต่อเติมเสริมสร้างประสบการณ์ให้กองงายเพิ่มมากขึ้น เพื่อหวังให้กลับมา ถ่ายทอดพัฒนา เสริมความเก่ง ความกล้า และความรู้ในวงกว้างของบุคคลในชุมชน^{๕๐}

๒. รูปแบบกิจกรรมการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธในการส่งเสริมอาชีพด้าน ศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ เป็นการเน้นกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพทางศิลปะและวัฒนธรรมในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม เป็นต้น เป็นการรวบรวมกลุ่มอาชีพ กลุ่มสนใจในกิจกรรม ส่งเสริมรายได้ในชุมชน การอยู่ดีมีสุขตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการนำคุณค่า สิ่งดีงามหรือสัญลักษณ์ของชุมชนเหล่านี้มาบริการเผยแพร่ บอกเล่ากล่าวถึงสืบต่อไป

^{๕๐} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, คู่มือโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนพลังขับเคลื่อนสู่ความเข้มแข็งยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๖-๒๗.

นำไปผลิตสินค้าเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน สร้างอาชีพให้เกิดรายได้ ลดรายจ่ายของชาวบ้าน และพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในชุมชน^{๕๑} โดยมีรูปแบบการจัดกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมอาชีพด้านศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ คือ ๑) สำรวจหาคนรู้ คนเก่ง ที่ประกอบอาชีพด้านศิลปวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ที่หลากหลาย เช่น การเล่นดนตรี การร้อง การรำ ละคร การแสดงต่าง ๆ การทอผ้า ตะกร้า การถักแห ปั่นหม้อ ที่มีด การแกะสลักไม้ ความเชื่อที่หลากหลาย หมอทำขวัญนาค หมอทำขวัญ ผู้ทำพิธีเลี้ยงผี ผู้ทำพิธีกรรมทางศาสนา ผู้ทำพิธีกรรมตามความเชื่อของท้องถิ่น เป็นต้น ๒) ส่งเสริมการจัดประชุมของกลุ่มผู้ประกอบอาชีพแต่ละสาขาในท้องถิ่น และนอกท้องถิ่น ตามความสนใจให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านความรู้ ข่าวสารใหม่ ๆ ๓) ประสานงานขอความร่วมมือกับคนที่มีความรู้ความสามารถในแต่ละด้าน เพื่อให้เป็นวิทยากรในการถ่ายทอดความรู้ในแต่ละด้านตามความสามารถของตน ไปสู่เด็ก เยาวชน และประชาชน ผู้สนใจ ๔) ส่งเสริมการรวมกลุ่มการผลิต การจำหน่าย และการขยายตลาดออกนอกชุมชน เพื่อเป็นการสร้างโอกาส และเพิ่มพูนรายได้ให้แก่สมาชิกผู้ประกอบอาชีพด้านศิลปวัฒนธรรม ๕) ส่งเสริมการพัฒนาตกแต่ง หรือจัดแหล่งผลิตผลงานหรือบ้านของผู้ประกอบอาชีพทางวัฒนธรรมของชุมชน หรืออาจทำเป็นแผนที่ท่องเที่ยวที่แสดงแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ในชุมชนด้วย ๖) ส่งเสริมการนำผลงานไปจัดแสดงสาธิตที่ลานวัฒนธรรมในชุมชน และการแสดงสาธิตนอกท้องถิ่นในงานและโอกาสต่าง ๆ ๗) ส่งเสริมเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ด้านเนื้อหาสาระของอาชีพด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชนให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางทั้งในชุมชน และนอกชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ

๓. รูปแบบกิจกรรมการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม เป็นการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ร่วมมือกันดำเนินงานจัดกิจกรรมทางศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี วัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ เป็นที่ยอมรับนับถือของคนในชุมชน ร่วมมือกันให้ความรู้ถ่ายทอด คุณค่าทางศาสนา คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมอันดีงามในชุมชนไปสู่เด็ก เยาวชนและ ประชาชน การพัฒนาคุณธรรมแล จริยธรรม เช่น วัด หรือศาสนสถาน ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อของชุมชน เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของผู้คนในชุมชนเดียวกัน^{๕๒} โดยมีรูปแบบการจัดกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม มีแนวทางดังนี้ ๑) ตั้งคณะทำงานดำเนินงานด้านคุณธรรมจริยธรรม แล้วสำรวจและรวบรวมบุคคลที่เป็นตัวอย่างทางด้านคุณธรรมและจริยธรรม ผู้ให้ความรู้การถ่ายทอดคุณค่าทางศาสนาความเชื่อ และวัฒนธรรมในชุมชน เป็นที่ยอมรับนับถือของคนในชุมชน การการสืบทอดและพัฒนาคุณค่าทางคุณธรรมและจริยธรรม ตลอดจนสำรวจรวบรวม

^{๕๑} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๕๒} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

กิจกรรมและแหล่งเรียนรู้ทางศาสนาในชุมชน เช่น กิจกรรมหรืองานด้านทางศาสนา ด้านคุณธรรม จริยธรรมในชุมชน ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ครูสอนศีลธรรม ครูสอนศาสนา ประเพณี พิธีกรรม เป็นต้น ๒) การจัดหมวดหมู่และรายละเอียดองค์ความรู้คุณธรรม หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ด้านภูมิปัญญา พิธีกรรมทางศาสนา กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม เสริมสร้างความสมานฉันท์ เพื่อการบริการและใช้ประโยชน์ของชุมชน ๓) ประชุมปรึกษาหารือกันระหว่างชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น ผู้รู้ทางด้านศาสนาอย่างต่อเนื่อง ร่วมกันคิดร่วมกันกำหนดแนวทางปฏิบัติงานด้านคุณธรรมและจริยธรรม ให้สอดคล้องกับสภาพของพื้นที่และความต้องการของชาวบ้านในท้องถิ่น ๔) ให้คุณค่า ยกย่อง ให้ขวัญกำลังใจแก่ผู้นำ ผู้รู้ ประชาชนชาวบ้านด้านคุณธรรมและจริยธรรมของชุมชน ปรึกษาหารือ และสนับสนุนให้ท่านเป็นผู้นำในการปฏิบัติภารกิจในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตามความถนัดของแต่ละท่าน ๕) ร่วมกันจัดกิจกรรมทางศาสนาในชุมชน ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่มุ่งสู่ชุมชน คุณธรรม เช่น การยกย่องคนดี การยกย่องผู้ทำคุณประโยชน์ในชุมชน ผู้มีความประหยัด ผู้ปฏิบัติตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น ๖) จัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความรู้และประสบการณ์ระหว่างประชาชนชาวบ้าน ผู้รู้ ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา กับเด็ก เยาวชน และประชาชนที่สนใจ๗) รวมกลุ่มคนผู้สนใจแต่ละกลุ่มแต่ละด้านที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและจริยธรรม ให้ได้ มีโอกาสทำกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน ให้เกิดความรู้ความเข้าใจร่วมกัน คิดด้วยกัน ทำงานที่คิดด้วยกัน ร่วมประเมิณผล และได้ประโยชน์ด้วยกันทุกคน เกิดกลุ่มและเกาะเกี่ยวกันอย่างเหนียวแน่นและต่อเนื่อง ๘) ส่งเสริมให้ผู้นำ ผู้รู้ ประชาชนชาวบ้านด้านคุณธรรมและจริยธรรมได้ถ่ายทอดความรู้ทางศาสนาแก่เยาวชน ประชาชน ด้วยวิธีที่หลากหลาย ๙) บันทึกข้อมูลดังกล่าวไว้อย่างเป็นระบบ นำไปเก็บรวบรวมไว้ที่ศูนย์ข้อมูลและห้องสมุดชุมชนเพื่อการศึกษาเรียนรู้ เผยแพร่ และให้บริการในโอกาสต่อไป และ ๑๐) ประชาสัมพันธ์กิจกรรมการดำเนินงานด้านคุณธรรมและจริยธรรม ที่ดำเนินงานในชุมชนที่น่าสนใจ เช่น ผู้ทำความดีเพื่อเป็นตัวอย่างให้คนในชุมชนยึดถือนำไปประพฤติปฏิบัติในแนว ที่เหมาะสม เป็นต้น ให้ประชาชนทุกคนได้รับรู้ เข้ามาร่วมกิจกรรม และร่วมภาคภูมิใจ^{๕๓}

๔. รูปแบบกิจกรรมการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธในการส่งเสริมลานวัฒนธรรม

ซึ่งลานวัฒนธรรมของชุมชนเป็นสถานที่สำหรับจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ศิลปะ กีฬา และการละเล่นของท้องถิ่นที่หลากหลายมีคุณค่าของท้องถิ่น เช่น การแสดงประเพณี การจัดพิธีกรรมทางศาสนา ศิลปะการแสดง นิทาน การละเล่น พื้นบ้าน และการออกกำลังกายตามความเหมาะสมของชุมชน โดยมุ่งให้ชุมชนมีสุขภาพกาย สุขภาพใจ ที่สมบูรณ์แข็งแรง เกิดความสามัคคีมีคุณธรรมในหมู่คณะ เป็น

^{๕๓} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, คู่มือโครงการวัฒนธรรมไทย สายใยชุมชนพลังขับเคลื่อนสู่ความเข้มแข็งยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๘-๒๙.

การสร้างสัมพันธ์ ในครอบครัว การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ร่วมกัน ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม และเพื่อเป็นที่พบปะสังสรรค์ของชาวบ้านในชุมชน^{๕๔} โดยมีรูปแบบการจัดกิจกรรมการ เสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีในการส่งเสริมการพัฒนาลานวัฒนธรรม มีแนวทางดังนี้ ๑) ตั้ง คณะทำงานสำรวจสภาพปัจจุบันและความต้องการของชุมชน ในด้านวัฒนธรรม ๒) คณะทำงาน ประชุมปรึกษาหารือกันร่วมกับชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น ผู้รู้ทางด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมของ ท้องถิ่นสมัครอย่างต่อเนื่อง ร่วมกันวางแผน ร่วมกันรับมอบหมายภารกิจ หน้าที่ดำเนินงานด้าน ลานวัฒนธรรม ๓) ส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมเพื่อจัดแสดงในเทศกาลต่าง ๆ เช่น การแข่งขันกีฬา ฟันบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน การประกวดและสาธิตดนตรี จัดนิทรรศการ ฉายภาพยนตร์ การออก กำลังกายประจำวัน เป็นต้น ประเมินผลการดำเนินงาน และปรับปรุงงานอยู่เสมอ ๔) บันทึกข้อมูล การจัดกิจกรรมของลานวัฒนธรรม ทั้งภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และ องค์ความรู้ที่เกิดขึ้น จัดระบบ และนำไปเก็บรวบรวม และแสดงไว้ที่ศูนย์ข้อมูลและห้องสมุดชุมชนเพื่อบริการสำหรับการศึกษา เรียนรู้ และเผยแพร่ในโอกาสต่าง ๆ ๕) ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่กิจกรรมในลานวัฒนธรรม เชิญชวน ประชาชนทุกกลุ่มทุกคนให้ออกมาใช้พื้นที่ลานวัฒนธรรมในชุมชน เพื่อแสวงหาความสุข ความบันเทิง ความเบิกบานใจจากการชมผลงานทางศิลปะจากกิจกรรมที่จัดขึ้น

๔.๓.๒ รูปแบบและกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน

การศึกษาการพัฒนา รูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการทรัพยากร วัฒนธรรมชุมชนพบว่าชุมชนมีแนวคิดรูปแบบและกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนที่ สอดคล้องกับวิถีชีวิต และความต้องการของชุมชน มีกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมที่มาจาก บทบาทหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติ และมาจากความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน ซึ่งกระบวนการ ทั้งหมดจะช่วยให้ชุมชนมีการรักษา ส่งเสริมสืบสาน สืบทอดและปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนได้ เพราะฉะนั้น ในรูปแบบกระบวนการเสริมสร้าง ศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนให้สามารถจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมใน ชุมชนของตนเองได้ ในกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนจะต้องเน้นให้ความสำคัญ กับการจัดการโดยชาวบ้านและประชาชนในท้องถิ่น โดยส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม ทั้งภาค ประชาชน นักวิชาการ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐที่ เกี่ยวข้อง และองค์กรอื่นๆในท้องถิ่นร่วมกันจัดการ โดยมีรูปแบบและกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน ดังนี้

^{๕๔} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

๑. รูปแบบ และกิจกรรมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมในระดับนโยบาย

กรณีการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมในระดับนโยบาย นี้หมายถึง ภาครัฐ ได้แก่ กระทรวงวัฒนธรรมและกรมศิลปากร ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง มีรูปแบบการบริหารจัดการควบคุมดูแลการอนุรักษ์ สืบสาน คຸ້ມครองมรดกทางวัฒนธรรม โดยมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวอย่างแท้จริง ในการที่จะกำหนดทิศทางและแนวความคิดในการอนุรักษ์ สืบสาน คຸ້ມครอง ภูมิปัญญาท้องถิ่นและมรดกทางวัฒนธรรม รวมทั้งการกระจายอำนาจให้องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและชุมชนได้นำแนวความคิดไปปฏิบัติต่อไป กระบวนการส่งเสริมประกอบด้วย ๓ องค์ประกอบหลัก ดังนี้

๑) การส่งเสริมสนับสนุน (Support) ปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่นั้นต้องประกอบไปด้วย องค์ความรู้และความเข้าใจในเรื่องมรดกวัฒนธรรมทุนในการบริหารจัดการ บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการดำเนินการ และเครื่องมือต่าง ๆ ที่จะช่วยในการบริหารจัดการ

๒) การสร้างภาคีความร่วมมือ การบริหารจัดการของภาครัฐ รวมถึงองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องมีความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคมซึ่งมีสถาบันหลัก ๓ สถาบันสำคัญในการช่วยกันบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ ได้แก่ บ้าน (ภาครัฐ) วัด และโรงเรียน

๓) การกำหนดวิธีการในการบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมก็เป็นส่วนสำคัญที่จะส่งเสริมสนับสนุนและจูงใจคนในท้องถิ่นให้เกิดการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและเป็นพลวัตร โดยภาครัฐต้องมีการวางขั้นตอนในการบริหาร จัดการ ควบคุมและดูแล ดังนี้

(๑) อนุมัติ คือ การอนุมัติโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ พัฒนา ส่งเสริม สืบสาน และใช้ประโยชน์ในมรดกวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

(๒) จัดหา ได้แก่ การสนับสนุนปัจจัยต่าง ๆ ในการดำเนินโครงการและกิจกรรมทางวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์ พัฒนา ส่งเสริม สืบสาน และใช้ประโยชน์ในมรดกวัฒนธรรม

(๓) ติดตาม เมื่อกิจกรรมหรือโครงการทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้ดำเนินการไปภาครัฐต้องมีการติดตามผลการจัดกิจกรรมและการดำเนินโครงการเพื่อที่จะเก็บข้อมูลเพื่อใช้ในการประเมินผลต่อไป

(๔) ประเมินผล การประเมินผลเป็นขั้นตอนสำคัญในการสำรวจว่ากิจกรรมหรือโครงการทางวัฒนธรรมที่ได้ดำเนินมาบรรลุวัตถุประสงค์เพียงใด รวมทั้งจะเป็นข้อมูลสำคัญที่จะนำมา

ปรับปรุงพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมทางวัฒนธรรมให้เกิดการดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลต่อไป^{๕๕}

๒. รูปแบบ และกิจกรรมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น เน้นการส่งเสริมให้ผู้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนเริ่มจากการทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวมถึงความต้องการของท้องถิ่น การนำเสนอข้อมูลเพื่อใช้ในการตัดสินใจดำเนินการ รับฟังความคิดเห็นกันระหว่างประชาชน ผู้บริหาร ผู้นำชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น^{๕๖} การให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน มีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาชุมชน โดยมีรูปแบบกิจกรรมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนในระดับท้องถิ่นดังนี้

๒.๑ ยึดหลักองค์รวมในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน การยึดหลักองค์รวมในการจัดการวัฒนธรรมชุมชน เป็นการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นที่อยู่บนพื้นฐานความคิดองค์รวม โดยส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นของชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลยได้แก่ ชุมชนบ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ชุมชนบ้านอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย ชุมชนบ้านท่าดีหมี่ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และชุมชนบ้านสงาว อำเภอปากชม จังหวัดเลย ให้เป็นชุมชนเป็นหน่วยปฏิบัติการเชิงพื้นที่ โดยส่งเสริมให้มีการศึกษาเรียนรู้เรื่องราวของทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนตั้งแต่อดีตทุกมิติของทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนนั้นๆ ทั้งในเรื่องของ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ แหล่งน้ำ ภูมิอากาศ เศรษฐกิจ สังคม การทำมาหากิน วัฒนธรรมประเพณี การเมืองการปกครอง ศาสนา ความเชื่อ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยว ตลอดจนผลกระทบของแต่ละส่วนที่มีต่อกันและกันบนหลักการพื้นฐานที่ว่าเรื่องราวของทุกๆ มิติในท้องถิ่นมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแยกออกจากกันไม่ได้^{๕๗} การยึดหลักองค์รวมในการจัดการวัฒนธรรมชุมชน โดยส่งเสริมให้ผู้คนในชุมชนได้ศึกษาสืบค้น ค้นคว้า วิจัยหาคำตอบความรู้เก่าและใหม่ เพื่อสร้างฐานความรู้ความเข้าใจให้กับผู้คนในชุมชนได้เรียนรู้ในรากเหง้าของพื้นที่รากเหง้าของวัฒนธรรม การจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรมในทุกพื้นที่

^{๕๕} พระสุธีรัตนบัณฑิต, การจัดการมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา, (นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๖๔), หน้า ๓๙-๔๐.

^{๕๖} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๕๗} สายันต์ ไพรชาญจิตร์, การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑ์สถานโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, (สถาบันพระปกเกล้า: ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์, ๒๕๔๘), หน้า ๖๐.

ที่มีเงื่อนไขหรือกฎเกณฑ์เฉพาะชุมชนมีการปฏิบัติกันจนเป็นแบบแผนมานับตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะเรื่องของศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและเงื่อนไขของการดำรงอยู่ของคนในชุมชนที่ตั้งาม

๒.๒ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการมรดกวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น ภาครัฐในพื้นที่และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องมีนโยบายและกลไกการบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมของตนเอง โดยองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น จะต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ซึ่งกลไกการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ จะมีแนวความคิดในการปฏิบัติใน ๔ ขั้นตอน ดังนี้

- ๑) การฟื้นฟู ให้มรดกวัฒนธรรมอยู่ในสภาพที่ดี
- ๒) การอนุรักษ์ให้เกิดความยั่งยืน
- ๓) การพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ มีคุณค่าต่อชุมชนและสังคม
- ๔) การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์เพื่อพัฒนาสินค้าของชุมชนและการท่องเที่ยว

หลักการทั้ง ๔ ขั้นตอนดังกล่าวจะต้องมีความสมดุลกล่าวคือจะต้องมีการฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมและมีการอนุรักษ์ให้คงอยู่ มีการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ซึ่งถือเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนและเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นและมรดกทางวัฒนธรรม ได้ฟื้นฟู อนุรักษ์ รักษา มรดกของตนไว้โดยที่สามารถใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและจะต้องมีการรักษาสมดุลโดยชุมชน เพื่อไม่ให้เกิดการหาประโยชน์และใช้มรดกวัฒนธรรมในทางที่ไม่เหมาะสม นอกจากนี้ องค์การปกครองและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น สามารถพัฒนากระบวนการในการรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมได้ ๕ ประการ คือ

- ๑) กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านวัฒนธรรมให้กับประชาชนในท้องถิ่น เช่น กลุ่มจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรม
- ๒) กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมให้กับคนในท้องถิ่น
- ๓) กระบวนการเชื่อมโยงเครือข่ายวัฒนธรรมท้องถิ่นในระดับจังหวัดหรือระดับประเทศ
- ๔) กระบวนการพัฒนาศักยภาพผู้นำและคนในท้องถิ่นในการจัดการมรดกวัฒนธรรม
- ๕) กระบวนการใช้สื่อสารสาธารณะด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์

กระบวนการรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นดังกล่าว เป็นกระบวนการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของชุมชนท้องถิ่น เป็นการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมที่มาจากความร่วมมือ ร่วมใจและการสร้างพลังให้กับชุมชน ซึ่งจะเป็นการรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในระยะยาว

๒.๓ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนที่เน้นสร้างสารประโยชน์ด้านการเรียนรู้ของท้องถิ่น การจัดการวัฒนธรรมชุมชนต้องเน้นการสร้างประโยชน์การเรียนรู้ให้กับชุมชน การส่งเสริมแบบแผน และเทคนิควิธีการในการจัดการจะต้องปรับและประยุกต์ให้เหมาะสมกับภูมิสภาพ และสภาพทางสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่นั้นๆ การทำงานต้องสอดคล้องกับแบบแผนการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่น เป็นกันเอง ต้องไม่เป็นทางการหรือเป็นพิธีการเกินไปจนทำให้คนในภาคส่วนอื่นเข้าไม่ถึงหรือเข้าใจยาก และกระบวนการทำงานแบบไม่เป็นทางการจะต้องสร้างสารประโยชน์ด้านการเรียนรู้และสร้างความรู้ที่ถูกต้องให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้มากที่สุด การส่งเสริมให้นักวิชาการและนักศึกษาในสาขาที่เกี่ยวข้อง ผู้บริหารและสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักพัฒนา และคนในชุมชนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้รู้ ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้สูงอายุ เยาวชน พระสงฆ์ ครู นักเรียน นักศึกษาในชุมชนท้องถิ่น เกษตรกร ทำงานร่วมกันในลักษณะการเรียนรู้ร่วมกันช่วยกันสร้างและแลกเปลี่ยนความรู้ที่ทุกคนมีส่วนได้เสมอกัน ส่งเสริมให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการทรัพยากรดังกล่าว ตามความเชื่อพื้นฐานที่ว่าจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นมรดกวิธีหนึ่ง ในหลายมรดกวิธีที่ใช้ในกระบวนการพัฒนาคนและพัฒนาชุมชน ซึ่งการจัดการในแบบแผนโบราณคดีชุมชนจะเป็นเครื่องมือสร้างความเสมอภาคให้กับคนทุกกลุ่มในชุมชนและท้องถิ่นได้อีกทางหนึ่ง

๒.๔ การศึกษาวิจัยหรือการสร้างความรู้ในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทั้งในเชิงกายภาพ เชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ ประวัติศาสตร์ ประโยชน์ใช้สอยในอดีตกิจกรรมการศึกษาวิจัยหรือการสร้างความรู้เป็นสิ่งจำเป็นลำดับแรกๆ ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทยจะต้องให้ความสำคัญและดำเนินการอย่างเร่งด่วนด้วยตัวเอง หรือดำเนินการร่วมกับนักวิชาการ สถาบันการศึกษา องค์กรชำนาญการด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ หรือสาขาวิชาการที่เกี่ยวข้อง อื่นๆ ในลักษณะการศึกษาวิจัยท้องถิ่นของตนเอง ซึ่ง แบบแผนการศึกษาวิจัยที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาศักยภาพให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเองก็คือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม หรืออาจจะใช้แบบแผนการวิจัยที่มุ่งเน้นให้ทุกคนในองค์กร และ ประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการศึกษาวิจัยกันเอง โดยมีนักวิชาการคอย เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ ซึ่งกระบวนการศึกษาวิจัยในลักษณะนี้จะช่วยให้ ผู้บริหาร สมาชิกสภาฯ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประชาชนในพื้นที่ปกครองมีความสามารถในการสำรวจตรวจค้น เก็บข้อมูล สร้างชุดความรู้ เกี่ยวกับโบราณสถาน แหล่งโบราณคดี โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และทรัพยากรทางโบราณคดีอื่นๆ ได้ด้วยตัวเอง และได้ข้อมูลว่าในพื้นที่ปกครองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีทรัพยากรทางโบราณคดีอะไรบ้าง อยู่ที่ไหน สภาพเป็น อย่างไร เก่าแก่แค่ไหน เป็นต้น^{๕๘}

^{๕๘} สายันต์ ไพรชาญจิตร์, การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, (สถาบันพระปกเกล้า: ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์, ๒๕๔๘), หน้า ๖๓-๖๔.

๓. รูปแบบ และกิจกรรมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมในระดับชุมชน

การจัดการมรดกวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมในระดับชุมชน คนในชุมชนส่วนใหญ่มองว่ามรดกทางวัฒนธรรมและวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นเป็นความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมที่แสดงออกมาในรูปของกฎเกณฑ์ที่เรียกว่า “จารีตประเพณี” และ “กฎเกณฑ์พื้นบ้าน” โดยเป็นการนำเอาคุณค่ามาสะท้อนเป็นแนวทางให้คนในชุมชนหรือในสังคมได้ปฏิบัติตาม อีกประการหนึ่งมองว่า มรดกวัฒนธรรมและมรดกวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นเป็นเรื่องของสิทธิทั้ง “สิทธิส่วนบุคคล” และ “สิทธิส่วนรวม” หมายถึงสิทธิของชุมชนในการสร้างสรรค์และการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลที่ได้รับมาจากบรรพบุรุษและได้รับการยอมรับจากผู้คนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของส่วนรวม โดยชุมชนมีสิทธิในการจัดการใช้ทรัพยากรและการบริหารจัดการอำนาจของส่วนรวมร่วมกัน ซึ่งส่วนใหญ่จะมาจากความเข้าใจและการรับรู้ร่วมกันทางด้านจารีตประเพณีของคนในชุมชน โดยมีแนวทางในการรักษา ส่งเสริม สืบสานและปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม ดังนี้

๓.๑ การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ และการให้การศึกษา โดยชุมชนและองค์กรชุมชน ที่ดำเนินการในด้านการรักษา ส่งเสริม สืบสาน และอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นการให้ความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิตและมรดกทางวัฒนธรรมที่ชุมชนดำเนินการอยู่รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่มาจากการปฏิบัติงานจริงในชุมชนและ การส่งเสริมให้ผู้คนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน กระบวนการเรียนรู้ถือได้ว่า เป็นหัวใจของการพัฒนาการสร้างสรรค์ทางความรู้และวัฒนธรรม และการจัดการทรัพยากรชุมชนในมิติต่างๆ ทั้งทางด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เป็นกระบวนการที่เสริมสร้างให้สมาชิกของชุมชน มีความสามารถในการตัดสินใจและกำหนดตนเอง ซึ่งนำไปสู่ความเข้มแข็ง และการพึ่งพาตนเองของชุมชน ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในกระบวนการดำเนิน กิจกรรมด้านวัฒนธรรมของชุมชนส่วนใหญ่ มุ่งเน้นการลดทุกข์ การสร้างสุข และความสันติสุขทางสังคม ซึ่งประกอบด้วย การวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อรู้จักตนเอง ชุมชน และสังคม การกำหนดแผนงานหรือกิจกรรม การลงมือปฏิบัติงาน และการประเมินผลการทำงาน ล้วนแล้วแต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ทั้งสิ้น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะเป็นปัจจัยหลักในการจัดการทรัพยากรและมรดกวัฒนธรรม โดยรูปแบบของการรักษา ส่งเสริม สืบสาน และอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมนั้น ชุมชนจะดำเนินการในลักษณะที่สำคัญประการ คือ ๑) รูปแบบศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนและพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ๒) รูปแบบในฐานะหน่วยที่ให้การบริหารทางวัฒนธรรมของชุมชน และ ๓) รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาและสืบสานวัฒนธรรมชุมชน^{๕๙}

^{๕๙} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, คู่มือแนวทางการดำเนินงาน เรื่องการปกป้องคุ้มครองภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔-๑๕.

๓.๒ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน เนื่องจากเรื่องทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชนและคนในชุมชนท้องถิ่นส่วนมาก ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนนั้นจึงต้องส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนและผู้คนในชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกๆกิจกรรมของการจัดการให้มากที่สุด ไม่ว่าผู้คนที่เข้ามามีส่วนร่วมนั้นจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับฐานะอะไรก็ตาม^{๖๐} เพราะสิ่งสำคัญของการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการวัฒนธรรมชุมชนและความสมัครสมานสามัคคีของผู้คนในชุมชนได้เป็นอย่างดี และนอกจากนี้การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนยังช่วยให้การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนประสบความสำเร็จในทุกๆมิติของการพัฒนาทำให้เกิดผลดีทั้งทางกายภาพ จิตวิญญาณ รวมทั้งขวัญกำลังใจผู้คนในชุมชน มีผลลัพธ์ที่ดีเป็นคุณประโยชน์สืบเนื่อง และแผ่กระจายไปในทุกกลุ่มคนของชุมชนในปัจจุบัน และจะส่งผ่านผลดีต่อไปยังคนรุ่นลูกรุ่นหลานเหลนโหล่นในอนาคตเพื่อสืบสาน อนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนต่อไป^{๖๑}

๓.๓ การเสริมสร้างกระบวนการจัดการเรียนรู้ร่วมกันแบบเปิดกว้าง ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน มีการเสริมสร้างกระบวนการจัดการกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกันในการดำเนินการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนเป็นการเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นในลักษณะที่เอื้อเพื่อเพื่อแผ่ แบ่งปันกันด้วยความเมตตาให้กับชุมชนท้องถิ่น^{๖๒} การให้ความสำคัญต่อการเสริมสร้างกระบวนการจัดการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างให้นักโบราณคดีอาชีพ นักอนุรักษ์ นักจัดการ นักศึกษา โบราณคดี นักวิชาการและนักศึกษาในสาขาที่เกี่ยวข้อง ผู้บริหารและสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักพัฒนา และคนในชุมชนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้รู้ ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้สูงอายุ เยาวชน พระสงฆ์ ครู นักเรียน นักศึกษาในชุมชนท้องถิ่น เกษตรกร ช่างฝีมือ ทำงานร่วมกันในลักษณะการเรียนรู้ร่วมกันช่วยกันสร้างและแลกเปลี่ยนความรู้ที่ทุกคนมีส่วนได้เสมอกัน

๓.๔ การสร้างสรรค์ สืบสาน และประดิษฐ์นวัตกรรมทางวัฒนธรรมชุมชนและองค์กรชุมชน จะดำเนินการเพื่อการสร้างสรรค์ สืบสาน และประดิษฐ์นวัตกรรมทางวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึงการคิดค้นรูปแบบวิถีวิทยาและเทคนิควิธีที่เหมาะสมในการอนุรักษ์ (Conservation) การสงวนรักษา (Preservation) และรูปแบบการพัฒนา (Development Pattern) รวมไปถึงการสร้างเงื่อนไข (Conditions) กฎเกณฑ์หรือข้อบัญญัติ (Rules) และกฎหมาย (Acts) เพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนแก่ชุมชนทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ โดยรูปแบบของการรักษา ส่งเสริม สืบสาน และอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมในมิติของการ

^{๖๐} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๖๑} สายันต์ ไพรชาญจิตร, การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, (สถาบันพระปกเกล้า: ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์, ๒๕๔๘), หน้า ๖๒.

^{๖๒} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

สร้างสรรค์ สืบสาน และประดิษฐ์นวัตกรรมทางวัฒนธรรมในระดับชุมชนนั้น มีลักษณะการดำเนินการที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

- (๑) การเสริมสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน
- (๒) การเสริมสร้างความเข้าใจทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน
- (๓) การอนุรักษ์ ทำนุบำรุง และการฟื้นฟูวัฒนธรรม

หน้าที่ในการสร้างสรรค์ สืบสาน และประดิษฐ์นวัตกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชนนี้ เป็นเงื่อนไขที่สำคัญต่อการอนุรักษ์ การสงวนรักษา และการสร้างรูปแบบการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรม ถ้าชุมชนใดยังมีการสร้างสรรค์ สืบสาน และประดิษฐ์นวัตกรรมทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ชุมชนนั้นก็สามารถที่จะรักษามรดกทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ได้

๓.๕ การเสริมสร้างพลังและทุนทางสังคมให้กับชุมชน ด้วยเหตุที่วัฒนธรรมเป็นวิธีการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติและการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่มีการสั่งสม เลือกรส รวบรวม แก้ไข จนถึงว่าเป็นสิ่งดั่งามเหมาะสมสำหรับสังคม รวมทั้งเป็นเครื่องมือหรือเป็นแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาในสังคม ดังนั้น การที่ชุมชนได้มีการรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมจึงเป็นการเสริมสร้างพลังและทุนทางสังคมให้กับชุมชน ซึ่งมีรูปแบบการดำเนินการใน ๓ ลักษณะ คือ

- (๑) การเสริมสร้างพลัง และทุนทางสังคมชุมชนเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน
- (๒) การเสริมสร้างพลังชุมชนในการร่วมมือกับเครือข่ายและภาครัฐ
- (๓) การเสริมสร้างพลังชุมชนเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนและวัฒนธรรมชุมชน^{๖๓}

๓.๖ การบังคับใช้กฎระเบียบของชุมชน เป็นการนำเอาเงื่อนไข กฎเกณฑ์ ข้อบัญญัติ และกฎหมายที่ชุมชนและสังคมร่วมกันกำหนดขึ้นมาบังคับใช้นั้นก็เพื่อคุ้มครองป้องกัน และเอื้ออำนวยให้ กระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นไปอย่างเหมาะสม ไม่ถูกละเมิดให้เสื่อมค่า หรือเสื่อมสภาพไปด้วยเหตุอันไม่สมควร การใช้ข้อบังคับต่างๆ ทั้งที่เกิดขึ้นในชุมชนก็ดี เกิดขึ้นจากบทบัญญัติตามกฎหมายในระดับ ประเทศก็ดี จะเป็นเครื่องมือและกลไกที่สำคัญในการปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะกฎระเบียบของชุมชนนั้นจะทำให้ชุมชนเห็นคุณค่า และตระหนักถึงแนวทางที่ชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้นมาเพื่อรักษาส่งเสริม สืบสาน และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน^{๖๔}

^{๖๓} พระสุธีรัตนบัณฑิต, การจัดการมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา, (นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๖๔), หน้า ๔๒-๔๓.

^{๖๔} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, คู่มือแนวทางการดำเนินงานเรื่องการปกป้องคุ้มครองภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖.

๔.๓.๓ รูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการคน และองค์กร เครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน

การพัฒนารูปแบบกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ โดยส่งเสริมให้เมืองครีเครือข่ายชุมชน โดยชุมชนได้มีกิจกรรมรวมกลุ่มทำกิจกรรมที่หลากหลายในการรวมกลุ่มนั้น เกิดจากความคิดริเริ่มของคนในชุมชน ส่งเสริมให้หน่วยงานราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนด้านงบประมาณ ความรู้ แก่ประชาชนในการรวมกลุ่มกัน^{๖๕} ส่งเสริมบทบาทตำแหน่งหน้าที่ของบุคคลซึ่งผูกพันกันอยู่ในสังคมบุคคลแต่ละคนจะมีสถานภาพและบทบาทหลายอย่างตามกลุ่มที่สังกัดอยู่ สนับสนุนให้มีระบบสังคม เพื่อเป็นเครื่องมือซึ่งกำหนดและเป็นแนวทางให้สมาชิกของสังคมยึดถือปฏิบัติ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสงบสุขของสังคม ส่งเสริมสถาบันครอบครัว ซึ่งความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ส่วนมากจะมีลักษณะความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การจัดระบบและบทบาทภายในครอบครัวในชุมชน ซึ่งเป็นครอบครัวใหญ่ มีพ่อแม่ลูก บางครอบครัวมีปู่ย่า ตายาย และญาติพี่น้องหลายๆคนอยู่รวมด้วยจึงทำให้ภายในครอบครัวมีการช่วยเหลือกันทำงานของสมาชิกต่างๆ โดยภายในครอบครัวมีการแบ่งงานกันทำ ซึ่งผู้ชายส่วนใหญ่ก็ทำงานโดยใช้แรงงานหนัก ส่วนผู้หญิงก็ทำงานบ้าน ส่วนลูกเป็นเยาวชนรุ่นใหม่ก็แบ่งหน้าที่ทำงานภายในบ้าน ซึ่งจะเห็นได้ว่าต่างคนต่างมีหน้าที่ซึ่งทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว^{๖๖}

การส่งเสริมกระบวนการจัดระเบียบองค์กรเครือข่ายชุมชนในสังคมของสมาชิกในวัฒนธรรมชุมชน เป็นทั้งการสร้างและการสอนระเบียบของสังคมให้กับสมาชิกในวัฒนธรรมชุมชน โดยการสร้างความเชื่อ ความรู้ ค่านิยม อุดมการณ์ บรรทัดฐาน คุณธรรม การกำหนดสภาพ และบทบาท ผ่านการขัดเกลาทางสังคม หรือการฝึกอบรมให้รู้ระเบียบของสังคม เพื่อให้สมาชิกยอมรับและปฏิบัติตามระเบียบทางสังคมและสถานภาพบทบาทที่ดำรงอยู่^{๖๗} ส่งเสริมสถาบันทางสังคมในชุมชน สถาบันทางสังคมในชุมชน เป็นแบบอย่างในการคิดของสมาชิกในชุมชน ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ คุณธรรม และแบบอย่างในการกระทำการสิ่งต่าง ๆ ของสมาชิก ได้แก่ บรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งมีความจำเป็นในการดำรงอยู่ของชุมชนและชุมชนได้สร้างสรรค์ สะสม ถ่ายทอดสืบต่อกันมา สถาบันทางสังคม เช่นสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา เป็นต้น ซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมของชุมชนที่มีความสำคัญที่แสดงถึงตำแหน่งทางสังคม ของบุคคลซึ่งแตกต่างกันออกไป ภาระหน้าที่หรือความรับผิดชอบของบุคคล ซึ่งเป็นไปตามสถานภาพของบุคคล การปฏิบัติการและการสร้างสรรค์กิจกรรมการส่งเสริม อนุรักษ์ สืบสาน และถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม พื้นบ้านและภูมิปัญญาในเครือข่ายทางวัฒนธรรม เช่น

^{๖๕} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๖๖} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๖๗} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

๑. รูปแบบกิจกรรมการจัดการเครือข่ายระดับชุมชน มีรูปแบบกิจกรรม คือ ๑) ชุมชนควรมีการส่งเสริมและจัดตั้งอาสาสมัคร ชมรม หรือ คณะกรรมการชุมชนด้านรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องวัฒนธรรม พื้นบ้านและภูมิปัญญา เพื่อร่วมกันกำหนดบทบาทหน้าที่ และจัดทำระเบียบในการรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม ในระดับชุมชน ๒) ชุมชนควรเสริมสร้างและประสานเครือข่ายในชุมชนต่างๆ เพื่อร่วมรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม อันเป็นพลัง ในการขับเคลื่อนในกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ๓) ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชนในชุมชน เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและมรดกทางวัฒนธรรม โดยอาจใช้ประโยชน์ ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องวัฒนธรรมพื้นบ้านและภูมิปัญญาจากเสียงตามสายในหมู่บ้าน หรือมีการประชุมประจำเดือนในหมู่บ้าน ในวัด ในวันพระที่ชาวบ้านมาทำบุญ เพื่อสร้างความรู้ให้เกิดการตระหนัก ที่ร่วมมือกัน ๔) จัดทำโครงการส่งเสริม สืบสาน อนุรักษ์ และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมในชุมชน รวมทั้งอาจของบประมาณสนับสนุนจากองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น และภาครัฐ

๒. รูปแบบกิจกรรมการจัดการเครือข่ายระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีรูปแบบกิจกรรม คือ ๑) การสำรวจรวบรวมองค์ความรู้ของท้องถิ่นทั้งด้าน ประวัติศาสตร์โบราณคดี โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญา วัฒนธรรมพื้นบ้านและวัฒนธรรมของชนเผ่าต่างๆ จัดทำเป็นระบบ มีการ จัดบันทึก ทำบัญชีจดทะเบียน และรวบรวมทำเป็นเอกสาร เพื่อสะดวก ในการค้นคว้า วางแผนในการทะนุบำรุง สืบสานและปกป้อง ๒) ทะนุบำรุง ดูแล บูรณะทรัพยากรเส้นทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น โดยมีการควบคุมดูแลทรัพยากรเส้นทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ให้คงสภาพดั้งเดิม เพื่อเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน มิให้ แปรสภาพเป็นสิ่งก่อสร้างสมัยใหม่ ๓) การประชาสัมพันธ์ถึงความสำคัญและประโยชน์ของ วัฒนธรรมพื้นบ้าน ตลอดจนการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการ รักษาดูแลและมีรางวัลสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องบุคคลที่ถกฉวยนำมรดก วัฒนธรรมพื้นบ้านและภูมิปัญญาไปแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน ๔) จัดสรรงบประมาณสนับสนุนโครงการเกี่ยวกับการรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของตน ๕) จัดกิจกรรมลานวัฒนธรรมเพื่อให้เป็นเวทีในการแสดงออก ด้านศิลปวัฒนธรรมของประชาชนในทุกระดับทั้งนักเรียน เยาวชน และ ประชาชนทั่วไป เพื่อส่งเสริม กระตุ้นให้ชุมชนจัดกิจกรรมการรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องวัฒนธรรม ๖) ยกย่องบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหรือชุมชนที่มีการส่งเสริม สืบสาน และปกป้องวัฒนธรรมเพื่อเป็นแบบอย่างในการส่งเสริมเอกลักษณ์และ ประเพณีท้องถิ่น ๗) กำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบด้านวัฒนธรรมให้กับชุมชนต่างๆ โดยอาจมีการแต่งตั้งคณะกรรมการด้านวัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาในระดับจังหวัด รวมถึงการ

ระดับเครือข่ายทางวัฒนธรรมทั้ง หน่วยงานภาครัฐ เอกชน เพื่อให้ประชาชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น^{๖๘}

๓. รูปแบบกิจกรรมการบริหารจัดการคนในชุมชน

การบริหารคนในชุมชน เพื่อต่อยอดการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชน ความเชื่อ ค่านิยมที่ไปในทิศทางเดียวกันของวัฒนธรรมชุมชน พัฒนาคนในชุมชนให้ยึดหลักการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทหน้าที่ของตนในชุมชนเน้นมุ่งสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจากฐานรากด้วยพลังวัฒนธรรมชุมชน พัฒนาคนในชุมชนให้มีความเชื่อมั่นในชุมชน^{๖๙} ส่งเสริมให้คนในชุมชนปฏิบัติหน้าที่การทำงานอย่างมุ่งมั่นซื่อสัตย์ โปร่งใส ส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาบุคลากรของชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกระดับความทุ่ทุเท ความเสียสละ ปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม จริยธรรม อันดีงาม ปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรในชุมชนด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ด้วยความเสมอภาคเที่ยงธรรมและให้เกียรติ ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง แยกแยะ เสียหายแก่ชุมชนสังคมส่วนรวม สนับสนุนคนในชุมชนให้มีความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานตามระเบียบ กฎเกณฑ์ กติกาการอยู่ร่วมกันของชุมชน รับผิดชอบต่อหน้าที่ ภารกิจที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงไปอย่างมีประสิทธิภาพ เคารพและยอมรับมติของที่ประชุมและความเห็นของคนส่วนใหญ่^{๗๐}

ส่งเสริมการจัดการศึกษาให้กับคนในชุมชนเพื่อให้มีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมชุมชน ในการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชน การบริหารคนของชุมชนถือว่ามีความสำคัญที่สุดจะบริหารชุมชนหรือการพัฒนาชุมชน สิ่งสำคัญต้องมีความเชื่อมั่นในศักยภาพหรือพลังความสามารถของคนในชุมชน รวมทั้งเสริมสร้างมาตรฐานในการดำรงชีวิตหรือมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยแนะนำให้คนในชุมชนมีคุณธรรมเคารพปฏิบัติตามกฎระเบียบ กฎกติกา กฎหมายข้อบังคับขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ อันดีงามของชุมชนอย่างเคร่งครัด^{๗๑}

^{๖๘} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, คู่มือแนวทางการดำเนินงาน เรื่องการปกป้องคุ้มครองภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖-๒๗.

^{๖๙} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๑๖ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๗๐} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๑๗ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๗๑} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๕.

๔.๔ วิเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

จากวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลยที่เน้นด้านการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ ด้านการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน ด้านการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการคนและองค์กรเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน และเพื่อพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ดังนั้นต่อไปนี้จะกล่าวถึงการวิเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๑. วิเคราะห์ SWOT การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชน ถือว่าเป็นประเด็นสำคัญในการเสริมสร้างการเรียนรู้เรื่องวัฒนธรรมชุมชน และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่จุดหมายคือ การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนด้านการบริหารจัดการชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน การด้านเอกลักษณ์ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมชุมชน ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมวัฒนธรรมชุมชน และด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ ทั้งนี้สามารถแบบ SWOT ดังนี้

๑) การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย มีจุดแข็ง คือการที่ชุมชนให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมชุมชน โดยมีการดำเนินการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งชุมชนได้ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐดำเนินการบริหารจัดการมีการวางแผนบริหารจัดการวัฒนธรรมชุมชน ส่งเสริมให้มีการจัดระบบหรือแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ การส่งเสริมกระบวนการวางแผนจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน การสร้างความเข้าใจของคนในชุมชนเพื่อนำไปสู่รูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชน ส่งเสริมคุณค่าของมนุษยการดำรงอยู่ในวิถีชุมชน การก่อเกิดความรักการเกื้อกูล ความสามัคคี ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชน การเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายเพื่อความสงบเรียบร้อยของชุมชน และการมีจิตสาธารณะในการช่วยเหลือและเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นที่ด้อยโอกาสต่อชุมชน การมีเวทีการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องในชุมชนเพื่อให้ชุมชนรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและการบุกรุกจากภายนอก การสนับสนุนส่งเสริมให้มีชุมชนมุ่งเน้นความยั่งยืน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมคิด ร่วมแสดงความคิดเห็น การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับประโยชน์ และร่วม ติดตามตรวจสอบ การเข้ามีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นหรือให้ข้อเสนอแนะที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาในด้านต่างๆ ผ่านเวทีหรือช่องทางที่ถูกต้องเหมาะสม และที่สำคัญการส่งเสริมสนับสนุนบทบาทของชุมชน/ภาคประชาสังคมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการวัฒนธรรมชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การ

อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมชุมชน การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และการวางแผนทางพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนที่ยั่งยืนเพื่อนำไปสู่ชุมชนที่มีความพร้อมเชิงเอกลักษณ์วัฒนธรรมประเพณี และความหลากหลายทางวัฒนธรรมชุมชนควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชน

๒) การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถียุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย มีจุดอ่อน ยังไม่ได้รับความสนับสนุนหรือให้ความสำคัญจากหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนเท่าที่ควร ในการผลักดันเป็นนโยบายหรือยุทธศาสตร์ที่สำคัญ เนื่องจากงบประมาณของชุมชนมีจำกัดในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์น้อย แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งยังไม่เป็นที่รู้จัก ขาดทรัพยากรบุคคลที่มีความเป็นผู้นำชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนมีน้อย งบประมาณจากรัฐให้การสนับสนุนการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนไม่เพียงพอ ขาดความเอาใจใส่ของเยาวชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีในชุมชน การดำรงชีวิต คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนยังไม่ดีพอ ในส่วนของการท่องเที่ยวยังไม่การยกระดับความปลอดภัยและกระบวนการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวอย่างครอบคลุมทุกพื้นที่ในชุมชน อีกทั้งยังมีข้อจำกัดในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว การพัฒนาศักยภาพบุคลากรและแหล่งท่องเที่ยวยังไม่ดีพอต่อการพัฒนาศักยภาพวัฒนธรรมชุมชน

๓) การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถียุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย มีโอกาส มีแนวโน้มที่จะเป็นการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนดังเช่น มีแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ศาสนสถาน โบราณสถาน ปุชนียสถาน แหล่งท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีสถานที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหลากหลายที่ส่งผลสำคัญเปิดโอกาส หรือดึงดูดนักท่องเที่ยวจำนวนมาก เข้ามาท่องเที่ยว เพราะแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละชุมชนมีขนาดเหมาะสมต่อการสัญจรไปมา มีการปรับปรุงขยายถนน มีสินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยว ประชาชนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวมีรายได้เพิ่มจากการท่องเที่ยว มีหน่วยงานรัฐพร้อมให้การสนับสนุน ซึ่งภาครัฐสนับสนุนจัดสรรงบประมาณและเงินอุดหนุนทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนา และนอกจากนั้นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และส่งเสริมการจัดการความรู้ทางประวัติศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนให้มีคุณค่ามากขึ้น ดังนั้นจึงมีหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องได้จัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นจัดสรรงบประมาณอุดหนุนเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็ง

๔) การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถียุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย มีอุปสรรค คือขาดงบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว นโยบายการท่องเที่ยวของชุมชน และการพัฒนาสินค้าเชิงวัฒนธรรม และสินค้าชุมชน ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินการเพราะมีปัญหาจากการเมืองในท้องถิ่น ขาดการสนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพ ด้านความรู้ความเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมชุมชน ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน ส่งผลให้ศักยภาพของบุคลากรในการให้บริการนักท่องเที่ยวไม่สามารถยกระดับการพัฒนาการให้บริการนักท่องเที่ยวได้โดยเฉพาะด้านการพัฒนาภาษา และคุณภาพการบริการ

๒. รูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัด

เลย จากผลการศึกษา การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนารูปแบบ และ กิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ และการวิเคราะห์การเสริมสร้างศักยภาพ วัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย จึงเสนอรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพ วัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ดังนี้

๑) การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมชุมชน และประวัติศาสตร์ความเป็นมา ของวัฒนธรรมชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งรากฐานทางวัฒนธรรมชุมชน และการจัดการวัฒนธรรมชุมชน ของแต่ละชุมชน เพื่อนำไปสู่การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชน และการจัดการทรัพยากร วัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๒) การส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชน ประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมชุมชน และการอนุรักษ์วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลย โดยการ ส่งเสริมเรียนรู้และอนุรักษ์แหล่งวัฒนธรรมชุมชน ประวัติศาสตร์ เช่น วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ปูนียสถาน และวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆในชุมชน เพื่อก่อให้เกิดการยกระดับการ พัฒนาศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๓) การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนต่างๆตามแนวชายแดน จังหวัดเลย โดยมีการจัดข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ ระบบข้อมูลอินเทอร์เน็ต และเส้นทางในพื้นที่ ชุมชนต่างๆให้มีความเชื่อมโยงถึงกันโดยอาศัยแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน

๔) การเสริมสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชนในชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลย โดย เชื่อมโยงกันภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนและประชาชนในชุมชน

๕) การจัดแผนนโยบาย และแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนตาม แนวชายแดนจังหวัดเลย โดยมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการของแต่ละชุมชนเพื่อยกระดับ ชุมชนสู่การพัฒนาศักยภาพชุมชนที่สร้างสรรค์ และยั่งยืน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างศักยภาพพัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์ดังนี้” ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างศักยภาพพัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์ดังนี้” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างศักยภาพพัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ๒) เพื่อพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพพัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ๓) เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพพัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ผู้วิจัยสรุปผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑.๑ การเสริมสร้างศักยภาพพัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

การจัดการพัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธเป็นการจัดการรวบรวมความรู้วัฒนธรรม ผ่านการถ่ายทอดจากครอบครัว การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มอาชีพ และการเรียนรู้ด้วยตนเอง การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมรูปธรรม ด้วยการให้ นักท่องเที่ยวเดินชมวิถีชีวิต การใช้ชีวิตพักในชุมชน การฟังบรรยาย คู่มือ การลงมือทำ การกินอาหารท้องถิ่น เรียนรู้ด้วยตนเองในศูนย์เรียนรู้ การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรม ด้วยการบอกเล่าความเชื่อเชื่อมโยงกับศาสนา ภูมิปัญญา บรรยายากศของชุมชนสื่อถึงจิตวิญญาณของชุมชน คุณค่า ความสุข ความอบอุ่นเหมือนมาบ้านญาติ และการคงอยู่ของวัฒนธรรมเกิดจากการมีส่วนร่วมจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน สร้างความภาคภูมิใจในคุณค่าวัฒนธรรม คนรุ่นใหม่เข้ามาร่วมรับผิดชอบ เรียนรู้ สืบทอดวัฒนธรรมชุมชน โดยการเสริมสร้างศักยภาพพัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑) การเสริมสร้างศักยภาพการจัดการพัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ พบว่า

(๑) การจัดการวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่น การจัดการวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่น เป็นการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการนำภูมิปัญญาองค์ความรู้สติปัญญา ความคิดความอ่าน ความสามารถทักษะ และความสามารถที่เป็นองค์รวมทั้งหมดของผู้คนในชุมชน ผลจากการศึกษาพบว่าการจัดการวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่นตามแนวชายแดนจังหวัดเลยจะประกอบได้ด้วย การจัดการวัฒนธรรมประเพณีแห่ดอกไม้วัดศรีโพธิ์ชัย การจัดการวัฒนธรรมประเพณีบุญสงกรานต์แห่ต้นดอกไม้ของชุมชนบ้านอาฮี การจัดการวัฒนธรรมประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกและบุญข้าวจีของชุมชนบ้านแสงภา การจัดการวัฒนธรรมประเพณี

ทำบุญประเพณีกฐิน บุญฉลองพระธาตุดินแทนของชุมชนบ้านแสงภา การจัดการวัฒนธรรมประเพณี ทำบุญเดือนหกพึ่งเทศน์มหาชาติบ้านอาฮี การจัดการวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อของชาวบ้านชุมชนแสงภา

(๒) การจัดการวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อ ความเชื่อ เป็นความรู้สึกที่ยึดมั่น นับถือในสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่ามีอำนาจมีพลังเหนือธรรมชาติที่สามารถบันดาลให้เกิดความมั่นใจ และอบอุ่นใจ ว่าอำนาจพิเศษนั้น ช่วยปกป้อง คุ้มครอง ความปลอดภัย และมีความสุขดีสภาพให้แก่ตน จึงน้อมนำมาเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ผลจากการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลยมีความเชื่อที่หลากหลายแตกต่างกันตามพื้นที่แต่ละชุมชน เช่น วัฒนธรรมความเชื่อของชาวบ้านแสงภา วัฒนธรรมความเชื่อของชาวบ้านแสงภาที่สืบทอดกันมา จนถึงปัจจุบัน เมื่อถึงงานประเพณีต่าง ๆ ที่ทางชุมชนได้จัดขึ้น ชาวบ้านแสงภาจะหยุดพักการทำงานทุกอย่าง ทุกคนในครอบครัวที่ไปทำงานในต่างถิ่นก็จะกลับบ้านพร้อมใจกันทำธูปบูชาพระรัตนตรัยนำขันห้าขันแปดไปขออาราธนาศีล ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ มีการสรงน้ำพระพุทธรูปหลวงพ่อเพชรที่ชาวบ้านถือกันว่าเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ ทำพิธีสรงน้ำพระสงฆ์ บายศรีพระพุทธรูป ก่อพระทรายโดยมีความเชื่อว่า เพื่อไม่ให้ปีศาจร้ายเข้ามารบกวนในหมู่บ้าน

(๓) การจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ร่วมมือกันดำเนินงานจัดกิจกรรมทางศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี วัฒนธรรมในท้องถิ่น เป็นที่ยอมรับนับถือของคนในชุมชน ร่วมมือกันให้ความรู้ถ่ายทอด คุณค่าทางศาสนา คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมอันดีงามในท้องถิ่นไปสู่เด็ก เยาวชนและ ประชาชนในท้องถิ่นและบริเวณใกล้เคียงให้เข้าใจเห็นคุณค่าของคุณธรรมและจริยธรรม ร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติตนด้านการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของท้องถิ่น

(๔) การจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธด้านลานวัฒนธรรม วัฒนธรรมชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลย มีลานวัฒนธรรมที่สำคัญได้แก่ วัดศรีโพธิ์ชัยเป็นศาสนสถานเก่าแก่และมีความสำคัญควบคู่กับประวัตบ้านแสงภา วัดศรีมงคล ชุมชนบ้านอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย วัดจอมมณี ชุมชนบ้านท่าดีหมี่ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และวัดอินทร์แปลง เป็นวัดสำคัญประจำชุมชนบ้านสาว ผลการศึกษาพบว่า วัดเหล่านี้จะเป็นลานวัฒนธรรมที่สำคัญ เป็นสถานที่สำหรับจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ศิลปะ และการละเล่นของท้องถิ่นที่หลากหลายมีคุณค่าของท้องถิ่น เช่น การจัดการวัฒนธรรมประเพณีบุญสงกรานต์แห่ต้นดอกไม้ของชุมชน การจัดการวัฒนธรรมประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกและบุญข้าวจีของชุมชน การจัดการวัฒนธรรมประเพณีทำบุญประเพณีกฐิน การจัดการวัฒนธรรมประเพณีทำบุญเดือนหกพึ่งเทศน์มหาชาติ ศิลปะการแสดง การเล่นดนตรี กลอน นิทาน การละเล่น พื้นบ้าน และการออกกำลังกายตามความเหมาะสมของท้องถิ่น เป็นต้น เพื่อมุ่งให้ชุมชนมี

สุขภาพกาย สุขภาพใจ ที่สมบูรณ์แข็งแรง เกิดความสามัคคีมีคุณธรรมในหมู่คณะ เป็นการสร้างสัมพันธ์ ในครอบครัว การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ร่วมกัน ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม และเพื่อเป็นที่พบปะสังสรรค์ของชาวบ้านในชุมชน

๒) การเสริมสร้างศักยภาพการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน พบว่าประกอบด้วย

(๑) การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยหน่วยงานภาครัฐ พบว่าหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทหลักได้แก่ กระทรวงวัฒนธรรม โดยมีหน่วยงานระดับกรม และสำนักที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ประกอบด้วย กรมศิลปากร มีหน้าที่ดำเนินการกิจเกี่ยวกับการคุ้มครอง ป้องกัน อนุรักษ์ บำรุงรักษาฟื้นฟู ส่งเสริม สร้างสรรค์ เผยแพร่ ศึกษา ค้นคว้า วิจัยพัฒนา สืบทอดศิลปะ และทรัพย์สินมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม มีบทบาทหน้าที่ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๓ และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ กรมการศาสนา มีภารกิจเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐด้านศาสนาโดยการทำนุบำรุงส่งเสริมและให้ความอุปถัมภ์คุ้มครองกิจการด้านพระพุทธศาสนา และศาสนาอื่น ๆ และสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย เป็นหน่วยงานสังกัดกระทรวงวัฒนธรรมมีอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยกระทรวงวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๗ มีภารกิจเกี่ยวกับการดำเนินการส่งเสริม สนับสนุน และเผยแพร่กิจการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย

(๒) การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของวัดและชุมชน ในชุมชนวัฒนธรรมตามแนวชายแดนจังหวัดเลยมีการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยวัด และชุมชน ซึ่งวัดและชุมชนแต่ละแห่งจะมีการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนในวัดที่เป็นแบบเฉพาะ มีการจัดการหรือการแบ่งแยกงานเป็นหมวดงานต่าง ๆ ของวัดและศาสนสถานที่มีวัตถุประสงค์และแนวทางการดำเนินงานชัดเจน ทั้งนี้เพื่อให้วัดสามารถบริหารจัดการให้มีความเหมาะสมและสามารถตรวจสอบได้ รวมทั้งการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมภายในวัดในเชิงการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและสถานที่เรียนรู้เป็นต้น ซึ่งประกอบด้วยการจัดการของวัดศรีโพธิ์ชัย ตั้งอยู่ที่บ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย การจัดการของพระธาตุดินแดน พระธาตุดินแดนตั้งอยู่ภายในวัดพระธาตุดินแดน บ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย การจัดการของวัดศิริมงคล ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย การจัดการของวัดจอมมณี วัดจอมมณี วัดสำคัญของชุมชนบ้านท่าดีหมี่ ตำบลปากตม อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย และการจัดการของวัดอินทร์แปลง เป็นวัดสำคัญประจำชุมชนบ้านสงาว ตำบลห้วยพิชัย อำเภอปากชม จังหวัดเลย

๓) การเสริมสร้างศักยภาพการจัดการคน และองค์กรเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน

พบว่า

(๑) การจัดการคนในชุมชน การบริหารคนในชุมชน เพื่อต่อยอดการเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กร ความเชื่อ ค่านิยมที่ไปในทิศทางเดียวกันของวัฒนธรรมชุมชน บุคคลในชุมชนต้องยึดหลักการปฏิบัติหน้าที่ในชุมชนโดยมุ่งสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจากฐานรากด้วยพลังวัฒนธรรมชุมชน พัฒนาบุคคลในชุมชนให้มีความเชื่อมั่นในชุมชน ต้องให้ชุมชนเป็นแกนหลัก คนในชุมชนต้องปฏิบัติหน้าที่การทำงานอย่างมุ่งมั่นซื่อสัตย์ โปร่งใส สร้างความร่วมมือในการทำงาน เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงของชุมชนรักษาภาพลักษณ์ที่ดีงามของวัฒนธรรมชุมชน

(๒) องค์กรเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน หรือสถาบันทางสังคมในชุมชนที่มีบทบาทสำคัญเป็นเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน คือ องค์กรเครือข่ายพัฒนาเอกชน มีบทบาทในการจัดการและถ่ายทอดองค์ความรู้ ทูทางวัฒนธรรม งานด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมให้แก่ชุมชน เครือข่ายสถาบันการศึกษาและนักวิชาการ มีบทบาทในการส่งเสริมวัฒนธรรม ด้วยการร่วมทำวิจัยร่วมกับชุมชนโดยให้ชุมชนเป็นนักวิจัยหลัก ถอดรหัสความรู้ที่อยู่ในตัวคนให้เป็นความรู้ที่เปิดเผยพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชุมชนสามารถนำไปสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจเกิดรายได้แก่ครอบครัว และชุมชน เครือข่ายสถาบันศาสนา มีบทบาทในการนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนามาบูรณาการปลูกฝัง ทักษะคิด เน้นแนวธรรมะปฏิบัติเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง สร้างภูมิคุ้มกันแก่ประชาชน เครือข่ายสถาบันครอบครัว มีบทบาทหลักในการอบรม บ่มนิสัยและปลูกฝังระบบคุณค่า จารีต ประเพณีและทัศนคติที่ดีงาม รวมทั้งบ่มเพาะ เสริมสร้างค่านิยมและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้แก่สมาชิกในครอบครัว เครือข่ายสถาบันสื่อ เป็นแกนกลางในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารสารสนเทศที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ในการปรับตัวของชุมชน การปลูกจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรม สร้างค่านิยมและพฤติกรรมการดำรงชีวิต แบบพออยู่พอกินบนพื้นฐานวัฒนธรรมที่ดีงามแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไป

๕.๑.๒ การพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถี

พุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

การพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย พบว่าการบริหารจัดการวัฒนธรรมได้ให้ความสำคัญในการรักษาส่งเสริม สืบสาน และปกป้องวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธใน ๓ ประเด็น คือ

๑. รูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ พบว่ารูปแบบการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ ให้ดำรงคุณค่าอยู่ในชุมชนต้องเน้นความสำคัญของคนในชุมชน ซึ่งเป็นพลวัตรของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ ซึ่งรูปแบบกระบวนการจัดการ

วัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ เริ่มต้นจากการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์วิจัย ในทางวิชาการหลากหลายสาขา ที่เกี่ยวข้องในลักษณะของสหวิชาการ ข้อเสนอแนะ เงื่อนไขต่างๆ ที่นำไปสู่การเลือกสรรวิธีการที่ดีที่สุด เหมาะสมที่สุด ในการจัดการทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องแต่ละประเภท แต่ละแหล่งให้มีความมั่นคง เป็นแหล่งเรียนรู้ และตอบสนองประโยชน์ต่อชุมชน

๑) รูปแบบกิจกรรมการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธด้านการเสริมสร้างภูมิปัญญา ชุมชนท้องถิ่น มีกระบวนการส่งเสริมภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาเช่นพัฒนาองค์ความรู้ สติปัญญา ความคิดความอ่าน ความสามารถทักษะ และความสามารถที่เป็นองค์รวมทั้งหมดของผู้คน โดยผ่าน กระบวนการส่งเสริม สืบทอด สืบสานทางวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ เพื่อพัฒนาวิถีชีวิตของผู้คนใน ชุมชนได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

๒) รูปแบบกิจกรรมการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธในการส่งเสริมอาชีพด้าน ศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ เป็นการเน้นกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพทางศิลปะและวัฒนธรรมในด้าน ใดด้านหนึ่ง เช่น ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม เป็นต้น เป็นการรวบรวมกลุ่มอาชีพ กลุ่มสนใจ ในกิจกรรม ส่งเสริมรายได้ในชุมชน การอยู่ดีมีสุขตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการนำ คุณค่า สิ่งดีงามหรือสัญลักษณ์ของชุมชนเหล่านี้มาบริการเผยแพร่ บอกเล่ากล่าวถึงสืบต่อกันไป นำไป ผลิตสินค้าเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน สร้างอาชีพให้เกิดรายได้ ลดรายจ่ายของชาวบ้าน และพัฒนา คุณภาพชีวิตของชาวบ้านในชุมชน

๓) รูปแบบกิจกรรมการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธในการส่งเสริมคุณธรรมและ จริยธรรม เป็นการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ร่วมมือกันดำเนินงานจัดกิจกรรมทางศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี วัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ เป็นที่ยอมรับ นับถือของคนในชุมชน ร่วมมือกันให้ความรู้ถ่ายทอด คุณค่าทางศาสนา คุณธรรม จริยธรรม และ วัฒนธรรมอันดีงามในชุมชนไปสู่เด็ก เยาวชนและ ประชาชน การพัฒนาคุณธรรมแล จริยธรรม เช่น วัด หรือศาสนสถาน ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อของชุมชน เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของผู้คนในชุมชน เดียวกัน

๔) รูปแบบกิจกรรมการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธในการส่งเสริมลานวัฒนธรรม ซึ่งลานวัฒนธรรมของชุมชนเป็นสถานที่สำหรับจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ศิลปะ กีฬา และการละเล่น ของท้องถิ่นที่หลากหลายมีคุณค่าของท้องถิ่น เช่น การแสดงประเพณี การจัดพิธีกรรมทางศาสนา ศิลปะการแสดง นิทาน การละเล่น พื้นบ้าน และการออกกำลังกายตามความเหมาะสมของชุมชน โดย มุ่งให้ชุมชนมีสุขภาพกาย สุขภาพใจ ที่สมบูรณ์แข็งแรง เกิดความสามัคคีมีคุณธรรมในหมู่คณะ เป็น การสร้างสัมพันธ์ ในครอบครัว การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ร่วมกัน ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม และเพื่อเป็นที่พบปะสังสรรค์ของชาวบ้านในชุมชน

๒. รูปแบบและกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

ชุมชน พบว่า รูปแบบและกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และความต้องการของชุมชน มีกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมที่มาจากบทบาทหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติ และมาจากความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน ซึ่งกระบวนการทั้งหมดจะช่วยให้มีชุมชนมีการรักษา ส่งเสริมสืบสาน สืบทอดและปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนได้ เพราะฉะนั้น ในรูปแบบกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนให้สามารถจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนของตนเองได้ ซึ่งประกอบด้วย

๑) รูปแบบกิจกรรมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมในระดับนโยบาย กรณีนี้หมายถึงภาครัฐ ได้แก่ กระทรวงวัฒนธรรมและกรมศิลปากร ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง มีรูปแบบการบริหารจัดการควบคุมดูแลการอนุรักษ์ สืบสาน คຸ້ມครองมรดกทางวัฒนธรรม

๒) รูปแบบกิจกรรมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น การจัดการมรดกวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น ภาครัฐในพื้นที่และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องมีนโยบายและกลไกการบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมของตนเอง โดยมีรูปแบบกิจกรรมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนในระดับท้องถิ่นดังนี้

๒.๑ ยึดหลักองค์รวมในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน การยึดหลักองค์รวมในการจัดการวัฒนธรรมชุมชน เป็นการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นที่อยู่บนพื้นฐานความคิดองค์รวม

๒.๒ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการมรดกวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น ภาครัฐในพื้นที่และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องมีนโยบายและกลไกการบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมของตนเองจะมีแนวความคิดในการปฏิบัติใน ๔ ขั้นตอน คือ ๑) การฟื้นฟู ให้มรดกวัฒนธรรมอยู่ในสภาพที่ดี ๒) การอนุรักษ์ให้เกิดความยั่งยืน ๓) การพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ มีคุณค่าต่อชุมชนและสังคม และ ๔) การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์เพื่อพัฒนาสินค้าของชุมชนและการท่องเที่ยว

๒.๓ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนที่เน้นสร้างสารประโยชน์ด้านการเรียนรู้ของท้องถิ่น การจัดการวัฒนธรรมชุมชนต้องเน้นการสร้างประโยชน์การเรียนรู้ให้กับชุมชน การส่งเสริมแบบแผน และเทคนิควิธีการในการจัดการจะต้องปรับและประยุกต์ให้เหมาะสมกับภูมิสภาพและสภาพทางสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่นั้นๆ

๒.๔ การศึกษาวิจัยหรือการสร้างความรู้ในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทั้งในเชิงกายภาพ เชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ และประวัติศาสตร์

๓) รูปแบบกิจกรรมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมในระดับชุมชน การจัดการมรดกวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมในระดับชุมชน คนในชุมชนส่วนใหญ่มองว่า มรดกทางวัฒนธรรมและวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นเป็นความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมที่แสดงออกมาในรูปของกฎเกณฑ์ที่เรียกว่า “จารีตประเพณี” และ “กฎเกณฑ์พื้นบ้าน” โดยเป็นการนำเอาคุณค่ามาสะท้อนเป็นแนวทางให้คนในชุมชนหรือในสังคมได้ปฏิบัติตาม โดยมีแนวทางในการรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม ดังนี้

๓.๑ การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ และการให้การศึกษา โดยชุมชนและองค์กรชุมชนที่ดำเนินการในด้านการรักษา ส่งเสริม สืบสาน และอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นการให้ความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิตและมรดกทางวัฒนธรรมที่ชุมชนดำเนินการอยู่ รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่มาจากการปฏิบัติงานจริงในชุมชนและ การส่งเสริมให้ผู้คนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน

๓.๒ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน เนื่องจากเรื่องทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชนและคนในชุมชนท้องถิ่นส่วนมาก จึงต้องส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนและผู้คนในชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกๆกิจกรรมของการจัดการให้มากที่สุด ไม่ว่าผู้คนที่เข้ามามีส่วนร่วมนั้นจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับฐานะอะไรก็ตาม

๓.๓ การเสริมสร้างกระบวนการจัดการเรียนรู้ร่วมกันแบบเปิดกว้าง การให้ความสำคัญต่อการเสริมสร้างกระบวนการจัดการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างให้นักโบราณคดีอาชีพ นักอนุรักษ์ นักจัดการ นักศึกษา โบราณคดี นักวิชาการและนักศึกษาในสาขาที่เกี่ยวข้อง ผู้บริหารและสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักพัฒนา และคนในชุมชนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้รู้ ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้สูงอายุ เยาวชน พระสงฆ์ ครู นักเรียน นักศึกษาในชุมชนท้องถิ่น เกษตรกร ช่างฝีมือ ทำงานร่วมกันในลักษณะการเรียนรู้ร่วมกันช่วยกันสร้างและแลกเปลี่ยนความรู้ที่ทุกคนมีส่วนได้เสมอหน้ากัน

๓.๔ การสร้างสรรค์ สืบสาน และประดิษฐ์นวัตกรรมทางวัฒนธรรมชุมชนและองค์กรชุมชน จะดำเนินการเพื่อการสร้างสรรค์ สืบสาน และประดิษฐ์นวัตกรรมทางวัฒนธรรม โดยรูปแบบของการรักษา ส่งเสริม สืบสาน และอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมในมิติของการสร้างสรรค์ สืบสาน และประดิษฐ์นวัตกรรมทางวัฒนธรรมในระดับชุมชนนั้น มีลักษณะการดำเนินการที่สำคัญ ๓ ประการ

คือ ๑. การเสริมสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน ๒. การเสริมสร้างความเข้าใจทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน
๓. การอนุรักษ์ ทำนุบำรุง และการฟื้นฟูวัฒนธรรม

๓.๕ การเสริมสร้างพลังและทุนทางสังคมให้กับชุมชน ด้วยเหตุที่วัฒนธรรมเป็นวิธีการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติและการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิด ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่มีการสั่งสม เลือกรร ปรับปรุง แก้ไข จนถือว่าเป็นสิ่งดีงามเหมาะสมสำหรับสังคม มีรูปแบบการดำเนินการใน ๓ ลักษณะ คือ ๑) การเสริมสร้างพลัง และทุนทางสังคมชุมชนเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน ๒) การเสริมสร้างพลังชุมชนในการร่วมมือกับเครือข่ายและภาครัฐ ๓) การเสริมสร้างพลังชุมชนเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนและวัฒนธรรมชุมชน

๓.๖ การบังคับใช้กฎระเบียบของชุมชน เป็นการนำเอาเงื่อนไข กฎเกณฑ์ ข้อบัญญัติ และกฎหมายที่ชุมชนและสังคมร่วมกันกำหนดขึ้นมาบังคับใช้นั้นก็เพื่อคุ้มครองป้องกัน และเอื้ออำนวยให้ กระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นไปอย่างเหมาะสม

๓. รูปแบบกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการคน และองค์กรเครือข่าย วัฒนธรรมชุมชน พบว่า การพัฒนารูปแบบกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ โดยส่งเสริมให้องค์กรเครือข่ายชุมชน โดยชุมชนได้มีกิจกรรมรวมกลุ่มทำกิจกรรมที่หลากหลายในการรวมกลุ่มนั้น เกิดจากความคิดริเริ่มของคนในชุมชน ส่งเสริมให้หน่วยงานราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนด้านงบประมาณ ความรู้ แก่ประชาชนในการรวมกลุ่มกัน ส่งเสริมบทบาทตำแหน่งหน้าที่ของบุคคลซึ่งผูกพันกันอยู่ในสังคมบุคคลแต่ละคนจะมีสถานภาพและบทบาทหลายอย่างตามกลุ่มที่สังกัดอยู่ สนับสนุนให้มีระบบสังคม เพื่อเป็นเครื่องมือซึ่งกำหนดและเป็นแนวทางให้สมาชิกของสังคมยึดถือปฏิบัติ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสงบสุขของสังคม ส่งเสริมสถาบันครอบครัว ซึ่งความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ส่วนมากจะมีลักษณะความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การจัดระบบและบทบาทภายในครอบครัวในชุมชน ซึ่งเป็นครอบครัวใหญ่ มีพ่อแม่ลูก บางครอบครัวมีปู่ย่า ตายาย และญาติพี่น้องหลายคนอยู่รวมด้วยจึงทำให้ภายในครอบครัวมีการช่วยเหลือกันทำงานของสมาชิกต่างๆ โดยภายในครอบครัวมีการแบ่งงานกันทำ ซึ่งผู้ชายส่วนใหญ่ก็ทำงานโดยใช้แรงงานหนัก ส่วนผู้หญิงก็ทำงานบ้าน ส่วนลูกเป็นเยาวชนรุ่นใหม่ก็แบ่งหน้าที่ทำงานภายในบ้าน ซึ่งจะเห็นได้ว่าต่างคนต่างมีหน้าที่จึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว การส่งเสริมกระบวนการจัดระเบียบองค์กรเครือข่ายชุมชนในสังคมของสมาชิกในวัฒนธรรมชุมชน เป็นทั้งการสร้างและการสอนระเบียบของสังคมให้กับสมาชิกในวัฒนธรรมชุมชน โดยการสร้างความเชื่อ ความรู้ ค่านิยม อุดมการณ์ บรรทัดฐาน คุณธรรม การกำหนดสภาพ และบทบาท ผ่านการขัดเกลาทางสังคม หรือการฝึกอบรมให้รู้ระเบียบของสังคม เพื่อให้สมาชิกยอมรับและปฏิบัติตามระเบียบทางสังคมและ

สถานภาพบทบาทที่ดำรงอยู่ การปฏิบัติการและการสร้างสรรค์กิจกรรมการส่งเสริม อนุรักษ์ สืบสาน และถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้านและภูมิปัญญาในเครือข่ายทางวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย

๑) รูปแบบกิจกรรมการจัดการเครือข่ายระดับชุมชน มีรูปแบบกิจกรรม คือ ๑) ชุมชนควรมีการส่งเสริมและจัดตั้งอาสาสมัคร ชุมชน หรือ คณะกรรมการชุมชนด้านรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องวัฒนธรรม พื้นบ้านและภูมิปัญญา เพื่อร่วมกันกำหนดบทบาทหน้าที่ และจัดทำระเบียบในการรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม ในระดับชุมชน ๒) ชุมชนควรเสริมสร้างและประสานเครือข่ายในชุมชนต่างๆ เพื่อร่วมรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม อันเป็นพลัง ในการขับเคลื่อนในกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ๓) ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชนในชุมชน เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและมรดกทางวัฒนธรรม โดยอาจใช้ประโยชน์ ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องวัฒนธรรมพื้นบ้านและภูมิปัญญาจากเสียงตามสายในหมู่บ้าน หรือมีการประชุมประจำเดือนในหมู่บ้าน ในวัด ในวันพระที่ชาวบ้านมาทำบุญ เพื่อสร้างความรู้ให้เกิดการตระหนัก ที่ร่วมมือกัน ๔) จัดทำโครงการส่งเสริม สืบสาน อนุรักษ์ และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมในชุมชน รวมทั้งอาจของบประมาณสนับสนุนจากองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น และภาครัฐ

๒) รูปแบบกิจกรรมการจัดการเครือข่ายระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีรูปแบบกิจกรรม คือ ๑) การสำรวจรวบรวมองค์ความรู้ของท้องถิ่นทั้งด้าน ประวัติศาสตร์โบราณคดี โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญา วัฒนธรรมพื้นบ้านและวัฒนธรรมของชนเผ่าต่างๆ จัดทำเป็นระบบ มีการ จัดบันทึก ทำบัญชีจดทะเบียน และรวบรวมทำเป็นเอกสาร เพื่อสะดวก ในการค้นคว้า วางแผนในการทะนุบำรุง สืบสานและปกป้อง ๒) ทะนุบำรุง ดูแล บูรณะทรัพยากรเส้นทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น โดยมีการควบคุมดูแลทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ให้คงสภาพดั้งเดิม เพื่อเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน มิให้ แปรสภาพเป็นสิ่งก่อสร้างสมัยใหม่ ๓) การประชาสัมพันธ์ถึงความสำคัญและประโยชน์ของ วัฒนธรรมพื้นบ้าน ตลอดจนการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการ รักษาดูแลและมีรางวัลสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องบุคคลที่ผกผันนำมารดก วัฒนธรรมพื้นบ้านและภูมิปัญญาไปแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน ๔) จัดสรรงบประมาณสนับสนุนโครงการเกี่ยวกับการรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของตน ๕) จัดกิจกรรมลานวัฒนธรรมเพื่อให้เป็นเวทีในการแสดงออก ด้านศิลปวัฒนธรรมของประชาชนในทุกระดับทั้งนักเรียน เยาวชน และ ประชาชนทั่วไป เพื่อส่งเสริมกระตุ้นให้ชุมชนจัดกิจกรรมการรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องวัฒนธรรม ๖) ยกย่องบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหรือชุมชนที่มีการส่งเสริม สืบสาน และปกป้องวัฒนธรรมเพื่อเป็นแบบอย่างในการส่งเสริมเอกลักษณ์และ ประเพณีท้องถิ่น ๗) กำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบด้านวัฒนธรรมให้กับชุมชน

ต่างๆ โดยอาจมีการแต่งตั้งคณะกรรมการด้านวัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาในระดับจังหวัด รวมถึงการระดับเครือข่ายทางวัฒนธรรมทั้ง หน่วยงานภาครัฐ เอกชน เพื่อให้ประชาชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

๕.๑.๓ วิเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

จากวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลยที่เน้นด้านการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ ด้านการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน ด้านการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการคนและองค์กรเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน และเพื่อพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ดังนั้นต่อไปนี้จะกล่าวถึงการวิเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๑. วิเคราะห์ SWOT การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชน ถือว่าเป็นประเด็นสำคัญในการเสริมสร้างการเรียนรู้เรื่องวัฒนธรรมชุมชน และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่จุดหมายคือ การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชน ด้านการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ ด้านการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน ด้านการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการคนและองค์กรเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน ทั้งนี้สามารถแบบ SWOT ดังนี้

๑) การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย มีจุดแข็ง คือการที่ชุมชนให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมชุมชน โดยมีการดำเนินการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งชุมชนได้ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐดำเนินการบริหารจัดการมีการวางแผนบริหารจัดการวัฒนธรรมชุมชน ส่งเสริมให้มีการจัดระบบหรือแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ การส่งเสริมกระบวนการวางแผนจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน การสร้างความเข้าใจของคนในชุมชนเพื่อนำไปสู่รูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชน ส่งเสริมคุณค่าของมนุษยการดำรงอยู่ในวิถีชุมชน การก่อเกิดความรักการเกื้อกูล ความสามัคคี ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชน การเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายเพื่อความสงบเรียบร้อยของชุมชน และการมีจิตสาธารณะในการช่วยเหลือและเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นที่ดีโอกาสต่อชุมชน การมีเวทีการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องในชุมชนเพื่อให้ชุมชนรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและการบูรณาการจากภายนอก การสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนมุ่งเน้นความยั่งยืน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมคิด ร่วมแสดงความคิดเห็น การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับประโยชน์ และร่วม ติดตามตรวจสอบ การเข้ามีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นหรือให้ข้อเสนอแนะที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาในด้าน

ต่างๆ ผ่านเวทีหรือช่องทางที่ถูกต้องเหมาะสม และที่สำคัญการส่งเสริมสนับสนุนบทบาทของชุมชน/ภาคประชาสังคมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการวัฒนธรรมชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมชุมชน การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และการวางแผนทางพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนที่ยั่งยืนเพื่อนำไปสู่ชุมชนที่มีความพร้อมเชิงเอกลักษณ์วัฒนธรรมประเพณี และความหลากหลายทางวัฒนธรรมชุมชนควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชน

๒) การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย มีจุดอ่อน ยังไม่ได้รับความสนับสนุนหรือให้ความสำคัญจากหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนเท่าที่ควร ในการผลักดันเป็นนโยบายหรือยุทธศาสตร์ที่สำคัญ เนื่องจากงบประมาณของชุมชนมีจำกัดในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์มีน้อย แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งยังไม่เป็นที่รู้จัก ขาดทรัพยากรบุคคลที่มีความเป็นผู้นำชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนมีน้อย งบประมาณจากรัฐให้การสนับสนุนการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนไม่เพียงพอ ขาดความเอาใจใส่ของเยาวชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีในชุมชน การดำรงชีวิต คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนยังไม่ดีพอ ในส่วนของการท่องเที่ยวยังไม่การยกระดับความปลอดภัยและกระบวนการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวอย่างครอบคลุมทุกพื้นที่ในชุมชน อีกทั้งยังมีข้อจำกัดในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว การพัฒนาศักยภาพบุคลากรและแหล่งท่องเที่ยวยังไม่ดีพอต่อการพัฒนาศักยภาพวัฒนธรรมชุมชน

๓) การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย มีโอกาส มีแนวโน้มที่จะเป็นการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนดังเช่น มีแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ศาสนสถาน โบราณสถาน ปุชนียสถาน แหล่งท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีสถานที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหลากหลายที่ส่งผลสำคัญเปิดโอกาส หรือดึงดูดนักท่องเที่ยวจำนวนมาก เข้ามาท่องเที่ยว เพราะแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละชุมชนมีคณาคมสะดวกในการสัญจรไปมา มีการปรับปรุงขยายถนน มีสินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยว ประชาชนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวมีรายได้เพิ่มจากการท่องเที่ยว มีหน่วยงานรัฐพร้อมให้การสนับสนุน ซึ่งภาครัฐสนับสนุนจัดสรรงบประมาณและเงินอุดหนุนทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนา และนอกจากนั้นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และส่งเสริมการจัดการความรู้ทางประวัติศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนให้มีคุณค่ามากขึ้น ดังนั้นจึงมีหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องได้จัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นจัดสรรงบประมาณอุดหนุนเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็ง

๔) การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย มีอุปสรรค คือขาดงบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว นโยบายการท่องเที่ยวของชุมชน และการพัฒนาสินค้าเชิงวัฒนธรรม และสินค้าชุมชน ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินการเพราะมีปัญหาจากการเมืองในท้องถิ่น ขาดการสนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพบุคลากร ด้านความรู้ความเข้าใจในเรื่อง

วัฒนธรรมชุมชน ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน ส่งผลให้ศักยภาพของบุคลากรในการให้บริการนักท่องเที่ยวไม่สามารถยกระดับการพัฒนาการให้บริการนักท่องเที่ยวได้โดยเฉพาะด้านการพัฒนาภาษา และคุณภาพการบริการ

๒. รูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย จากผลการศึกษา การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนารูปแบบ และกิจกรรม การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ และการวิเคราะห์การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย จึงเสนอรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ดังนี้

๑) การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมชุมชน และประวัติศาสตร์ความเป็นมาของวัฒนธรรมชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งรากฐานทางวัฒนธรรมชุมชน และการจัดการวัฒนธรรมชุมชนของแต่ละชุมชน เพื่อนำไปสู่การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชน และการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๒) การส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชน ประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมชุมชน และการอนุรักษ์วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลย โดยการส่งเสริมเรียนรู้และอนุรักษ์แหล่งวัฒนธรรมชุมชน ประวัติศาสตร์ เช่น วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ปูนียสถาน และวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆในชุมชน เพื่อก่อให้เกิดการยกระดับการพัฒนาศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๓) การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนต่างๆตามแนวชายแดนจังหวัดเลย โดยมีการจัดข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ ระบบข้อมูลอินเทอร์เน็ต และเส้นทางในพื้นที่ชุมชนต่างๆให้มีความเชื่อมโยงถึงกันโดยอาศัยแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน

๔) การเสริมสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชนในชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลย โดยเชื่อมโยงกันภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนและประชาชนในชุมชน

๕) การจัดแผนนโยบาย และแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลย โดยมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการของแต่ละชุมชนเพื่อยกระดับชุมชนสู่การพัฒนาศักยภาพชุมชนที่สร้างสรรค์ และยั่งยืน

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย” ผู้ศึกษาวิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัย ได้ดังนี้

๕.๒.๑ การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

การจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธเป็นการจัดการรวบรวมความรู้วัฒนธรรม ผ่านการถ่ายทอดจากครอบครัว การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มอาชีพ และการเรียนรู้ด้วยตนเอง การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมรูปธรรม ด้วยการให้ นักท่องเที่ยวเดินชมวิถีชีวิต การใช้ชีวิตพักในชุมชน การฟังบรรยาย ดูสาธิต การลงมือทำ การกินอาหารท้องถิ่น เรียนรู้ด้วยตนเองในศูนย์เรียนรู้ การจัดการถ่ายทอดวัฒนธรรมนามธรรม ด้วยการบอกเล่าความเชื่อเชื่อมโยงกับศาสนา ภูมิปัญญา บรรยายากศของชุมชนสื่อถึงจิตวิญญาณของชุมชน คุณค่า ความสุข ความอบอุ่นเหมือนมาบ้านญาติ และการคงอยู่ของวัฒนธรรมเกิดจากการมีส่วนร่วมจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน สร้างความภาคภูมิใจในคุณค่าวัฒนธรรม คนรุ่นใหม่เข้ามาร่วมรับผิดชอบ เรียนรู้ สืบทอดวัฒนธรรมชุมชน โดยการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑) การเสริมสร้างศักยภาพการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ พบว่า (๑) การจัดการวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่น การจัดการวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่น เป็นการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการนำภูมิปัญญาองค์ความรู้ สติปัญญา ความคิดความอ่าน ความสามารถทักษะ และความสามารถที่เป็นองค์รวมทั้งหมดของผู้คนในชุมชน (๒) การจัดการวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อ ความเชื่อ เป็นความรู้สึกที่ยึดมั่น นับถือในสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่ามีอำนาจมีพลังเหนือธรรมชาติที่สามารถบันดาลให้เกิดความมั่นใจ และอบอุ่นใจ ว่าอำนาจพิเศษนั้น ช่วยปกป้องคุ้มครอง ความปลอดภัย และมีความสุขดีสภาพให้แก่ตน จึงน้อมนำมาเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ (๓) การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ร่วมมือกันดำเนินงานจัดกิจกรรมทางศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม จารีประเพณี วัฒนธรรมในท้องถิ่น เป็นที่ยอมรับนับถือของคนในชุมชน ร่วมมือกันให้ความรู้ถ่ายทอด คุณค่าทางศาสนา คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมอันดีงามในท้องถิ่นไปสู่เด็ก เยาวชนและ ประชาชนในท้องถิ่น (๔) การจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธด้านลานวัฒนธรรม วัฒนธรรมชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลย มีลานวัฒนธรรมที่สำคัญได้แก่ วัดศรีโพธิ์ชัยเป็นศาสนสถานเก่าแก่และมีความสำคัญควบคู่กับประวัติบ้านแสงภา วัดศรีมงคล ชุมชนบ้านอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย วัดจอมมณี ชุมชนบ้านท่าดีหมี่ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และวัดอินทร์แปลง เป็นวัดสำคัญประจำชุมชนบ้านสาว

๒) การเสริมสร้างศักยภาพการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน พบว่า (๑) การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยหน่วยงานภาครัฐ พบว่าหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทหลักได้แก่ กระทรวงวัฒนธรรม โดยมีหน่วยงานระดับกรม และสำนักที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ประกอบด้วย กรมศิลปากร กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กรมการศาสนา และสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย (๒) การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของวัดและชุมชน ในชุมชนวัฒนธรรมตามแนวชายแดนจังหวัดเลยมีการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยวัด และชุมชน ซึ่งวัดและชุมชนแต่ละแห่งจะมีการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนในวัดที่เป็นแบบเฉพาะ มีการจัดการหรือการแบ่งแยกงานเป็นหมวดงานต่าง ๆ ของวัดและศาสนสถานที่มีวัตถุประสงค์และแนวทางการดำเนินงานชัดเจน ทั้งนี้เพื่อให้วัดสามารถบริหารจัดการให้มีความเหมาะสมและสามารถตรวจสอบได้ รวมทั้งการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมภายในวัดในเชิงการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและสถานที่เรียนรู้เป็นต้น

๓) การเสริมสร้างศักยภาพการจัดการคน และองค์กรเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน พบว่า (๑) การจัดการคนในชุมชน การบริหารคนในชุมชน เพื่อต่อยอดการเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กร ความเชื่อ ค่านิยมที่ไปในทิศทางเดียวกันของวัฒนธรรมชุมชน บุคคลในชุมชนต้องยึดหลักการปฏิบัติหน้าที่ในชุมชนโดยมุ่งสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจากฐานรากด้วยพลังวัฒนธรรมชุมชน พัฒนาบุคคลในชุมชนให้มีความเชื่อมั่นในชุมชน ต้องให้ชุมชนเป็นแกนหลัก คนในชุมชนต้องปฏิบัติหน้าที่การทำงานอย่างมุ่งมั่นซื่อสัตย์ โปร่งใส สร้างความร่วมมือในการทำงาน เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงของชุมชน รักษาภาพลักษณ์ที่ดีงามของวัฒนธรรมชุมชน (๒) องค์กรเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน หรือสถาบันทางสังคมในชุมชนที่มีบทบาทสำคัญเป็นเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน คือ องค์กรเครือข่ายพัฒนาเอกชน มีบทบาทในการจัดการและถ่ายทอดองค์ความรู้ ทุนทางวัฒนธรรม งานด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมให้แก่ชุมชน เครือข่ายสถาบันการศึกษาและนักวิชาการ มีบทบาทในการส่งเสริมวัฒนธรรมด้วยการร่วมทำวิจัยร่วมกับชุมชนโดยให้ชุมชนเป็นนักวิจัยหลัก ถอดรหัสความรู้ที่อยู่ในตัวคนให้เป็นความรู้ที่เปิดเผยพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชุมชนสามารถนำไปสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจเกิดรายได้แก่ครอบครัว และชุมชน เครือข่ายสถาบันศาสนา มีบทบาทในการนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนามาบูรณาการปลูกฝัง ทักษะคติ เน้นแนวธรรมะปฏิบัติเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง สร้างภูมิคุ้มกันแก่ประชาชน เครือข่ายสถาบันครอบครัว มีบทบาทหลักในการอบรม บ่มนิสัยและปลูกฝังระบบคุณค่า จารีต ประเพณีและทักษะคติที่ดีงาม รวมทั้งบ่มเพาะเสริมสร้างค่านิยมและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้แก่สมาชิกในครอบครัว เครือข่ายสถาบันสื่อ เป็นแกนกลางในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารสารสนเทศที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ในการปรับตัวของชุมชน การปลูกจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรม สร้างค่านิยมและพฤติกรรมการดำรงชีวิต แบบพออยู่พอกินบนพื้นฐานวัฒนธรรมที่ดีงามแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไป

ผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการวิจัยของ กฤษฎา ไชยงาม และคณะ^๑ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม บ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย” ผลการวิจัยพบว่า ด้านต้นทุนของชุมชนเพื่อนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวชุมชนของชุมชนบ้านอาฮี มีดังนี้ ด้านแหล่งท่องเที่ยว แม่น้ำเหือง ภูผากวน ด้านวัฒนธรรมประเพณี วัดศิริมงคล พระธาตุมะนาวเดี่ยว พระนาครปรกมูจลินท์ วิหารหลวงปู่าค วัดเมืองตูมธรรมราม พิพิธภัณฑสถานบ้านม่นยืน ประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ได้แก่ การแห่ต้นดอกไม้ การตักบาตรข้าวเหนียว ด้านกลุ่มองค์กร สภาองค์กรชุมชนตำบลอาฮี กลุ่มบ้านม่นยืน กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากวัสดุเหลือใช้ กลุ่มแปรรูปอาหารจากหน่อไม้ ใช้น้ำหน่อไม้ กลุ่มพาหนะ กลุ่มจักสาน กลุ่มประกอบอาหารด้านวัฒนธรรมอาหารการกิน วิถีชีวิตของชาวชุมชนอาฮีมีความผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งป่าไม้ และลำนน้ำเหือง จึงมีวัฒนธรรมทางด้านอาหารการกิน ที่แฝงไปด้วยศิลปะ ภูมิปัญญา และการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติอย่างเกื้อกูล ชาวชุมชนอาฮีจึงมีเมนูอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ ที่ถือได้ว่าเป็นเมนูดั้งเดิม ที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย มาจนถึงปัจจุบัน ที่บ่งบอกถึงความเป็นชุมชนลุ่มน้ำเหือง ได้แก่ แกงเหาะไค่น้ำเหือง แจ่วออกอ้อ หมกซึ้นเนา ส้มโศเคาะหมกปลาพันแกงเหาะไค่น้ำเหือง และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุเทพ สารบรรณ และคณะ^๒ ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาเครือข่ายกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยาควรเริ่มจากคนในชุมชน ต้องมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันคิดถึงผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตนรวมทั้งให้หน่วยงานทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องออกนโยบายและจัดทำโครงการต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรมเพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ยั่งยืน

^๑ กฤษฎา ไชยงาม และคณะ, “การศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม บ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๖๐), หน้า ๙๙.

^๒ สุเทพ สารบรรณ และคณะ, “กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา”, รายงานการวิจัย, (พะเยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตพะเยา, ๒๕๖๐), หน้า บทคัดย่อ.

๕.๒.๒ การพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

การพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย พบว่าการบริหารจัดการวัฒนธรรมได้ให้ความสำคัญในการรักษาส่งเสริม สืบสาน และปกป้องวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธใน ๓ ประเด็น คือ

๑) รูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ พบว่า รูปแบบการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ ให้ดำรงคุณค่าอยู่ได้ในชุมชนต้องเน้นความสำคัญของคนในชุมชน ในการจัดการทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องแต่ละประเภท แต่ละแหล่งให้มีความมั่นคง เป็นแหล่งเรียนรู้ และตอบสนองประโยชน์ต่อชุมชน (๑) รูปแบบกิจกรรมการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธด้านการเสริมสร้างภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่น มีกระบวนการส่งเสริมภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาเช่นพัฒนาองค์ความรู้ สติปัญญา ความคิดความอ่าน ความสามารถทักษะ และความสามารถที่เป็นองค์รวมทั้งหมดของผู้คน โดยผ่านกระบวนการส่งเสริม สืบทอด สืบสานทางวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ เพื่อพัฒนาวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป (๒) รูปแบบกิจกรรมการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธในการส่งเสริมอาชีพด้านศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ เป็นการเน้นกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพทางศิลปะและวัฒนธรรมในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม เป็นต้น (๓) รูปแบบกิจกรรมการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม เป็นการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ร่วมมือกันดำเนินงานจัดกิจกรรมทางศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี วัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ เป็นที่ยอมรับนับถือของคนในชุมชน (๔) รูปแบบกิจกรรมการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธในการส่งเสริมลานวัฒนธรรม ซึ่งลานวัฒนธรรมของชุมชนเป็นสถานที่สำหรับจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ศิลปะ กีฬา และการละเล่นของท้องถิ่นที่หลากหลายมีคุณค่าของท้องถิ่น

๒) รูปแบบและกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน พบว่า รูปแบบและกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และความต้องการของชุมชน มีกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมที่มาจากบทบาทหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติ และมาจากความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน ซึ่งกระบวนการทั้งหมดจะช่วยให้มีชุมชนมีการรักษา ส่งเสริมสืบสาน สืบทอดและปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนได้ เพราะฉะนั้น ในรูปแบบกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนให้สามารถจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนของตนเองได้ ซึ่งประกอบด้วย (๑) รูปแบบกิจกรรมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมในระดับนโยบาย กรณีนี้หมายถึงภาครัฐ ได้แก่ กระทรวงวัฒนธรรมและกรมศิลปากร ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตาม

พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง มีรูปแบบการบริหารจัดการควบคุมดูแลการอนุรักษ์ สืบสาน คຸ້ມครองมรดกทางวัฒนธรรม (๒) รูปแบบกิจกรรมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น การจัดการมรดกวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น ภาครัฐในพื้นที่และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องมีนโยบายและกลไกการบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมของตนเอง โดยองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น จะต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ซึ่งกลไกการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่จะมีแนวความคิดในการปฏิบัติใน ๔ ขั้นตอน คือ ๑) การฟื้นฟูให้มรดกวัฒนธรรมอยู่ในสภาพที่ดี ๒) การอนุรักษ์ให้เกิดความยั่งยืน ๓) การพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ มีคุณค่าต่อชุมชนและสังคม และ ๔) การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์เพื่อพัฒนาสินค้าของชุมชนและการท่องเที่ยว (๓) รูปแบบกิจกรรมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมในระดับชุมชน การจัดการมรดกวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมในระดับชุมชน คนในชุมชนส่วนใหญ่มองว่า มรดกทางวัฒนธรรมและวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นเป็นความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมที่แสดงออกมาในรูปของกฎเกณฑ์ที่เรียกว่า “จารีตประเพณี” และ “กฎเกณฑ์พื้นบ้าน” โดยเป็นการนำเอาคุณค่ามาสะท้อนเป็นแนวทางให้คนในชุมชนหรือในสังคมได้ปฏิบัติตาม

๓) รูปแบบกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการคน และองค์กรเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน พบว่า การพัฒนารูปแบบกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ โดยส่งเสริมให้มืองค์กรเครือข่ายชุมชน โดยชุมชนได้มีกิจกรรมรวมกลุ่มทำกิจกรรมที่หลากหลายในการรวมกลุ่มนั้น เกิดจากความคิดริเริ่มของคนในชุมชน ส่งเสริมให้หน่วยงานราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนด้านงบประมาณ ความรู้ แก่ประชาชนในการรวมกลุ่มกัน การปฏิบัติการและการสร้างสรรค์กิจกรรมการส่งเสริม อนุรักษ์ สืบสาน และถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้านและภูมิปัญญาในเครือข่ายทางวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย

(๑) รูปแบบกิจกรรมการจัดการเครือข่ายระดับชุมชน มีรูปแบบกิจกรรม คือ ๑) ชุมชนควรมีการส่งเสริมและจัดตั้งอาสาสมัคร ชุมชน หรือ คณะกรรมการชุมชนด้านรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องวัฒนธรรม พื้นบ้านและภูมิปัญญา เพื่อร่วมกันกำหนดบทบาทหน้าที่ และจัดทำระเบียบในการรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม ในระดับชุมชน ๒) ชุมชนควรเสริมสร้างและประสานเครือข่ายในชุมชนต่างๆ เพื่อร่วมรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม อันเป็นพลัง ในการขับเคลื่อนในกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ๓) ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชนในชุมชน เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและมรดกทางวัฒนธรรม โดยอาจใช้ประโยชน์ ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องวัฒนธรรมพื้นบ้านและภูมิปัญญาจากเสียงตามสายในหมู่บ้าน หรือมีการประชุมประจำเดือนในหมู่บ้าน ในวัด ในวันพระที่ชาวบ้านมาทำบุญ เพื่อสร้างความรู้ให้เกิด

การตระหนัก ที่ร่วมมือกัน ๔) จัดทำโครงการส่งเสริม สืบสาน อนุรักษ์ และปกป้องมรดกทาง วัฒนธรรมในชุมชน รวมทั้งอาจของงบประมาณสนับสนุนจากองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น และภาครัฐ

(๒) รูปแบบกิจกรรมการจัดการเครือข่ายระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีรูปแบบ กิจกรรม คือ ๑) การสำรวจรวบรวมองค์ความรู้ของท้องถิ่นทั้งด้าน ประวัติศาสตร์โบราณคดี โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญา วัฒนธรรมพื้นบ้านและวัฒนธรรมของชนเผ่าต่างๆ จัดทำเป็นระบบ มีการจัดบันทึก ทำบัญชีจดทะเบียน และรวบรวมทำเป็นเอกสาร เพื่อสะดวก ในการ ค้นคว้า วางแผนในการทะนุบำรุง สืบสานและปกป้อง ๒) ทะนุบำรุง ดูแล บูรณะทรัพย์สินทาง ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น โดยมีการควบคุมดูแลทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ให้คงสภาพดั้งเดิม เพื่อเป็น การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน มิให้ แปรสภาพเป็นสิ่งที่ก่อสร้างสมัยใหม่ ๓) การประชาสัมพันธ์ถึง ความสำคัญและประโยชน์ของ วัฒนธรรมพื้นบ้าน ตลอดจนการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมใน การ รักษาดูแลและมีรางวัลสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องที่บุคคลที่ถกฉวยนำมรดก วัฒนธรรมพื้นบ้านและภูมิ ปัญญาไปแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน ๔) จัดสรรงบประมาณสนับสนุนโครงการเกี่ยวกับการรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ชุมชน มีส่วนร่วมในการ จัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของตน ๕) จัดกิจกรรมลานวัฒนธรรมเพื่อให้เป็นเวทีในการแสดงออก ด้านศิลปวัฒนธรรมของประชาชนในทุกระดับทั้งนักเรียน เยาวชน และ ประชาชนทั่วไป เพื่อส่งเสริม กระตุ้นให้ชุมชนจัดกิจกรรมการรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องวัฒนธรรม ๖) ยกย่องบุคคลหรือ กลุ่มบุคคลหรือชุมชนที่มีการส่งเสริม สืบสาน และปกป้องวัฒนธรรมเพื่อเป็นแบบอย่างในการส่งเสริม เอกลักษณ์และ ประเพณีท้องถิ่น ๗) กำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบด้านวัฒนธรรมให้กับชุมชน ต่างๆ โดยอาจมีการแต่งตั้งคณะกรรมการด้านวัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาในระดับจังหวัด รวมถึงการ ระดับเครือข่ายทางวัฒนธรรมทั้ง หน่วยงานภาครัฐ เอกชน เพื่อให้ประชาชนเห็นคุณค่าและ ความสำคัญของวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สหทยา วิเศษ และคณะได้วิจัยเรื่อง “การ จัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มจังหวัดล้านนา” ผลการวิจัยพบว่า ๑. รูปแบบการ จัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในกลุ่มจังหวัดล้านนา แบ่งออกเป็นการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดย หน่วยงานภาครัฐ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยวัดและชุมชน และการจัดการทรัพยากร วัฒนธรรมโดยกลุ่ม เครือข่าย และองค์กรทางศิลปะเชิงสร้างสรรค์ ทั้งสามรูปแบบมีเป้าหมายในการ ดำเนินงานเพื่อการดูแล สงวนรักษา อนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชน การเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ การสืบสานประเพณีวัฒนธรรม การสร้างพื้นที่สาธารณะทางศิลปะชุมชนรวมทั้งการ สื่อสารต่อสาธารณะในสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ และเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในกลุ่ม

จังหวัดลำนนา ๒. การพัฒนากระบวนการในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วยแบบแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เรียกว่า PAR 3 Es Mode ได้แก่ E1 (Education) ศึกษา สำรวจ และประเมินทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนโดยการศึกษาเอกสาร การสำรวจบริบทพื้นที่ สภาพแวดล้อม และประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรวัฒนธรรม E2 (Engineering) การสร้างสรรค์ และพัฒนาศิลปะชุมชนตามอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมชุมชน และ E3 (Engagement) การสร้างสำนึกความเป็นเจ้าของร่วมในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม เพื่อให้เป็นข้อตกลงของชุมชนในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องในรูปแบบของคณะกรรมการที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในเชิงสร้างสรรค์ ๓. สังเคราะห์รูปแบบการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในกลุ่มจังหวัดลำนนา ได้แก่ รูปแบบแหล่งเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ศิลปะชุมชนรูปแบบพื้นที่สาธารณะที่มีงานศิลปะชุมชน และพื้นที่ธรรมชาติ รูปแบบถนนวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์หรือย่านวัฒนธรรม รูปแบบพุทธศิลป์แนวไทยประเพณี และ รูปแบบศิลปะเพื่อสร้างพลังชุมชน เป็นการนำศิลปะมาเพื่อสร้างศรัทธาให้กับคนในชุมชน และจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^๓

๕.๒.๓ วิเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๑. วิเคราะห์ SWOT การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย เพื่อนำไปสู่ การเสริมสร้างศักยภาพการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน การจัดการคน และองค์กรเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน คือ ๑) มีจุดแข็ง คือ การที่ชุมชนให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมชุมชน โดยชุมชนได้ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐจัดทำแผนบริหารจัดการวัฒนธรรมชุมชน ส่งเสริมให้มีการจัดระบบหรือแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ การส่งเสริมกระบวนการการวางแผนจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน การสร้างความเข้าใจของคนในชุมชน เพื่อนำไปสู่การ ส่งเสริมคุณค่าของมนุษย์การดำรงอยู่ในวิถีชุมชน การก่อเกิดความรักการเกื้อกูล ความสามัคคี ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชน ๒) มีจุดอ่อน คือยังไม่ได้ได้รับความสนับสนุนหรือให้ความสำคัญจากหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนเท่าที่ควร มีจำกัดในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์มีน้อย ขาดทรัพยากรบุคคลที่มีความเป็นผู้นำชุมชน งบประมาณจากภาครัฐให้การสนับสนุนการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนไม่เพียงพอ ๓) มีโอกาส คือมีแนวโน้มที่จะเป็นการ

^๓ สหทัยา วิเศษ และคณะ, “การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มจังหวัดลำนนา ,รายงานวิจัย”,รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, ๒๕๖๓), หน้า บทคัดย่อ.

เสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนดังเช่น มีแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ศาสนสถาน โบราณสถาน ปุชนียสถาน แหล่งท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๔) มีอุปสรรค คือขาดงบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว นโยบายการท่องเที่ยวของชุมชน และการพัฒนาสินค้าเชิงวัฒนธรรม และสินค้าชุมชน ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินการ

๒. รูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถียุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย จากผลการศึกษา พบว่า รูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถียุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย นั้นมาจากการศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมชุมชน และประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งรากฐานทางวัฒนธรรมชุมชน และการจัดการวัฒนธรรมชุมชนของแต่ละชุมชน เพื่อนำไปสู่การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชน และการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนวิถียุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย การส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชน ประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมชุมชน และการอนุรักษ์วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน โดยการส่งเสริมเรียนรู้และอนุรักษ์แหล่งวัฒนธรรมชุมชน ประวัติศาสตร์ เช่น วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ปุชนียสถาน และวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆในชุมชน การเสริมสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชนในชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลย โดยเชื่อมโยงกันภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนและประชาชนในชุมชน และการจัดแผนนโยบาย และแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลย โดยมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการของแต่ละชุมชนเพื่อยกระดับชุมชนสู่การพัฒนาศักยภาพชุมชนที่สร้างสรรค์ และยั่งยืน

ผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุเทพ สารบรรณ และคณะ^๔ ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา” ผลการศึกษาพบว่า การวิเคราะห์ศักยภาพและเครือข่ายของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยาทั้ง ๓ วัดส่วนใหญ่มีศักยภาพสิ่งอำนวยความสะดวกที่ค่อนข้างพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวซึ่งแต่ละวัดมีสิ่งที่ควรพัฒนาแตกต่างกันเป็นอันดับต้น ๆ เช่นวัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง) ไม่มีแผนผัง / เอกสารแนะนำแหล่งท่องเที่ยวรวมถึงเจ้าหน้าที่ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยววัดพระเจ้าตนหลวงมีเส้นทางเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งมีถนนชำรุดเสื่อมสภาพ และติดกับแหล่งชุมชนที่พลุกพล่านทำให้การเดินทางไม่สะดวกและวัดอนาลโยทิพยาราม (ดอยบุษราคัม) มีการก่อสร้างที่ใหม่ ๆ ซึ่งบดบังสถานที่สำคัญของวัดและสภาพแวดล้อมโดยรอบเป็นป่าขึ้นซึ่งมียูงหรือแมลงต่าง ๆ อาจจะไม่ปลอดภัยและสร้างความรำคาญแก่นักท่องเที่ยว และสอดคล้องกับ

^๔ สุเทพ สารบรรณ และคณะ, “กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา”, รายงานการวิจัย, (พะเยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตพะเยา, ๒๕๖๐), หน้า บทคัดย่อ.

ผลงานวิจัยของ นฤตล สวัสดิ์ศรี และมัสนิน ปูนอน^๕ ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาแนวทางการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดมหาสารคามเพื่อไปสู่เมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์” ผลการวิจัย พบว่า จะต้องเน้นการพัฒนาด้านองค์ความรู้ และการศึกษา โดยมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ เช่น การอบรม ความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรมประเพณี ที่สามารถที่สืบค้นได้จาก แหล่งข้อมูลต่างๆ

ผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล^๖ ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี” ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการจัดการในองค์กรชุมชน คือ การมีส่วนร่วมในการทำงาน การยึดมั่นในอุดมการณ์ การวางแผนการทำงาน การเปิดโอกาส ในการแสดงความคิดเห็น การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงาน ลักษณะการมีส่วนร่วมได้แก่ การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเรียนรู้จาก ประสบการณ์กับกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งร่วมกันหาทางออกในการจัดการกับปัญหาด้วยความเข้าใจใน ระบบนิเวศแนวทางพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานี คือ การทำงาน เป็นทีม ความคิดสร้างสรรค์ เพิ่มศักยภาพสมาชิกในองค์กรเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานภายใน องค์กรการเรียนรู้และการเปิดรับวัฒนธรรมองค์กรการเสริมแรงพฤติกรรมซึ่งจะเป็นการแก้ปัญหา ทรัพยากรธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อมในจังหวัดอุบลราชธานีได้อย่างยั่งยืนสืบไป

^๕ นฤตล สวัสดิ์ศรี และมัสนิน ปูนอน, “ศึกษาแนวทางการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดมหาสารคามเพื่อไปสู่เมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์”, รายงานการวิจัย, (สาขาวิชาบริหารธุรกิจเกษตร คณะเทคโนโลยีการเกษตร : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๖๒), หน้า บทคัดย่อ.

^๖ พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล, “กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗): ๑-๑๖.

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างศักยภาพพัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) หน่วยงานภาครัฐ หรือในระดับนโยบาย ควรกำหนดให้มีนโยบายในการจัดการวัฒนธรรมชุมชน จากเดิมที่รัฐเป็นศูนย์กลาง มาเป็นนโยบายการจัดการโดยให้ความสำคัญกับการจัดการของชาวบ้านและชุมชนภาคประชาชน นักวิชาการ ผู้นำชุมชน และองค์กรท้องถิ่นร่วมกันจัดการ

๒) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่น ควรส่งเสริมสนับสนุนชุมชนในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน ทุนบำรุง ดูแล บูรณะทรัพยากรเส้นทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ให้คงสภาพเดิม เพื่อเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมชุมชน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

๑) การสร้างความรู้ความเข้าใจ และแนวทางการจัดการวัฒนธรรมชุมชนของท้องถิ่น โดยมีกระบวนการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน องค์กร และประชาชนในท้องถิ่นเพื่อดำเนินด้านวัฒนธรรมชุมชน วัฒนธรรมภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องคุ้มครองวัฒนธรรมชุมชน

๒) การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ และการให้การศึกษา โดยชุมชนและองค์กรชุมชน ดำเนินการรักษา ส่งเสริม และอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนโดยเน้นการให้ความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิต รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และส่งเสริมให้ผู้คนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมชุมชนในลักษณะการรักษา ส่งเสริม สืบสาน และอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน

๓) การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันกำหนดบทบาทหน้าที่ และจัดทำระเบียบในการรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน และร่วมกันเป็นพลังในการขับเคลื่อนในกิจกรรมทางวัฒนธรรมชุมชน

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการขับเคลื่อนวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๒) ควรมีการศึกษาถึงรูปแบบการพัฒนาศักยภาพภาวะผู้นำ และคนในท้องถิ่น ในการรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๓) ควรมีการศึกษาถึงรูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

บรรณานุกรม

๑. หนังสือ

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. **ชุมชนต้นแบบสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์**

กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๙.

กระทรวงวัฒนธรรม. **แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของ“บวร” เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน**

ของชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร:

กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๖๒.

กระทรวงศึกษาธิการ. **แนวการจัดการศึกษาระดับก่อนประถม.** กรุงเทพมหานคร: ครุสภา, ๒๕๓๖.

กาญจนา แก้วเทพ. **การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน : โดยถียมมนุษย์เป็นศูนย์กลาง.**

กรุงเทพมหานคร: สมาคมทอโลกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๘.

โกวิทย์ พวงงาม. **การจัดการตนเองของชุมชน.** กรุงเทพมหานคร: เอ็กโปเน็นต์, ๒๕๕๓.

คณะกรรมการนโยบายและแผน มหาวิทยาลัยรามคำแหง. **แผนพัฒนาบุคลากรของมหาวิทยาลัย**

รามคำแหง ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๒ - ๒๕๕๕. กรุงเทพมหานคร:

มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒.

จำนงค์ อติพัฒนสิทธิ์ และคณะ. **สังคมวิทยา.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.

ฉลาด บุญลอย. **ประวัติวรรณคดีบาลี.** ตอนที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๐๖.

ชลธิชา สายศิลา. **การศึกษาวิเคราะห์แนวทางและวิธีการปรับปรุงกระบวนการงานการขออนุมัติจัด**

กิจกรรมบรรยายพิเศษ. คณะสถิติประยุกต์: นิด้า, ๒๕๖๑.

ชุติมา เวทการ. **การจัดการเรียนรู้สาระทัศนศิลป์บนพื้นฐานวัฒนธรรมชุมชน.** กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง. **ชุมชน.** สงขลา: นาศิลป์โฆษณา, ๒๕๕๖.

เดือน คำดี. **พุทธปรัชญา.** กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๔.

ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์. **ชุมชนศึกษา Community Study.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ธีระวัฒน์ แสนคำ. **พระพุทธรูปสำคัญในจังหวัดเลย.** เลย: สำนักศิลปะ และวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏ

เลย, ๒๕๖๑.

----- **ร่องรอยวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดี-ลพบุรีในพื้นที่จังหวัดเลย.** เลย:

รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์, ๒๕๕๘.

นงเยาว์ ชาญณรงค์. **ศาสนากับสังคม.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๑.

นวลจันทร์ ทัศนชัยกุล. **ระบบงานยุติธรรม : ยุคใหม่.** กรุงเทพมหานคร: พรทิพย์การพิมพ์, ๒๕๕๖.

- นิยพรรณ วรรณศิริ. **มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส, ๒๕๕๐.
- บัณฑิต อ่อนดา และวิริยา น้อยวงศ์. **ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบทประสิทธิภาพของประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓.
- บันเทิง เพียรคำ. **การศึกษาข้อมูลการแบ่งสาขาระบบและแนวทางการยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรมและบุคคลที่มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม : วัฒนธรรมอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และ Living Human Treasures ของ UNESCO และต่างประเทศ**. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, ๒๕๕๘.
- บันเทิง เพียรคำ. **ถอดบทเรียนกิจกรรมการศึกษาชุมชนและการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม : มุมมองด้าน Business Model Canvas และการสื่อสาร**. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม: บุญศิริ การพิมพ์, ๒๕๖๐.
- บำรุง บุญปัญญา. **๓ ทศวรรษ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน**. สุรินทร์: โครงการหนังสือดอกท้อป่า, ๒๕๔๙.
- บุญทวรรณ วิงวอน. **การเป็นผู้ประกอบการยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- บุปผา บุญทิพย์. **คติชาวบ้าน**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.
- ประเวศ วะสี. **ประชาคมตำบล**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๑.
- . **ภูมิปัญญาไทยและศักยภาพของชุมชนปัญหาด้านวิกฤตสู่ทางรอด**. กรุงเทพมหานคร: หมู่บ้าน, ๒๕๓๐.
- ปรีชา วงศ์ทิพย์. **การพัฒนาชุมชนประยุกต์ : แนวคิดการบูรณาการ**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๕๕.
- ผาสุก มุทเมธา. **คติชาวบ้านกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕.
- พยุพ ศรีจันทร์ และคณะ. **เรื่องเล่าและวิถีชุมชนปากน้ำเหือง**. โดย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๖๓.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- . **การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.
- . **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระสุธีรัตนบัณฑิต. **การจัดการมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา**. นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๖๔.
- พัฒน พึ่งผลา. **ประวัติศาสตร์คติบาลี**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕.
- เพชรน้อย ม่วงงาม. **ศักยภาพของชุมชนกรณีการจัดตั้งหมู่บ้านปลอดภัยจังหวัดสุพรรณบุรี**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๙.
- ยุกติ มุกดาวิจิตร. **การก่อตัวของกระแส "วัฒนธรรม" ในสังคมไทย : พ.ศ.๒๕๒๐ - ๒๕๓๗**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒.
 ลีลาภรณ์ นาคทรรพ และคณะ. **ระบบการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน : กรณีศึกษา**

ชุมชนอีสานใต้.นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๘.

วสิน อินทสระ. **พุทธจริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทองกราว, ๒๕๔๑

วิเชียร ชาบุดรบุญศรี. **สมบัติเมืองเลย**. เลย: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, ๒๕๔๑.

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสฐียรพงษ์ วรรณปก. **หนังสือเรียนสังคมศึกษา พระพุทธศาสนาชั้น
 มัธยมศึกษาปีที่ ๕**. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๖.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **เจดีย์ พระพุทธรูป อุบัติ่ม สิม ศิลปะลาวและอีสาน**. กรุงเทพมหานคร: มิวเซียม
 เพรส, ๒๕๕๕.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **พระพุทธรูปในประเทศไทย : รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย**.
 กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖.

เศียร เศวต. **ศักยภาพที่ยิ่งใหญ่ของมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ชีวิต, ๒๕๓๒.

สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

สมชนก (คัมพันธ์) ภาสกรจรัส. **การจัดการเชิงเปรียบเทียบ/การจัดการข้ามวัฒนธรรม**.
 กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดเคชั่น, ๒๕๕๙.

สมพร เทพสิทธา. **การอภิปรายเรื่องชี้ภาวะสังคมในด้านคุณธรรม**. คณะกรรมการส่งเสริมศีลธรรม
 และจิตใจ สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๕.

----- **บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: สภาสังคม
 สงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๘.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. **สังคมวิทยาชุมชน หลักการศึกษาวิเคราะห์และปฏิบัติงานชุมชน**. คณะ
 มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๗.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร:
 สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

สายันต์ ไพเราะญจิตร. **การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑ์สถานโดย
 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น**. สถาบันพระปกเกล้า: ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์, ๒๕๔๘.

----- **ถิ่นฐานบ้านบางตำบล และความเป็นชุมชนในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร:
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.

สาโรช บัวศรี. **ปรัชญาการศึกษาสำหรับประเทศไทย : จุดบรรจบระหว่างพุทธศาสนากับ
 ประชาธิปไตย**.กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๔.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. **คู่มือโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนพลังขับเคลื่อนสู่ความเข้มแข็งยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒.

----- **คู่มือแนวทางการดำเนินงาน เรื่องการปกป้องคุ้มครองภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว). **สถานการณ์และภาพรวมงานวิจัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่จังหวัดเลย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว), ๒๕๖๓.

สำนักงานจังหวัดเลย. **รายงานประจำปี ๒๕๖๐**. เลย: สำนักงานจังหวัดเลย, ๒๕๖๐.

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเลย, **บ้านท่าดีหมี**. เลย: สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเลย, ๒๕๖๒.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย. **แผนปฏิบัติการและแผนการใช้จ่ายงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๑**. เลย: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย, ๒๕๖๑.

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเลย. **สถาปัตยกรรมท้องถิ่นจังหวัดเลย**. เลย: ฝ่ายส่งเสริมการศึกษาและวัฒนธรรม สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเลย, ๒๕๕๕.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **สรุปสาระสำคัญแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๖๑.

สุกัญญา รัศมีธรรมโชติ. **แนวทางการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ด้วย Competency Based Learning**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัดมหาชน, ๒๕๔๘.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **วัฒนธรรมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สุดารา สุธงษา. **เพื่อความเข้าใจในแผ่นดิน : เลย**. กรุงเทพมหานคร: สารคดี, ๒๕๓๙.

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒.

สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์. **รากฐานแห่งชีวิต : วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: หมู่บ้าน, ๒๕๓๓.

สุวรรณ เพชรนิล. **วัฒนธรรมและศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: กิ่งจันทร์การพิมพ์, ๒๕๓๒.

เสถียร เหลืองอร่าม. **หลักการบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: โพธิ์สามต้นการพิมพ์, ๒๕๔๙.

องค์การบริหารส่วนตำบลปากตม **งานนโยบายและแผน. แผนพัฒนาท้องถิ่น (๒๕๖๑-๒๕๖๕)**. องค์การบริหารส่วนตำบลปากตม: งานนโยบายและแผน, ๒๕๖๑.

องค์การบริหารส่วนตำบลแสงภา, **แผนพัฒนาท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๖๕**. องค์การบริหารส่วนตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย, ๒๕๖๑.

อนิวัช แก้วจำนงค์. **การจัดการทรัพยากรมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. สงขลา: นาศิลป์โฆษณา, ๒๕๕๔.

อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ. การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย.

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๓๙.

อมรา พงศาพิชญ์. พุทธศาสนาชาวบ้าน ในความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร:

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, ๒๕๔๗.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. การวิจัยในมิติวัฒนธรรม. เชียงใหม่: โรงพิมพ์มีงเมือง, ๒๕๔๒.

Mathews David. Elements of a Strong Civil Society and Health Public Life.

Kettering Foundation. Memo, 1996.

๒. รายงานการวิจัย/คุณิพนธ์/ภาคิพนธ์/สารนิพนธ์ :

กฤษฎา ไชยงาม และคณะ. “การศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

แบบมีส่วนร่วมบ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอลำดือ จังหวัดเลย”. รายงานการวิจัย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๖๐.

ทองคำ ดวงจันทร์ และคณะ. “การพัฒนาศักยภาพของชุมชนและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย-ลาว”. รายงาน

การวิจัย. วิทยาเขตหนองคาย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

นฤมล สวัสดิ์ศรี และมัสลิน ปูนอน. “ศึกษาแนวทางการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมใน

จังหวัดมหาสารคามเพื่อไปสู่เมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์”. สาขาวิชาบริหารธุรกิจเกษตร

คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๖๒.

นางสนิศา พงษ์เสนห์ และคณะ. “วัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ใน

การจัดการทางสังคมของชุมชนบ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัด

เลย”. รายงานการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๕.

พระมหาสมศักดิ์ สติสมปโน และคณะ. “พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย : วิเคราะห์ประวัติศาสตร์

พุทธศิลปกรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง”. รายงานการวิจัย

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

พันเอก สัณญา พงษ์ศรีดา. “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่กอง

อำนวยการ รักษาความมั่นคงภายในภาค ๑ ตามหลักพุทธธรรม”. บัณฑิตวิทยาลัย:

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

ภัทรสุภา ลีลานภาพรรณ. “การท่องเที่ยวเชิงพุทธ : ศึกษาเฉพาะกรณีแหล่งวัฒนธรรมใน

กรุงเทพมหานคร”. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

มณฑิรา ยืนนาน. ศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชนในการส่งเสริมและพัฒนา

วัฒนธรรม : กรณีศึกษาตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี.

รายงานการวิจัย คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๔.

วนิดา ฟ้าอรุณ. “ศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวของตำบลเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา”.

บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๗.

วรรณวิษา วรรณธิภา,การศึกษาปัญหาและกำหนดกลยุทธ์ขององค์กร : กรณีศึกษาบริษัท This Work จำกัด. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, ๒๕๕๕.

วสิษฐ์พล กุลพรม. “การพัฒนาระบบการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งตามหลักพุทธธรรม ของเทศบาลตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน”. รายงานการวิจัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

ศักดิ์ศิริ นันตะสุข และคณะ. “โครงการพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้” มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ, ๒๕๕๐.

สนิกตา พงษ์เสนห์ และคณะ. “วัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทางสังคมของชุมชนบ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย”. รายงานการวิจัย สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๕.

สัททยา วิเศษ และคณะ. การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มจังหวัดล้านนา. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, ๒๕๖๓.

สายพิน สันทัด และคณะ. “การศึกษาความต้องการของการพัฒนาศักยภาพของชุมชน”. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๑.

สุเทพ สารบรรณ และคณะ. “กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา”. รายงานการวิจัย วิทยาเขตพะเยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

สุรัชชานุกุล นุ่นภูบาล และคณะ. “วรรณกรรมท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม : ปิวรรตไบลาน วัดศรีชมชื่น บ้านคกเลาใต้ ตำบลบุษม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย”. รายงานการวิจัย กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, ๒๕๖๑.

อุดม จุมพลหล้า และคณะ. วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย. ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, ๒๕๔๙.

อุทิศ ทาหอม และคณะ. “กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนจัดการตนเองบนฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านเสม็ด ตำบลหนองเต็ง อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์”. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๘.

๓. บทความ

ธีระวัฒน์ แสนคำ. “ชุมชนโบราณบ้านอาฮี : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนโบราณในลุ่มน้ำเหือง”, ใน วารสารพื้นถิ่นโขง ซี มูล. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐): ๙๐.

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล. “กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชน
ในจังหวัดอุบลราชธานี”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑
(มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๓): ๑-๑๖.

วิชัย จินดาเหม. “พระนาครคิริริมงคล วัดคิริริมงคล อ.ท่าลี่ จ.เลย”, ข่าวสดรายวัน. ปีที่ ๒๐ ฉบับ
๗๒๖๒ (ตุลาคม ๒๕๕๓):

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี. “ศักยภาพสำคัญอย่างไรต่อการท่องเที่ยว”, จุลสารการท่องเที่ยว. ฉบับที่ ๘
(๒) (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๓๒): ๔๒.

สมบูรณ์ ธรรมลงกา. “รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน
ในจังหวัดเชียงราย”, วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร. ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒
(เมษายน - มิถุนายน ๒๕๕๖): ๕๘.

สุกัญญา รัตติธรรมโชติ. “Competency: เครื่องมือการบริหารที่ปฏิเสธไม่ได้”, Productivity. ปีที่
๙ ฉบับที่ ๕๓ (พฤศจิกายน - ธันวาคม, ๒๕๕๗): ๔๘.

สุรุจณี ปัดไธสง. “วัฒนธรรม : เงื่อนไขความเข้มแข็งชุมชน/หมู่บ้าน”, วารสารพฤติกรรมศาสตร์. ปีที่
๘ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๕๕): ๑๓-๑๖.

อารดา พลอาษา. “การศึกษาองค์ความรู้ การอนุรักษ์ การส่งเสริมและการเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยว
ทางกระรอกคู่ตีนแดง อำเภอนาโพธิ์ และอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์”, วารสารวิจัย
วัฒนธรรม. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๔): ๑๕.

๔. ข้อมูลออนไลน์

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. **อ่านาจอหน้า**ที่ .[ออนไลน์], แหล่งที่มา :
http://www.culture.go.th/culture_th/ewt_news.php?nid=๒. (๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๕)

วิกิพีเดีย . **การวิเคราะห์สวอต** . [ออนไลน์], แหล่งที่มา :
[https://th.wikipedia.org/w/index.php?title=การวิเคราะห์สวอต & action=edit§ion=1](https://th.wikipedia.org/w/index.php?title=การวิเคราะห์สวอต&action=edit§ion=1). (เข้าถึงข้อมูล ๒ กันยายน ๒๕๖๕)

๕. ข้อมูลสัมภาษณ์

กุศล สิงห์รักษ์. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านแสงภา หมู่ ๓. สัมภาษณ์, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

คง พรหมสาส์น. ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านท่าดีหมี่. สัมภาษณ์, ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

คำฟอง บาเรือน. ภูมิปัญญาท้องถิ่น. สัมภาษณ์, ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

คำไหล เนตรแสงศรี. ผู้ใหญ่บ้านบ้านปากอ. สัมภาษณ์, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

จิต ศรีสงคราม. ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านท่าดีหมี่. สัมภาษณ์, ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

จิระเดช เปาวนา. อดีตสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลอาฮี. สัมภาษณ์, ๑๗ เมษายน ๒๕๖๕.

- เจษฎาภรณ์ สอนเสียง. ผู้ใหญ่บ้านบ้านท่าดีหมี. สัมภาษณ์, ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- ดาบตำรวจบุญเรือง สีดาพิมพ์. ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านท่าดีหมี. สัมภาษณ์, ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- ตี ศรีบุรินทร์. กำนันตำบลห้วยพิชัย. สัมภาษณ์, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- ธีรวรรณ สุวันนัง. ผู้ใหญ่บ้านบ้านอาฮี หมู่ ๖. สัมภาษณ์, ๒๓ เมษายน ๒๕๖๕.
- นงลักษณ์ สถิต. ครูชำนาญการพิเศษ. สัมภาษณ์, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- นางรัตนพร ดนุพร. อาสาสมัครชุมชน. สัมภาษณ์, ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- นางวาสนา แสงแก้ว. ข้าราชการบำนาญ. สัมภาษณ์, ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- บรรจง ผาดจันทร์. อาสาสมัครชุมชน. สัมภาษณ์, ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- บัวลี สาครเจริญ. กรรมการชุมชนบ้านท่าดีหมี. สัมภาษณ์, ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- บุญมา โกศรีวงศ์. ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านอาฮี. สัมภาษณ์, ๒๔ เมษายน ๒๕๖๕.
- ประทีป อุทาพร. กรรมการวิสาหกิจชุมชนท่าดีหมี. สัมภาษณ์, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- ประไพพร นาภูทัด. ครูโรงเรียนบ้านห้วยพิชัย. สัมภาษณ์, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- ประสิทธิ์ ลีทับขาว. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านแสงภา หมู่ ๓. สัมภาษณ์, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- ปัญจพล จำปานิล. ข้าราชการบำนาญ บ้านอาฮี ตำบลอาฮี. สัมภาษณ์, ๒๓ เมษายน ๒๕๖๕.
- ผานิต ตาระบัตร์. ครูโรงเรียนบ้านห้วยพิชัย. สัมภาษณ์, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- พนมไพร เปาวนา. ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านอาฮี ตำบลอาฮี. สัมภาษณ์, ๒๔ เมษายน ๒๕๖๕.
- พรสวรรค์ แสนชัย. ประธาน อสม. บ้านท่าดีหมี. สัมภาษณ์, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- พระครูกิตติขยาภิวัฒน์. เจ้าคณะตำบลห้วยพิชัยเขต ๑ วัดศรีพิชัยมงคล. สัมภาษณ์, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- พระครูประสิทธิธรรมญาณ. เจ้าคณะอำเภอท่าลี่. สัมภาษณ์, ๑๖ เมษายน ๒๕๖๕.
- พระครูปริยัติเจติยคุณ. รองเจ้าคณะอำเภอท่าลี่. สัมภาษณ์, ๑๖ เมษายน ๒๕๖๕.
- พระครูปริยัติธรรมโกศล. เจ้าคณะอำเภอเชียงคาน วัดสันติวนาราม. สัมภาษณ์, ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- พระครูปริยัตินันทวิสุทธิ. รองเจ้าคณะอำเภอเชียงคาน วัดป่าศรีภูทอก. สัมภาษณ์, ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- พระครูปลัดประดิษฐ์ ธรรมธโร. เจ้าคณะตำบลเชียงคานเขต ๑. สัมภาษณ์, ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- พระครูพิพิธธรรมจักร. รองเจ้าคณะอำเภอท่าลี่. สัมภาษณ์, ๑๖ เมษายน ๒๕๖๕.
- พระครูโพธิจริยาภิวัฒน์. เจ้าคณะอำเภอนาแห้ว วัดศรีโพธิ์ชัย. สัมภาษณ์, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- พระครูลัทธิวันคุณากร. เจ้าคณะตำบลห้วยพิชัยเขต ๒ วัดลัทธิวัน. สัมภาษณ์, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- พระครูอินทราสารวิจักษ์. รองเจ้าคณะอำเภอปากชม วัดอินทร์แปลง. สัมภาษณ์, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- พระปลัดธีระวุฒิ สนมโน. เจ้าคณะตำบลนาแห้ว. สัมภาษณ์, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- พระอธิการเหื่อน ปญญาพล. เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดินแทน. สัมภาษณ์, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- พิสมัย ปาเปี้ย. ผอ.กลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม. สัมภาษณ์, ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- ไพศาล สอนเสียง. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านท่าดีหมี. สัมภาษณ์, ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

- ภาคภูมิ นอแสงศรี. รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลอาฮี. สัมภาษณ์, ๑๗ เมษายน ๒๕๖๕.
- มนูรี อินทะผิว. อาสาสมัครชุมชน. สัมภาษณ์, ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- โยเอ็ด ภัคดี. ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖. สัมภาษณ์, ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- จำเริญ กาแก้ว. ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอท่าวาสุกรี. สัมภาษณ์, ๒๓ เมษายน ๒๕๖๕.
- วณิยากร สิงอุดม. ข้าราชการครู. สัมภาษณ์, ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- วิรัตน์ กาลภูมิ. กำนันตำบลแสงภา. สัมภาษณ์, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- สมบัติ คุณาอ่อน. ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านสงาว. สัมภาษณ์, ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- สมบัติ ชิตทิต. นายกองค์การบริหารส่วนตำบลแสงภา. สัมภาษณ์, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- สมพิศ พลนาคว. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านแสงภา หมู่ ๓. สัมภาษณ์, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- สว่าง พุทธิรักษ์. ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านแสงภา. สัมภาษณ์, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- สัญญา สิทธิ. ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านอาฮี. สัมภาษณ์, ๒๔ เมษายน ๒๕๖๕.
- สัญญา สุวันนัง. นายกองค์การบริหารส่วนตำบลอาฮี. สัมภาษณ์, ๑๖ เมษายน ๒๕๖๕.
- สาวอภิญญา ชัยบุตร. ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านอาฮี. สัมภาษณ์, ๒๔ เมษายน ๒๕๖๕.
- สุทัศน์ ทานูมา. ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลแสงภา. สัมภาษณ์, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- สุพัตตรา กมลรัตน์. ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านแสงภา. สัมภาษณ์, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- สุริทัต วรรณสาร. ผู้ใหญ่บ้านบ้านอาฮี หมู่ ๑. สัมภาษณ์, ๒๓ เมษายน ๒๕๖๕.
- หลิน มั่นมา. ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านแสงภา. สัมภาษณ์, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- อภิชาติ บุญงาม. ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านอาฮี. สัมภาษณ์, ๑๗ เมษายน ๒๕๖๕.
- อภินันท์ สุวรรณโค. นายอำเภอเชียงคาน. สัมภาษณ์, ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- อมร กบโก. ภูมิปัญญาท้องถิ่น. สัมภาษณ์, ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- อรพรรณ สืบสาย. กรรมการชุมชนท่าดีหมี. สัมภาษณ์, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- อำพร สิงห์รักษ์. ผู้ใหญ่บ้านบ้านแสงภา. สัมภาษณ์, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๕.
- อรุณรัตน์ อินตา. นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยพิชัย. สัมภาษณ์, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

ภาคผนวก

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยฉบับนี้จัดทำขึ้นตามโครงการวิจัยเรื่องการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย เพื่อพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

กรุณาให้สัมภาษณ์ตามความเป็นจริง เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ในทางวิชาการ ข้อมูลที่ได้จากการให้สัมภาษณ์นี้ จะนำไปวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวม ซึ่งการให้สัมภาษณ์นี้จะไม่ผลเสียต่อผู้ให้สัมภาษณ์ ทั้งในหน้าที่และการปฏิบัติงานแต่อย่างใด

แบบสัมภาษณ์นี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

เริ่มสัมภาษณ์ในเวลา น
วันที่/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์.....เวลา.....น.
ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....
ตำแหน่ง.....
ผู้สัมภาษณ์ : ผู้วิจัย.....
บันทึกข้อมูล : ผู้วิจัย (จดบันทึก, บันทึกภาพ, บันทึกเสียง)
สถานที่สัมภาษณ์.....
สิ้นสุดการสัมภาษณ์เวลา.....น.

ตอนที่ ๒ ประเด็นการสัมภาษณ์

๒.๑ ศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๑) ศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนมีศักยภาพด้านอะไรบ้าง ที่ยังทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน

.....
.....

๒) ศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนมีเรื่องอะไรบ้าง

.....

.....

๓) ชาวบ้านในชุมชนให้ความสำคัญอย่างไรต่อวัฒนธรรมชุมชนเหล่านั้น

.....

.....

๒.๒ การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๑) ด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ

.....

.....

๒) การบริหารจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน

.....

.....

๓) การบริหารจัดการคน และเครือข่ายองค์กร

.....

.....

๒.๓ พัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

๑) ด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ

.....

.....

๒) การบริหารจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน

.....

.....

๓) การบริหารจัดการคน และเครือข่ายองค์กร

.....

.....

ตอนที่ ๓ ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ตอบแบบสัมภาษณ์จากท่าน
ด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

แบบสนทนากลุ่มเพื่อการวิจัย

เรื่อง การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

คำชี้แจง

แบบสนทนากลุ่มเพื่อการวิจัยฉบับนี้จัดทำขึ้นตามโครงการวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้าง
ศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเสริมสร้าง
ศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย เพื่อพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการ
เสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอ
รูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

กรุณาให้สนทนากลุ่มตามความเป็นจริง เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ในทางวิชาการ ข้อมูลที่
ได้จากการให้สัมภาษณ์นี้ จะนำไปวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวม ซึ่งการให้สัมภาษณ์นี้
จะไม่มีผลเสียต่อผู้ให้สัมภาษณ์ ทั้งในหน้าที่และการปฏิบัติงานแต่อย่างใด

แบบสัมภาษณ์นี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ร่วมสนทนากลุ่ม

เริ่มสนทนากลุ่มในเวลา

วันที่/เดือน/ปีที่สนทนากลุ่ม.....เวลา.....น.

ชื่อผู้ให้สนทนากลุ่ม.....

ตำแหน่ง.....

ผู้สนทนากลุ่ม : ผู้วิจัย.....

บันทึกข้อมูล : ผู้วิจัย (จดบันทึก, บันทึกภาพ, บันทึกเสียง)

สถานที่สนทนากลุ่ม.....

สิ้นสุดการสนทนากลุ่มเวลา.....น.

ตอนที่ ๒ ประเด็นการสนทนากลุ่ม

๒.๑ การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย

- ๑) ด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ
- ๒) การบริหารจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน
- ๓) การบริหารจัดการคน และเครือข่ายองค์กร

**๒.๒ การพัฒนารูป และกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตาม
แนวชายแดนจังหวัดเลย**

- ๑) ด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ
- ๒) การบริหารจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน
- ๓) การบริหารจัดการคน และเครือข่ายองค์กร

ตอนที่ ๓ ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถามกลุ่มจากท่าน
ด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ที่	ชื่อ - นามสกุล	ตำแหน่ง
๑	พระครูประสิทธิวิธาน	เจ้าคณะอำเภอกำลือ
๒	พระครูปริยัติเจตียคุณ	รองเจ้าคณะอำเภอกำลือ
๓	พระครูพิพิธธรรมจักร	รองเจ้าคณะอำเภอกำลือ
๔	นายสัญญา สุวันนัง	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลอาฮี
๕	นายภาคภูมิ นอแสงศรี	รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลอาฮี
๖	นายอภิชาติ บุญงาม	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านอาฮี
๗	นายจิระเดช เปาวนา	อดีตสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลอาฮี
๘	นายสุริทัต วรรณสาร	ผู้ใหญ่บ้านบ้านอาฮี หมู่ ๑
๙	นางธีรวรรณ สุวันนัง	ผู้ใหญ่บ้านบ้านอาฮี หมู่ ๖
๑๐	นายรำไพ กาแก้ว	ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอกำลือ
๑๑	นายปัญญาพล จำปานิล	ข้าราชการบำนาญ บ้านอาฮี ตำบลอาฮี
๑๒	นางพนมไพร เปาวนา	ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านอาฮี ตำบลอาฮี
๑๓	นายสัญญา สิทธิ	ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านอาฮี
๑๔	นางบุญมา โกศลวิงค์	ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านอาฮี
๑๕	นางสาวอภิขญา ชัยบุตร	ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านอาฮี
๑๖	พระครูปริยัติธรรมโกศล	เจ้าคณะอำเภอยางชุมน้อย วัดสันติวาราม
๑๗	พระครูปริยัตินันทวิสุทธิ	รองเจ้าคณะอำเภอยางชุมน้อย วัดป่าศรีพุทธ
๑๘	พระครูปลัดประดิษฐ์ ธรรมธโร	เจ้าคณะตำบลยางชุมน้อย เขต ๑
๑๙	นายอภิรักษ์ สุวรรณโค	นายอำเภอยางชุมน้อย
๒๐	นางพิสมัย ปาเปี้ย	ผอ.กลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม
๒๑	นางสาวธนิยากร สิงอุดม	ข้าราชการครู
๒๒	นายเจษฎาภรณ์ สอนเสียง	ผู้ใหญ่บ้านบ้านท่าดีหมี่
๒๓	นายไพศาล สอนเสียง	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านท่าดีหมี่
๒๔	นางบัวลี สาครเจริญ	กรรมการชุมชนบ้านท่าดีหมี่
๒๕	ดาบตำรวจบุญเรือง สีดาพิมพ์	ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านท่าดีหมี่
๒๖	นายจัด ศรีสงคราม	ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านท่าดีหมี่
๒๗	นายคง พรหมสาส์น	ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านท่าดีหมี่
๒๘	นางพรสวรรค์ แสนชัย	ประธาน อสม. บ้านท่าดีหมี่
๒๙	นางอรพรรณ สืบสาย	กรรมการชุมชนท่าดีหมี่
๓๐	นายประทีป อุทาพร	กรรมการวิสาหกิจชุมชนท่าดีหมี่

๓๑	พระครูโพธิจริยาภิวัฒน์	เจ้าคณะอำเภอหนาแห้ว เจ้าอาวาสวัดศรีโพธิ์ชัย
๓๒	พระปลัดธีระวุฒิ สนตมโน	เจ้าคณะตำบลนาแห้ว
๓๓	พระอธิการเฮื่อน ปญญาพโล	เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดินแทน
๓๔	นายสมบัติ ชิตทิต	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลแสงภา
๓๕	นายสุทัศน์ ทานูมา	ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลแสงภา
๓๖	นางนงลักษณ์ สติตย์	ครูชำนาญการพิเศษ
๓๗	นายวิรัตน์ กาลภูมิ	กำนันตำบลแสงภา
๓๘	นายอำพร สิงห์รักษ์	ผู้ใหญ่บ้านบ้านแสงภา
๓๙	นายคำไหล เนตรแสงศรี	ผู้ใหญ่บ้านบ้านปาก่อ
๔๐	นายกุศล สิงห์รักษ์	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านแสงภา หมู่ ๓
๔๑	นางสมพิศ พลนาคู	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านแสงภา หมู่ ๓
๔๒	นายประสิทธิ์ ลีทับขาว	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านแสงภา หมู่ ๓
๔๓	นายหลิน มั่นมา	ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านแสงภา
๔๔	นายสว่าง พุทธรักษ์	ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านแสงภา
๔๕	นางสุพัตตรา กมลรัตน์	ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านแสงภา
๔๖	พระครูอินทธารวิจิตร	รองเจ้าคณะอำเภอปากชม วัดอินทร์แปลง
๔๗	พระครูสถิตวิจิตรคุณากร	เจ้าคณะตำบลห้วยพิชัยเขต ๒ วัดสถิตวิจิตร
๔๘	พระครูกิตติขยาภิวัฒน์	เจ้าคณะตำบลห้วยพิชัยเขต ๑ วัดศรีพิชัยมงคล
๔๙	นางอรารัตน์ อินถา	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยพิชัย
๕๐	นางสาวประไพพร นาภูทัก	ครูโรงเรียนบ้านห้วยพิชัย
๕๑	นางสาวผานิต ตาระบุตร	ครูโรงเรียนบ้านห้วยพิชัย
๕๒	นายตี ศรีบุรินทร์	กำนันตำบลห้วยพิชัย
๕๓	นายโยเอ็ด ภักดี	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖
๕๔	นางมนรี อินทะผิว	อาสาสมัครชุมชน
๕๕	นางวาสนา แสงแก้ว	ข้าราชการบำนาญ
๕๖	นางรัตนาพร ดนุพร	อาสาสมัครชุมชน
๕๗	นางบรรจง ผาดจันทร์	อาสาสมัครชุมชน
๕๘	นายสมบัติ คุณาอ่อน	ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านสงาว
๕๙	นางคำฟอง บาเรือน	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
๖๐	นางอมร กัปโก	ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ ดร. พระโกศล มณีนटना
๒. หน่วยงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์กำแพงเพชร
๓. วุฒิการศึกษา พธ.บ. พุทธศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) พ.ศ. ๒๕๕๔
พธ.ม. พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์) พ.ศ. ๒๕๕๕
พธ.ด. พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พุทธบริหารการศึกษา) พ.ศ. ๒๕๖๐
๔. ตำแหน่ง อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์กำแพงเพชร
๕. ผลงานวิจัย ๒๕๕๙ การวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนาพฤติกรรมด้านคุณธรรม จริยธรรมนิสิตที่พึงประสงค์ ของหน่วยวิทยบริการ ณ วัดพระบรมธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร” แหล่งทุน หน่วยวิทยบริการ ณ วัดพระบรมธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร
๖. บทความ บทความวิจัย เรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนาพฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรมนิสิตที่พึงประสงค์ ของหน่วยวิทยบริการ ณ วัดพระบรมธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร” ,วารสาร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (ฉบับพิเศษ) ประจำเดือนเมษายน – มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๕๕๘ บทความวิชาการ เรื่อง “ไตรสิกขากับการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมผู้เรียน” งานประชุมวิชาการระดับนานาชาติภูมิศาสตร์เชิงวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนา ครั้งที่ ๗ ประจำปี ๒๕๕๘ (IBRS 2016). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, น่าน.
๒๕๖๑ บทความวิชาการ เรื่อง “ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ตามแนวพระพุทธศาสนา” งานประชุมวิชาการระดับนานาชาติครั้งที่ ๙ และระดับชาติ ครั้งที่ ๑ วัฒนธรรมเชิงพุทธกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ประจำปี ๒๕๖๑ (IBRS 2018). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
๒๕๖๑ บทความวิชาการ เรื่อง “การบริหารจัดการบุคลากรเชิงกลยุทธ์ตามแนวพระพุทธศาสนา” งานประชุมวิชาการระดับ ครั้งที่ ๑ พุทธปัญญากับทศวรรษแห่ง

การพัฒนาที่ยั่งยืน ประจำปี ๒๕๖๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

๒๕๖๓ บทความวิชาการ เรื่อง “ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารงานวิชาการ” งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๔ พุทธเกษตร : นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน.

๒๕๖๕ บทความวิชาการ “ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์:องค์กรส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา หนึ่งในชุมชนที่พระสงฆ์จัดตั้งขึ้น” งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๘ และนานาชาติ ครั้งที่ ๑ พระพุทธศาสนา กับแนวโน้มดลยุคใหม่ : วิถีครูบาศรีชัยสู่อารยธรรมร่วมสมัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน.

๑. ชื่อ

พระมหาสุตใจ ชยวุฑโฒ, ดร.

๒. หน่วยงาน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

๓. วุฒิการศึกษา

ทางธรรม เปรียญธรรม สี่ ประโยค (ป.ธ.๔) สถาบัน แม่กองบาลีสนามหลวง พ.ศ. ๒๕๔๒ นักธรรมชั้นเอก (น.ธ.เอก) สถาบัน แม่กองธรรมสนามหลวง พ.ศ. ๒๕๓๘
ปริญญาเอก รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๖๐

ปริญญาโท รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีปทุม พ.ศ. ๒๕๕๑

ปริญญาตรี พุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๗

๔. ตำแหน่ง

อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

๕. ประสบการณ์

ทำงาน

พ.ศ. ๒๕๔๓ – ๒๕๔๙ เป็นครูสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดทองศาลางาม เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๔๗ - ๒๕๕๐ เป็นเจ้าหน้าที่ธุรการกองกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๑ - ๒๕๖๐ เป็นอาจารย์ประจำโรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปัจจุบัน เป็นอาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์เลย

๖ ผลงานทาง
วิชาการ

๑) งานวิจัย

พระมหาสุตใจ ขยวฑฺฒโน (คณาพันธ์), การพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรม
แผนกสามัญศึกษา สู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (ผู้วิจัยร่วม), ๒๕๖๐

๒) บทความวิจัย

พระมหาสุตใจ ขยวฑฺฒโน (คณาพันธ์). รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะบุคลากร
ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา, การประชุม หนึ่งทศวรรษการ
จัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระนครศรีอยุธยา, ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

พระมหาสุตใจ ขยวฑฺฒโน, ดร. การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองและ
โครงสร้างอำนาจผู้นำในจังหวัดเลย, วารสารปัญญาภิธาน มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-
ธันวาคม ๒๕๖๓).

๓) บทความวิชาการ

พระมหาสุตใจ ขยวฑฺฒโน (คณาพันธ์). รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, นิตยสาร
พุทธจักร สำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย พระนครศรีอยุธยา, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

พระมหาสุตใจ ขยวฑฺฒโน (คณาพันธ์). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของโรงเรียน
พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา, นิตยสารพุทธจักร สำนักส่งเสริม
พระพุทธศาสนาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระนครศรีอยุธยา, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

พระมหาสุตใจ ขยวฑฺฒโน (คณาพันธ์). สมรรถนะหลักของการบริหารวิชาการ
ผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ, นิตยสารพุทธจักร สำนักส่งเสริม
พระพุทธศาสนาและบริการสังคม มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระนครศรีอยุธยา, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

พระมหาสุตใจ ขยวฑฺฒโน, ดร. (คณาพันธ์). จิตอาสากับการพัฒนาสังคมที่
ยั่งยืน, นำเสนอผลงานทางวิชาการในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๑.

พระมหาสุตใจ ขยวฑฺฒโน, ดร. (คณาพันธ์). การประยุกต์หลัก ๓Q เข้ากับ
หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุค

Thailand ๔.๐, นำเสนอผลงานทางวิชาการในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ MCU Nan Congress II มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ น่าน, ๙ กันยายน ๒๕๖๑.

พระมหาสุุดใจ ขยวฑุโฒ, ดร. วิธีผู้นำอารยธรรมครูบา, นำเสนอผลงานทางวิชาการในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, ๗ เมษายน ๒๕๖๒.

